I

Nu mai fusese demult asemenea toamnă, de zece, de douăzeci sau poate că de o sută de ani, nu se mai pomenise de cine ştie cînd, de pe vremea lui Burebista probabil, ori mai dincoace, de pe vremea lui Gelu sau a lui Iancu,

o asemenea revărsare de limpezimi şi de scăpărări, asemenea lumini şi asemenea poleiri de aramă şi de bronz, asemenea nuanţe coloristice, nevădite de nimeni, niciodată. Dimineaţa, mai ales, în timp ce se ridica soarele, toate scăpărau, inviau şi se trezeau toate, ridieîndu-se în pîlpîiri mari şi înalte. Platoşele groase ale pădurilor de stejar, verzi încă, abia atinse de ruginiri, se înfoiau cumva, se mişcau într-un anume fel, iar apa lor vie lucea şi sticlea, era ca bătută în pietre scumpe în cîte-un loc, în timp ce iii alte locuri era atinsă de cheaguri mari şi grele de tinge. Apele Rîului forfoteau negre, jos, in vale, iar mestecenii de pe culmi, din fînaţuri şi de pe lingă colibi erau ca de argint, se topeau în lumină, în vreme ce arţarii aveau flăcări în crengi, fiecare copac fiind ca o vîlvă- taie, luminând zăvoaiele, suind pe culmi la deal, pînă unde puteau. Peste tot era aşa, în toată Transilvania, pe Murăş la vale, pe Murăş la deal, pe Olt şi pe Someş, pînă sub fruntea înaltă şi semeaţă a Maramurăşului, ba poate că dincolo de apa veşnic liniştită a Murăşului, în Munţii Apusenilor, se înfiripau şi se suiau pe culmi şi mai multe

m
în

şuvoaie de lumină, era şi mai multa · î

{irul de iarbă şi în piatra pe caie » rădăcinile coama clte unui fag bâtrîn ş. coturos, ^

‘tSfumK^eS HKe 'căruia se "derulau solzii
de argint viu ai *m^jS^SSSSSSSm* '
Muraşului de ani „S1 Ttful strecurîndu-.se pe Vale la

^eaîVc°uprinzîndCmal mult loc «ndeeP^tyt^fde”nge^mi-

8ch°erileU1 tSÎKS

~„1Td"“5s^
rip in<5 de la gura Rîului şi pînă la Cibanu, pma la Oaşa şi

din cap ” — nu-i plăcea deloc că mai aveau unu din
o-tui

Miraşului’; Sa"*! faptul că îl anunţaseră

SŞS.«™ bine,

in valută, mă, aşa că nu-t w^să— fonul*care "bîS şi Vuia

anapod'a, dar nu în}eleşL“

«S mai scump în

mai spus asta, ştiu... Iancu mai trăieşte ? ru cied că mai este pe-aicea, ori ca mai trăieşte... i ^ l* ™ mai văzut deloc, din toamnă, din toamna trecuta .... ir^dSL, astă pentru că Iancu era cerbul cel ma voinic si mai frumos, de pe toata valea,^ cum nu n a fusese altul niciodată. Avea douăzeci de am, dar el îl şt- de vreo sase., îl cunoştea după încrengătură coarneloi, ş

după mers cumva, după o dungă neagră şi dreaptă, pe care o avea în coasta stîng'ă, unde fusese rănit într-o bătaie de un alt cerb, pe care el, Iancu, îl omorîse, cum iar se întîmplă, pentru că de obicei cel mai slab pleacă, renunță şi fuge, urmînd să-şi încerce norocul în altă parte, ori în altă toamnă, mai bună, mai norocoasă. Dar atunci, cînd urmărise Calae bătălia lui Iancu — „marea lui luptă, Mărăşeştiul lui şi Stalingradul celuilalt !...“

— nu se întîmplase aşa, cu toate că el sperase mereu că va renunța careva — „cel care se ştia mai slab„.“ —, ceea re nu se întîmplase — „nici gînd !...“ Bătălia începuse în marginea unei plantații, unde îl descoperise el pe* Iancu intr-un pîlc de ciute care păreau — „nu păreau, chiar aşa erau — amețite de luminile mari şi albastre ale înserării. Ciutele încercau din cînd în cînd firul ierbii, tresărind apoi, părelnic, ca într-un vis, adăstînd şi aştep- tînd ceva ; una se ferise de vreo cîteva ori de Iancu, pe urmă, cînd nici el nu se aştepta, rămăsese în preajma lui, dornică şi supusă — „cum e şi muierea cîteodată, cînd chiar vrea, cînd îi place ce vrea, aşteptarea fiind, poate, mai legănătoare decît ceea ce vrea.,.“ La marginea plantației se tot lupta cu o cioată putredă un cerbulean destul de bine clădit — „la vreo opt sau zece ani..“ Nu se apropia însă, răvăşea locul, parcă ar fi vrut să-l sfredelească, se oprea din cînd în cînd, fără a se apropia prea mult — „fie că mai fusese pe acolo, fie pentru că-şi dădea seama că nu avea rost să stăruie !...“ Din adîncul pădurii — „nu prea de departe...“ — se auzise apoi alt boncăluit, mai puternic, bubuitor în cîte-o clipă, prelung şi melancolizat în alta, abrupt şi suitor, netemător şi falnic. „Ăsta-i clopot de cincisprezece ori de douăzeci de ani !** spusese Calae, aşteptînd ivirea cerbului,

gîndindu-se la bătaie, dorind-o, într-un fel, neştiind cît va dura şi ce deznodămînt va avea. Celălalt cerb, adversarul lui Iancu, ieşise deodată în plantaţie, ţîşnise, nu ieşise, apropiin- du-se apoi, mergînd cu alt pas, mai liniştit şi mai ferm, parcă ar fi fost dus către, pîlcul de ciute — şi către Iancu — de o undă nevăzută — „parcă şi-ar fi întîmpinat singur moartea, cu bună-ştiinţă !...“ Iancu i-a ieşit înainte, fără teamă, bătînd din copită — „din piciorul drept..." —, răvăşind în treacăt un brădui, dînd mereu din cap, gîlgîind un bonritluit întrebător : ,,...ce vrei, mă, de ce nu mă hi.fi tu pe mine în bună pace ? !“ Primise lupta pe urmă, nu avusese încotro, pentru că celălalt era grăbit, nu mai chid usc tîrcoale, nu se mai războise cu brăduii, nu mai răvăşise ierburile plantaţiei — „cum era regula !...“ —, st- amiiso din mers şi-l izbise pe Iancu între coarne, cu coarnele lui tot atît de mari şi de puternice — „dacă nu eliiar mai tari !...“ —, îl lovise năpraznic şi-l împinsese aşa de tare îneît Iancu se făcuse ghem/ se micşorase şi se răscrăcărase tare de tot de picioarele dindărăt, tremurînd şi vibrînd, gata-gata să fie împins pe costişă la vale, fiindcă celălalt avea avantajul că venea şi lovise din sus, era favorizat de teren. Lucru pe care l-a intuit şi Iancu, a cărui opintire s-a combinat cu rotirea spre dreapta — „încă un pas şi mai unul, pînă cînd a ajuns pe aceeaşi linie cu celălalt.S-a retras după aceea, s-a dat puţin înapoi, ; a nu fie atacat dintr-o parte. A atacat el pe urmă, năvalnic — „cutremurător de năvalnic, cum nu mi-a fost dat : a văz cu niciodată, nici înainte de asta, nici după !...“ lin timp, Calae nu ţinuse parte nici unuia, pe urmă însă, după ce „veneticul" îl atacase pe Iancu cu copitele, cabrîn- du-se pe picioarele dindărăt, ridicîndu-le pe cele dinainte sas de tot, izbindu-1 pe Iancu între coarne şi în coarne, în cap şi în ochi, năucindu-1 pentru cîteva clipe, rupîndu-i
o roză — ţinuse cu cel ce fusese lovit. „...Nici aşa, frăţioare, spusese Calae, bătaie bătaie, dar nici aşa !...“ Nu se amestecase însă, nu intervenise, mai ales că Iancu îşi revenise, i/.bindu-şi şi el adversarul, în acelaşi fel, îngenunchindu-1. Celălalt însă tot nu se dăduse bătut — „nici gînd !...“ —, Iancu, la rîndul lui, se îndîrjise şi mai tare, cu toate că ciutele se depărtaseră, fuseseră minate mai la o parte de cerbuleanul care nu îndrăznise mai înainte să se apropie, pe care îl alungase pe urmă alt „venetic". Calae abia dacă luase seama la mişcările acestea, atît era de prins cu urmărirea luptei dintre cei doi cerbi. Se depărtase pe la un timp, cînd i se păruse că bătălia se stinsese — „a dat Dumnezeu !...“ —, nici nu ajunsese însă în vale, cînd auzise iar trozniturі şi izbituri de crengi mari şi puternice, de lemne umede şi dure — „c-aşa sună coarnele lor, cum ar suna oţelul, dacă ar fi îmbrăcat în piele groasă şi crudă, cum nu sună nici un os de om ori de animal...“ Nu se mai

înturnase, ascultase cît ascultase, după aceea plecase, cam îndoit, cam nemulţumit. Iar a doua zi, cînd se uitase ce se mai întîmplase acolo,

rămăsese crucit de ceea ce văzuse. Plantația era răvăşită, era răscolită pe o porțiune întinsă

— „cam cît ar cosi doi oameni într-o zi cu puțină ploaie, cînd se taie iarBa mai uşor şi mai cu spor !...“ In cîte-un loc, măcar, nu mai era nimic în picioare, nici iarba, nici brăduii, nici vrejurile de zmeură, iar în alte locuri se vedeau urmele mari ale brazdelor pe care le trăseseră cei doi luptători, cu picioarele dinainte sau cu picioarele . dindărăt, cînd fusese împins unul sau altul, ori cînd împinsese. Abia atunci cuprinsese Calae în plasa înțelegerii proporțiile reale ale confruntării, abia atunci fusese atins de fiorul morții, mai ales după ce văzuse pe alocuri nuferi mari şi roşii, de sînge. Găsise lîngă un brădui care da să se ridice în lumină, tremurînd uşor, o jumătate de roză. „...Asta-i de la Iancu ! spusese el, luînd-o. înseamnă că dumnealui a fost rănit !... Poate chiar răpus ! ?..." Căutase de jur-împrejur, dar nu găsise nimic. într-un tîrziu abia, cînd da să plece, văzuse un corb rotindu-se deasupra unui anumit loc din adîncul pădurii, unde era „o închipuire de poieniță !...“ Se mai ridicase după aceea un corb, apoi încă unul, ceea ce însemna că „era ceva acolo...“ într-ade- văr, cînd^ajunsese în poieniță, Calae găsise cerbul — „nu pe Iancu însă, pe celălalt !..." Era mort dar încă nu se răcise şi nici sîngele care băltea sub el nu se închegase. Rana pe care o avea între coaste, în locul cel mai gingaş, mai susura încă izvor de sînge. Asta îl doborîse, fiindcă altă rană nu avea — „era citaş, era întreg şi era un exemplar de toată frumusețea !...“ Celălalt cerb, Iancu, avea o roză ruptă şi era rănit şi el, în spata stîngă, de-a curmezişul. Scăpase însă cu viață, Calae îl văzuse la altă bătaie, la mai puțin de o săptămînă, recunoscîndu-1 uşor, urmărin- du-1 apoi în fiecare toamnă, bucurîndu-se, nici el nu ştia de ce, pentru că îl găsea în putere — *,de parcă cerbul acesta nici n-ar fi cerb, parcă ar fi alt fel de făptură recunoscîndu-1 uşor, după tăietura din coastă — „şi după glas, şi după mers, şi după arcuirea coarnelor, şi după felul cum se uită el în urmă, cum se uită omul !...“ îl văzuse, e adevărat, şi în împrejurări mai puțin favorabile. într-un rînd a găsise rumegînd — „cum rumegă boul, zăcea şi

, « în marginea unor hățişuri, unde îşi avea
rumega !... — m margi cerbii, asemenea
pesemne sălaA\ltă'gtă însa într-un septembrie fastuos ascunzişuri !...
Alta data m , — proape aşa, adica,
şi limpede, cum ar fi <:el de-aeam "* văzuse în
pentru că acuma s,in|^C^J^l-w'aua cealaltă. Stătea altă ipostază, uitind
astfel de împ J brazi, îşi arătase pe o culme Iancu se
i v i s e ^ de_acuma, mai întn coarnele„aviea p .^ ,
• capuigruma-

da **după aceea Jşi** **pieptul**

zul lui uşor incomat ,,Ş P
şi pîntecele, se aratase şi s
turnat în piatra, fundea aş
dat __ „ca o stîncă vie, ca o ff[1]a 1
zeiască, de care nu se putea sa^n {..ndcă .. curgeau din că fugise înainte
de asta, al g _ >
gură mărgele mari, d^lul^f tm a-i c^e se ţesea şi se mai mult pe
Calae, ci alta
duna în ^

& punct *V* **>**

Calae i se păruse, cmd se uitase CCIDU ^
capul fără a se clinti, ca se r
jur !...“ - şi că însuşi soarelele

întreg şÎ netemător, ca
parUse la un moment
? adevărat dumne-
“ , « Poate
frapase cel
f L „fratele
a; fi fost

STu^nd^î

-mpre
rotcste şi se clatină pe

despre făpturile pădurii ....
Acum t°‘ ca®£Zpeeacare îl’primise, să fie pregătit, la Iancu şi
la oidmul pe c bf£imanul aceia cu valuta,
„Pregătit sînt, il rezolv eu şi p s aceia cU stîna, să-şi
dar să scap mai mtu d^ J u nişte în munte, sa
ducă ei sarsamurile la > unde... Că alea-s sperioase nu mi se duca
ciutele p Ş - nişte domnițe,
tare, **de**
aşa-s de nu **Ă«» ar Ii nişte feciori**
cerbi... Ei smt frum ş , că ar fi nişte voievozi...
voinici şi semeţi ^nV;"{umoase dar sînt plăpînde tare...
Şi ele, ce-i drept smt f™ase, ^ ^ Q iubeşte>

S?-“Se r-5Su'cum...“tSta lîngă apă Calae, dar nu-.

asculta vuietul, asculta şi capta cumva, cu gîndul dar şl cu ochii, lumina care creştea în urma lui, aprinzînd şi înviorînd pădurile şi pajiştile de dincolo de rîu. Ii aştepta pe cei din Uiejdea, care ar fi trebuit să cam sosească, fiindcă veneau cu camionul, se ajunseseră şi ăştia.^ Camionul, ce-i drept, era adus pentru taurul pe care îl aveau ei în munte, pe care îl aduseseră la deal tot aşa, priponit între obloane, taurul neputînd să bată atîta drum, cum făceau celelalte vite, cum făceau şi oile, el era mai domnos. de, avea copitele slabe, era greoi şi ar fi ajuns ca vai de lume în vale, dacă ar fi mers pe jos. „...îi priveşte, spuse Calae, uitîndu-se la Mura, cum rupea iarba, cu cîtă plăcere, văzîndu-1 în gînd pe Iancu, ca într-o presimțite rea, mîngîindu-1 cu privirea, părîndu-i-se în cîte-o clipă că îl vedea cum trece din munte în munte, din vale în vale, pe o potecă mare de lumină, parcă nu ar fi fost o simplă sălbăticiune, parcă ar fi fost

stăpînul şi împăratul meleagurilor acelora fantastice, aşa era de falnic şi de nu ştiu cum — ei sînt cu ale lor, eu sînt cu ale mele... Ei sînt cu taurul pe care îl tot căruță cu camionul, eu sînt cu cerbul, cu nesocotitul acela de Iancu, pe care l-am scăpat de două ori de glonț... Dar acum putea-voi eu să-l mai scap ? !... Şi el, nesocotitul, de ce-mi tot apare în gînd ! ?... Că doar nu-i fermecat, nu poate fi... Cerbul nu se preface niciodată, nici în poveste şi nici în viață, în lucru slab, cum se preface ursul, nemaivorbind de iepuri, care sînt draci toți, cum zicea mama... Dar şi lucrurile frumoase te pot fermeca, te pot duce la pieire şi la moarte... Şi lumina te poate năuci, nu numai întunericul... întunericul îl spargi cu lămpaşul sau cu o lanternă, ori îl străbați pe bîjbîitele... Dar cu lumina ce te faci, dacă ți se urcă în cap, ori dacă umple văile şi pădurile, să-l ție în poală pe Iancu ! ?... Ce te faci tu cu ea atunci ? !... Şi cu Iancu ce te faci, frate Calae ?... Şi ce se va face el, Iancu, după ce vei ieşi țu la pensie ? !... Că nu mai ai aşa mult pînă la pensie şi nici şefii nu te vor ține peste vîrstă, mai ales că şi tu i-ai îmbrobodit de vreo cîteva ori... Nu-i vorbă, lor le place că eşti aşa de legat de pădure şi de făpturile care o însuflețesc, dar le au şi ei pe ale lor... Au alți şefi deasupra, care s-e uită. urît la ei, dacă se duc acasă cu tolba goală..." • ■ ■

Tresări apoi şi se sculă încet în picioa£ na si si forfotă pe drum. Venea doi inşi la deal, ciolaina şf înotind p° in fumină, parcă ar **fi fost**
înaintea lor mergea un măgar ; m urma jenea un cnne mare, cu blana surie, pe care il recunoscu ™maidec ,
fiindcă vroise de vreo cîteva on s^ .CUm^ ei"sînt nota î r-îinele acela din Uiejdea, Barbat... Da, ei sînt...
I)ar unde le-o "clmionul 11 recunoscu pe urma ş> pe Ionu lui OmStă din Uiejdea şi se întrebf ° ^ f
Nu-i din părțile noastre, se cunoaşte dupa haine , spuse el iesindu-le înainte, în drum, dînd bineţe şi raspunzmd la bineţe - „Bine-aţi venit!", «Noroc :şi sanat dînd mina cu Ion, care avea opina lata ş g
7 îndu-i si celuilalt la vorba de bine — „ba tu sănătos . ,
mînt*' indu-1 pe Ignat pe creştet, vroind să-l mîngne şi **pe Bărbat dar dinele îi arătă un colț de gură, n» mult a**
dispret decît a duşmănie. mmip
„A dracului fiara asta a ta, mai Ioane, nu se moaie

GCl^Ăsta. răspunse Ion cu mîndrie, păi ăsta,_ tete Caiae, îi mai cuminte decît un om şi-i mai credincios decit un

P1' °StălurăUputin^^n"picioare, în marginea drumului, pâ- .■-nM mici de tot la un moment dat, din pricina luminii, a K uluTcum îi atingea ea, topindu-i parca vr.nd ,a-
pulvvri»» in văpaia careumplea valea Se ar^ra pe
ui mă „mă — ..Măcar atîta cît sa isprăvim o tigaia >i'.'d incâ de Bărbat,
LJ care nici nu-i lua m seama, e ut ia apă, se uită lung la iapa lui
Ca la. £5,f ,i si râmase pe aproape, uitindu-se _ cu *• .
"I f-ci oameni, privindu-1 din cmd m cînd cu coaia
C •'.' inului pe bătrînul Ignat, care se tot :-inului, parcă ar fi vrut
ut sa scape de &anar, -şa sc
; scutura din picior. . „* nu
]) ,r voi nu trebuia să veniți cu camionul, ța elevii' comoara aceea de taur pe jos? uureba Cul«e

H/da^'ăspunse Ion cam abrupt, cu el am şi venit (i,ir"n««-a lăsat mai adineauri în drum, s-a stricat dupa .■•ir sc pare de aia am şi pornit-o noi apostoleşte sa -,-Vrn mai repede, pe scurtătură, şi să facem transbor-

darea, să scoatem la drum tot ce-i de scos, pînă cînd or veni ei cu rabla aceea a noastră..."

„Sînteți mai mulți, bag seama, şi poate că de aia v-ați împărțit aşa ? !"

„îi numai şoferul şi o coadă de muiere, una care lucră la zootehnie, mai bine n-ar lucra, nu de alta dar eu cred că de aia s-a defectat camionul, şi tot din cauza asta ne-au tot îndemnat ei, Viorel şi fleandura aia de Rahila, să pornim noi la drum, ca să rămînă ei singuri !... Ce zici, măi Gyuri ?"

„S-ar putea, nu ştiu, dar îi mai bine aşa, să mergem noi înainte, ca să le isprăvim pe toate cît mai repede !..." „Şi ortacul ăsta al tău, îl întrebă Calae pe Ion, de unde e, tot din Uiejdea ori din altă parte ?"

„îi ! spuse Ion scurt. îi venit mai din sus..."

„Cum mai din sus ? !"

„Aşa, bine... îi venit de către miazănoapte... Dar nici de-acolo nu-i, îi venit mai de departe, de către apus... A făcut şi el drumul pe care l-au făcut cîndva strămoşii lui, demult de tot..."

„Care strămoşi, măi Ioane ? !"

„Ungurii !... Ce, dumneatale nu ştii cum au venit ei pe-aicea, cum s-au bătut cu Gelu, mai întîi, şi cum au venit la vale după aia, aşezîndu-se mai peste tot ! ?". „Ba ştiu... Am auzit şi eu povestea asta..."

„Asta nu-i poveste, tete Calae, asta-i istorie !"

„Şi istoria-i tot un fel de poveste, măi Ioane !"

Ion nu mai răspunse, tăcu, vorbind altfel, de fapt, vroind să spună, prin tăcerea cu care se împrejmuise, că nu era chiar aşa şi că mai intervenise — „în afară de asta !" — ceva despre care nu ştia nimic pînă mai adineauri — „o împrejurare de viață şi de moarte !..." Tăcerea lui grea şi îndesată creă cîteva clipe de tensiune, pe care le risipi Calae, fiindcă lui nu-i plăceau îmbîcse- lile, el era om al muntelui şi al liniştei şi nu îngăduia sfîşierile în „arealul propriu", nu le îngăduia nici între sălbăticiuni, — „darămite între oameni ! ?"

„Vasăzică el îi ungur ?" spuse Calae încet.

„Da, îi !" răspunse Ion.

„Noa, nu-i nimică, continua Calaevorbind în g^e" Ca ^ ^ ^ aprQ.

picrâ: **şfSi⁵-k« ‹‹tât noîL.**

SW2M —* <•.

t. &'u\"- facelLriminkre, şovinismul şi ura

se pedepsesc de lege !... ,,Legea, spuse Calae, tot aşa neutru e cum o fac oa- dfi **menii,** cum trăiesc şi cum gmdesc

Irica legii nu se t a c e j - m t r e b ă Ion mai potolit.

fiS « « S gftĵîSW

nu numai un pic .... Uua Ş t» atîta-i de cuviincios iarna, cînd îl răzbesc mfometanle, **awa** i^ ^ răpi.
vara nu m^ e tores^eau ^ ^ ^ iubitt

'n'eXcîe^ugeso

Sitee^n ^ -. toaîe păsările, ciocam- tmDe«fint?-a«Sr?7 întreb* Ion.

%%£££*

^dar M tocea

căprioara nu ziceau nimic... De ce • ienurele, e o
, £JoSTK^^ r!
îndreptată **contra' răului, si-l împiedice ori macar** sa-1
strunească !...“ epuizat toate argu-
Tăcură toți Pe ur^ Parca a P dis.
mentele pe care le puteau pu^e ^
cuții, sau poate ca le era teama aşa,de
deosebițv
ori greu de ştiut, .mat **“pădurarul, era**
la înfățişare dar şi ca fe^de ^ ^ dgQ carun_
slab şi înalt, osos,^cuni e are'contrasta puțin cu rume-
‘„tlatbrainofSas5i’5i «“ aWd d"“I “

,bipeş (dacă nu ar ti fost aşa de slab**^U** *tcstvn* frumos). Ochn lui căprui şl P acost animal
luarea cornului de cerb^ cma e *n* b t cum se
superb, iar gura şi mnmle ^bLenie, la
mişca, trădau o îndelunga haiaauire i
l;'iigime, care 11 tăcuse ş. rl tăceą £n la
ce zicea şi săvirşea , şi pe t ’ ^ decît Calae,
rîndu-i, era mai butucanosnu era mai imut decit^ ^
dar avea trupul mai batucit-..®a n ! & tmdit (trudit mai muncit, era mai aspru, fiindcă era mai «u
de coasă, trudit de sapa, ars de arşița şi tgcovavusese ploaie). Ion era
țaran ^ crJ rînduială bună, fără
car şi boi, acasa, la fe rînduiala veche, ți-
a fi găzdoi (nici actim nu nuteal se înscrisese

îndeletnicirile de care trebuia sa r?ldul’ datinilor,

SSl nebânuîte^'mai ales că e,^ saupoate £ tocmai de aceea, nu sa - lupte penț™^

KSESsrs

n " Era Îi dştigul la mijloc, ce-i drept, dar asta era mun_ tra şi cişugui m J n bintuiau

U" "flh si pe alții, Sndcă âco" **unde sălăşluieşte un ţăran sălăşluieşte ş> melancolia, o melancolie ?de JaTMţy' P^otan a, car**

du-1 astfel rodniciei. Melancolia aceasta cadea şi peste Gvuri fUndcă şi el era ţăran, ca şi Ion, şi prin el treceau ■iceleaşi unde limpezi şi adînci, şi tulburatoai e, care sp riseră parcă în ultima vreme, din cauza meleagunlor

Şi copilul **Transilvaniei, n** care se **făran 5i ol din "tSS df£pT<E cînd venise în** înțelegea bine,^ se ^leses , -f 'ce porniseră pe jos Uiejdea şi pma mai adme , P^ ^ adusese la drum, după ce se Afectase cami^ care

Setu\rd:WaMe"dal „dl mutâlăul acela, de f " Deoarece e **un mutălău** şi **un** mişel **Ion** asta, **"ea G;o"U;se cu ocMi M g^ni (ocini U de. avantajau, pentru ca** al‹f^.e^n°^afearaSa5**mai suplu! era** era mai scund **un** pic decît ^ contează daca mai subțiratic şi mai iute m mi?ca) n•a foSt eu am fost atunci acolo ? I... Era r^Doi.^ ^ fie , Asla după aia **în** alta parte ..... > prefăcut ani **ar fi una la mină... ^ ^^'^5 ştfa !.. Şi-atuncea, de zile că nu ştie nimica U Cu toate ca^t ^ ^ ^ , ,** dacă ştia cine smt eu, de ce ^ a eu în bătătura **Mi-a venit de zeci de on in casa a -t^ereu.^ ^**

p **î >... ~LTdrSpu«**

povestesc, înainte de a se °P . Someş, de care a cuptor şi de ^pune nimica de mine, din- vorbit şi el odată, fa.ra vroiam si vreau : să ne la- **adins!... Şi eu ">o>"a, asta vro,- ii de im. murim, să vorbim de noapt? de noapte,** bîcseli, sa nu mi se nazarcasca me , *v* că fugim că vine el peste mine on ca

ma duc eu p^, ^ ^ nmlndoi după copilul acela nazarav , vrut
cuns atuncea în cuptorul ***o*** **treabă**
se depărteze îi_ era
teamă^ că cei doi vor vorbi despre el,
::_i era bănuitor din fire şi nici nu p
de suspiciune,^n-o pi^ea^ocoli msa, .5* acum^ ^

cMsese cu **Ion** care se tulburase imediat. .....Şi ai noş;n
to‘t asa fac, se’ gîndea el, vorbesc de romândacă ei smt doi şi el e unul... Vorbesc,_ dacă pleacă Birfescji şoş tesc... Fac ce nu ar trebui, ce nu e bine ....
diiinta si egalitate, cum bine ziceam eu, dar mai sînt 'mcă îmbicseli între noi !... Şi-mbîcselile^ pier mai greu dcdt ceața, dar de pierit trebuie să piară, îi musai, cum :.c zice !...“ în cele din urmă se sculă şi se depărta „ne n-o fi, treaba lor !“ —, bucurîndu-se apoi, cînd se întoarse, fiindcă cei doi vorbeau despre cnne, despre
I'.ărbat.

.....Bărbat ăsta, zicea Ion, se trage dintr-un cîine renumit, care se numea Lotru, un cîine mare ciobănesc, cit un vițel de mare, cum se spune, pe care l-a avut un prieten de-al meu, din Dunga de Sus, Lae, împreună cu rare am fost în armată şi pe front... Ne-am mai mtilnit ii'ii si după aia, ba-ntr-un rînd, la un tirg, am şi beut împreună, am chefuit straşnic... Pe urmă, în toamna următoare, mă pomenesc că-mi trimite vorbă printr-un om, *,;i mă duc pînă la el, dacă mi-am pierdut cumva bocancii ț c care ii avusesem în picioare cînd băusem cu el... tu bocancii nu-i pierdusem, dar nici nu-i mai aveam, rămăsesem fără ei într-o noapte, cînd păzeam via... i avram puşi într-o straiță, împreună cu ceva de-ale^guru,
i a doua zi urma să mă duc să culc nişte trifoi la pammt,
:.situra a treia, care e cea mai bună, cînd se face, mîncă f >,>ii trifoiul cum mîncă omul pîinea, cind e proaspata... M straița era agățată într-un prun, lingă o închipuire de ,. ,libă... Acolo o pusesem eu seara, cînd am fost ajuns
vie... După aia, după ce s-a întunecat bine, după ce •i ..-Ti dus în capătul celălalt al viei, să astup un pirleaz, ,;(!i>d ce m-am uitat la stele, de unul singur, n-am mai ■: ":t straița unde o pusesem... Am aprins lămpaşul, ara •i;lat-o peste tot... Nimic, nicăieri, parcă ar li intrat m |,..-.uint, cu bocanci cu tot şi cu ce mai^ era înăuntru...
: ■, ț • sc că nu pusesem în straiță şi uneltele coasei, culta, ciocanul şi nicovala pentru bătut coasa... Să în- : bunesc şi mai multe nu, mai ales că cioamba cie cme I wtYjrj agățată era destul de înaltă, de nujpuțea să ajungă jr. iă acolo decît un om... Dar ce om să fi fost, că nu e -r. bl ase nimeni prin vie ? !... M-am frămîntat pînă di- [•iiieața. am ațipit cîte puțin şi am tresărit ori de cîie : :i am auzit larmă pe aproape, un foşnet,

orice... Degeaba, cînd s-a făcut ziuă, lucrurile au devenit şi mai ilare.' atît de clare 'încît eu am început să mă întreb dacă am avut cu a d e v ă r a t ■ * * * c u . ^

părut numai că o am, am vrut ^ *poveşti; cum
mi-am făcut planul unde s ■ p sfădit
se zice, cum zicea şi nevasta-mea Ana ^ £a
rău de tot, să mă mamnce De aceea m-am
credea că am umblat pe ane ş 1 -• cg i şi_am vă-
şi dus la Lae ăsta s-o am > t ^ | merindeața,
zut, nu-i vorbă, bocancn me şi ?>> am zis
erau acolo... «De unde prna unde, ™ai orti daf
eu. «De la via ta pînă la mine !» a răspuns ej.. ^

9 i TTn pqfa-i că-i greu de crezut... .Dar v ?
CUnl Vî» miiloc e aicea ta perimetrul gospodărie! mele !»
“S H daHu nu-1 văd.... M-a dus după casă şi mi-a «O ti, aar eu xiu voinic nu mare, şi nu
arătat un cnne mare şi neg , . „n lanț şi_a
negru, cărbumu, nu ştiu cum sa 2 ... hoțul!

cred, şi l-am rugat sa-mL deaşi nueun ^ spus Lotru, cînd o fata vreo
cațe.a că gl Lotru, era
că-mi dă, cum sa nu-mi dea, . . -n
voievodul tuturor nunților, cum e > d * fă_

pe' BÎrbaTc^nuT mai desparte de

e mai aşezat şi-i mai

aitCTst" i bin* şi-i frumos, spuse Calae, bucuros de

^’^p/nlte feciori “aşa ziceam eu mai adineauri, smt efnffe-^evS u^blâ ei mereu, dar ațunc^ acu^ adică' pentru că se apropie sorocul **smt** mmunaț - fraților de ți-e mai mare dragul sa te uiți la ei Sa - viîi nu să-i împusti, că eu am stat o seară întreaga odata Şi m-am uitat 19. ei, -cum se adunau şi cum tot veneau
tiilr-o poiană, ca la un fel de înțelegere... Veneau şi dădeau lîrcoale unui pilc de ciute care erau în seama unuia mai bătrîn şi mai mare decît toți, pe care nu îndrăznea : a-l atace nici unul... Da, pentru că ei nu se bat

mereu, cum crede lumea, că se iau în coarne, una-două... Se şi liat, dar dacă unul se angajează în luptă, trebuie s-o ducă l i capăt... Şi dacă nu izbuteşte să-şi înfrîngă adversarul, dacă e înfrînt el, trebuie să plece, urmînd să-şi încerce norocul peste un an... Şi-atunci, în seara de care vă vorbeam, care a fost o sărbătoare pentru mine, dacă n-am văzul treizeci de cerbi, n-am văzut nici unul..."

Calae tăcu puțin, uitîndu-se lung la Mura, peste apă, ;;au la culmile pe care suia mereu lumina fascinantă a dimineții.

„...Altădată însă, continuă el cu tristețe, am văzut una :,;i mai nevăzută : l-am văzut cu ochii mei pe unul cum mi-a împuşcat nouă cerbi, nu unul, măi oamenilor, nu doi, nu trei, nouă, de-mi venea mie să-l omor, să-l mă- nînc nefript, cum se zice !... Omul, gadină mare, nu-i vorbă, avea permis special, avea voie să împuşte orice şi în orice număr va pofti, după mărețul lui bun-plac !... Iar acum, ce să mai spun, că-mi vine iar unul, din afară, unul de ăla cu valută, care-1 vrea pe Iancu, nici mai mult nici mai puțin !..."

„Dar cine-i Iancu ?" întrebă Gyuri.

„Iancu e un cerb, răspunse Calae cu o mîndrie greu do strunit, e cel mai frumos şi mai măreț cerb de pe valea asta, cum nu cred să mai fi fost altul, niciodată, cum nu cred să mai fie altul, acum, în nici un munte !... Ne ştim bine, cum se zice, eu îl cunosc bine pe el, dar şi el mă ştie pe mine... Are un fel anume de a se uita la oameni : îşi saltă puțin capul, uşor de tot, parcă ar vrea ;..'i te întrebe ce mai faci şi ce mai zici... Se duce după nia, piere, nu se duce, c-aşa face, încît eu m-am întrebat .*,;i mă întreb cîteodată dacă e cerb cu adevărat, dacă nu e vreun duh al pădurii, dacă nu e un om vrăjit, ca în poveste.... Că-n pădure, să ştiți voi de la mine, te încearcă şi asemenea gînduri, pădurea şi muntele atu vraja lor, pe care nici n-o simți, cînd ți se strecoară în suflet... I)a, da, nu vă mirați şi nu vă uitați neîncrezători la mine, ca eu nu sînt slab din fire, nici prea bisericos nu sînt.

îeite, «ai ae i p îpriP dar de început am început să Dumnezeu sa ma mun_
cred în lucrurile astea m tainele Pjduni^ ^ ^ dte_o
telui... Mi s-a mtimplat ^e simplă încrucişare
pajişte, ori un colț de P na ™ V cum,
de poteci ori de piraie, caie erai.aşa ae , . ^
? 40 am aiTtofsSt acolo După aTa insă, cinefte-am departe, ai ii tot
stat acoi ^ F „ 0c-Hiv.i ile acelea
mai fostwnite din altă parte,
de lumina şi de fiumusețe ar ii io ^
<k' P^,a'* ^TancfbSteL - mi-a S'odală înain-
ujochilor, intr-o lumină aşa de

5tM «

„Dar de cînd îl ştii ?• intieba Ion.

"îl stiu mai demult, dar de cunoscut, bme de tot ii cunosc din vremea altei bătăi, c-atuncea mi s-a alipit. e de suflet, cînd s-a bătut toată noaptea cu un ait cub, pe care l-a şi răpus pînă la urma ....

Cum asa l-a răpus ?-‘ întrebă Gyun.

^*surA* ?wsr s."e“e Ştsrs
bagi°pumnul în ea, l-a rănit cu roza, cu toate că nu mai avea decît una, ceialaltă o pierduse in lupta...

Calae le explică celor doi oameni ce smt .rozele la ccA - „sîn, cLgile dinainte, care tpq fiind mai lungi şi mai ascuțite decît ctieiaue .

ne următe povesti şi lor de bătălia aceea grozava •— ""dintre **Iancu** şf cel ăl alt cerb !...“ - le spuse cum urmărise el lupta, cum plecase şi cum îl găsise ^
rel ee fusese înfrînt, cum îl văzuse pe Iancu la alt loc de goniță, recunoscîndu-1 imediat după semnele pe cait le avea de la bătaia prin care abia trecuse.

„Si ce semne avea ?“ întrebă Gyuri.

Avea ruptă o roză şi mai avea el un semn, despre ăsta însă aş vrea să nu mai povestesc P^ca şi aşa eu am greşit mult față de cerbul asta nazdiavan, cai
,c 11a la line cum se uită omul,am păcătuit față de el, ui numai că am greşit !...“

,, |)(• ce .şi prin ce ? întrebă Ion. Cerbul ecerb şi gata .

„Nu i aşa, se împotrivi Calae, dacă eu vin şi zic de nu li.it < ă-i un cîine oarecare — şi gata ! — tu nu vei l de acord cu mine !...“

„K altceva !...“

„Kslf, dar nu în favoarea lui Bărbat, nu te supăra,
I ni favoarea lui Iancu — a cerbului ! —, care e mai nuli. decît o sălbăticiune oarecare, pentru mine şi penii ii *munte !*... Şi eu, dacă am păcătuit cu ceva față de el,
,i asia am păcătuit, c-am vorbit mult despre el, l-am l.iudat mereu... Şi lauda nu-i bună totdeauna, ba cîteodată
ii di iar rea, că atrage pofta cine ştie cui... Nu mai departe dccif acum doi ani a venit unul aicea care îl vroia ne- M|laral pe Iancu, numai şi numai pe Iancu... Auzise de Ilaiaia aceea a lui, aflase că Iancu e un cerb năzdrăvan
• i acum îl dorea, era interesat şi de trofeu dar şi de I, cruda cerbului, c-

aşa zicea el : legenda care pluteşte in i II nil acestui cerb e mai teribilă decît trofeul !... Iar eu,
, r ci a să zic, i-am făcut cu ochiul şefului de la ocol şi i am spus curiosului aceluia că treaba e ca şi făcută,
■ a aibă un piculeț de răbdare... Şi el a avut răbdare, numai că eu l-am dus în alt loc, unde nu era nici urmă de
l.au-11 !..."

,,[*'ă şi-acuma tot aşa, îl sfătui Gyuri pe Calae, pros- i, şi pe ăsta care urmează să îți vie pe cap, prosteş- i, pe' toți, dă-i în mîne-sa, şi nu da cerbul, pro te-

I | j *ii*

l'sor de zis, greu de făcut, se văietă Calae, pentru , , acuma îmi ştiu şi şefii şiretlicul !... Şi dacă ei zic sa-l ! mi, trebuie să-l dau, n-am încotro !... Şi nici ei, *cerbul,* i,u !;c cc-1 paşte, să se ferească..."

,,Te ajutăm noi, spuse Ion, arată-ne ce trebuie să
fa* i m, că noi..."

..Voi, vorbi Calae mai de departe, puteți să ma ajutați ,i,l ,--un singur fel : dueîndu-vă la vale oile şi vitele, să-mi liberați mie muntele... Pe urmă, cu celelalte, văd eu ce r.,c. mă descurc eu, cu ajutorul lui Iancu şi cu sprijinul ii'ii*ntclui*

II

Muntele stătea înaintea lor, mai mult în dreapta, de fapt, mare şi falnic, revărsat puțin către o vale ^vuitoare, care suia parcă şi ea, din cataractă în cataractă, nu venea către Rîu, era ca o aripă a lui întinsă către vinețiiie scăpărînde ale înălțimilor. Nu avea înțelesul pe care i-1 dăduse Calae, care numea *munte* toți munții din jur, in- cluzînd în ei Vîrfu lui Pătru — „unde-i iarnă pînă tîr- ziu, unde-i altfel de aer !..." —, Şurianu — „unde este un ochi de mare !..." —, Piatra Albă, Tărtărăul şi Prigoana, Oaşa Mică şi Oaşa Mare, Fetița şi Fata, Cindrelul şi Gotul. Dar era impunător şi el, era măreț în liniştea care îl împrejmuia, mai ales că purta pînă aproape de creştet haina grea a pădurilor. Ei îl văzuseră bine de la cotul drumului, gîndindu-se fiecare în parte la suişul care îi aştepta — „Golgotă, nu suiş !" zicea Ion, „Blestem pe capul omului, nu drum !" zicea Gyuri —, apoi, după ce se apropiară de el, nu-1 mai văzură deloc, îi simțiră în schimb prezența, avuseseră amîndoi senzația că muntele trecuse prin ei, aruncase un prostovol de lumini şi de umbre peste capul lor, copleşindu-i deodată. Se ^ desculțaseră, după ce se despărțiseră de Calae, care îi părăsise brusc, îşi chemase iapa cu un fluierat_ scurt, în- călecase şi o luase pe drujn la vale. Pe urmă, după ce trecuseră apa, se încălțaseră în tăcere şi porniseră la drum cu un fel de grabă, parcă ar fi vrut să iasă cît mai repede din umbra în care

intraseră, sau să ajungă la o vorbă anume, la ceva care le stătea în spate amîn- durora, pentru că erau nervoşi amîndoi, ba chiar şi dinele, Bărbat, era precipitat ; chiar şi Ignat, măgarul, care avea măcar motiv (îl lovise Ion,-cu bîta, la trecerea Rî.u- lui). Amînau însă confruntarea, o ocoleau amîndoi, fiecare în felul său, ce-i drept. „...E treaba lui, zicea Ion, împăciuitor, încercind să fie aşa şi reuşind, încă mai n uşea, el a fost *acolo,* el să dea socoteală, să se ducă singur să spuie, dacă n-a făcut-o pînă acum !... Eu n-am cc căuta în toată povestea asta !..." „Cum n-am ? se în- tui-na apoi tot el, greoi, cumva, cum îi era **felul.** Păi dacă 'ml făcea şi mie facerea atunci?!..." „Dacă mi-o făcea, i II I mai întîlneam acum... Eram în pămînt, cum sînt .•iii[i;i... Nu-mi mai avea nimeni grija !..."

(îyuri vorbea altfel, vroind şi el, cu orice preţ, să nu .strice echilibrul pe care îl menţinea neschimbat

ici sul lor, urcuşul, faptul că făceau ceva, fiindcă dacă .■ii' li .slat pe loc s-ar fi luat de piept numaidecît, cum era cat a-gala să o facă în timp ce stăteau de vorbă cu Calae. .....Mai bine tăceam ! zicea Gyuri, uitîndu-se în dreapta,

l.i coasta care se lăţea mereu, pe măsură ce suiau ei. El mi mu ştia... Iar eu stau de cinci ani la Uiejdea... Stau i lac !... ll las să umble la Erjika, mă fac că nu înţeleg nimic, ca să fie bine, să nu plec din nou pe nu ştiu unde, i mu am plecat din Săcălaz... Cad ca prostul în capcana bănuielii, crezînd că el ştie tot... Dar el, uite că nu ştie nimic, nu ştia... Sau poate că se preface ! ?... Nu cred, nu yli.i, că ăsta-i valah adevărat, îi ţelenos, îi greoi... Tragi vorba cu cleştele din el... Şi după aia, cînd se porneşte, nu se mai ştie opri... Asta-i o dovadă în plus că e greoi vi ascuns... Valah adevărat, ce mai !... Asta mă dă pa mina *organelor,* cînd ne coborîm în vale..."

„E adevărat că atunci, în 1940, el era în armata Iui lloi thy, aşa cum am fost şi eu, după aceea, în armata lui Antonescu, zicea Ion încet, cu o grijă mult prea mare, vi nu greşească, era şi el sub ordin, cum au fost şi alţii, alunei şi după aceea... Aşa e, ce-i drept îi drept !... Dar nlunci, în 1940, nu era război... Iar ei au intrat în Ardeal fără lupte, l-au primit în dar de la Hitler şi de la Musso- Iini... Aşa s-a hotărît cînd s-a făcut vînzarea asta : ei să vină să ocupe o parte din Ardeal, noi să ne retragem fără nici o împotrivire, cum am şi făcut-o... Degeaba i i-am dus eu la regiment, crezînd că-i gata, începe focul !... N-a început nici un foc, noi n-am tras nici un cartuş, iar ei au făcut pe acolo ce au vrut !... Au împuşcat oameni nevinovaţi, i-au spintecat- cu baioneta şi

i au descăpăţînat pe pragul casei, cum nu s-a mai pomenit !... Şi-acuma, ar vrea să nu se mai ştie nimic de isprăvile astea... Ei n-au fost şi nu ştiu nimic !... Dar uite

<ă el a fost şi că se tot fofilează de-atunci... Se ascunde mereu, că aşa a ajuns el aicea, la noi, ca să-şi piardă

♦

urma... Nu că ar fi căutat o pîine mai bună şi mai ştiu eu ce...“

„Dacă îl lichidam pe ăsta, atunci, zicea Gyuri, eram liniştit acum... Nu-mi ieşea nici o umbră înainte!... Trăiam în pace, mă bucuram de egalitatea de-aicea^ care este. nu-i vorbă goală... Nimeni nu-mi bagă vină că sînt ungur, nimeni nu se uită urît la mine pentru- că îmi vorbesc limba şi îmi cînt, cînd petrec, cîntecele care îmi plac mie !... Dacă muncim la fel, sîntem plătiți la fel, după dreptatea în care credea şi bătrînul Joşka !... Asta-i bine, îi chiar foarte bine, dar nu-i destul, că ei tot se cred cumva mai sus, ori poate că mi se pare mie aşa, pentru că am o muscă pe căciulă ! ?... Altfel, dacă e să fim drepți, nu se poate spune nimic rău despre rînduie- lile de azi, de aici, din România, care e şi țara noastră, în măsura în care ne legăm şi noi sufletul de sjafietul ei, fără asta neputîndu-se, nu-i aşa, să se vorbească de egalitate şi de înfrățire !... Pentru ca un om, dacă se face că nu vede mîna care i se întinde, însemnează _că nu vrea să se aibă bine cu celălalt, iar celălalt, la jnndul^ lui, îi , obligat să-i deie mîna cu sinceritate... Şi să-l mai ierte, dacă a mai greşit cu cîte ceva !... Că şi iertarea îi de la Dumnezeu şi-i făcută pentru oameni !...'

„...Ar fi trebuit, spuse Ion, după ce trecură printr-un luminiş, printr-o pajişte îngustă şi prelungă, Jn marginea i. căreia sclipea un izvor, care părea ireală, părea născuta

de jocul de lumini şi de umbre, era, în bună măsură, plămădită de interferențele dimineții aceleia limpezi şi înalte — ar fi trebuit, zic, să luăm fiecare cîte-o piatra ; în mină, de jos, din vale !...“

„Dar de ce ? întrebă Gyuri repede, sărind pe alături de cărare. Ce rost ar fi ! ?“ j

„Nu-i vorba de nici un rost, spuse Ion agale, îi un fel de datină..."

„Datină ? !“

„Da, mă, datină !“ j

„O fi de-a voastră, că eu n-o ştiu...“

„Nu-i de-a noastră, e de-a oamenilor... C-aicea, in j munte, pe la jumătatea drumului pe care trebuie să-l j batem noi, este un mormînt în care sînt îngropați doi ,

imincni, un român şi un ungur, care s-au fost omorît pentru o ceapă..

„Pentru o ceapă ? !“

„Da, chiar aşa !“

„Cînd, mă ?“

„Demult de tot, că omorul ăsta al lor îi ca o poveste, c i o legendă... Mormîntul este, a crescut şi creşte, că oamenii, oamenii muntelui dar şi ceialalți care se întîmplă •u'i treacă pe-aicea, iau cîte-o piatră în mînă, de jos,

din vale, şi-o aruncă pe mormîntul celor doi, care nu mai .ni' cruce, nu mai are nici un semn, în afară de pietrele astea multe şi felurite, cum au fost şi sînt şi oamenii care !'■ au adus din vale, cum sînt de obicei oamenii, fie ei unguri, fie români sau sîrbi..."

„Dar tu de unde ştii de mormînt, de la Calae ?" întrebă Gyuri în grabă, bucurîndu-se că vorbeau de alt- iwa.

,,De la el şi de la alţi oameni, spuse Ion încet, uitîn- «ln-se lung la Bărbat, care se depărta cîte puţin pe potecă, oprindu-se apoi, aşteptîndu-i şi cercetîndu-i pe amîndoi, „ăsta nu-i cîine, e om, simte orice schimtfere de temperatură, simte ce nu simte un cîine obisnu.it..." — Că eu, măi frate, am mai fost pe aicea şi-nainte de colectivizare... Intr-o vară, după războiu, am lucrat la pădure, la tăiat, m-am băgat într-o echipă mare, de maramureşeni... Abia m-au primit între ei, ce-i drept.

„Ăia, sări Gyuri, fiind sigur de data aceasta că nu ;;e vor mai înturna cu vorba «la prostiile alea de demult» — sînt oameni aspri şi răi !..."

„Aspri sînt, răspunse Ion cu o undă de nedumerire în glas, dar răi nu-s de fel, nici de leac, cum se mai zice !..."

„Cred şi eu..."

„Ce crezi, măi frate ? !"

„Că le ţii parte, sînt valahi şi-i proteguieşti..."

„Eu ştiu ! ?... Se poate, dar moroşenii aceia nu-s valahi, sînt români, mă, aşa cum sînt şi eu..."

„Valahi, români, îi tot una, proteguirea rămîne !"

„Nu rămîne nîci o proteguire, pentru că eu sînt faţă de orice om, fie el ungur ori slovac, orice ar fi, faţă de toată lumea sînt aşa, cum e pădurea asta faţă de cerul de deasupra ei, faţă de lumina care-i cade printre frunze, faţă de ploile care o bătucesc din cînd în cînd, faţă^ de tot ce-i perindare în lume şi numai faţă de pămîntul în care şi-a împlîntat ea rădăcinile e mai altfel !... Aşa sînt şi eu, dacă îmi îngădui : nu sînt duşmanul nimănui, dar sînt frate cu pămîntul pe care îl calc în picioare !..." „Adineauri mi-ai zis şi mie frate..

„Ţi-am zis, c-aşa se zice !..."

„Âsta înseamnă că nu-mi eşti frate ? !"

„îţi sînt, în măsura în care îmi eşti şi tu mie... Că frăţia adevărată numai aşa se poate împlini : dacă amîndouă părţile sînt cinstite şi limpezite !... Altfel, totul e vorbă goală, iar vorba goală îi mai rea decît duşmănia făţişă..."

Gyuri tăcu, nedumerit.

Dar nici Ion nu mai spuse nimic. „Mai bine ne înturnam din drum, se gîndi el, îi spuneam lui Calae ce-i cu omul ăsta şi-o luam înapoi, la vale, şi-l dădeam pe mîna miliţiei... Dar miliţia se bagă într-o treabă de felul ăsta ? !..."

„ ...N-are nici o dovadă, zicea Gyuri, nu poate proba nimic... Vorba lui nu-i dovadă... Că eu, dacă nu se astîm- pără, spun că vrea să-mi ia muierea şi că de aia umblă cu vorbe... Asta e : eu îl am la mină pe el, nu el pe mine..." „Dar cu mormîntul ce-i ? întrebă el destul de tare. Că nu mi-ai spus..."

„Ba ţi-am spus, vorbi Ion încet şi cam înfuriat, urmă- rindu-şi tovarăşul de drum prin urmărirea cîinelui, a lui Bărbat, prin opririle lui şi prin uitătura lui aspră şi întrebătoare, de mormînt ţi-am povestit, de cei doi oameni n-am spus nimic, cum s-au omorît ei, cum s-au tăiat în cuţite, cum au rămas ei încleştaţi unul de altul, de parcă ar fi vrut să se sfarme cu totul !... Te înfiori, cînd te gîndeşti pentru ce sînt în stare oamenii să se omoare între ei, pentru nimica toată !..." j

„Dar poate că nu a fost numai ceapa aceea între ei ! ?" se îndoi Gyuri.

„Ba eu cred că numai asta a fost, vorbi Ion ceva mai; ferm. îi şi văd cum au început ei să se răfuiască, pe ocolii tele, cum facem noi, ţăranii, că şi ei erau ţărani, erau aduşi să lucre la pădure, dar erau ţărani, cam aşa, cum sîn- tem noi..."

„Păi noi, zise Gyuri, nu mai sîntem ţărani !"

„Ni ce dracu sîntem ?“ întrebă Ion peste umăr. „Sîntem muncitori agricoli, sau țărani muncitori, mă rng...“

„îi totuna, deocamdată... Dar eu nu mă gîndeam la noi, mă rîndeam la amărîții aceia pe care i-am văzut adineauri, tu cum au început să se hărțuiască... Nu aveau de gînd iui ;;r certe, şi nici de omorît nu vroiau să se omoare, nici pomeneală !... Vroiau să mănînce, de aia s-au oprit ei în V e I in a aceia, că-i un pic de şeştină acolo, unde-i mormîn- lul... Şi după aia, cînd au văzut că nu au decît o ceapă, au mceput să se sfădească pentru ea... Eu unul cred şi zic că ei nu mai avut ceva în straiță, pită şi slănină, ori nişte brînzfi..."

„Tu-mi spui mie ce s-a întîmplat atunci, ori ce crezi Iu de.spre treaba aceasta ? !“

„Şi una,^ şi^ alta, că-ntîmplarea, orice întîmplare, are mai multe înfățişări... Şi eu zic că ei s-au certat pentru ceapă numai aşa, c-a vrut-o, întreagă, unul singur, numai pentru el... Şi că între ei mai stătea cîte ceva, mai dinainte..."

„Ce ? !“

„Cîte nu stau între oameni ! ?“

„Asta-i drept... Dar ei, cum de au ajuns să se omoare pentru atîta lucru ?“

„Aşa, simplu de tot : pentru că unul a zis că e numai u lui ceapa şi că numai el trebuie să mînce din ea...“ „Şi cine crezi tu că a zis vorba asta ?“

„Eu cred că a zis-o ungurul !“

„De ce crezi aşa, de ce, mă, de ce ? !“

„Aşa, pentru că ungurul e mai iute din fire, aşa sîn- toți voi, mai iuți, mai focoşi...“

„Şi voi, cum sînteți, mă ? !“

„Mai domoli, mai răbdători... Dar nu sîntem mai buni, nu .sîntem nici noi cu crucea în sîn, să ştii, nici românul neela n-a fost cu crucea în sîn, dacă s-a angrenat în sfada aceea...“

„Cum n-a fost, dacă tu zici că ungurul a început i.fada ?“

„Am zis eu aşa ceva ? !“

„Ai zis-o !“

„Adevărat, am zis, dar sfada aceea, ce-i drept ii drept, putea s-o-nceapă şi românul... Nu-i asta problema...

„Dar care-i mă ? !“ .

Problema e omorîrea lor reciproca, asta-i problema, că s-au tăiat în cuțite şi că bruma de mîncare pe care o aveau cu ei a rămas neatinsă, chiar şi ceapa a ramas neatinsă... Că aşa se spune, că nu s-a atins nimeni de ce a rămas între ei şi că sîngele a curs pe poteca la vale... A plouat năpraznic, aşa se zice, a tunat şi a fulgerat ca niciodată... Şi-un cerb a boncăluit, în plina **vara...** Iar la îngropăciunea lor se zice că ar fi fost vuiet in tot muntele : au cîrîit gaițele, au băhnit ciutele, au bătui m toacele lor de argint cocoşii de munte, au lătrat vulpile, a nedumerire, a turbare, iar lupii au hăulit pe toate vai.e, ca la cutremur, ca în vremea de apoi... Dar astea eu zic ca sînt poveşti, pentru că oamenilor le **place** sa spună poveşti şi să caute înțelesuri în întîmplăn şi m iapte... Ailaltă treabă însă, cu risipirea mormîntului, nu mai e poveste, e adevărul curat... “ w ,

,.Care treabă ?“ întrebă Gyuri din urma, cu un gla_ nou, atins de spaimă şi îngreuiat de curiozitate.

..Cu mormîntul, cu risipirea lui... Asta s-a întîmplaț mai încoace, după războiul dintîi, cînd i-au luat^unu pun unei ursoaice, să-i ducă la o grădină zoologica... Şi ea, ursoaica, s-a mîniat aşa de tare, c-a umblat o sap-amm* seincind şi gemînd pe toată valea... A^ făcut stricăciuni la coliba unuia, i-a omorît altuia o vacă, fară sa se aanga de ea.. Si după aia s-a apucat de mormîntul ceior doi, ae parcă ar fi vrut să-i scoată afară şi să-i arunce in baiaia viatului, să nu mai rămînă os de om în tot cuprinsul muntelui .. Toată piatra care era grămădită acolo, destul t.e piuită, a împrăstiat-o de jur

împrejur, a aruncat-o, _ ou- cală cu bucată, rupînd crengile copacilor, lovmdu-i şi ră

ii indu-i în trunchi, făcînd, cu o vorbă, foarte _nun,e sai- căciuni... Şi după aceea, aşa se zice, s-a liniştit, _ n-a mai off At. n-a 'mai plîns pe nicăieri, parcă ar fi murit şi ea,.. Iar oamenii s-au apucat şi au adunat pietrele care erau oe aproape, ducînd apoi altele, fiecare în parte, cînd avea drum pe-acolo, încît acum, dacă ar vrea vreo sălbăticiune să risipească din nou movila aceea, ar avea şi mai mult de lucru..."

Ion tăcu, avînd deodată sentimentul, ciudat şi de neîn-
• I. eă trecuse pe lîngă o prăpastie abruptă şi adîncă , | ,i, chiar aşa !...“ —, iar Gyuri, în urma lui, tăcu şi el, ţmdmdu-se la tilcul poveştii pe care i-o spusese Ion.

I)a, pentru că ăsta, zise el cu un fel de grijă, parcă ar
I viul să se ferească de sine însuşi — nu-şi răceşte gura Ic pomană... Nu degeaba a zis cl că ungurul-a^ început . .ıı ta... Asta-i tîlcul poveştii, da, asta a vrut el să spună :

.. .... sîntem capul răutăților, nu ei !... Ei sînt buni şi
Mm/i, nu, iar noi sîntem răi şi aspri... Nu aspri, altfel a i . < I... Iute din fire... Da, aşa a zis... Asta-i prețul tuturor i'.ilităliilor, ce să mai-vorbim...“

, N-ar fi trebuit să-i vorbesc de mormînt, zicea Ion,
i- ıı h 1 i ııf 1 u-sc în acelaşi timp la drumul acesta ciudat, pe . , , ■ nu ar fi vrut să-l facă, nu ştia nici el de ce, pentru , .ı era Ana bolnavă, ori pentru altceva — el o să creadă ,n um că vreau să-l omor... Şi eu n-am de gînd să fac aşa . i va, nici vorbă, sau, cum se mai zice, cum zic de obicei muierile, doamne fereşte şi apără !... Da, asta-i clar, în ce
ıı ı.ı priveşte... Dar el ar face-o ? !... N-aş crede, n-ar fi
I,, , ıı1 -o pînă mai ieri, acum însă, că a plesnit între noi buburuza înveninării, cred că ar fi în stare şi de una ca .r.t.i !... E şi Erji la mijloc..

Amintirea femeii îl lumină şi îl înfioră. îşi dădu seama
i a o iubea şi o dorea, cum nu iubise şi nu dorise nici o l.ita, nici o muiere, nici măcar în cea dintîi tinerețe. Ceea ce fusese la început o simplă şi firească dorință de apropiere — ,.o poftă trecătoare !...“ — se schimbase cu Iimpui, devenind dor şi drag, complicîndu-se şi intensifi- rmdu-se mult, căpătînd noi densități şi frăgezimi nemaiîntâlnite. Fiindcă niciodată nu se simțise el aşa de uşor, a :a de limpede, cum se simțise şi se simțea în preajma ei, ci ud se iubeau ori înainte de asta, ori fără a. se iubi,
o vedea, cînd o alinta, mîngîind-o pe sprîncene, avmd uneori senzația că ceva din lumina ochilor ei verzi şi vii i.imăsese pe palma lui, ca un polen,^ înfiorîndu-1. „...M-am prostit la bătrînețe, spuse el, mustrător şi nu prea, fiindcă mîndru de isprava asta a lui, m-am lăsat dus de năza- ca un țîngău, ca un copilandru..." Se întrebă pe urma
..... i ăsta ştia, dacă nu închisese ochii dinadins, ca să tacă
el ;;a nu-1 ’deie în vileag, să nu-1 denunțe.

r i
. I i
ii i
(Li
ra

...I-a închis degeaba, dacă a făcut-o dinadins, că noi, chiar dacă nu ar fi închis el ochii, tot am fi mers unul către altul, ca într-o orbire !...“

îşi aminti, tot aşa, luminîndu-se pe dinăuntru, mvo- ioşindu-se, cum ieşise el într-un rînd la poarta lui Gyuu, să-l domolească pe Bărbat, care îl lătra pe Gyuri, nu-1 lasa să intre în propria lui curte, îl păzea pe el, pe Ion, care era în casă cu Erji, fiind gata să-l sfîşie pe celalalt.

„...Asta e, măi frate Gyuri, vorbi el rar şi ca de departe, ce-i drept îi drept şi nu-i cu păcat..." _

„Ce ?... Spune odată şi nu le mai tot ocoli !

”,Nu le ocolesc, n-ai teamă... Ai nevastă faină, asta am vrut eu să zic... Dar n-are rost, să ştii, să-ţi faci griji din partea asta, în legătură cu mine...“

„O fi, mă, dar de ce îi dai tîrcoale mereu ?!

„îmi place de ea, îmi place tare, cum nu mi-a plăcut de nici o muiere, niciodată, că eu, nu ştiu cum să zic, m-am însurat de tînăr şi după aia, de cînd mi s-a betegit muierea, Ana, am rămas cam aşa... Am mai umblat eu pe alături, dar nu mi-am legat sufletul^de nici un gard, am sărit gardul şi am mers mai departe..." _

,,înseamnă că eşti cam mulieratic, eşti un stricat... „N-aş zice... Cred, mai degrabă, că sînt cam nefericit... Dacă n-ar fi aşa, nu m-aş fi învîrtit eu degeaba în jurul lui Erji, nu m-aş fi copilărit eu pe alături de dinsa...

„Aşa încep lucrurile astea, cu cîte-o joacă, şi dupa aia, încearcă să le mai opreşti, dacă mai apuci..."

„Se poate, dar tu de ce n-ai zis nimica pmă acum '....

Ai văzut de văzut, nu ? !“_

„Da, am văzut !“

„Şi-atunci, de ce ai tăcut, de ce ai închis ochii, ca sa-i închid şi eu, să nu zic nimic de treaba ailaltă ?“

„De care treabă, măi Ioane ? !“

„Ştii tu prea bine, eu nu ştiam prea bme, nu eram clar deloc, dar tu ştiai, mă !“

„Ştiam, a fost şi asta, e adevărat, (&r nu m-am gîndit, chiar aşa, cum crezi tu...“

„Dar cum te-ai gîndit, mă, spune, vorbeşte, că şi eu o să vorbesc..."

„Dacă o să mai apuci !“

,,Mă amenin ți, da ! ?... Ia uite la el, odată îşi dă arama)>•• ri ii ii, cînd îi vine bine !...“

,l)acă vorbeşti aşa înseamnă că ai ceva cu noi !“

,,De ce te bagi tu sub perapleul acestei vorbe *in>i* —, ştii bine că eu am ce am cu tine !...“

„Dacă ai ceva cu mine înseamnă că eşti împotriva

• r.alilătii şi contra înfrăţirii !...“

„Nici vorbă, eu sînt pentru înfrăţire, nu numai aicea, in Ardealul acesta al nostru, dar şi în ţară, ba chiar şi în lume !...“

„Atunci de ce te repezeşti aşa la mine, de parcă ai \ rea să mă mănînci ! ?“

„Nu m-am repezit defel, pînă mai adineauri, nu ţi-am . i:; nimica, pentru că eşti ungur, aşa cum nu ţi-a zis şi nu ţi-a băgat nimeni vină, pentru asta !...“

„Adevărat, aşa e, dar atunci care este pricina ? !“ „Ştii tu, nu te fă că nu pricepi, spune-mi mai bine, ca la spovedanie, tot ce trebuie să-mi spui !... Ia treci pînă una-alta înaintea mea, ţine-te de coada lui Ignat, să te am ru sub ochi, să nu-mi vii tu din spate, cu cuţitul în mînă...“ „Cuţitul e în taşcă, Ioane !...“

„în taşcă, după şerpar, unde o fi, dar este, îl ai la line !... în vreme ce eu nu-1 am pe al meu, eu nu mai am de mult cuţit după şerpar..

„Porţi bîtă, mă !“

„Asta-i altceva... Aşa că tu, fă bine şi treci înainte..: Treci !“

Ion se opri în marginea potecii, aşteptînd, uitîndu-se la Gyuri, cum trecea pe lîngă el, fiind sigur în clipele acelea că tovarăşul ăsta al lui, de drum şi de muncă, se nîndise înainte la cuțit. Prea se împurpurase el (era ca racul), prea era nervos şi nemulțumit. Celălalt îl cercetă şi el, cu coada ochiului, fără duşmănie, cu nedumerire mai degrabă...

,.Noa hai odată, îi spuse el peste umăr, că dacă ne tot l'nim aşa, nu ajungem nici poimîine la stînă !...“

„Trebuie să ajungem, îi musai, aşa cum îi musai să plece stîna la vale, chiar astăzi, că-i vremea boncăluitu- lui, şi-ai noştri, şefii de la colectivă, au fost mustrați tare pei,tru întîrzierea asta !“

ll biciui după aceea, din urmă, cu fel de fel de întrebări, fără a mai ocoli lucrurile, vorbind de--a dreptul, încet si măsurat dar destul de răspicat — „Ai fost ori n-ai fost tu, *acolo,* atuncea ? *V‘* — stăruind mult asupra saţului Tuuna —, „Ai omorît ori nu ai omorît tu oameni, în toamna aia blestemată ?“ — cerîndu-i să _se mărturisească, să se spovedească — „Măcar atîta să-mi spui tu mie, mă, că-ți pare rău şi că nu ai mai face aşa ceva niciodată, nici de frică, nici de voie bună ! ^ amenin- țindu-1 cu moartea de vreo cîteva ori „Că dacă-i aşa, mă, îți fac eu facerea, aicea, în munte, nu te reclam nicăieri, te judec eu, mă, în numele copiilor pe care i-ați aruncat în foc atunci, în numele femeilor pe care le-ați sîîrtecat cu baioneta, în numele sîngelui pe care l-am văzut eu ieşind dintr-o groapă !...“

„Ce sînge, mă, ce groapă, ai bolunzit ? întreba Lryuri, dînd să se oprească şi neîndrăznind, vorbind atît de taie insă încît se sperie pînă şi Ignat, tresări şi bodogăni pe potecă la deal ; iar Bărbat, cîinele lui Ion, se întoarse din drum si veni alături, pe marginea potecii. De unde pîna unde ai mai scornit-o şi pe asta, că a curs sîngele din groapă, cine ți-a băgat în cap o asemenea năzdrăvănie ? !...“

..Nimeni, mă, răspunse Ion, mai răspicat şi mai tare. eu însumi am văzut asta, cu ochii mei !...“

„Unde. mă, unde ? !“

...La Tuuna am văzut, cu ochii mei. mă, că acolo ați făcut cele mai mari blestemății !... Acolo am văzut eu cum u..;ta un pirîiaş de sînge dintr-o groapă maie, în ,c,ai® [j.scseră aruncați mai mulți morți, mă, la gramadâ *i*...

„Chiar aşa ? !“ „ .

..Chiar, mă !... Şi cum groapa nu era adîncă, şi cum era ıı ı coastă, singeîe a ieşit din pămînt şi-a luat-o la vale, pe o potecuță, ca un şarpe !...“

..Asta n-am văzut-o... Şi nici n-am auzit de ticaba a. ta...“

..Dar de care-ai auzit, mă ? !... Şi ce-ai făcut tu pe-a- colo, *atunci,* câți români ai omorît, mă, ^cîte femei şi cîți copii ai spintecat cu baioneta ? !... La cîtc case ai dat tu foc. mă ? !...“

,,l).ir lu ciți oameni ai omorît, cînd ai venit cu frontul,

■ partea aslalaltă ?“

,,l\ altceva, mă, eu am venit după ce am întors armele, li a nemților, şi contra voastră, mă, era război, nu se un..uă una cu alta !...“

,.l’.a SG aseamănă, mă, că si atunci, în 1910, era

,.Kn ia nlte părți, dar aicea nu era, voi n-ați intrat în

• i r >a.;U ă prin luptă, ştii prea bine cum ați ir.trat *şi*

. 1M iu, F’gu.r că ştiu

, ’U rlunci, dacă ştii, de ce nu rccur/şti. mă ?”

, 1 ' ■ .-â recunosc ? !“

' V: eşti un mişel !“

. !\u recunosc pentru că nu sînt aşa ceva !,./

< V - Î nu eşti, mă, cum ? !“
. V.-\ bure : cum nu eşti nici tu, mă Ioane- , \u ; acelaşi lucru,
măi Gyuri !“
; e . . \ pentru că eşti tu mai presus dedt a:ții. p-..:n- i *i* e crezi tu mai bun ? !“
, mă, pentru că eu n-am făcut ce ai făcut tu.!...
■!u -am *dvs* pe tine Ia cpă, să te împuşc, tu rr. .r

, :\. Ui îidrept, dar cine trece printr-un război, ml tot
. ,jit de sînge, tot e vinovat !...“
. !■: ia, una e să mergi cu frontul, lupând, şi-i
i şi cu totul altceva, să pătrunzi în care
<■: meni nevinovați şi neînarmați şi să-
i omori jUră

..'Vot una e, măi Ioane, tot omor îi, doar că-i mai a>
;. ca şi vinovăția, iar ascunzişurile...“
. Ascunzişurile sînt ale mişeilor, mă, ei se feresc, ei se ’.wr.ă, ei au taine !...“
, Şi ce, mă, tu nu ai ascunzişuri, n-ai taine, nuduci
..ie nid un păcat ? î“
, ,!)nc şi am. mă, cum duce şi are orice om, dar n-am
ce ai făcut tu şi nici nu m-am fofilat față de tire.
i ai făcut-o tu față de mine şi față de alți oameni, *L--,â*
■ 'urne întreagă, mă !...“

„Lasă lumea, Ioane, rămîi la noi doi, că eu de aia am început să vorbesc în camion, de aia ți-am povestit de copilul slovacului, al lui Moticeak, şi de Someş, de .drumul pe care l-am bătut noi atuncea..."

„De ce, mă, de ce ? !“ . -

„Să ne lămurim odată noi-în-de-noi, să putem trăi ca oamenii mai departe...“

„Ca oamenii, noi doi ? !“

..Da, mă, noi doi !...“

Se domoliră apoi, uitîndu-se nedumeriți la Bărbat, care ii lătra pe amîndoi, do parcă vorbele lcr l-arfi durut şi ps t. i. ia ai tare şi. mai adine decît îi durea pe ei.

TI
ă U
1.1

După o oră şi cava do urcuş av ca suiau demult, de ani. ce zue, cU : - cercetau pica;», iui- ' gata m o... aaul. să-l împingă pc o; ' aalt m . reu şi. de chin — „că nu-1 mai mişelul ăsta fălcos şi ascuns, care •i-lății peste blestemății, a omorît o; r ;se, s-a purtat ca un barbar, cum •acea u.'

> .ca să fie egal cu mine şi eu atțn şi sa nu ca isprăvile astea !:i — „să fiu şi eu slobod cdata, cum se i ir dea Gyuri, să nu-mi amintească ăs.a re isprăvile pe (-re le-am făcut, să nu-mi vorbească el da .11 iertate şi oe , ;;a.litate, să nu mi le scoată mereu înainte, ca pe nişte t ruri ca pe o pomană, parcă eu şi frații mei de sînge cim cerşetori, iar el şi ai lui ar fi stăpîni pe lume parca

nuca senzația a suiau si unul, ba scape ce coastă pe ,*l'i* bleste- mat fee la ci-acum ar ■~i:e nimica

■ >• fi de cînd lumea şi parcă noi nu am fi iest mciodata pe îi'irao, parcă ieri ne-am îi născut !...“ Nici nu mai luaseră -■■mia si nici acum n-o luau, la locurile pe uncie treceau, aa-i măcar la potecă nu se uitau, nu se mai uitau la nimic ■'-nu vedeau nimic, atît de tare şi de fără întoarcere fu- .. aeră prinşi în angrenajul dușmăniei care se spărsese ci.odată între ei, derulîndu-i, în măsuri sensibil' diferite,

il.ir ihi pentru că unul era roman şi celălalt ungur, ci l" uliu cu unul, Ion, era mai domol din fire, era mai greoi ,i mai melancolic, in vreme ce Gyuri, celălalt, era mai i ig şi mai scurt în reacţii, era mai neliniştit. Existau, i drept, şi alte deosebiri între ei, aşa cum existau şi i iiKinari multe, asemănarea principală ţinînd de condiţia lor comună, de ţărani, era legată de faptul că erau «iopiaţi ca vîrstă şi că fuseseră amestecaţi în acelaşi i;mp in vîrtejul evenimentelor care răscoliseră această Ii.-irlt! de lume, anul 1940 fiind an de răscruce pentru ci, un an plin de amintiri cutremurătoare sau înfiorătoarei ilr a dreptul.

Ion fusese ,,pe zonă“ atunci, cu regimentul, se afla în P u lea de nord-vest a ţării, fiind gata ,,s-o apere de cei . n e se pregăteau s-o atace, vroiau s-o sfîşie !“ Atunci, uniate de a se produce „cedarea", înaintea „Dictatului de l.i Yicna', cum avea să fie numit în istorie acel act, hotă- i 'u'a aceea samavolnică, făcută cu ajutorul marilor puteri (Im vremea aceea, el era acasă, la Uiejdea, se afla într-o ■i urlă permisie, pe care abia o primise (murise maică-sa, l i înmormîntarea căreia nici nu participase, cînd ajunsese <1, r;o împlînta crucea la căpătîiul mormîntului). Vorbise i ‘i unii şi cu alţii, prin sat, întrebîndu-i ce să facă, să se i , <i întoarne ori să nu se mai întoarne la regiment ! ? Unii, piuă şi popa, îl sfătuiseră să stea liniştit, pentru că „vîn- . >tv:i asta se face fără luptă, îi venită din sus şi din afară, I' :;te capul nostru, e o blestemăţie fără seamăn de mare, nu o pedeapsa, fiule, o blestemăţie o ticăloşie mare. n'ii Dar el tot plecase, fiind convins că vor începe li-piele şi că va fi nevoie de el, la regiment — „în ase- iurnea împrejurări e nevoie de fiecare om şi-i o mişelie *, i Le dai la o parte !...“ Călătorise cu un marfar, pînă la 'IViuş, pe urmă, pînă la Cluj, umblase cu alte două trenuri,’ descurcîndu-se destul de greu după aceea, fiindcă i i i învălmăşeală mare, toate aveau tendinţa, trenurile il ir Şî oamenii, să se ducă spre Sud, „la vale[11], cum zicea .1, de parcă Nordul i-ar fi stat deasupra capului. Erau, ce-i «’rrpt, şi oameni care se duceau într-acolo, fie că lucraseră

Sud, fie că fuseseră concentraţi în diverse unităţi mili- i .re, care îi lăsaseră „la vatră", le dăduseră drumul acasă.

I u- ei, ţărani în majoritatea cazurilor, se duceau în grupuri eătre propriile lor sălaşuri, către copii, către muieri. O bucată de" drum o bătuse împreună^ cu un asemenea^ pîlc de oameni, vorbind şi povestind, înjurîndu-1 pe Hitler, ocărîndu-1 pe rege, pentru că au sfîşiat ţara, pentru că „ne-or dat pre noi pe mîna lui Horthy, pe mîna grofilor, care or fost şi sînt cei mai crunţi duşmani ai naţiei^române, care or plîns mereu, or plîns şi or scrîşnit, după moşiile de-aieca. iar acuma, dacă s-or înturnat, o să fie vai şi amar de noi, că ăştia, grofii şi slugoii lor, nu ştiu de milă, cînd se dezlănţuie !...“ îi oprise un preot într-un sat şi-i întrebase unde se duc, „cu aşa de multă hotărire ! ? „Acasă, părinte !“ răspunsese careva. „Acum, acasă ! ? stăruise popa, făcîndu-şi cruce. Dar voi, măi copii, nu ştiţi ce-i pe-acolo ? !... Nu simţiţi cum plutеşte vrajmaşia^ în aer ? !...“ „Nu simţim nimic, părinte, spusese unul dintre ţărani, nouă n-are nimeni ce ne face, sîntem oameni săraci, n-avem arme şi nu ne ducem cu nici un gînd^ rău intr-acolo.„Aşa, făcuse popa, foarte bine. dar haideţi puţin la mine. haideţi să mmesţi ceva şi să beţi o gură do apă. că veţi fi fiămînzi şi osteniţi..." Intraseră în curtea ropii, din curte trccuseră în şură, nu în casa. Acolo ^îi poftise popa, care fusese tot timpul îngrijorat şi tainic. .....Sedcii. le spusese el în şură. arătîndu-ie o masa lunga si nişte lavіţe, şedeţi c-au mai stat nişte oameni ^ aicea, iY-ri, doar că ei se duceau la vale... Iar voi, doamne fereşte si arară, vă duceţi în partea ccialaltă şi umblaţi de parcă ar ii zi de sărbătoare, mergeţi pe drumul mare şi treceţi prin mijlocul satului, ca vodă prin lobodă !...“ „Chiar aşa nu umblăm noi, părinte !“ cutezase careva. „Mai^rău!", snusese popa, lăsînd apoi la o parte orice ocol, spunîndu-le ce se întîmplase pe acolo. „...Că voi, se justificaseşi, nu ştiţi că mergeţi către moarte, măi oamenilor, mă, măi creştinilor, mă !... Că ungurii, dacă vă întîlnesc acum pe drum, într-un sat ori pe

hotar, vă puşcă numaidecît !...“ „N-o fi nici dracu chiar aşa de negru,, cum se_ zice j“ spusese acelaşi om scurt şi îndesat, sprîncenat şi laţ în umeri, cu care Ion avea să se întîlnească la scurt timp după asta. „...N-o fi, omul lui Dumnezeu, dar ei, dacă vă văd cu hainele astea pe voi, vă pun la zid numaidecît, cum am zis eu, aveţi, nu aveţi arme, nu contează !...“ Se pusese problema să-şi schimbe toţi hainele. Dar nu aveau unde lua, deodată, atîtea schimburi de haine. .....Din I'-ţărăneşti n-am de fel, se justificase popa, n-am, şi la, n-aş mai fi avut zile, că n-am crezut eu niciodată

■ ;;ă mai vină peste noi un asemenea necaz !...“ li liră- .< pe toţi, îi sfătuise pe urmă pe „cei patrusprezece[11], i'i'“.ase să fie „cu grijă“, să meargă pe alături ele dru-

ıı iit- principale, să ocolcasă satele şi să caute adăpostul i ; ih>r de cucuruz, pe unde se putea. Iar pe el, pe Ion, <-linse, cind auzise că nici nu era din părţile acelea. ' regiment, dragul meu, care regiment?! făcusa

> după ce rămăseseră numai ei doi, după ce zăvorise ;-1:1,*. Ku mai există nici un regiment !... Armata rcrr.ânS r<-trage în mare grabă, e umilită cum n-a fost nicio-

■ i.. Lu- ei vin în triumf, vin şi se apucă de bles'.cmă-

!...“ ,.Dar cine sînt ei ?“ întrebase Ion. ,.Ungurii, cine !'■■ ,,Şi ce, vin toţi încoace ? !" stăruise Ion. ..Nu ; vin numai armatele lui Horthy, vin şi răscoiasc

; a să vadă dacă sînt sau nu sînt ascunse arme, în

■ ' i â. . Fac blestemăţii, măi omule !... N-am pove-oit

■ -’e r oii’dîi. că ei se duceau să-şi caute familii’. ■ !...

: să-i sperii !... Da-ntr-un sat, la vreo ze-oe ki

o-.' aicea, r.a omnrît o lată de şaisprezece aoi..,[i:] ,,Ife .' '■ ,.i\-ntru că era evreica, de aia or omorlt-o !.,. A-ta Ii nuniea, dar ea. Dumnezeu s-o ieste si s-o hosa- s.i *in* pace, Ic-a ieşit înainte cu un buchet de dori

■ pus, în limba lor, bine aţi venit,.. Iar ei or pus-o ia or dus-o ia biserică, or pus-o lingă pers iod; in care

' ■ ^sre’e atunci şi-or puşcat-o, or miisdHai-o da ou..- ..Chiar aşa, părinte ? !“

..Chiar, fiule !... Ş;-n

< porte or nimicit familia unui slovac, pe leu i-au iioi.i- : : latrinii. părinţii şi şase copii, numai cinci, do fapt, op-a că al şaselea, prîslea. a scăpat, s-a ascuns în cup- •:ţ de făcut pline şi-a scăpat cu viaţă... A făcut cum a ol iedul din povestea lui Ion Creangă... Numai că pori asta c uiită, e cumplită, ce mai... Şi-aicea, în ueie

- siovaciior, a fost, după cîte am înţeles eu, şi o tsă-

o umoare de frate... Tot un slovac, unul care ei a -io;mânie eu Moticeak, c-aşa-i chema pe cei care or fnst

- -î‘i.... Ei s-a dus, vînzătcrul acela, înaintea trupelor Lui >rU-.y şi-a spus că Moticeak şi cu ai lin, toată faml’i o

• ! duşmani de moarte ai ungurilor şi ca sînt mai răi

decît românii, faţă de unguri... Nu ştiu ce le-a zis şi cît, ştiu că s-a dat drept ungur şi că a fost crezut numaidecît [1] şi că dupa aia s-a dus şi el la casa lui Moticeak, împreună cu cei care aveau misiunea să-i lichideze pe bieţii slovaci, care nu aveau nici o vină faţă de nimeni, în afară de i vina asta, că erau slovaci şi că fuseseră vinduţi ele către j unul de al lor !...“ „Aşa e, admisese Ion, dar cum i-or omorît, aşa, din senin ? !“ „Aşa, bine, i-or scos pe toţi din j casă şi i-or înşirat lîngă peretele de către curte !... I-or dat i grămadă pe toţi şi i-or mai împuns şi cu baioneta pe cei ce J nu şi-au dat sufletul numaidecît, i-or hăcuit fără milă !...“ j ..Şi copilul, prîslea. unde-i acum ? !...“ „Ii Ia nişte oameni, aicea, la noi !... Stă ascuns... Tremură şi plînge din nimic... Vai de sufletul lui !... Iar ceilalţi, părinţii lui, şi bunicii, I cred că stau şi acum neîngropaţi... Că mai este un mort, ^ aicea, între hotare... Asta, măcar, îmi stă pe surlei, ca un pietroi !...“ „Dar de ce, părinte

? !“ ,.De ce ? Pentru că a poposit şi el la mine, cum poposeşti şi tu. acuma... Că şi ei, Dumnezeu să-l ierte, Dumnezeu să-i c’.eie n-.dina pe I caie o merită, era pus pe vitejii, d- parcă de a;a ceea ar ■'i nevoie acuma ! ?... Ce rost are să vorb ia p·e;b tricolorul românesc ! ?... C-aşa l-am întîîni! pe ulii a, p- m mîjlo- c-d saadub rnergînd către ea;”, caise ^atul lui, L:.l.e casa părinteasca !... F.ra student la Bra-av... Şi era a[1];.a că: voi- , ; ·c şi de frumos, că-ți era drac să ie ui ti la ei Era. sc- : rneț cum a fost Avram Iancu şi nbindupice-it precum Horea... Era ca bradul cin pădure... ibis sorinee; rt şi ru men, avea uitătura, limpede şi eabbb.. Tub.: ban:-, dom- J nule Iftcne, i-am spus eu, c-a.şa. ;l cbema, .bit; ne. dar ce) us!. are să umbli acum cu tiuaborm ;:;e prs.’l ? '... De ce „a nu umblu, pa; iute ? a zis ei... băi dumneavoa-vră ştiți că toate satele pe unde am trecut ea, de-a curmezişul *cimpiei,* m-au aclamat şi m-au lăudat, s-au tulburat şi. s-au pus în mişcare de parcă ar fi t vcut p 'in ele propriul lor gînd, propria lor vrere !... Era In * i [1] m< argă aşa ptc.ă acasă, dar n-a mai apucat s-o ia.,, i ‘ i țeles, l-or

i. ilîlnit imaurii cînd da să intie în satul vecin... Şi l-or *ias în l-or dus îa moarte !... Şi-or bătut joc de el,

!-or J! t r-î l-or spintecat cu baieneaa şi i-or pus sauar _ a pe lata iui frumoasă şi rurală., să-l mînce j-iti;-tcio, .-.■ă-I bcuâ viespile şi albinele, să nu-1 mai recu-

[ni]mcnea !... Şi-acuma, fața lui, tot obrazul, tot [1] 'pin, şi grumazul, şi mînurile, şi pieptul, sînt o rană ml i ragă... Iar oamenii, ai noştri, de aicea, din sat, şi cei [.li]" •s;*U‘le vecine, se duc şi se uită la el şi tot vin ’si-mi i"[ln <:i ar] trebui înmormîntat studentul acela, băiatul cu -li aprlul...^Ar trebui, se înțelege, dar cine să-i facă slujba [.ll‘] "Wopaciune, că eu, iată, nu cutez a face aşa ceva !...

Nieulae din satul vecin, la fel... Unul zice că nu-i

■ ii liniarul sațului în care păstoreşte el, altul spune că ar li‘-Inii sa vină autoritățile mai întîi, să vadă ce-i si cum...

' '■[in‘] autorități, doamne fereşte şi apără, c-aicea,’ acuma’

it mai mari pistolul şi mitraliera, astea-s autoritățile I"râureşti, pe care ni le-a trimes domnul Horthy !...“ Popa 'I H.iiUbie de cîteva ori să nu plece, săi stea pe loc, ori să inloarne către miazăzi, către casă. Ion îl ascultase cu [.] ' nți;', se tulburase de cîteva ori, nu-i urmase însă sfa- ă, pornise mai departe, în căutarea regimentului, fiind

■ înv.,;,-; că popa mai punea cîte ceva de la el, ca să fie ' - o convingă.tor^ ori pentru că era fricos. „...Fie ce-o fi !

ii. ose Ion după ce plecase din ograda popii. Ii mai rău, I [1] urma-urmei, dacă stau ascuns în şura cine ştie cui... - un ici, dac ăi mă găsesc, au dreptul să se întrebe ce-i cu i- me. ele ce stau ascuns !...“ Se întîlnise cu nişte oameni, '■ ii;i a rum de hotar, erau cu carul, îl duceau pe student ăi îngropăciune. înțelesese asta după drapelul pe care îl l.:u n in mînă un om bătrîn şi falnic, cu barba albă si cu pletele tot aşa de albe, cu privirea semeață şi limpede.

■■ ce faceți voi, măi frații ?“ întrebase Ion. „Ce se \ ĭ’O, răspunsese bătrînul, îl ducem pe ficiorul ăsta la ! "i-ul de veci. că popii nu se-ndură !... Nu mai avem nici | [1] doamne fereşte şi apără !...“ Iar mai apoi, tîrziu în i"->.ple. înainte de a intra într-un sat, s-a întilnit cu unul ă n „cei patrusprezece". Era gol-goluț („cum m-o făcut

[1]Mama, aşa smt, măi frate !“) şi era speriat şi plin de nge. „A avut dreptate popa, i-a spus el, ne-au prins Şi ne-au făcut facerea, la toți L. Ne-au dezbrăcat

■ i ne-au pus, în şir, pe marginea unei gropi de gunoi... ' i au tras în noi ca în brînză... Am căzut toți în groapă... ăilalți cred că au murit... Eu sînt rănit la umăr... Dar

• ' ..-i nimica... Rau îi că n-am haine... Că ne-au despuiat, i "in ți-am spus... Şi-au bătut joc... Că eu nu cred că or luat ti hainele alea... Poate eă mergem pînă acolo, amîncloi, că singur mi-i frică... Mi-i ruşine ca ini-i frică,

da-mi este, asta-i !..." Sc duseseră, o luaseră în partea de unde venise omul, peste o mirişte, printr-un lan de_ cucuruz. Pe urmă
o luaseră pc riu în jos, pînă cînd îi găsiseră pe cei tiei- sprezece, care stăteau ca lemnele în materia forfotitoare a gropii... Răsărise luna între timp şi lucrurile căpătaseră, toate, un luciu mai aparte, erau platinate, erau mai vii, iar mori.ii păreau că aşteaptă ceva ; unuia îi lucea o eşarfă de sînge pe faţă ; altul stătea cu mîna scoasă din bălegar, parcă ar fi vrut să prindă ceva ; altuia i se vedeau doar
tălpile picioarelor .....Ai văzut că nu nc-or luat hainele ! ?
zicea omul cu care venise Ion. N-aveau ce *i*ace cu ^ ele... Dar unde or fi ale mele. că le-or mesteeat, mişca !...*' Pînă la urmă se îmbrăcase cu ce se nimerise si-o luase pe riu la deal. vorbind dv unul singur. „...Plec... IJ-ani dus... Nu mai stau... Ca ăştia vin tara !...'*

Gvuri trăise altfel împrejurările acelea. El intrase in Transilvania avinci sentimentul că se întoarce acasa şi ea se afla şi el printre ivi ce infăptuiau „un act &e crep au. o istorică, în numele Ungariei mari şi veşnice !..." (iy.'j'i făcea parte dintr-o unitate militară special eonsUlUiiă r.i acest sens. pentru a lua în stâpînire teritoriile^ pe care ..ie pierduse" Ungaria după cel dinţii război monmal. Asemenea unităţi fuseseră pregătite acolo mea din —lfefo4,
vi/.înd nu numai Transilvania, ci şi Croaţia, Seroia, U a mitul si Slovacia, care fuseseră cândva stapmite de Ungaria, in condiţii istorice definitiv asfinţite. Iar acum so^ibC \ic- mea „eliberării lor", operaţie pe care propaganda vremii
o împodobea cu aura misionarismului istoric. Problema fusese tranşată în cancelariile marilor puteri de atunci, avîndu-se în vedere interesele lor, interesele Germaniei, în primul rînd (care se apropia astfel, prin pătrunderea Ungariei pînă la în tor sur a Buzăului, de zona petrolifera a României), dar asta nu schimba cu nimic starea de spirit a „eliberatorilor", regimentele ungureşti care pătrunseseră în România fiind „gata de luptă'[1], fiind pregătite pentru „a înăbuşi orice rezistenţă vrăjmaşă !..." Şi curţi nu se ivise nici o rezistenţă, trecuseră la repiesalii, dinu foc şi omorînd, fără judecată, fără nimic, acţionînd la în- timplare, după cîte se părea, procedînd totuşi, după cura avea să-şi dea seama şi Gyuri, pc baza unor liste bir.c şi i iguros întocmite, liste de oameni care trebuiau nimiciţi, liste de sale care trebuiau rase de pe faţa pămîntului — ,,m numele dreptăţii milenare maghiare !..." De fapt. aş-a a intrat el în dezlănţuirea de patimi şi de ură care răvăşise atunci toată partea de nord a Transilvaniei, uilînd deodată «le voioşia cu care venise aici, scliimbindu-se br de nerecunoscut pentru un timp, cu toate că er purta acelaşi nume şi avea acelaşi umblet uşoi parcă s-ar fi coborît de curînd de pc un vas, dupa <> Lau;- Inrie lungă. întîmplarea făcuse să fie aproape de colon- lui
I,. hotzky, atunci cînd se prezentase în faţa acestuia (erau la un conac, făcuseră un popas, proprietarul domeniului fiind, bineînţeles, un ungur), un om potrivit de statură, cu parul bălai şi cu nişte ochi cenuşii (pe cai e n-avoa să-i i'Ue niciodată), cu nişte haine pestriţe pe el. ,,nice n mâ- i,- ',ti, nice ungureşti...[14]
.,Bine aţi venit şi tine că aţi veni! !-' îi spusese el colonelului. Iar după aceea inviise .'••.•.(ui de repede, eu o grabă care nu putea fi expreaiă. pe |.r, decît prin suferinţa pe care o indurare omul ac !:i, împreună cu familia lui, din partea „s'.ăpînuii v;--.::t.u ", rac îi urgisise rău de tot ..pe minoritari", dar mai ah s i,c noi, pe maghiari..." Dăduse nume. vo:bise de pr pi c. re aţiţaseră la ură, pronunţase numele unor poliţk'.i ni
1. ;.'aii ale căror case trebuiau arse ,.pînă-n temelie", ci e.- c •. .-,'rîndu-se apoi, cu o ură care se transmisese imeceat i celorlalţi, asupra unei familii de slovaci dintr-un sat v cin, zugrăvind-o în culorile cele mai sumbre, .v::.u.\;n'J despre familia aceasta — ,.Moticeak se numesc ei !" —- că a fost cea mai rea faţă de ei, faţă de unguri, mai rea şi 11:: i fioroasă decît valahii — ,.ne-or persecutat me. eu, i!"-or pîrît şi ne-or batjocorit tot timpul, iar alunei cînd itii ne-or putut face nimica, or rîs de noi, ne-or sfidat, iir-or umilit fără ruşine !:' —, sfirşind prin

a cere o dreaptă şi întemeiată răzbunare — „acum, pîna nu-i t îi/au, pînă nu fug din fața răspunderii de care ar vrea ..ă scape !...“ Colonelul nu mai întrebase nimic, chemase un sergent, îi spusese să ia nouă oameni şi sa se ducă numaidecît în satul vecin, să facă ordine acolo. .....Iar tu, i a spus el celui ce îi scosese înainte un asemenea prilej de aplicare în practică a unui deziderat imperios — îe

duci cu ei şi le arăți unde stau nemernicii aceia !... ’ „Ma duc. acceptasc individul, dar să mi se deie şi mie o arma, să fiu încadrat ca voluntar în eroica armata maghiaia, care ne va scăpa de valahi şi de jidani L. Şi de slovaci domnule coloncl !...“ I s-a dat o armă, a fost considerat militar şi i s-a spus. chiar colonelul i-a suflat asta, sa fie *fără milă.* „Aşa voi fi, făgăduise el, scurt, aşa vom t[ac]®

După aceea, pe drum, îi zorise mereu pe cei noua, cU.v^ nind şef, dînd ordinele pe care ar fi trebuit sa le dea sei- o-pntul Ioia, care „nu era cu nimic mai breaz decît el [s]p[e] aicea !...“ „Acum o luăm la stingă!... „Acum paia- sim poteca... O luăm de-a curmezişul !... Trebuie sa ne grăbim... Mai repede !... Mai iute, ma L. Trecuseia printr-o pădure care semăna puțin — „puțin bine . cu pădurea prin care trecea Gyuri acum, împreuna cu Ion vorbind sad tăcînd, ținîndu-se de coada -agarulm *U* cîte-un cot de cărare, uitîndu-se cu teama la Lai bat, cir" simțea un duşman de moarte. înainte de a se apio- Ha de satul lui Moticeak" dăduseră peste un om care roşea la otavă. Era un român, bineînțeles, era un om la şaizeci de ani. îmbrăcat în haine albe. Se oprise clin luci J ciad îi văzuse, uitîndu-se tot timpuria clauza lor, m~ mult a mirare, decît a duşmănie. Le aaduse m.ʔte hon . pe urmă, scotînd dintr-un polog verde şi umed o^aca asudată. „Luați, spusese omul, luați şi bea, e cam aspră, da-i bună, e ca lacrima!... Ei lu^eia,^ îndemnaseră'unii pe alții şi băuseră tot vinarsul, fara a jiia scama la om, cum le cerceta fețele şi armele, mai ales Plecas-ă pe urmă, coborîseră printr-o gradina opnnau-s,, înainte de a ieşi într-o uliță. Asta pentru^ca cel ce-i calau/ea se înturnase deodată din drum, parca ar îi urcat ceva la cosasul care îi omenise mai înainte Se auziseia mşt<-butucii in locul acela, ei însă nu înțelesesera ce se m timplase acolo decît în clipa cînd îl **văzuseră** pe cțl ce-i călăuzea stergîndu-si baioneta cu îaroa pioaspat cosi .a. Pe unde o luăm ?“ întrebase sergentul cam supărat nu stie de ce. pentru că nu-1 lichidase el pe „saioaticu, acela", sau pentru că „proaspătul înrolat" îşi arogase răspunderi mult prea mari. „Pe aicea L a răspuns calauza sărind ca o panteră peste un pîrleaz. „Dupa mine ! îl urmaseră toți, mergînd cu pasul lui, graomdu-se, daca

;,răbea el, iuțind pasul, cînd făcea el lucrul ăsta, :d, după tăcerea lui şi după precipitarea caie ii
. i: ıı insese, că se apropiau. „...Aicea e !" spusese slova- i ıı 1, opvindu-se în fața unei case vechi şi cam povâ-i.ilc*, i• |ii'/indu-se cel dinlîi la poartă, încercind s o deschidă,
• '.i (M'nlru că nu reuşise, o spărsese cu palul armei, pornind | .- uitiiă către uşa ■ I I I 1 tinzii, care era încuiată, trccînd ia . ; i sjre, amenințîndu-i pe cei II 1 ! 'v dinăuntru, soua-ndu-le ! •• i-a erau acasâ toți şi că se aseunseseră, de frică — ..se
• irde pedeapsă!"[1] Lucrurile se precipitaseră şi mai
ıı ı ;i'■, după ce spărsese slovacul uşa tinzii, navăuad *r* .malru, făcîndu-le şi lor semn să~l urmeze, parcă ar
ıı asaltul la o redută. „...Haideți, mă!... Intrați !...
[1] .,i :scoatem pe toți afară !..." Intrase şi el, Gyuri. oedise
..ilai.i din dreapta, scosese de după uşă un om bătr-n şi-l
:• osc afară. Ceilalți, la fol, îi împinseseră pe ai cavsi i,; '-m le, cu mic cu mare — cinci copii, părinții lor şi bu- ' ni, nouă persoane cu totul. „...S-a terminat cu vei ! le
■ /.îs» se sergentul Ioia. Dar ce-at' crezut, că scapați ne- i > Hi : ?... M'şoi'Wr si bandiților, renegaților !..."* S,:r- ş o..,] i-a luat in. riurm-e pe ai casei, ca pe nişte prizări, ; a înşirat gldkiui pi*nişa. cu spkoie ia perete.
:: jine; e. ae sania au i~a mai ra;nşe'at, Le-a iacul un a-, .semn ceior cu care venise, după cere s-a est şi il
, , .;.i — un pas. încă imul.
mai unul. A făcut încă un s» nai
a seca — „toc i:" — trăgînd şi el o ralală în pileai
! ; de naiacui care nici na apucaseră măcar sa se dez-
i , e . aseă. Toate se petreeasaiu atît de reped.?. Incit
• - : ea bătrîauka crre încă nu murise părea ireală,
■■ a o sfidare a operai'vi'ații de care dădaseră ei dovadă.
: 'şa-1 Ia tăcere l'" îi poruncise sergentul slovacului. Iar ,i a se executase numaidecît, trăgînd în bătrîn de la doi , îşi, improşeîndu-i pe ceilalți cu încă un rînd de gloanțe,
; ,:,';.ă ar fi vrut să-i împrăştie pe toți, pentru totdeauna. ,, Ai unge !" poruncise sergentul, făcîndu-i semn altuia ..Iui Geza" — să controleze încă o dată casa. să vadă «iacă n-a scăpat careva.
,,...1'upă aia, spuse Gyuri acum, continuând astfel ceea <■ i i; - lui Ion. dună ce i se mărturisise, în camion.
• ••n.ă i. L şoptise (nici el nu ştia de ce, fiindcă nu. i,,;u era nimeni de fa;;-., în afară de Ignat, care se culcate,

şi în afară de Bărbat, care se uita la drum, peste oblonul din spate) că fusese *acolo, atuncea* (şi că se aflase şi el ..printre cei ce v-or dus pre voi *la apă* după ce ne-ara îndeplinit misiunea, ne-am înturnat la conac, victorioşi şi veseli !... Cîntînd ne-am înturnat, în triumf Eram convingi că am făptuit o ispravă mare, o vitejie !... Aşa cum cred că ai fost şi tu convins de asta, cîncl ai fost pe front, cînd aii venit cu armatele înapoi, să vă eliberați Ardealul, că voi ați avut mereu cîte ceva de eliberat, mereu ați fost urgisiți şi nedreptățiți !...“

..Care voi, mă ? întrebă Ion din urmă. Care ! ?“

..Voi, mă, voi, românii !... N-ați venit voi în toamna lui 1944 r-ă eliberați tot Ardealul ! ? Şi n-ați mers după aia pînă Ia Budapesta, din nou ? !'*

„Am venit şi-am mers, îi drept, dar n-am făcut blestemă; ui e pe care le-ați făcut voi, nici pe departe !“

„Cum n-ați făcut, mă ? !... Cum ! ?... Bar Gărzile lui Iul iu Mar. iu ce-au făcut pe urmele frontului ?:!

.-I ară *gărzile,* mă, c-o să-ți spun eu cîte ceva şi de *n;*. ■ *-:iie* alea, pînă una-alla spune-mi tu ce-ai făcut tjc-aeolo, înțeles c-ai fost şi eşti xiiiiijit de smge

..Am fost, dar acuma nu mai sînt !”

„Cum aşa, mă, cum ? !“

„Toarte’ simplu : singelc se usucă şi se cojeşte, se I - ce țarină !“

„ae face, dar nu piere, mâ, ți se bolbohp'e ei re net, dacă eşti cm şi dacă eşti vrednic de numele ăsta

„Aşa e, recunoscu Gyuri, mai încet, asta-i crep!;...:

„ Aşa e...“

Apoi tot el începu să strige, povestind, anapoda, cum dăduseră ei foc unui sat întreg, numai şi numai pentru că nu le sc-uscse nimeni bun-venit, cînd iritrăsei a în râtul acela ; cum împuşcaseră „un popă de român", numai şi numai pentru că zăriseră la el un tricolor românesc ", cum aruneascră cadavrele unor oameni, soț şi £o;ie, în casa în care se aflau cei trei copii ai lor, pe care o ineendiaseră pe urmă, aşteptînd cu arma în mîna, să nu iasă careva din casă („dar eu n-am pus mîna la treaba asia !") ; cum lichidaseră un grup de români, țărani demobilizați, care aveau is ei un bilet în limba maghiară, dat de un pkito-

MI r din altă unitate (..tot de grăniceri, c-aşa li sc zicca mulaților accstora !“), în care se spunea că purtătorii a. i lui bilet sînt nişte trădători; să fie executa ț.i imc- il:al !", ei crezînd că biletul acela era de ,,liberă trecere (iicpt, pentru care protestaseră şi se burzuluiseră (..chiar •i după ce căzuseră unul peste atul, în şanțul drumului !“) ; «ian văzuse el (..cu proprii mei ochi1-), un copil care se I bi.cea în pîntecele mamei, care fusese împuşcată, iar

< I. copilul, se zbatea în chinuri cumplite, fiind destul de

i.. ..!c (,,opt sau nouă luni") ; cum îi găsiseră ei pe nişte

.. ... („în alt sat”) care îşi treierau griul, se învîrteau

i,i jurul batozei, de parcă nu s-ar fi întîmpiat nimic, pe nicăieri ; cum le stricaseră ei „petrecerea", dîndu-le fee I i paie şi Ia grîu, să nu-i mai sfideze, să nu-i mai înfrunte (eu aşa de multă cutezanță").

.... La început ne-a fost călăuză individul care ne-a dus

i lichidăm pe slovaci, cu toate că şi el era slovac, ncno-

i ■ • ui !... Dar noi nu ştiam asta, atuncea. noi credean

< ' ' ungur, eram siguri de asta, mai ales c > 1 ştia mai 1 .ir’ dccît oricine lozinca sub care ne *• uram noi a! mu L

„Ki care era lozinca asta, mă ?:1

, Să fim *fără milă !*... Era o carte cu numele ă.tta :

T Kegyelem — să fii *fără milă !*... în cartea asta se

• oanca că trebuie să-l suprimezi pe fiecare valah care îți a ;e în cale, să le dăm foc la sate, noaptea, să trecem I rin sabie toată populația, să vă otrăvim fîntînile şi să vă t valona copiii în leagăn, să nu se mai ridice dintre voi nici u!i Horea, nici un Cloşca, nici un Crişan !...“

„Aşa ați fost voi învățați, mă ? !“

„Aşa !... Ca şi voi, de altfel, c-aşa erau vremurile a!un,cea !... Ce, vouă, cînd ați fost trimişi pe front, în ră-
■ ai it, nu vi s-a cîntat de toate la ureche, n-ați fost şi voi îmbrobodiți, ca să mergeți acolo, să luptați alături de
nemți ! ?“

„Am fost, ce-i drept, că dacă n-am fi fost nu ne-am l i dus pe front, în Rusia, unde nu aveam ce căuta !...“

„Păi vezi, măi Ioane, vezi ? !“

„Văd, măi Gyuri, dar uite că mie nu mi-a spus nimeni :.ă fiu *fără milă* față de muieri şi față de copii !...“

Ti s-a spus altceva : că aperi credința şi ca iei pai te

la un război sfînt, ştii tu prea bine ce ți "bun, nici
clin *t* mimai că. eu, &Ş& cum. sînt, mc p ^Te orice ok n-am

«SftSTC
*r,tt *vurSi^'ti$r-* toW

rog Immos, daci na. eşti vinovat cu numea. lață» de

“^oagă-te lui mumă-ta, °“S

„ezeu, daca ai '“mJ ■ "acelea ate tale, nu mă lua pe SS/cu Ite pți tot nu scapi

tu nespovedit, nu mat

SCaPNKSnu! vreau să scap, mă-nturnam eu n-ai grijă, una alta^pune-m^ de
ce erai gata sa san m foc,

cînd ai văzut gnu] aizm . . burase in mine, atîta

rf pe loti cu ffiitra' cu care nu te
xmpăcai, da ? !“ căzut atunci pe
Nu, mă, era stirrut de râul caie a’

fa vî“ă Scf şUvfSS>uZ:Sburi de astea, cu Kom,- „ia’ilare, cu Unirea şi cu
mai şUu *eu* ce . „

„Eu nu umblu cu nimica, ma, tu vau ca

VorbNunaºcdPe“ am vorbit foarte clar, am spus pe fața

CeStuncitmUse”l'Ice că nu tc-am înțeies, te pome-
nesti că oi fi greu de cap ? ! vorba pînă îa
' Nu esti nici cum, eu nu mi-am dus^oioa **pu a**
capăt, n-am spus tot ce am avut c*e spus

„Adică ? _ ie. dun- tQt ce ți se spune,
„Adică aşa: sa na t < - învățat să umble
după tot ce zic urni şi alții, u- *> 01

ii vorbe printre oameni, să nu-şi piardă suflece P are le cîrmuiesc ei, ei ori cei de care depind... ^

Gyuri îsi întări sfatul cu o pățanie propne, ii sP-*ț si Ion cum venise ia el un gazetar C>un gazetar stăzi, mă, care publică la foile din țara asta !) şi cum I !,'sudase pentru că se mutase în Uiejdea unde nu iu- , seră unguri, înainte de

venirea lui — „xoarte «ne ai ..cut, să-i chemi şi pe alții, băgați-vă peste tot, m .o*, \raeulul, deoarece Ardealul este al nostru, a iost ş* va I !■* —) cum îl ascultase el, mai mult cu uimire dectt : i i-iînie, cum îl întrebase pe urmă pe un alt gazetar, de . Q„j _ „pentru că celălalt era tocmai de la bucu- i t“ —, ce era cu omul acela, de ce vorbea aşa - „!•; ungur de-al nostru, da ! ?“ „Este, spusese întrebatul i'aeînd un anumit semn cu mîna : „Ducă-se, nu pune nui 'i nret pe vorbele lui !“), scrie în limba noastră şi ver- în numele nostru, în 1945, însă, înainte de a se i>uea de scris, nu ştia în ce limbă să^se expnine . ı . ı

; -roşie, în nemțeşte sau în românește !“

.Cum adică nu ştia ? întrebă Ion rnni mult intrigat

, , nedumerii. Nu-şi cunoştea părinții, nu ştia nici l;L.. ar a ti ta lucru : te Ici de nație de om ii el ! ?"

..SUa, cum să nu ştie, numai că el, din cîte am pn-

ni PU, vroia să fie altceva şi nu se hotanse m ce ta

:n;eschin-.be : în ungur, în neamț ori_ în_ roman .... A . uilcla, asta om vrut eu să zic : că vin şi te mvața

! :-a [aci şi cum să te porți oameni care n-au r.miic ce-a

cu sufletul tău, ei sînt cu ale lor, mă !...“

,Do. da, spuse Ion rar, am înțeles unde bați, mimai i r.n.ine n-a verii nici un gazetar, cu nici un m^e^m, i n nici o întrebare LA

„Asta nu înseamnă că nu ar puțea veni !“

Ar putea dar uite că nu a venit ! _

Crezi cumva că la voi nu există oameni caie ați,a h'"rurile, crezi că voi nu aveți propriile voastre us- , „lari ! *T*

. Le avem, măi Gyuri, sigur că le avem, numai ca i . ı .ral uscaturilor nu-i la fel, la uneie națiii ii mas mare, la , [1]... ie îi mai mic !...“

„N-aş crede, mâi Ioane, nu crcd de fel !“

„De cc, mă ? !:t

„Pentru că națiile sînt legale şi ele, ca şi oamenii, de anumite împrejurări, nu ştiu cum să zic eu, ca să mă înțelegi ! ?“

„Cum gîndeşti, aşa să zici, măi Gyuri !:<

..Asta e, asta voiesc eu să zic, că în împrejurările

de-atuncea nu numai noi. ungurii, darşi voi, românii,

şi alții, atîția, or fost luați pe sus de vîrtejurile războiului şi ale urii care l-a însoțit, de s-or tăiat şi s-or împuşcat unii pe alții ca în vremea de apoi

..înţeleg ce vrei să zici şi-ți dau dreptate în oarecare

ir ă; ură, numai în oarecare !...“

,,De ce nu de tot, măi Ioane ! ?”

..Pentru că există şi îndreptățiri, pentru eă unii s-au epmat. au fost obligați să se apere, în vreme ce alții s i atacat, i-au cotropit *fără milă*

„Da, dar odată tot trebuie să ne ce-vacem de ne- linLUi şi de răzbunări, ii musai, aş idee ea. să facem un asemene a pas ! Pentru că oamenii, nu şti'; duc'} ai bău.t de seamă, se fac mai urîți, dacă se urăsc. rar dacă sa la- ick j şi se iubesc sînt mai frumoşi

Asta-i adevărat, fainâ vorbă ai spus, măi Gyur\ şi ea o-am gîndit la lucrurile astea, in vremea războiului şi înainte de asta, că ura a stat şi Intre oameni din aae-

i v ; m înjosindu-i şi urîțindu-i pe cei pe care îi iaa în stăplnire, scoțîndu-i din rîndul cameiuior, bâgînuiui, cam zicea tata, fia iertat, în rîndul *p r i c o l i c i l o r* /...“

Tăcură apoi, tăcură şi se opriră amîndoi, ciad au;::ră cam batea toaca într-un fag o ciocănitoure bătrinâ. '„...Parcă ar bate cuie în propriul meu copîrşcu!" se gînai I a î . Gyuri vroi să dea cu o piatră după pasărea pe **c** [1] - "puse s-o latre, întărită!, cîine'.e iui Ian, Eărbat.

„Nu da ! îi porunci Ion. Las-o

,.De ce ? *V '*

;.Aşa : las-o şi vezi-ţi de drum u

Gyuri lăsă piatra să-i curgă din rum, pornind mii departe, în tăcere, ascultîndu-I pe Ion cam venea în urma im. părmdu-i-se în cîte-o clipă că „cludosul acela de l:av‘ ei a gata-gaia să-i sara în circă, dimpreună cu ..ea- acria al lui, care nu mă lasă pe mine să intru cînd "i acasă la mine, unde sînt stăpîn, unde fac ce
ri [1] “

IV

in care se opriseră era inundată de Iu mină,

o oaza aibă şi vie, pe care o scobise cineva, cu v, in desişul codrului din care ieşiseră ei -asa cum : certaţi şi aţîţaţj, îndîrjiţi şi porniţi unul'ccnira ■—u-ar [11] i-i’ebuît să pornesc la d”urn cu unul ’ ! spusese Ion, după ce se depărtaseră ci» to.xa
,.:ar;:rei. Pentru că tu, mă, eşti în stare să-mi fa:ă n şi m'e, cum le-ai făcut- o şi altora, ati 1

aut v<ai in Ardeal ,,Nu-i chiar ara .....

am fost noi mai mişei decît alţii !...“ ..Ku vo:t:ra : a. acum, şi eu unui nici nu spun ce am ; i
■' '3 sp’-’n ce am văzut cu, cu paserii m

ii, aşa e, clar cu, cu mîna mea,*n-am
■i c.e unul singur vreau să zic !../■' „îi \
ai de unul singur, omoru-i omor, mi ,t. , ■
.ne_ se^ împart, fiecare crezînd că-i celălalt mai vi- ; împart, dar j amin. mă, nu se mai şterg m s- ;• • • *p ?* trezi tu, că eu n-am văzut cum asudai şi cran -•[UJ] ^ oi bele cînd povesteai de casa slovacului *I* a care l-aţi lichidat voi, eu familie cu tot ir;, ..-.ea rş fi făcut ce ai făcut tu, m-aş fi dus si ar fi fi p.uut sa stau locului, liniştit, n-aş putea u ci să stau aşa.,. Asta-i problema, mă, cum de-ai iă- a^atîta vreme, cum de-ai putut să taci, mă. cum de raazmt, tăcmd ! ?** „Ara vorbit, n-am tăcut eu tot ă !...“ „Cînd ai vorbii, mă, cînd ? !“ ,,In două r:n- riu o dată... Bar tu nu mă iaşi să vorbesc... Nici ru să desciiid gura, că tu, gata, mă opreşti, nu mă laşi duc vorba pînă la capăt LA îi lăsase, iar Gyuri ii ase, vorbind mai încet, racrgind mai încet, ui!:.nda-se
din cînd în cînd la luminile care treceau prin pădure, pa:ca ar i'i^ venit de undeva, parcă s-ar fi dus undeva) [ani’rn;‘ ~ 11] spusese cum se spovedise el într- un rînd u,,ui i.j!i ol aa ..unui tovarăş care avea funcţii mari pc
[k ',T^,unc>] era fi'i sub-şef, dar nu la partid, chiar la
[cu_rj!v^tc;] JUK'.! [Pe care] eu nu-1 ştiam cînd m-am fost spovecut. cînd î-ara spus ce-i cu mine şi ce port eu pe sunet. de am de *ziie* !..." Asta se petrecuse la Săcălaz în *\rymtz* de neuitat a colectivizărilor, iar tovarăşul acela — „zo.tan îl chema pe el !“ — venise acolo cu sarcini specia ie. j.vîaa fusese şi înainte de asta, mai mult noeplea amănunt pe care Gyuri' nu-1 cunoştea c^-d *i's-a* mărturisit. Ei văzuse că „tovarăşul Zoltan“ se purta
[n?at aUiX^l cu] puţin mai aspru, mai *fără milă, tic*
ej oogaţi, fie saraci. Aplica, adică, într-un anumit fel
>e;p!a df: c^'",ştîţa şi mai mult lucrurile, în]r,c să 3o "e f-ţ-ţ?- însa în numele „treburilor acestora [njV’ r;e care zicoa că] Ic slujeşte. „...Vorbea si el de partid 5; guvern, de republică şi de domacraţle, cum vorbesc V- cei care lucră cu adevărat pentru trcburi’e as- [t;;- ^ coi c_e] numai ea iac asta.

Lundindu-'-' la ei
şi propriile lor inicrcse !...“ „Bine. bjm>, L.,n
der tu i-ai spus la românul ăia tot ce avsafc'e seus
vere, ca cl nu era român, era ungur, era de al ^■■dru, cum ai ydeo_tu acum, era da-al vostru,' cum zicea “'-y da omul zuta de azi, c-avea şi o teorie :n privința a;-^a •■■■“ „Ce teorie mai avea, mă, ce ? !“ , Ast; i, că cl 1'-'-:‘1 niiii i ungurii, putem iace astăzi ce n-arn ivi v după cel dmtîi război... Ne putem folosi —- trebss- sifiie fciosini ! — c'e socialism şi de drepturile care ni se dau ca st. ii.jjtc.ni peniiu Lngai'ia Mare şi veşnică:, să; cunem mîna P? {oatH Pîi'ghiile puterii, aicea, la Ardeal, iar dună aia) and o ii momentul cel mai potrivit, să ne unim eu" patria muma, că noi toți, şi cei de-aicea, şi cei de *dincolo* sktem un singur trup şi un singur suflet !...“ „Cum asa. mă • un smgur trup şi un singur suflet ? !“ „Cum sînteți şi voi ciim ați zis şi ziceți şi voi că sînteți, față de patria voastră, mă, față de România, mă !...“ „Asta-i alice-, a patria non;tră şi țara noastră-i aicea, mă !...“ „Şi-a n/T.stră-i a 'rea, cacă o luăm aşa, dar tu nu mă scoate pa mine din ogaşa mărturisirilor, că eu nu-mi spun părerea mea acum,
N|iun cc-o zis tovarăşul Zoltan, după ce m-am mărturi-
. ..... duPa ce i-am spus tot ce am făcut, dar tot, mă,
■mii nu m-am mărturisit niciodată, în fața nimănui !
ar fi cum ar mai fi, tovarăşe dragă, i-am spus eu I" l;i o vreme, după miezul nopții, c-am consumat toată
..... aceea împreună, chinuindu-ne amîndoi, şi mai
ni, toate ar fi bune, aproape bune, nu ştiu cum să ii', daca n-ar fi la mijloc un copil... El m-a întrebat ce
*"pi ... I-am spus că. am omorît cu mina mea un copil caro ■/..;'\loa.în pîntecele mamei, i-am povestit ce nu ți-am l'<>\<'slit ție, adineauri... Ea era moartă, fusese împuşcată i lf un fînaț, iar eu nu ştiam ce să fac... Mă uitam la I"nlccele ei mare, cum se bolbocea şi cum se lățea... Cei- l.'Mi rîdeau, se uitau ca la o minune, şi rîdeau... Dar eu, "" Viiu de ce, n-am mai suportat şi-am străpuns femeia
■a baioneta, să nu se mai chinuie sufletul acela de copil I ir două ori am băgat baioneta în ea, de două sau de ini on, pînă cînd s-a liniştit copilul !...“ „Ani înțeles, dar cum de nu mi-ai spus nimic de copil ? !“ „Am sărit I" le a.ita, n-am putut, dar uite că-ți spun, nu mă feresc!""
. le că^sari peste altele !?“ „Nu sar, şi-ar fi bine să nu Jaşi sa-ți spun tot ce am de spus despre tovarăşul i (Zoltan, pentru că discuția cu el a avut mare în- 1 uinatate penuu mine... Asta pentru că eu i-am spus . lun^i tot ce am iacul... Şi ce am văzut... I-am povestii,
<! ■ exemplu, cum m-am suit eu pe o graoă la care erai! 'Mjugați tmen de român, feciori de-ai voştri !... Tot ei ..râseră locul acela, trăgînd în jug ca vitele... Ideea era i 'lapmului, a nouiui stăpîn, deoarece locul fusese expro- l'i i.it după cel dinții război şi-acum el se înturnase dm nou ■'11 ” venind de la Ungaria, cu planuri de răzbunare !... De aia îi pusese pe puii de român să-i are pămîntul, pen
ii ii că i-1 luaseră atunci, în 1919... Iar noi îl ajutam îi 1 ipravegheam pe români şi-i îndemnam la lucru, 'cu ""“iul- Aşa era atunci : noi eram convinşi că a venit 'cea-
i.l dreptății maghiare şi că dreptatea 'asta nu se poate împlini decît m felul ăsta : noi să stăm cu biciul în mînă
i ..a ne suim pe giapă, dacă era nevoie, iar voi să trageți
111 j1'-» ii frumoasă împărțanie, n-am ce zice, spusese l >n, dar tovarăşul căruia i te-ai mărturisit ce-a zis de "npărțania asta şi de isprăvile tale ?!“ „Un timp n-a zis nimica, m-a lăsat să-mi golesc sufletul, m-a ascultat cu atenție, aupa aceea, cînd credeam eu că va începe să mă juo.ece pentru ceea ce am fost săvîrşit eu atuncea, **m-a** întrebat daca am auzit de Gărzile lui Maniu. de

omorurile pe care le-or ^săvîrşit gărzile astea, de răzbunarea pe care ei viut ele sa o risipească în urma frontului, cum or făcut şi zdrenţerosii şi leventii noştri... I-am spus că am
nlfm .CU^+Saf aud' iar el m'a sfătuit' mi-a poruncit, nu m-a sfătuit, sa pun cruce pentru totdeauna la DO vestea
în lout m,asa5'rele. săvârşite de noi, de unguri. în 1940 si n 1918, clupa_ unire !... E adevărat, a zis el, că noi am Luut atunc! mşie isprăvi, dar şi ci au săvîrşit dupa aceea ' 'j001 Cisin se spune în lotbai, unu la unu
^au pa„ru la patru, cum vrei s-o iei. dar este e<*al i M'-a expneat pe urmă, vorbind mai pe departe, de ce e bine sa tac şi sa nu mai. vorbesc nimănui de treburile astea..." ,,J. eruru ca, zicea cl, astăzi se pune acccntui pe unitate si
^t-l^e:. CC'a cc ir,scamnă cfl nv- aro n>-.t Să ne amintim V"1 °— I¼t CCCd cc ii:a Şî-sm făcut... Asa spunea
ti, aşa rn-a myaţat : să tac i... Şi uite că eu am tăcut... J_ ara punat funcţia pe care mi-a propus-o el atunci, c.ml cu colectivizarea, c-aşa zieca, să fiu preşedinte Ia co.eetiva, sa nu puna romanii mina pc conducerea celec- '-1. 'f a?a. vorbise Ion, din urmă. dar voi nu e.a.i m sa., laolaltă, cum sîntem noi acum la T'iek'-a
• a da, eram, iar românii erau mai mulţi la' număr
Şl; °Li Saca-az-" »Atunci ■ •" „Păi asta e, că el pu-
ii,. a piobicma intr-un anumit fel, o muşca dintr-o anumită pai te, lara ase arăta cu duşmănie faţă de voi, fată de "" " ,să zica, mai admisese Ion, tot asa, mai
mult mnspre nedumerire decît dinspre mînie - mai sînt şi astăzi din aia care aţîţă lucrurile, atîta doar că le iau din Jta parte se folosesc de împrejurările astea noi, ca f-o('nJaCa ve~ . lo5; interese !..." „Bineînţeles că sînt! '!.^™SCpSe G.7un- Ce crezi tu că ai voştri nu fac tot votfî-i £?% nr;0? n' mă' care ? „Domnii şi tovarăşii t , < • "°.\dai: Ulle că la mine, ţi-am mai SDUS-O
n-a venit nimeni sa-mi spună ce ţi s-a spus ţie !..." "„Vremea-i înainte, ^ măi Ioane !..." „Vremea-i în urmă, măi Gyun, iar isprăvile tale îmi stau şi mie în spate, nu ştiu mei eu de ce !..." ..Iţi stau pentru că le ai şi tu pe-aie
Iul-, mă !..." „Ea n-am nimica pe cuget, să ştii !..." „Nu se să nu le ai, orice om are ceva pe cuget..„Şi dacă
ni n am, ce-i atuncea, nu sînt om, ori ce-i ?..." „Nu, în-
i. . ană că nu vorbeşti de ele, le taci, înseamnă că eşti un
• ni c-cuns şi rău !..." „Iar tu eşti bun şi sincer, da ?!..." , I >. î, mă, sînt sincer, bun nu ştiu dacă sînt, dar sincer ştiu i i vnt, am început să fiu !... Am şovăit multă vreme, dar >" 1 -.! -m nu mai şovăi defel !..." „Şi de ce nu mai şovăi
■ !"na, mă, şi de ce ai şovăit şi-ai tăcut atîta amar de 'i :?..." „Am crezut că tu ştii ce ştiam eu, pînă mni
■ •liI:• ■;,!ri, pînă cînd am coborît din camion, am fost sigur
>'■ . .'a : că *tu ştii !..."* „...De aceea am vorbit, dacă chiar
1 i ştii, de aceea ara fost de acord numaidecît cu
I ' '• 1 Iui Viorel, să-i lăsăm pe ei cu camionul şi să por
ii •. •lumai noi doi la drum, pe scurtătură !..." „Vrei să "ici
- ■ . i r.ic5_ dinadins drumul ăsta, ca să-mi spui ce-i şi
•' i" ..Dinadins nu l-am ales, dar dacă s-a fost ivit pri- 1 ' pe care îl aşteptam, îi drept, am z. - şi îi
i ' • a să dan tutui pe faţă, să nu ne rnn J r i_ă nu
• ■ aaca, ta *Ce una,* eu *de cita !..."„Una* ,ală î"
.. a mtiripiat atuncea în Ardealul din nord, iar *alta* ce s~a î.ilîmplat şi se îrrtîmp'iâ pe ia mine p::-acasă, mamă cînd iipsesc tu !..." ,.Şi cam ce se înia a.pla.
- a ..Nimica
toată : se aud dupăieli şi eeiieii, se au:i

■ *!* - şoapte,.. Ba cîteodală îi aş,.; de mare zbatere-
r .i î. se pare că se cutremură casa. mă, nu ştiu daci
i m-degi tu pre mine !?" „Te înțeleg, cam să nu, dar
■ ' -t că eşti şi pere !..." „Tot eu, adică?!... Tu îmi
- c. caid vrei Ia muiere, iar eu smt porc !.,. Frumos,
■ ■ a re zice Bună afacere, cum ar zice evreul.,." „Lasă i . iie, lasă-i pe evrei în pace şi vorbeşte de-ale ta'e!..." v basc cînd \reau si numai dacă vreaa !..." „Ai s-o fa a
i fără voie !..." „Niciodată !... Tu nici r.u şiii eu ci;.:
; mit Ia drum „Nici tu nu ştii, dar ai să învețe
- a'âiă !..." Îşi dăduseră seama pe uimă eă strigăte;».
i : verbele pe care şi le azvârleau unul altuia Ie înțețise
a eitețeau pasul, atît de tare şi aşa de mult îneît î· a-ase gî fii tui pe amîndoi ; iar Ignat, săracul, bătea mă- i a din copite şi dădea mereu din coadă, a nemulțumi'cu i pe de altă parte, Bărbat, mîrîia şi lătra, spre ‘ ai dar şi către Ion. Be fapt, ci in ele îi treeise, din nou,
aducîndu-le aminte că sînt oameni şi că ar trebui sa se ț.oarte altfel. Nu mai vorbiseră după aceea, trecuseră in tăcere printr-un loc umbros şi umed, aplecîndu-se; din- cînd în cinci, să nu se lovească de crengile pe care' le întinseseră copacii dintr-o margine a potecii către cealaltă margine, parcă ar fi vrut să astupe fagaşul pe^c«ae îl bateau oamenii de cine ştie cînd. Nici în poiană^ i*u vorbiră de la început. Se opriseră şi se aşezaseră m stingă r.(,tecii, într-o sestină lină. Ion aruncase țundra în iarba, lur.se o straită din şaua măgarului, scosese din ea o sticla
albă, cu dop de plastic, o pusese pe tundră, iar alături
; -ezase si desfăcuse o merindeață albă de in, cun^carc a ieşit imediat la iveală o jumătate de pîinede casa,; nişte slănină şi cinci ouă fierte ; Gyuri îşi arunca ş-ci wW «1 alături, dar straiță nu scosese, fiindcă mi avea, el îşi pu- cpstj ceea ce îi dăduse Erji. nişte brînza, pune şj. i-i.-r.e cîrnați, într-un fel de porthart vechi şi scorogU. *ti*
\rut să se amestece cu Ion, dar ăsta îi
drpă cc o destupase şi după ce o ştersese ia ţţuru eu
pimD. Ştergerea sticlei, gestul, ca atare, şŞ i v - I evrn fusese făcui, îl săgetase şi îl înfiorase pe C,yun p.na ;.a a'ane, cum nici nu ar li crezut. Grâul r;i aixennse, lara -■.-este, de gestul pe care îl făcuse celalalt iviy.an. pc caie îi aăsiseră ci la marginea satului, cînd se nusca ^. sa-i lichideze pe ai lui Moticeak. Enact aşa ştersese s omui acela ciortul sticlei, cu aceeaşi mişcare domorJă a aiutua, fapt caie îi făcuse pe Gyuri să vadă şi să revacă totul : sticla aceea, coasa care fusese vîrltă în poiogai ue ecava; otava, care era aşa de verde şi atît de proaspată . catea şi teocul; care stăteau sprijinite de un prun ; un Iar. ue cvaz, alături, dincolo de care se afla o gradina ue pr. ru, lingă prun, cercei de prune lîngă cercel de prune, vineții şi părelnice toate. Aşa fuseseră atunci, aşa i se păruseră lui, fiindcă acum erau atît de vii şi de clare toate, pi ^nele dar şi frunza pomilor, un cuib de omizi, într-un pi un, un cuib negru şi chircit, o frunză arsă de secetă şi n creangă uscată pe jumătate. Se îngălbenise, pesemne, poale ^că şi tresărise pe undeva, pentru că Ion, care era gat a să-l ia ia rost, se domolise, se îmblînzise în ultima^clipa., înainte de a rosti vorbele pe care le morfolea în gînd : „xa, ma*.
1.1 şt bea, fire-ai al dracului să fii, de unguroi şi de
ț u .ihoi !..." , . . ,
„Ia, măi, frate Gyuri, spuse el cînd voroi, ia şi bea,
(ii i vinars bun, îi făcut de mine, cum scrie la carte !...
tivuri luase şi băuse, băuse mult şi cu poftă, fără a n u ş f însă să se’ desfacă de amintirile care se treziseră tl.■mlată în el, subjugîndu-1, topindu-1, parcă.^
„Dar tu, îl întrebă Ion, după ce luă sticla şi o puse .In.parte, clnd te-ai

căsătorit cu Erji ?“

„Tot atunci, răspunse Gyuri, în timpul războiului, în C-atuncea m-am stabilit şi la Săcalaz, unde aveam c-va neamuri... Că bunicii mei au fost duşi de-aicea, îna- I><fi, în Ungaria, la o altă moşie a aceluiaşi grof... Şi-acum, li că atuncea, către sfîrşitul războiului, eu m-am alipit da , ilui ăsta, de Săcălaz, m-am însurat şi-am rămas pe loc,

,,,, m-am mai dus înapoi, în pustă L.“

„înțeleg, dar n-ar fi fost mai bine dacă mergeai acasă

1.1 tine ? !"

„Eu mă simt şi aicea acasă la mine !... Ți-am spus că avram ceva neamuri la Săcălaz.

„Altceva am vrut eu să zic...“,

,,Ce *IV-*

„Cu-i mai uşor în țară la tine, acasă la tine, mai ales il ină ai ceva pc suflet..

„Se poate, dar eu am zis că-i mai bine aşa, să mă fac

pil TUllt

..Ai vrut să te ascunzi !... De aia te-ai însurat tu cu

„Eu cu Erji m-am însurat că mi-a plăcut de ea...

■acuma îmi place tare de ca... li rău că n-avem copii, dar .i ,la~i altceva..."

„Aşa e !": admise Ion, gîndindu-se la Erji. amintindu-şj dr planurile pe care şi le făcuse, să se însoare cu ea, dacă •. despărțea de Ana, ori dacă pierea ea — „Doamne fe- (■■ş!e L.“. „Dar clacă-i stearpă, n-are nici un rost !...“ îi întinse lui Gyuri o creastă de slănină, îl întrebă dacă inai vrea o gură de vinars, bău şi el o gură, după ce se în- I ruptă Gyuri, liniştindu-se, parcă, domolindu-se cu ade- \ ,'u at, Se*gîndise şi se gîndea că nu avea nici un rost să se

< i te cu „omul ăsta, îi ungur, nu-i ungur, îi turc ori tă- I ir, îi om şi el, ca şi mine !... N-are rost să-l tot işchitesc şi

?&&&&: ST2SZ— ?>

Primeşti ordin, faci ce ti se snim'p T J>l'are Qe asta* cîn în care eşti băgat mai dinari?

^f'^u *oile'In^rîvZ*

Celălalt însă. *GyuvCn^U^^f^,* .în Praştie !... crezind. dimpotrivă că valahul^ *T* Sa'aduia să-i *sPe^*

care n-o să scap d ă d a c ă i wîf ' *T™** Şi rău' d pregăteşte alte caocanc' ca s ă T n - r ^ i ”° prăpa3lie“»

— „cmd ne înîurnăm în vale > * ^ 1,1 *îlt pe* ur"

c^ni s-au desfăsurat &e[a?Uca SW s?'

Tuuna". Ii l ă u d ă slănina m a i ‘ î n L ^ f c f u “ r 5 , i n *C'l!?u*

b - ı i f\r) ° '•'-)n<-» îi-,- ~ ^ tare i '"*1

vina h!ı'ă!5it -m se ™

pa-u>, ci Şi duna nu.maî după CL!™ ^ pr:

Şi Ch:pa C;:ni^' >-^'it p^rul I

vtkoi cur: nou de DOIU^,,] r, ,.. ..... „ . (:Upă •.: '<

into de a-i lichida p,. ei,;v: ^ J ,;:;ru::(va îa CLtst'-'> ^a

61 ;:l:.nci_parca •••• *n* Waitii; ^'i^o •/ îYf,;“:\fer

j ^'®-r_l'n roît'rrol de zăpadă ori de n ral *

Şi câ seS ^SiiKU.frn" ^lî::s

noi eram în stare de o -U-e f-*“ " “ ' ';yn'lte_ că

aveau nici o măsura n-> ....., r'r\— wi- -> nuu:u--, nu mai

Kurpa, al cărui tatf a"fo^ " *l* " *Un* <****-. î n a i n t e da

unire, cum -,-,h v,.j ‘ “Y'" ir*ainte ds 1013, apta. să se răzbune... *F^'Z* ^

n'f nai Pentru

aia împreună cu Dăi--n*ii“ r '"c *Şi* Picase după

tcaseă dobîn2ila ială £c>^™se să plă-

să fim neîndurători El zirea c“^ mdem.ia şi pe noi Potrivit, să ne facem' loc t

™ “C_Um e moment'^ cei mai care îl meritătm... Vorbea de ^ ^*tigăm* locu3 Pe poarele

din jurul nostru C"re ™i î ^ din Po'

nrl'". cri să le nimicim dYă VTO^- Să Ie f;v:pu'

ele pe noi !... Nu aven d- lucru * -S3 nu *Ae* n;micească

avea tzeabă .şi cu sîrbii/si cu sCl ^7°) ^

•^tea trebuiau suouse oh Tocite neamurile

^ ne Pukm^dLÎ" S ,a_'m n0i l0C

•••• tn capoid!, învăţător de

"< ne i-a spus odată că sînt cam mulți ceilalți, nu l-a în- l i n i a t de-a dreptul, l-a luat mai pe departe, i-a spus că ‚'i'T nUi ?en M <» ceilalți nu se vor lăsa să fie nimiciți ! i!T!-V0:1 lăsat, l-a spus Kurpa, e vorba de !-nat la timp şi rapid U «Da, dar'ei, îm^euUsînt do °n ma | mtf3U decît noi !«... Atîta i-a trebuit, c-a fost ■;,,s "M^decit dintre noi şi-a fost dus... Unde, nu ,e . , i n f Ş1 pe generalul Zalahi l-a înfruntat Kurpa ăsta... " IK1 ,nM C;r.a m. sat. cînd„ani început noi acțiunea , — wiu noi acu un ca i!' ' e nimicire Şi de stîrpirc a tuturor oamenilor, ! ^-f1, oricum ar fi fost ei.... El, generalul, stătea t". V“ . f a auzxt Ca se mtîmplă ceva acolo si-a ; ' ’ ‘*"d ?U1} in1tr_° maşma şi-a ajuns tocmai cînd n- nre- *i.* ■-*.j-ni* roisa-i distrugem pe toți cci pe care nu-i hăe^crn *I*" ... arunci... Era o groaza de lume, cîteva sute de oan^ni f?°?eST fn sat împinsesem în marginea ■■■■ - sa-i mia aliem mai uşor, să cadă toii în rîoa ■ ... . . i a u pregătite toate, dar era o jale nemaioomeniH 'Y lie ipiinSca^! Şi se rugau de iertare, îşi luau copiii ^ , *fi* m i;"a i'îndurilor, doar-doar s-or dor.*,.ii :io... Fungeau şi se rugau şi bărbații... Ba ur- -e -i , YrJ".pe»1?mane:?l.e sau FG unS'iIrcvte... Jve s p u n e a u cît- . PaS33 ca nu sîntem vrerbiici ră umb'âr.i , ^a^intuiui, ca o sa fim blestemați, în veci de veci copui şi de nepoții lor, adică ai voştri !... Si asta, nu s t : u -m sa spun eu, era tot spre răul lor, mai ales atunci F baia de foc ?! de sînge prin care trecusem noi N» ; r;>rea minia şi ne sălta îndîrjirea... C-aşa eram noi aUm- c;t;m .ln fim™ lui Kurpa, de parcă nc-ar fi hipnotizat n..^au, acela .... vi e de mirare că ne-am oprit, cînd l-?m • z u p e general apropiindu-se... Ne-am oprit şi am aşteo- ’ ?«u toate cf. se daause ordin să tragem, Kurpa strigase ; . oc şi-a continuat să strige pînă ce s-a apropiat genera- ■ ...1 .... Abia atunci a luat şi el poziție, aşteptînd întrebările md convins ca generalul îl va lăuda pentru silință... Dar **1** Y , n *f.* ,cu^ a5a ce'*'a... A stat cît a stat, a umblat Pe dinaintea **1** oamenilor, după aceea le-a spus că mt liberi şi ca se pot înturna în sat, **■:** sfătuindu-i însă **-n** ar Sa numai pe drum şi numai împreună, să nu se răzlețea... Kurpa a **i'** protestat, mînios, l-a amenințat, ce mai generalul, la rîndul lui, l-a **c** amenințat şi el, i-a spus ', : i **n;o**

că vor sta de vorbă, seara, la castel, ceea ce s-a şi întîm- plat, din cit am priceput eu... După aia însă, la nici două l u n i de la anularea execuției aceleia mari, generalul a fost dat pe linie moartă, ceea ce însemna că Kurpa acela era mai tare, proceda cum vroiau mai marii noştri de-atuncea... Dar asta e altceva, despre asta o să vorbesc altădată, acum aş vrea să spun că momentul acela cu anularea execuției **a** fost greu de tot, pentru mine şi poate că şi pentru ceilalți, că noi eram porniți pe bravuri, şi-acuma, adică atuncea, ne-am clătinat puțin, am fost puşi pe jăratic, ne-am întrebat ce facem... N-am stat, ce-i drept, nu era vreme de stat, am mers mai departe şi-am făcut ce ni s-a cerut, vitejin- du-ne unii dintre noi, fiind mai amarnici decît eram noi după firea noastră cea de toate zilele !... Dar momen tul acela nu l-am uitat deloc !... Eu, bătar, m-am gîndit da multe ori la el şi mi-am adus aminte de el, ca şi adineauri, cu aşa de multă limpezime, că m-am înfiorat, nu ştiu cum să zic, m-am speriat de limpezimea asta, care a crescut şi creşte mereu...[11]

„Cum sa crească, spuse Ion încet, limpezimea îi limpezime, nu creşte şi nici nu scade ! *V*‘

„Asanam zis şi eu, dar nu-i aşa, că uite, mie mi se în- timplă sa-mi amintesc de lucruri pe care nu ştiu să le fi \ăzut atuncea, n-am luat seama la ele... Le-am văzut, de văzut, dar poate că ele au intrat singure în mine şi-acuma ies Ia suprafață, tot singure, peste voia mea, cum s-a în- tîmplat şi cu împrejurarea aceea cu execuția, de care îmi aduc aminte din ce în ce mai limpede, parcă s-ar fi petrecut ieri ori alaltăieri..."

„Se poate, admise Ion, dar de alte împrejurări şi momente de astea nu-ți mai aduci tu aminte ?“.

„Cum să nu... Păi tocmai asta spuneam, că ml-aduc aminte şi că m-am chinuit cumplit, adueîndu-mi aminte de lucruri la care n-am luat seama atunci.

„De pildă !“

„Sînt multe, mai multe decît mă gîndeam eu... Există, de pildă, împrejurarea aceea cu soldatul care plîngea lmgă zidul bisericii din Tuuna, după ce a fost omorît popa din satul acela, după ce i s-a dat foc, c-aşa s-a procedat cu popa acela, a fost ars, după ee a fost omorît... Şi-a fost omorît de două ori, odată i s-a tăiat capul, ain mers cu
•.il)ia ori cu un cuțit, asta n-o mai ştiu, dar ştiu şi vad . i acuma cum a mai coborît el două trepte, fără cap... După .ia a căzut mototol la capul scărilor. în curte... Acolo i-am şi dat Ioc, i-au dat foc, adică...“

„Şi soldatul, ce-i cu el ? !“

„Care soldat, mă ? !“

„Soldatul de lingă zidul bisericii..."

„Aşa, da... Ce să fie, îl năpădiseră lacrimile... Zicea că-i
i .mân din Ungaria şi că nu ştie româneşte şi că-i rău ce se t i i U m p l ă aicea, cu românii..."

„Şi voi ce i-ați făcut ?"

„L-am împuşcat pc loc... Şi l-am şi scuipat după aia. cu :... k'Lă, ca pe un nimica...".

„Şi-ați mers mai departe pe urmă ? !“

„Da, am mers mai departe !... Eram în stare, atameaa, să na i-gpm aşa pînă în capitala țării voastre, o.ya eram ce aii- țaț· şi cie porniți !...“

,,Capitala e şi a tării tale, măi Gyuri. mă !“

... Atuncea nu era... Şi nu mă mai scoale tan eyaşa u. ,:...

„Bine, nu te mai scot, dar nici tu nu-iv.i mai spune
>laaa..."

..Aşa s-ar cuveni, dar uite că vine o vreme ciad nu mai •>..;! să taci !... Şi-i mai rău aşa, cred cu, să taci, să duci in . ale fapte şi împrejurări pe care le-ai săvîrşit, ori Ia. care ' l u a t parte, văzîndu-le... Că eu am zis în vrem ea asia, de , aulte ori am zis aşa, că ar fi fost mai bine dacă eram luat
i întrebări, dacă eram judecat şi pedepsit, să scap, să ••it !... Iertarea, să ştii

de la mine, e mai aţîţătoare decît cea ; aii cruntă pedeapsă, naşte dispreţ, adaugă urii vechi alte •.'.râturi, o aţîţă pe dedesubt cum îi mai rău... Şi poate că
■ai, românii, cu asta aţi greşit faţă de noi şi faţă de lume, i'ă aţi fost şi sînteţi prea îngăduitori, că nu răspundeţi aiului cu rău, că nu plătiţi omorul cu omor, cum se cuvine !...“

..Adică tot noi sîntem de vină ! ?“

„Da, tot voi sînteţi de vină !... Şi ştii de ce, pentru că \ a credeţi mai cinstiţi decît alţii, pentru că plesniţi de în- ;,• nifare şi de făloşenie !...“

Unde-i îngăduinţă, mă Gyuri, nu se poate să fie şi în- gîmfare, una cu alta nu se împacă !...“

,.Ba eu cred că se împacă, aş zice chiar, atîta cît mă Pricep, că un popor, ca şi un om, e cu atît mai îngîmfat, cu cît e mai îngăduitor şi mai smerit..."

,,Şi tu cum eşti, măi Gyuri, tu şi naţia din care te tragi ?;i

..Aş putea să-ţi răspund, să ştii, dar nu vreau să o fac !“

..De cc "ă n-o faci, la urma-urmei ?

„Pentru ca s-ar putea înţelege că sînt proteguitor fa? a de noi ni cu vrăjmăşie faţă de voi !!!

„Numai uri prost sau un ticălos, unul TJ.S pe tăl măciri, ar putea înţelege că ai numit şi ai denumii. m c'- iova vorbe. Urca unei na(ii, iar eu nu sînt, ni iaaădri. nari prost, nici ticălos şi nici nu sînt ta..iîaciioi da meserie L.:‘

..Iau eşti. e adevărat, dar parcă tot tresare ceva io glaeal tău. cînd zici, voi, ungurii, sau poate aă mi se r a r e mie ! ?“

••Ti se pare, măi Gyuri, cu dară a:e verbe aO$_a$ o aio ceea o zici şi tu, cum cade vorba între oarăcni, dacă zic

■ r<1 "» 5'"i' "dea, au înseamnă că am den vani t-o pe îe a i. în caeva c u v i n io, ara ceva. cum .spuneam, nun*.a* un *L,,•* a.,-. *: .ea. un tiaăto „ar $_h$uo;a aă înţeleagă

vorbiră do altceva pe urmă, povestiră de sai. ~ Ui-:.;- o- a. ŞL nu atît de sat, cit de colectiva de acolo — ,,care nu '••eLgea rău, dar aici grozav nu n:argea,“...

.. ...Pe vremea iei Ciorfoiu, continuă Lm, lucruri n-i na.a'geau struna la colectiva noastră, clar mergeau, in i '■« acum, el a cînd e preşedinte George Şotie, "nai mu rl,'cît *prg Ciorfoiu era cum era, învîrtea fel de .... lucruri, se ţinea de muieri şi de petreceri, apăra însă şi c • ’ diva, ştia cern s-o apere, avea relaţii multe, patrundea. pod*? to*, vreme ce Şofie ăsta e mai’stingaci," e cinstit, e a a- earat, c;ar e raai stângaci, nici cu oamenii nu ştie cam re umble, nu s a învăţat cu rosturile conduearii... Şi dună r ă i , mă gindesc eu, cînd s-o învăţa, mi-i şă nu prăseaacă şi < l ceafă si burta, să nu capete osînză la creier, cum a păi îi şi celălalt..

„Dar Ciorfoiu acela, spuse Gyuri. de ce a i a d t pe iuda ferată, să-l zdrobească trenul ? !“

„Nu ştiu, nimeni nu ştie... Se crede că îl avea pe unul '• tiflei:, un inginer tînăr — Pavel Bora se numea ! — care 0 m u r i t într-un accident, a fost lovit de un camion cînd v n i c a cu Ciorfoiu de pe hotar... Veneau pe drum. împreună, «N u - d e murit n-a murit decît băiatul, numai el a rămas im şanţ !...“

,,Cum aşa ? !“

..Nu ştiu, dar adineauri, cînd m-am gîndit la întîmplarea ii.la, m-am gîndit şi la noi : c-am pornit împreună la drum, mi se ştie însă dacă vom ajunge amîndoi acasă, ori chiar 1 -ıı ı ă la stîna colectivei !...“

„Cum aşa, nu se ştie ? întrebă Gyuri nedumerit .şi spe- ii l. In munte, aicea, nu sînt camioar-e să ne calce!..."

„Nu, continuă Ion, grăbit şi hoUVÎt, f i i n d convins că ii' ilumorirea celuilalt acoperea un g î n d a n u m e — dar sir.t *i'i* .ipăstii destule, sînt văgăuni !... Şi e

singurătatea asia nemărginită, care îndeamnă la rău !...“

„Nu cred, stărui Gyuri, singurătatea nu îndeamnă la
i -m, dincontră, îndeamnă la bine... Dar băiatul acela. Pav-1,
. , ;i a murit, că n-am înțeles ! ?“

..Se crede că a fost împins sub camion, de către C:or- t >:LI !... Dar n-a dovedit-o nimeri !...“

..Si el, Ciorfoiu, din pricina asta si-a pus caouî pe i;! ă ? ! “

„Nu se ştie precis, ceea ce se cunoaşte e că în ziua aceea, într-o seară, de fapt, a mîncat bine, a băut singur nn litru şi jumătate de vin, aproape două cupe, după care
i a spus nevesti-sii : eu mă duc să mă omor !, parcă s-ar Ii ihs la lucru, ori în altă parte, cu cine ştie ce treabă în- mnată şi hotărîtă mai demult... Pe drum, pînă la calea fi rată. s-a mai întîlnit cu nişte oameni de la noi, din Uiej- di a, cărora le-a spus, cînd l-au întrebat unde se duce, că merge pînă la calea ferată — am eu o treabă acolo !—, vorb i n d tot aşa, parcă s-ar fi dus la lucru „Straşnic bărbat !“ spuse Gyuri.

„Poate că este, poate că a fost, nu ştiu, hai mai bine să plecăm, să ne urmărn drumul ăsta al nostru, care pare mai ;;i eu decît credeam !... Hai !...“

„Merg, cum să nu, acceptă Gyuri, spune-mi însă de ce a omorît Ciorfoiu, pentru că avea sufletul prea în-

• : .vai ? !- „Nu cred, răspunse Ion rar, cred că s-a omorît pentru că
muut[1] P tÎ b ai fară func'tille cu care se înfrățise aşa de Pnîib pomen?a' e adevărat, pe băiatul aceS, pe.
iimcții.!“ 3 S_a lntimplat numai duPă ce a fost scos din
acei??"6' dar înainte de CG nU 1_a pomenit Pe băiatul „Nu avea vreme, era ocupat cu muncile de conducere
tirnn Hins CU - jină peste caP- cum se zice, nu avea timp de rcmuşcan şi de cercetări... Hai !...“
atît de ^ departe, atît de brusc şi cu aut ce multa graba incit pma şi animalele care îi însoțeau
şi se miia&ua de ei, cit erau de schimbători.

..■■• Nu înțeleg, spuse Gyuri din urmă, după ce intrate ai Tuîw-ît * Pe TV* făC0^ P°teCa prin păclure> de ce r- , , *dŞa* r6' adineauri> cînd ai vorbit de Ciorfoiu ! ?

Ştl+U ! SC mărturisi Ion- Adevărul e că cel mai
Ce mi'ai spLls tu în camion, po- _ stea accca cu baiatul care s-a ascuns în cuptor de c-»^
mu aduc bine aminte, ai mai povestit de cîteva ori ceea ce
msoamna ca tu te gîndeai mult la băiatul acda'Sl-
\T . scăpat de moarte ca prin urechile acului !...“
„Ma gindeam, m-am fost gîndit, îi drept l-am vi-it rf*
«1™ ",a$?ov'c“•«••*<*î«>-i*y*XlZmtk*
c-mi s rSln'tT Ste i -S-m Cehoslovocia> după război, cjm s-a îijtilmt, la o berărie, cu cel care era vinovat

nXSi?ri$' fralf'r 1Uî' CUm 1_a auzit Pe nemer-

«• *r*om ,n toa*k fiSa de\stg;
cum l-a pocnit pe ala drept în cap, de a murit numaidf- cu, a căzut grămadă acolo !...“

«r&WteMfaM acela L/' * niciod“H. etad ai**
tu c'i? V™ SpUS penlru că eu credeam, eram convins că , :• ? de$w "lin„e> ca am fost chiar şi în plutonul care ar ff
iecet5n.'S .mPUSte Pe ™ *Sc!* *u„s%t*
.,Cu încă .doisprezece ! îl corectă Ion. Şi ce te-a făcut

■.. crezi că eu ştiasi de tine ! *?“*

„Au fost mai multe semne, continuă Gyuri, ți le spun *'jc.* toate, clar acum, deocamdată, ştii ce aş vrea să-ii

„Ce, măi Gyuri, ce ?“

..Ce tot ziceți voi, cum că erați aicea, cînd am venit i ! Şi dacă erați, de cînd erați ?“

„De mult de tot, din totdeauna !... Ce ştiu bine e eă eu n i.m auzit pe nimeni, niciodată, vorbind de venirea • ^tră aicea, în nici o legendă, în nici o poveste nu se ■ . ?ne nimic de treaba asta !...“

„Asta nu înseamnă că-i aşa, cum zici tu, cum zi-I • ;i voi !“

„Ba eu cred că e, măi Gyuri, eu nu mă încălzesc mai i’■ ■ tTt şi mai tare decît se cuvine, nici nu judec lucrurile cu i ori cu părtinire, clar de crezut cred că chiar aşa sc prc- .• :uă ele, cum zicem noi !...“

„Zisul nu-i tot una cu adevărul, şi eu pot să zic, şi chiar 'v, că aicea nu era nimeni cînd am venit noi şi eă vui, şi ; ,ii, abia după aceea v-aii strecurat prin locurile reiea !...“ „Asta-i învățătură din cartea aceea a vcaetiă — *jură* • ■■*Ui* —, ori ce-i, mă ?!

„E un gînd ai meu. şi al altora, aşa cum şi ccea ce Inii ei tu mie e un gînd al tău, şi al altoi a, pentru *cU* şi iu ai ■.r şeolit, mă. nu numai eu !...“

.-Ara fost, dar eu nu mă bizui pe minciună, mă bizui, :n contră, pe dreptate si pe adevăr !...“

„Şi eu i::ă bizui pe lucrurilc astea, şi eu am dreptul să ; eeese în lume !...“

„lî ai, l-ai fi avut întreg, dacă n-ai fi făcut ce ai i'ăeiu !...“

„Nu sînt mai vinovat decît alții !...“

„Se poate, dar eşti !...“

Tăcură din nou, gmdindu-se iar, fiecare în parte, ficcare în felul sau, din alt unghi fiecare, la aceeaşi problemă grea, la acelaşi an cumplit — 1940 — care le sărise eeodată dinainte, aducînd după el, din urmă şi de departe, alți ani şi aJte împrejurări, care mai de care mai cumplite şi mai înnerătoare, intrînd toate, peste voia lor, intr-o înlănțuire care n apăsa în egală măsură pe amîndui.

"SlSiSiiîSŞîsît

6i dt: a"« «Pita brazda P"câ?e^e-aTSscuf f&Tf*“j

tmsssxâŞ^s

SIS 5^‘ssa ^.pe^ dilS

i . v - P *ha.hianmP* **după război, Să fie ! . * «**

:.fcgn«şinâ^îl'£S^S "f ailliiiPîsss

SSSH^-P^SsI

<V»™ « ™> «PrimâtorutfW^^răuîrSV^1»"111-"

•*a!X fe^m cfidUvi Cnl J*«I»W» cm era CK*.
!n!r-o nebunie a pierzaniei, să domine lumea, să recîştige floriile pierdute şi „măririle milenare", aşa cum vroiseră la vremea lor şi hitleriştii. în aceste împrejurări cinstea unuia față de altul — a unui popor față de alt popor, a unui nm față de alt om — devenise şi devenea din ce în ce mai Imt ii îtoare, despărțirea de trecut, de tot ce a avut el rău şi înrăitor neputîndu-se face decît împreună, printr-o înțelegere adevărată şi numai dacă exista cinste suficientă „din nn'.îndouă părțile", cum admise şi Ion în cele din urmă.
..... Eu, de pildă, spuse el încet (şi cu grijă, să nu judece
pripit, să nu-i urgisească pe celălalt, „că-i om şi el, dă-i în păcate, nu-i sălbăticiune şi nici păgîn nu-i !..."), n-am avut .şi nu am ascunzişuri prea mari față de Gyuri ăsta, dar el uite că are asemenea ascunzişuri față de mine, are o mulțime de taine !... Altfel e om ca toți oamenii, îmi zice frate, vorbeşte de republică şi de drepturile care li se cuvin lor aici, cu toate că mîinile lui sînt mînjite de sînge !... De sînge de român !... Şi de slovac !... De sînge de om, că oamenii sînt la fel şi-ar putea trăi în bună înțelegere, ei între (i, şi neamurile tot aşa, dacă n-ar vrea unul sau altul să fie mai mare, să poruncească şi să stăpînească !... Cum au vrut mereu frații ăştia ai noştri, ungurii, cărora trebuie să lc zicem astăzi maghiari şi să ne purtăm frumos cu ei, să nu-i privim cu ură şi cu duşmănie !... Bine, aşa se cade să-i privim, dar ei n-ar trebui să facă la fel față de noi ! ?... De ce să avem numai noi îndatoriri, de ce să nu aibă şi ei ? !..."

întrebările, şi vorbele pe care le spusese mai înainte, neaşteptate şi cam multe, mai multe decît rostise el vreodată, într-un răstimp atît de scurt, îl tulburaseră şi mai tare pe Ion, în loc să-l liniştească, îl necăjiseră mult şi în adînc
— „pînă la os", cum spuse el, cum spusese şi în poiană,, unde se pomenise transpirînd — „ca la coasă..." „...Da, adăugă el acum, eu nu sînt făcut pentru lucruri de felul ăsta, pentru întrebări şi pentru cercetări !... Nimeni nu-i făcut, dar uite că n-ai încotro, vine cîte-o împrejurare de asta peste tine şi nu te mai întreabă pentru ce eşti făcut, îii crapă în suflet şi ți se suie ca o beție în cap !... Mai rău chiar !... Te pune pe jăraticul neliniştii şi nu te mai lasă nici măcar să răsufli !..." Ion se gîndi, uitîndu-se peste umăr la Gyuri, că ceea ce stătea acum între ei nu ținea numai

'^!"l's'i:!;w!;np°,rmjnVşl_un8uri. #»• d. oameni- »
;'.i ri ■ AM 4litoi r,ca su „ laolaltă_ "nul treb"ia

I n< ■ */LDU,* Ier altul Cam, cum scrie la cartea sfîntă i

Jiint-i înііv^T m, ^ a?a fac, se împart în tabere care se stînd tabăra^eiuiXbel^P"rte fimd tabăralui Cuin> de cealaltă

e' Pe Gyuri_ d"<* W Ptat ci eu

povătSZZ **™rW Gy"ri "*"* * oam învălmâşit, îți**

unde ara ‘nlt noi ^

lirSietc" Avîi“rî 8 st.apînul_ a?a “ vrut domnul,
_ ui **Daiete** !... Avea el nevoie, aicea, de oameni mai mnlti
eo2‘depe '? *WW*fc

încredere ^ ra ™ S‘e’ Sa. 0ameni cTMoseu!i şi de ^5a a murit tata, la o vinătoa^

Iii”d Mest£

matul acela de domn, ori de vreun om de-al lui, nu se ştie nici în ziua de azi... Ce se ştie precis e că tata s-a dus la « ui te, înainte de vînătoare, şi i-a spus domnului că dacă nu-i lasă muierea în pace îi dă foc la curte, îl spulberă de pc lume... Domnul n-a zis nimic atuncea, dar după aia a zis, a vorbit, a făcut adică ceea ce credea el că trebuia făcui... Şi-a plecat la scurt timp după asta... C-aşa fac ei, pleacă în. străinătăţuri, cînd se plictisesc aicea, se duc în lioemia, se duc în Italia, se distrează !... Iar noi stăm pe loc şi muncim şi tot muncim, pînă cînd ne stingem !...“ Era un revoltat tatîne-său, era un nemulţumit şi-i înjura aae-••'•cori pe domni şi pe burjui, pe cei cu cete groase — ,.de lauri sau de porci !“ — sfîrşind totuşi prin a-i înjura şi pe români, de-a valma, fără nici o distincţie — ,,pentru că au ocupat.ţara ceialaltă, ţara Ardealului, în care m-aş fi înturnat eu pînă Ia urmă, dacă nu ne-ar fi luat-o ei !...“ „Dar ei do ce ne-au luat-o ?” cuteza copilul. „Dracu ştie ! ?.... Ei ■/ic că-i a lor şi că ţine de ţara lor veche !...“ „Şi-i aşa ori nu-i aşa ?“ stăruia Gyuri. „Nu ştiu ! răspundea tăiî- nc-său. Pe mine nici nu mă interesează treaba asta, mă interesează numai atîta : că eu nu m-am mai putut înturna acolo, unde-s altfel toate... Pînă şi iernile sînt altfel acolo, mai blînde, mai moi !... întreaga viaţă e altfel acolo, în ceia ţară !...“ „Dar românii cum sînt, răi ori buni ?“ „Sînt cum sînt toţi oamenii, şi răi, şi buni !... Eu, drept să spun, n-aş avea nimica cu ei, dar mi-i ciudă că au pus graniţa asta a lor între mine cel de azi şi cel de ieri !...“ Răspunsul adevărat, un anumit răspuns, o anumită explicaţie, avea să le capete Gyuri mai tîrziu, în timpul şcolii şi în timpul „leventului", mai ales, cînd i se spusese de nenumărate ori, în toate felurile, la modul banal, dar şi la modul patetic, cu blindeţe dar şi cu mînie, cum fusese „huzurpată Ungaria milenară, Ungaria mare, Ungaria veşnică", pe care o înge- nuncheaseră unii şi alţii — „cei mai răi şi mai de nimica, naţiile cele mai prăpădite, cei ce erau făcuţi să ne fie nouă slugi !...“ —,

de către cei ce profitaseră de „prăbuşirea habsburgilor şi de dezbinările pe care le-a stîrnit aicea bolşevicul Bela Kun, care a fost un duşman al Ungariei !...“ Transilvania revenea mereu, ca un laitmotiv, neexistînd explicație şi lămurire de acest fel în care să nu fie rostit numele acestei țări de vis — „pe care

«ng^sc'l ™ f«‘ stropită cu Sînge

nostru unguresc, soarta noestrf **a** iL •? P Prin jindul f “vJzarea Europei, a întrebi fiind Păzir®a

şeşte dacă nu se spriiină no f, Hrope> care se prăbu-

Gyun ar fi receptat altfel **areste”** n°Şt^ !-“ Poate că

fost la mijloc povestea fimîiL- , dacă nu ar fi

n-ar fi visat e! isuşf VT SG tră^a> £<*

e şi a noastră, a celor ce trăim air-i V ceialaltă> care nu cred ca poate fi, deoarece a» ^ÎT, a noas^ă prea buna, e prea frumoasă si nTO 5 ln ea> e mult cucerita de nimeni, mai ales dic3 L Vecile> nu se lasă ea , cum avea să recunoască **CV,** • Vlrîe cu anasîna peste **noscu şi spuse şi SuTuiU„/u“ ‘** **mai t!r2iu_** t egere a îon> care nici nu era om r-“l rc.spect 5* cu în- *„e* țăran ca şi mine, e colectivist ™ -şi ra^unăt$_{or}$

egal cu mine dacă nu ar fi la miifo^ Smt -şi eu şi~ar fi ca el s-a născut aici şi-i w,t nSi ?-?i™P-ej$_J$urarea asta : în vreme ce eu m-am născut ?i^m î??.de Iocul ăsta> „Asta_ ar fi ◦ pricină, că eu sînt ? ^opilarit *încolo* **smt** Şi de aicea, am străbuni căre i ™,3ю?! **Pentru** că aicea, iar el îi numai de aicea mm ^ şi or murit părinții lui, care or trăit în b'inT? *F°l* că or fost Şi ca nu erau grofi si niri nniîr "• • in^°Sere cu ai mei

unii pre alții cu degetul £ să-i^rt KU erai!'. să se **arăte** altora !...» „Cum s-ar cuveni să trAin a^ii unii contra ales ca trebuie să ne bizuim numii *SI* n n01’ astăzi) mai **u mai** uşoară şi îi **mai cu ™or ™ pe.munca>** iar munca ca eşti român, că eşU sST ^>8* umăr,

contează *!...“* * ’ ca sas ori ungur, nu

tu taci mî?c Sî*]t’ n Spuse Ion Peste umăr, dar văd că

crurile.’lao adkăCf..!“~ai Snj'a’ ş Văzut că nu ocolesc lu-

D făgădui Ion

„...De ce sa mă spovedesc eu în o lai vorb ească.

el la partid şi la securitate ş ă «nfm- ' Ca să ^ *g ă* duşmani sînt printre noi nît *A*

p n.a ce a auzit ! ?.. o

unu L. Care nu pot fi ’ decît "unguri °h d? mişei au fost nemți, ma rog !... Pentru că duir^"« bunmțeles !... Sau

31, romanii, sînt fără

pată şi fără prihană, vezi bine !... Parcă n-ar fi avut şi oi lri;ionarii lor, şi gardiştii lor, şi fasciştii lor !...“ Îşi aminti i,.i sc gîndi că Ion nici nu era în partid, nu stărui însă asupra acestui aspect, înturnîndu-se brusc la ceea ce vroise f.a-i spună lui Ion, povestindu-i cum şi cînd îl depistase cl, în ce împrejurări crezuse — „am fost sigur de asta, mă !“ — că Ion ştia totul şi că aştepta un anumit prilej, ta să-l deie „în gît“.

„...Eram la rîu, vorbi el, tot aşa, precipitat, repezit, sluteam de vorbă, în vreme ce vitele zăceau ori se răcoreau în apă, cum fac ele cînd le bate căldura şi musca : se bagă în apă pînă la burtă, de nu le mai poți scoate de acolo... Eram mai mulți, iar tu ai povestit pe la o vreme cum au vrut ungurii să te omoare, în 1940, în septembrie... N-ai zis unguri, ce-i drept, ai zis *hortkyşti,* cum se zice de obicei... Şi eu m-am gîndit că spui dinadins aşa — *hor- thyşti* — ca să nu mă ofensezi pe mine... După aceea tot eu am zis şi m-am gîndit că nu-i aşa şi că tu povesteşti totul pentru mine, anume, ca să iau aminte, să înțeleg cîtu-i ceasul, cum se zice... Prea stăruiai tu asupra unor împrejurări, prea le pomeneai pe toate : cum v-arn luat noi atunci din curtea unui popă pe patru dintre voi...“

„Şase am fost !“ îl corectă Ion încet.

„Bine, şase... Cum am scos după aia pc încă cinci inşi din şura unui ţăran, cum am mai găsit doi pe drum, cum s-a dus sergentul loja să-l întrebe pe Lehotzky ce să facă cu voi, cum v-a numărat Lehotzky — «mai mult cu milă decît cu scîrbă !», chiar aşa ai zis : «mai mult cu milă decît cu scîrbă !», cum a făcut colonelul un anumit semn, cu mîna, dar şi cu capul, în sus şi într-o parte : «La apă !»... Pînă şi poteca pe care am umblat noi atunci, după ce ara ieşit clin sat, ai pomenit-o, exact aşa cum era : îngustă şi strîmbă, ca o funie... Şi vremea ai pomenit-o, ai vorbit de soarele care da în asfinţit, înfoin- du-ss într-un nour... chiar aşa ai zis : Soarele se înfoia într-un nour mare !... Şi de unul dintre voi ai amintit, de omul acela bătrîior şi neras, care se ruga mereu de loja, să-l facă scăpat, să nu-i ducă cine ştie unde, ori să nu-i omoare, că avea acasă cinci sau şase copii, coconi, cum le zicea el, cum le zic cei din partea aceea de lume, de parcă ci ar fi împăraţi, iar copiii lor ar fi pui de domnitori... Dar

loja, nimic, nici nu vroia să niHi îI *
patul armei ori de cîte ori se înlm n , ™pinSea mainte cu
povestit, exact ^ ^
rău şi urît... Numai de ce zice?m S lîn i ' mtr-un vis in timp ce vă duceam pe
voi la anăn^i™ 6U aîuncea> N-aveai cum, ce-i droni *J* ? ' 7 SPUS nimica...
crurilor, că împrejurările **au**latura asta a luturi, măcar două ^ d°uă
sau trei la'
se ştie niciodată..." e se a^a care nu

dmâfS **”5_?“** **dintre ne-**

fiindcă lui nu-fî^ea £S k ,dlntre '“<>'"™iri,

CU un om care îl dusese snre mnartf » i p?rmt la drum fusese de multe ori
împreună cu m casa căruia
fără a observa **cum** ^ ^ care băuse şi povestise,
senin, observînd de fapt sTTmTn ce!a]alt clteodată, din înţelege însă cu
adevărat avînd *!hH acesta, fără a„Care, mă ? !... ia *zi* !...“ a acum revelaţia lui.

apoîf v « b l £ : f S ă i ? G5r conlInuînd

ştie ce întîmplare banală Asîa ^'al, PoVestit cine
zis eu atuncea, în vreme ce S rit . '^daUgă e1' ce am **«ort»după aceea, dupa**
c e * S

fioros *7n* **mi-tat^cînd1'"** *T‘*

fiara pe aproape. -Daioat cînd simţea

am tras'înToU..^Un! dUP3 “ V-am împuşcat, după ce
care împuşcă ^işte oamenî\rinn? !,"f.Ce. poat? zice unul Ce, mă, ce ? !...“
°ameni ncinarmaţi şi nevinovaţi ! ?...

vorbesc.[1] *.!'" ^ Co* **nU' dor lu văd că iar nu mă laşi să**
amaVVv™ **“J"_81 PoVestit atît»**
intre noi, Jaife* P» duşmănia care zace
lacrimile noastre ^i de sineelp ® acllm* S* de sînge, de
mai mult noi am fost ureisitfî nI r românilor, că
asta a Ardealului unde tfV™o"tl pe_aicea> în Tara
drept îu drept S n ati fit s ^ suferit & voi- ^-i' *f* mept, ca n-aţi fost şi nu sînteţi
nici voi la fel
i .i.şa zicea şi tata **cîteodată,** că între un **ţăran de** ungur
■ i tm român care îi ţăran nu-i nici o deosebire !... Dar uite i a

neînțelegeri au fost şi sînt, nu-mi dau seama nici eu de ce, poate pentru că nu s-au măcinat vrajbele vechi ori pentru că s-au adunat alte cocoloaşe **de** ură, pe la urdinişurile morii, şi prin coşuri, din pricina morarilor ori ('in pricina noastră, nu ştiu, arz-o focul de lume, că aşa-i de învălmăşită, nu numai că-ți fură liniştea, dar te înnebunește, mă, te face din om neom, dă cu tine de pămînt, uri te aruncă în balta forfotitoare a suferinței !...“

Gyuri aşteptă pînă ce se domoli Ion, pe urmă îi spuse, cu şi mai multă stăpinire de sine, cu un calm care se putea face praf în orice clipă, că el se gîndise atunci, în vreme ce îi ducea pe ei către apă, că ar putea-o lua: la fugă, măcar unul sau doi ; ori că s-ar fi putut înturna către el ' i către ai lui, să-i dezarmeze pe loc, — „dintr-o singură mişcare..Nu era bîntuit de remuşeări, spunea el cu indiferență, fiind atent totuşi la Ion, la felul cum îi primea v orbele, dar era obosit, se săturase „de vitejii şi de ticăloşii[41], i se părea uneori că are rnîinile pline de sînge — „cînd mă spălam, mai ales. mi se părea că apa e roşie ca sîngele, ca şi mîinile, iar cînd mă rădeam mi se părea că sînt plin de sînge pînă în albul ochilor !...“ Din cauza asta

— „mai mult din pricina oboselii, decît din alte pricini !...“ — dorise el atît de mult atunci — „tot drumul am vrut-o !“ — să-i vadă pe cei treisprezece români luînd-o la fugă, sau înlurnîndu-se către ei, să-i dezarmeze, chiar dacă ar fi pierit cîțiva dintre români — „pentru că loja s-ar fi apărat, şi ceilalți, la fel, chiar şi eu m-aş fi apărat, odată m-aş fi întors la vitejiile dinainte, c-aşa-i în război, nu mai eşti cum erai pînă atunci, eşti tu dar parcă eşti altul, de te şi miri după aia, dacă mai apuci, cum de ai putut să fii atît de crunt...“ Iar după aceea, după ce se produsese execuția aceea grăbită şi înăbuşită

— „c-aşa a fost, într-adevăr, cum ai zis şi tu : grăbită şi înăbuşită !...“ — el rămăsese în urmă şi se uitase — „de sus, de pe țărmure !...'* — cum se bolbocea în apele mari şi tulburi ale Someşului unul dintre cei ce fuseseră împuşcați mai înainte — „unul dintre voi, mă !" — neştiind ce să facă, să tragă încă o dată în el. ori să-l lase „în voia soartei“. loja îl întrebase, fiind gata să se întoarcă din

toti No‘V’-l SPUSeSe el-

a ? ^

de care îşi amintise la un an şi cera dun^ 1336 P6 Urmă’ uiejdea — „cînd n-ar mai fi trehnît - Pi ce venise la eu nevoie de oarece linişte »

cmd

“ tw ’ a? fi aTMt şi nic «n regretat, t^Sît"i^SlS 1“ ” “ ~

Uiejdea, unde sperase că va găsi linişti. ^ -a Venise în ae atita amar de vreme. Nu se putea **oai^e alerga**

Sacalaz din cauza copilului acelnîi /ii 1 mai stea în pase de la moarte ascunzîndu-cp în 1? * slovac, care scă-

lul acela năzdrăvan _____carp Pr-i Up r — tu, copi-

trăia la Praga, unde se răzbunase'^ ^ fh’Ga acum- familia, omorîndu-1 într-o berărie. **Ce_1 trăda se**

Ion,”toIe'™ *STrar, tfmTdlS*™ⁿiºn’-ⁱiamlnlid

am intrat noi în tuneln? ^ ^ ’ parca ~ fiindcă aşa

copilul din cuptor, povesLid dp[01,1] '"21^1"00’ vorbind de care ne-a dus pe n” sa tîl7f-CU^acela ne»°rocit, la Sacalaz, a venit pe urmele mcIeS Iar atuncea> Plan cumplite *i* ...Că ai l5LS?i bra acestei întiTM-

berarie, omorul era omor S- a?estat atunci, la

« el cum se lăudase celă ît Vrj1^ după ce a P^es- bătuşe cu pumnul în pepf\u ^asa ?e alătu^ <£m se s-au întins şi la noi... A venit de CercGtărilG. care

la Tuuna, a confruntat^ spusele b? p.rocui’or» a fost oamenii de-acolo... Aşa au aiuns r>- ^ ^ cu ce Ştiau

dm verigă în verigă Mai E rl7.ine. din fir în fir, m-ar fi lăsat în pa^"^ZI5fIn^r

fi a Juns> mai bine oara nu procurorului din Cehia s ?° y ed iț cu a doua noi... Cehul mi-a spus că nr> ni n \ . , e aicea, de la rolul şi comportarea celui co r,^^" cresaza decît atîta : do român *J.a^* I a r *fromiom]*

cu el, spovedindu-mă din n™ !/! m Vorblt se Para t dit!... Zicea că e bine n „u m ta ? fi spove-

ca Par tidul şi guvernul — chiar G i a oa^'.cinstit» Pentru guvernul ! — acordS a ZıS : Partidul şi

ţării, indiferent de naţionalitate^ Si cetăţenilor

\\se acorda «* ^feV«Mss

I. .r, trebuie să muncim şi să luptăm !... Şi să îngropam ci | mai adînc trecutul, cu toate ale lui !... Eu nu ştiu ce IVI de om era şi ăsta — Leordeanu îl chema, Florin Lcor- clranu ! — fiindcă dacă era situația altfel, dacă aş fi fost cu procuror şi dacă ar fi venit el la mine, să-mi spună mm a omorît ori cum a luat parte la omorîrea unor frați de ai mei, eu l-aş fi mîncat de viu, ori l-aş fi luat do guler şi l-aş fi dat pe mîna legii, să se spele pe cap cu el !...“

„...Dar acuma, dacă ar fi situația altfel, îi spuse Ion oprîndu-se locului, răsucindu-se deodată către Gyuri, de parcă toate vorbele ăstuia, tot ce-i spusese, s-ar fi învîrtit încă prin el, cum se învîrtesc grăunțele în coşul ^ morii, ori pietrişurile şi cimentul m coşul betoniei clor, maints de a se preface în leoapşe de beton — dacă m-aş fi spovedit eu, dacă ți-aş fi spus ce mi-ai spus tu,^ m-ai fi luat de guler şi m-ai fi dat pe „mîna legii“, ori mi-ai fi ^făcut seama pe loc ? !... Asta-i întrebarea, mă, astea smt întrebările pe care le am eu de pus, față de tot ce mi-ai spus tu mie

„Asta-i altceva, spuse Gyuri, uimit şi speriat, eu, față de tine...“

„Tu, măi omule, ştii ce trebuie să faci, acuma, pe loc : să” scoți cuțitul din taşca aceea a ta, să-l arunci la o parte, să laşi bîta jos şi sâ mergi^ dc-aicea încolo numai înaintea mea !... înțelesu-m-ai! ?...“

„Am înțeles, înțeleg ! bîigui Gyuri. Fac cum zici, sa fie bine !“

„Fă şi taci, că eu nu mai am ce vorbi cu tine L. Eu nu-s popă, să mi te spovedeşti, şi nici apostol de tip nou nu-s, cum era procurorul acela, să-ți vorbcsc de partid şi de guvern !... Şi nici sămînță de fățarnic nu-s, cum era ofițerul acela de securitate, ori activist, ce era, să-ți spun că ai făcut bine ce ai făcut !... Eu sînt Ionu lui Omătă din Uiejdea şi-s bun şi îngăduitor cu toți cei ce sînt drepți şi cinstiți față de mine şi față de ai mei, orice ar fi ei, evrei sau tătari, turci sau bulgari !... Cu ceilalți, oi .ce ar fi ei, sînt mai rău decît un cîine, mă !...“

V

Drumul cîcvr*ni mnî «- •

urcuşul era mai blînd *Jj'nr* ^ ma* cb muitor, cu toate că de felul cum fuscS nU ™ai erau ^eiasi, ^2

Pe întuneric, grăbindu-se mni^u i” Uie_idea' bîjbîind fund cuprinşi amîndoi dn ' ai 1.mult decît ar fi trebuit cum fuseseră *m* dudată* Nici S întîlniseră cu păduran *r* erau' înainte şi după ce se

vrea, asta însă ™ “ «W* PfiW 5

începuseră o anumită discuție in™.portanta, mai ales eă ei nul-pe vale la deal sfîs S *f V!™P ce ve™™ cu* camio- Pma atunci, făcînd-o praf î°nit f pojghiță ^folegerii de dupa ce abordaseră *mlnJc P°* Cele dm umSj fund nerăbdător să vadă ce si SfE. “ său- *»

S vStT-Pai'(0a de noi’d a ArdeSulnf H S6 °yUri pe acol° **ei viața), m timp ce** Gvuri ncf clu-

[1]**ui, de care îşi Iega«e-"â**

ştia celălalt despre vrom ^ dorea [s]ă vadă ce si
despre mine, mai cTseam^T "[2*5] CUmplită -
[5]
mi ştia nimic şi [c]ă tot ce făcuse* d*!?' Ja, crcadă* că Ion ca [1]1 lăsase să umble
la Eriikq <[P]"a [-]tunci ~ [fa]P^]
nh [că]^H. Cutase bunăvoința si nr* "U [V]Orb[p ic nia]ească, „altceva decît o mare si de
— nu era

[SC]i iămurișeră unul'față de a? ui ^reș[f]ală."" îar acum,
într[P]ina capa(' se simțeau de *virc*^'- r%[masura] dar înti-un cazan, parcă ar fi'io-
it Jr ! [ur l: f]ost aruncați

arfifostatinşi, [goi-gc^luți dfun fr^oof' fi°l'binle'] ^rcă
Pesîe ei şi p[os]tc năduT™ ^ [s] polar, căzut deodat-i

[in] cale afară de necuiit tiv [1] *T* * lâ* [31,] mai ales era
[a] ' «fc Ia lrMc|o la & dTK [0] **«*«ta**
pentru ea după aceea să fie*bL*[la tristt]^- „Daca *aş lui* se vira nesto tr>+ i *• dm nou de mînii care pleacă ai noştri, ca prostii"no? *f[MC']* în sateIe din ramuiem ? ! zicea el *fxL* .î ! [ce] facem, noi cei care vorbele astea, porniAd'de la^™! ^ dar *icca

[-7] Părăsim .şi noi terenul n,.; ! / [11] [s]P«sese Gvuri
«'ilfi/i, în vreme ce noi nu avem ? !... C-ai noştri ne îndeamnă mereu la frăție şi au grijă mai mult de ceilalți, «ă l'ie mulțumiți, să nu se zică şi să nu se spună !... Foarte l>ine, dar de ce să fim numai noi îngăduitori, de ce să nu fie şi ei aşa : îngăduitori şi înțelegători, la bine dar şi la jjreu ! ?..." Ion nu ştia istorie mai multă decît se învăța la t.ieuala primară, avea însă adînc săd*i*t în el sentimentul firesc al vechimii, al legăturii cu „acestc locuri, pe care le-au sfințit cu truda lor străbunii noştri, dacii, care s-au luptat cu romanii, fiind învinşi dar nu şi nimiciți, măi, mpii, cum le spunea învățătorul Artene (Artene Stoia, din Cioara), din convieţuirea lor cu romanii născîndu-se după aceea poporul de astăzi al românilor, care e dac dar e şi roman, care e cel mai vechi de-aicea, din împrejurimi, nu numai de pe meleagurile astea ale noastre, pe care au vrut mulți să le stăpînească şi să le mulgă de bogății, pe care vor şi acum unii să ni le ieie !..." învățătorul acesta, aşezat şi blajin altfel, limpezise şi trezise în el sentimentul de neînlăturat al vechimii, care nu avea nimic comun cu vrăjmăşia, fiind organic şi firesc, venind din urmă şi de departe — „de la începutul începuturilor !" — ca un *dat,* ca o poruncă a destinului : „al tău e acest pămînt, munceşte[-i] şi stăpîneşte[-i] în pace !..." învățătorul îl atrăsese, de fapt, către şcoală şi către învățătură, fiindcă el „cam dădea bir cu fugiții..Punea straița cu cărți în cui, după uşă, şi se ducea la joacă, ori se ducea cu oile, ori se băga în grajd, la vite, le țesăla şi le spăla cozile, de „erau ca păunițele, vacile'*, iar boii „erau ca nişte păuni", spre mîndria lui şi spre bucuria lui tătî- ne-său, care iubea aşa de mult vitele îneît „era în stare să împartă hrana cu ele". „...Ce nevoie am eu de şcoală ? îi spunea el cînd îl întreba de ce nu-şi vedea de carte. Nu mă fac popă, nici învățător, chiar dumneatale ai spus aşa..." „Am spus, recunoştea tătîne-său, dar un pic de carte tot îi bine să ştii, chiar dacă nu te faci popă ori învățător !... Nu strică de fel, să ştii, te simți mai slobod şi mai în putere, nu te mai împiedici de tine însuți, cînd trebuie să te iscăleşti undeva, ori să citeşti un ziar, ori o carte !..." Asta fusese, ce-i drept, înainte de a intra el sub vraja învățătorului Artene, fiindcă pe urmă devenise „unul dintre cei mai sîrguincioşi şi mai buni elevi din şcoală

istoiio fiincî marea lui * i

ungurii în ArHml o A *-;_»■..Gel j, cînd au pătruns

Ion pe urmele evocărilor ^ivățătoraluî Artene' ÎTolt

ni!e şi 7 rt ** Sat dS

d'-'eida0" 6d ? S° c"c>t' ^pSoare dl gdf**

"-ce nici"o suflX8?^ ț- Seamba?i !... Nu un an, nu

ISsiiîfş^fsszhs

"tra, n,OTti,or î' "nfa »Ll7Lto

U *"*?<■'* la toate lucrurile astea, Ia ce învățase la sco-lă

!:!, S"*.-? «în^acasâ - „s5 „fd^S

ta *rto* mireni că-î o<* j T "sa nu duşmăneşti

esti romft * « „ i - f l 13n?tie' dfr sil ™ uiti niciodată că r s; 7 \Hzuso dupa aceea. cu pronrri saî

na.ie, dar sa nu uiți niciodată că ce văzuse dupa aceea, cu propriii săi f,1.'1'. c \ \ propriile lui urechi. Vedea î.-.s , . -. , _____ • "-^-uu cund deodată năvală *m*

n:H - .. nu (.mu milităros! » " -1 "î » 5 .°dmem Pa?- >» l, ,,,cu ftlr,e spo5riS; «|

M ?Qlu' ,mpoMW Ii?^_

r. ....., i . u a — „m partea ceialaltă in Tw

"-'"n T" U;" am fost cu odată cu tata. fie iertat » «

" TTM 41^-ficca l01\văzînd

- ;:L"s,£^e^b£ ?i^'de Sâ

t "i^1^ "f = S farl'S

i, :,„r !- - semăna eu un fecior de ol lui o'eonexe eu

?: ■"'JTM TM u"-'?;frumos - »«i mai fain *uk**

^ -• ~ Ion „ ascmuise cu Rcmus, gîndindu-se

la moartea acestuia, pe front. Ion nu mai ştia cînd ^se contopiseră cele două imagini, imaginea lui Gel a, din legendă, cu imaginea lui Remus din realitatea de ieri a Uiejdei — şi a frontului. Nici nu stăruia asupra lucrurilor uccstora, să le desfacă, să le cerceteze mai amănunţit. Reprezentările lui erau simple şi definitive, erau vii însă, erau puternice. Numai chipul lui Horea nu i se^ limpezea în minte, de la început fusese aşa, răscoala intrînd şi rămînînd în el ca o prăbuşire de case şi de pămînturi, de sub care ţîşneau apoi „flăcări şi fum, lacrimi şi sînge../ Avram Iancu, în schimb, îi apăruse şi îi apărea apropiat şi zîmbitor, cum îi rămăsese întipărit în minte din copilărie, după un tablou mare, pe care îl aveau ei în clasă, în locul unde ar fi trebuit să fie pus portretul majestăţii-sale ro^elui — „deoarece rege pentru mine, măi copii, a fost şi "este Avram Iancu, din Vidra, rege de gînd şi de suflet!...“ Iar Unirea de la 1918, de la Alba Iulia, la care participase şi tâtîne-său — „eu sînt ăsta, îi spunea el arătîndu-i o poză ruptă dintr-un ziar, păstrată cu sfinţenie pe după icoane, alături de actele de proprietate asupra pămîntului, eu stau lîngă steag !...“ ,

îiapăruse şi îi

apărea, acum mai mult decît altădată, ca o mare şi ae neînturnat ieşire „la larg" a tuturor celor carejuscsera ţinuţi „în umbra vieţii, c-aşa am dus-o noi, măi copile, am fost urgisiţi şi năpăstuiţi toată vremea, de mă şi mir eă n-am pierit !" „...Şi ştii tu de ce n-am pierit ? mtreba tot el, parcă s-ar fi întrebat pe sine. „De ce, tata ?“ sarea Ion, bucuros de vorbă, fiindcă tătîne-sau era de obicei tăcut şi liniştit. „...Pentru că nu ne-am desfăcut de-ale noastre, pentru că n-am vrut niciodată decît ceea ce era al nostru, dupa dreptate !... Asta ne-a ţinut pe noi in picioare !... C-aşa-i în viaţa, ai să vezi tu mai tîiziu . do.cu un om se lasă tîrît de lăcomii şi de ambiţii, dacă^vrea averi sau măriri, se surpă pe drum, se pierde,^ ma, io.r dacă altul stă pe ce-i al lui, ori dacă se Juptă pentru ce i se cuvine, după dreptate, să ştii că nu păţeşte nimica, ba poate că se face din ce în ce mai tare, pe măsură ce stăruie şi poate că nici moartea nu-1 clinteşte dmtr-ale lui pentru că rămîne un îndemn în urma lui, rămîne un semn !...“ „Dar cu Unirea aceea cum a fost ?“ „Cum ţi-arn spus, am fost acolo, am stat lîngă steag, am semnat

«te* * am făcut noi mereu... “ , Care noi ^^Nnf ^ °~a?a de pe sate • dacă a iW - ” 1’ oamenn ăştia

W ttcut 'pace *ne* amt? *"77* dus ** război. «Mi dinainte, cu mai mult i„î ? r rosturile noastre

O să faci si tu Cînd o i S ~ f CUm să zic_ CuTM

că-ţi plac tare lucrurile astea rî *T* TM ^ C~am văzut

semănatul!..." îmi nlic *e t e r '* **! „ c u boi> aratul şi**

nul zice să merg mai dcDartf TM5 place ^

meserie... Dumneatale ce crezi > Să învăt °

tul pentru carte si pentru & r<*pec-

destui de numerosf în Trn ’i -n in nndul ţăranilor, cite-xm ziar 7c Su cîS d^f a,Ua’ ?» se «bonau la

^ - „sa Vu dtsr&rdf gaz’ şi bro_

ti'ăise ca şi ceilalţi, se isurafo 1? v, pTM?ti L.“ Altfel armata, fusese concentrat si dus pe fro^f’ î a 06 facuse Prin anul-acela crincen 1940“ i V ~dpa ce treci,se de ce socotea el anuf l q J n - -Ca]~ar 11 întrebat cincra *5 spună, î„ ^^ ^ n-ar fi puiuţ fire, nu numai pentru asta fiind - ar_ st Rreoi din **e-a** liniştit, **dar eVa s f p u S e ' V ° r a domi>1_** cugetul său, cum nici nu s- i fi n i /’01

1 lut sa taca atita amar de vreme ? !... Cum de

.f cinstit în aceasta a lui, puterea care îl î nmc[P], n Iar tăria ‘ se trăgea dintr-o cinste anS?-tl_n°a 1X1 picioa^, excludea, bineînțeles mica sau m csav$_1$Jr?Ua> care nu neascâ, vorba în doi neri sm tr maf[ea]. disimulare țără-cam muieratic, Gyuri avea dreoîS! ^ *’ fiindcă era cum nu cxxludea plăcerea neSS, -in ??VJnta asta ’ a?a **talului, fiindcă o avea si oe^fn 3 bautului S* a cîn- să muncească si să 0m pîâcea**

greu", cum xicea cl cîteodll“ *T ?* **~ ”oricît ar « de excludea din felul său de a Vn’- ?las|?a aceasta a lui nu**

sS;%^s r.îaîf. ^

cum de a nuLut +a„« **«iiuina.ia** el, Iara voie, DU s-a năduşit ?... Cum de n-a înnebunit, pentru eS-i mai rău aşa, să te păzeşti şi să te ascunzi mereu, decît s;i stai la închisoare !... Ori decît să fii împuşcat sau spînzu- rat !... Şi el, uite că a făcut față, ani de zile, nu o zi sau două... Asta înseamnă că-i tare şi el, are rădăcină sănătoasă, e țăran, ca şi mine... Iar țăranii sînt cam aceiaşi, orice ar fi ei, ca nație : români sau bulgari, unguri sau polonezi !... Asta-i drept, numai că tăria lui nu-i spre bine, nu-i spre dreptate... Dacă eşti în stare să ascunzi atîta vreme o tîlhărie, înseamnă că eşti în stare oricînd să faci alta, şi mai mare !... Iar mie, acum, poate că ar trebui să-mi facă facerea, ca să rămîie el nepedepsit... Atuncea am scăpat de glonțul lui, dar acum, dacă se întoarnă către mine, dacă îmi sare în piept, cînd nici nu mă aştept, cine ştie dacă mai scap...“

„Dar tu, atuncea, îl întrebă Gyuri, fără a se întuma către el, parcă ar fi vorbit vîntului care trecea foşnind prin pădure, parcă s-ar fi adresat muntelui pe care îl suiau ei — ce ai făcut, după ce ai ieşit din apă ?...“

„Cine, eu ?“ răspunse Ion tare şi apăsat, parcă ar fi săpat o groapă în pămîntul pe care îl călca în picioare.

„Da, tu !“ întări Gyuri.

„Ce să fac, spuse Ion mai donjol, m-am hodinit sub țărmure o bucată de vreme, pansîndu-mi rana din umăr... Nu-mi venea să cred că am scăpat... De aia, şi de aia, cred eu, îmi oblogeam mereu rana, să fiu sigur că sînt încă viu... Altfel, nu ştiu cum să spun, nu eram preocupat decît de fugă, vroiam să ies odată din vîrtejurile acelea cumplite, în care am intrat de bună voie, nu pentru că aş fi fost eu aşa de viteaz... Dar eram convins că vor începe nişte lupte şi că nu va fi lăsată țara în scama nimănui, fără nici o împotrivire !... Şi nu s-a întîmplat aşa, nu-mi dau seama de ce ! ?... Nici în ziua de azi nu s-a limpe?-:t treaba asta : cine e de vină pentru treaba aceea... Unii spun că-i de vină Antonescu, alții că-s de vină gardiştii şi vechile partide... Cineva e de vină, oricum, pentru că atunci, în 1940, nu trebuia să se deie nimănui, nici o bradză de loc, chiar dacă ar fi venit toți peste noi !... Ar fi venit prin luptă, ne-ar fi ocupat, iar noi am fi ieşit izbînditori, chiar dacă am fi fost înfrînți atuncea... Eu nu-s politician, dar de văzut aşa văd lucrurile !...“

-F sar» £g ?a_r sr^;- Ş™ru-:;indS

duşi ia ,vj$_e$ _^{l} “”nifn î EaM in “pi’ ori *c u* **™ == te» înainte de asta - .toîdrnmu?! “**

*• hMmu^*

se gîndise la vreme - “i'w™ mw

iarbă — că cri isa *nX* ^ ’ *ȷu* ~ se Ultase la că am mal văzut xerQe d^ grasă, cum nu cred
scăpa cumva. Spel-anta aSa “S^aTvd?'™? “ ™
pusese slăpînirc pe el — fie ce o fi ?« illdifei,enta care
spaimă, își dăduse s°ima a*Mn°î era,U nascule din
- - :,pmtru că omS pSli 5s,“ *f*
spaime, liniştea dinaintea exnlezi-f ff i s ros de
Şi mai curată, sfarîmălurilo care vî *St o*** ““ -mare cu o dezlegare ! “ T-r „i
„< • dceea semanînd
se adune laolaHă- in nH -UnC1> ^bia dacă reuşise să tie, nu dinainte parcă ar fi
<*r™* fpaimci de dl!Pă «ecu- R1‘Re> Parcă aş'fi trecut, si^? p^în r* ^ PCSte eram eu
do ars şi de îngrozi atu^c ^ F„ "Sm mare' nHiit Pe gînduri, se strecurase n- ı-
*;i mîmai iJe țărmure *L“1* ‘căifcn^’î ~ ”nUm,ai piuca ieși la j:o*ar cpi1ı5 j - ^T,% steuUso prea un loc pe unde
„Trebuie să scao UcS.11 S £ *ne*tire*>. a^îeaşi vorbe :
mă mai prind o dam r-r^ srî~i~!i’“*>’ ?c nt,rLl Cii ^*lia,* dacă
ni P « p S i ț ® Viu, oi i

-Iii

fiii iviai mari r-do ,£[macar l!nii dintre voi, să
<* =s-a w ru'uîc b^lnlfão r*°- ^ ^ mici’
! , * <* T.T • ’ " ^ i L11, diil to *-li* îi
i:Vc;u1de·^Ùl J'aîcUfdlUVa, 111 ^ nici a‘c',îo

pale, nu Vr *o..r* Rr^au castîle. *ori* girezile de
v •’ l“a ^ueau «ăcări mari. şi *fum mult*>
rn fum întunecat şi vîrlos..." în cele cin urmă, Ion se Siiciroptase către un sat mic, care îi ieşise înainte în ne- Iıın a înserării, după ce mersese o bună bucată de drum l'e rîu la deal... Nu se mai socotise dacă e bine sau nu, hotărîse să rămînă acolo — „la noroc, fie ce-o fi !^‘ — ialrînd în grădina unui om pe care nu-ı ştia, putea să fie ungur — ..putea să fie orice, mie nu-mi păsa, mă cuprinsese aşa o nepăsare, cum nici nu pot să spun !...“ Avusese noroc însă, omul — „gospodarul acela !...“ — era român şi era om de suflet — „putea să fie şi ungur, ce-i drept, şi să fie om de suflet, că eu nu zic că între voi nu sînt oameni de suflet, sînt, trebuie să fie, numai că niuncea nu se vedeau !...“ „Ce-i cu tine, măi frate ?“ îl întrebase omul, cînd îl văzuse în porta şurii. Or vrut să te omoare mişeii ăştia, da ? !...“ Nu-1 întrebase dacă e român, nu insistase să vadă de unde era — „cu toate că nu m-a văzut nicodală !...“ îl dusese în casă, îl pusese să se schimbe, îi dăduse cele de trebuință, să se spele bine, îi oblojise rana — „cum s-a priceput !...“ —, îl pusese la masă. să prindă puteri, că era — „văzuse el bine —, prăpădit şi olînjit tare. Se speriase pe urmă, cînd auzise cioeănituri în poarta pe care abia o zăvorise. ,,L'i sînt !“ spusese omul, fâcîndu-i semn lui Ion sн-ı urmeze şi sa se suie în podul casei. „în pivniță dacă le-aş băga, s-ar vedea, ar trebui să ieşim în curte... Suie-le şi trage seara după tine !... Hai, sus !...“ Ion se executase, stînd pe urmă lingă un hora 'cald. ascultînd ce se vorbea îa casă — „aia hondrăneau mereu, pe ungureşte sau po tătarele, nu ştiu, dar vorbeau de zor !..." Se aştepta din clipa ui clipă să înceapă controlul, percheziția — ..pentru eă aia nu stăteau locului de fel, ieşeau şi intrau, piecau şt veneau, chemîndu-i şi pe alți;...1- Plecasera toți pe V.i _un timp. iar gosoodarul —- „despre care nu ştiu dec a av.ta, cu-1 chema Gavrilă !...“ — îl chemase jos. vorbind şi pur- tîndu-se altfel — „mai liniştit, mai aşezat, cum se comportă de

obicei oamenii după ce trcc printr-o primejdie mare !...“ ..Vezi, îi spusese cl, a fost mai bine eă nu te -ai dus în pivniță, pentru că ei, mişeii ăştia care au venit urlind peste ’noi, vroiau vin, ori vinars, vroiau să beie, aliia tot... Hai, acum, hai să mănînci mai departe, bală-i Dumnezeu să-i bată, şi pc cei ce ni i-au trimes pe cap,

ca *aştia-s* mai răi decît ciuma, mai răi şi mai mişei decît

K Pe »— <• stătuse Ion mai înainte era plin de pahare şi de ulcele goale, iar din mincarea începută de el nu mai rămăsese nimic. Gavrilă ", U®ese ,alta mmcare — „nişte tocană de oaie, cam sleita dar buna !...“ —, sfătuindu- după aceea, cînd îl

culcuş dpCn fnG’(m f-eldera ?Udi ~ ”unde-mi făcuse un culcuş, de nu putea sa ma găsească nici dracu !. “ să

diUnPnmf’ î« ff* ~ ”penti-u că *ă?tia*> da că te prind dm nou, iți fac facerea numaidecît mai ales dacă afla ca nici nu eşti dm partea asta de țară, pe care or ocupat-o , cu anasina, cum ar fi vrut să ocupe şi cealaltă parte ca *ştia* mereu vor cîte ceva, vor zîzanie, vor mărim că şi-namte vreme, în armata austro-ungară, ofițerii de ’un- fadi erau cei mai nemiloşi, le mersese vestea, cum le-a amiata românea scă... ştii cum se zicea : țiganul, daca a ajuns sergent, nu mai cunoaşte nici pe muma-sa, nici pe tătîne-său, aşa-i de crunt !... Ungurii-s a fel, daca-i pui unuia un grad pe umăr, nu te mai poli m elege cu cl, odată se schimbă, închipuindu-şi că-i Na- po conpersoană, odată începe să poruncească şi să

Şi trei nopU stătuse Ion la omul t ttla „la G-avrna..." — povestind cu el, rămînînd de obicei smgur, ascultmd şi înțelegînd, căutînd să înțeleagă ce se mtimpla prin sat. h

„s ”,V "u^u cît.!i de rău> mai sPuse el, să auzi si Iili vezi, sa fu nevoit sa faci legătura între vorbe şi îii- limplari să ți-i închipui pe cei ce umblă slobozi pe afară sa auzi clopotele bătînd şi să nu ştii de ce bat !...“ *

. După aceea tăcu îndelung, uitîndu-se la potecă, lăs'n- du-se năpădit de lumina fantastică a toamnei, care era alt! el acolo m munte şi în pădure, în orice ungher, era mai ampede şi mai curată. „...Da, se gîndi şi spuse Ion aic^a7s toate, față de cum sînt pe la noi !...“ Tresări cmd îl văzu pe Gyuri oprindu-se şi luînd din buza potecii o piatra mare şi colțuroasă. Se gîndise, în prima clipă, că se \a întoarce către el, cu piatra în mînă, să-i „deie una m cap . Îşi aduse aminte de mormînt pe urmă de mormîntul celor doi şi se ruşina.

. ”-pŞn^ru fraţii aceia ai noştri !« îi spuse Gyuri ur- mmdu-şi drumul, în urma măgarului şi alături de Bărbat,

care mergea pe marginea potecii şi se_uita tot timpaVla (; • •uri, aşteptîndu-ı din cînd în cmd şi pe Ion de pai ca ‘ ar fi avut răspunderea principală pentru toți, parca fi spus. prin felul cum mergea şi **cum se** uita la ei, mai Să nu-mi umblați cu prostii şi cu îndirjiri pe-aice^, ca eu’Vă simt numaidecît, îmi dau seama că vreți sa_ va btîrleeați, înțeleg imediat că s-a spart ceva_ intre voi.;. .Si-acasă cum ai ajuns ?“ întrebă Gyuri mtr un tu- ,in.”tot aşa, fără a se opri din mers şl fără a se mairna

r.'ire t;; • u < I ar nr 'ales c;i eu

...Am ajuns !“ spuse ăsta scurt, hotarîndu-se să nu-i **mai’povestească** nimic „omului ăstuia, mai ales ca el nu mi s-a spovedit mie defel, a spus cîte ceva, acum, ca l-am prins cu raita în sac, dar cine ştie cîte taine n-o mai ti nvînd el. dacă s-a ascuns atîta amar de vreme, caca s-a ferit şi s-a fofilat mereu ! ?...“

Sc întîrnplâ însă că îşi aminti de Sălăuț, de Avram, moțul care îl purtase spre noua graniță, cu căruța, pentru că el. atunci, o luase într-o zi către apus, la îndemnul lui Gavrilă — „mergi numai către asfințit^ şi dupa aia. după ce te bagi în munte, ia-o către miazazi .... ion u ascultase, descurcîndu-se destul de greu o vreme „era mult de umblat şi era plin de armată peste tot, armata de-a voastră, armată ungurească, pentru că a noastra plecase se retrăsese în umilință !...“ — umblînd altfel pe urmă, după ce îl întâlnise pe Sălăuț, pe Avram. ..Dar ca tine ce-i,‘măi ficiorule ? “ îl întrebase moțoganul. „INu-i prea bine, bade, am fost prins de valul ăsta blestemat şi-acum nu ştiu cum să ajung acasă, că granița s-a închis, din cîte ştiu eu ! ?“ „Da, s-a închis, dar daca yn cu mine te trec eu *dincolo*... Vii ? !“ „Vin, n-am încotro !... vii si să ai încredere, că eu îs din țara lui Horea, *sun* ciubărar dar sînt moț, din neam în neam, iar moții s;m alt fel de oameni, să ştii !...“ „Ştiu dar şi cei care l-au vîndut pe Horea erau tot moți, nu ? „Nu **erau moți,** mai băiete erau vînzători, iar vînzâtorii sînt fara nație .... Asta e ce mai, dacă vrei te sui în căruța mea, daca nu, umblă cum ştii !...“ Se suise, iar după aceea se ascunsese între ciubcre şi se acoperise cu fin. Fusese acoperii de fapt. fusese ascuns de către Sălăuț, care avea un iei de legitimație — „o hîrtie de liberă trecere, cu ăştia însă

acolo şi taci, nicicîrcsă^zit/dVă tl“ ^ ficioruIe’ stai Ion îl ascultase se sh-Vlni^ ^ ~ma opre?te careva !...“ acolo, cu toate’că îiiSeS'n^T1PUteri Să nu iasă de duri..." îi oprise o nalml* - G — ”m două n?n_
sat...“ — încercînd să le fan.“T~Un Sat ~ ”in Penultimul să le iele caii nu stia nifî ₊₁ d .Un ,c.on^r°l amănunțit, ori Ştia, n-a mai stat să afle şi-a bkfuitrf6' ?V“id Sălau* nu ai lui, ciucindu-se pe scfun !^°dat^”smeii aceia auzit împuşcături din mSă ~ îin caruții;‘- S-au tre ciubere, ea nucile “ — »*>l°an | ele pocneau prin-
dimpotrivă, s-a **S iv^ d_0“0lit'**
„cum stăteam acolo în fîn si înf™ • l ˌ ,s~a Parut —
va ale<*e nnfni ~ nintre ciubere !...“ oă <•<•>
. “lcț>e pi aiul şi pulberea din tmto c SG
ciubere, din mine şi din SăFut ii rv ” caruța Şi dm care erau mai apriiTcîT ^Lf dm 0811 accia ai lui> într-un tîrziu abia, după ce a părâsit Im- TT grozavi-“ «pal, intrînd pe o cafe de Lttr- ^ T™l prin-
dupa zgomotul roților * “ — <? *t, m* dat seama,
„Mai eşti pe-aicea, măi flciorulo ?« n -i *?nJoht* lucrurile. bade!« „Atunci tajS *"Sint>*
noapte, fir-ar să fie Ion Sj • întuneric, eă-i pînă_ ce se dusese Sălăuț undeva^^SSf glijă de caiJ po-aicea, vin numaidecît 1 “ Veni?r> A ” 3 eu °
£azdă
una cu încă un om ciro 'îi ™ i mtr-adevar, împre-
acasă la el, unde şi poposiseră uTÎmn °P *Po oC^e’ pînă* plecaseră amîndoi, făiă căruță înS- r^ma,-de‘acol° fanița pe ascuns - Cai’ trGcînd
fost împins voi pînă în nifntîîi « h.otarul pe care l-ați Hitler şi al mai sS eu cSî ^ • StrU’ CU ?jutorul lui v-ați sprijinit do fiecare no °* ^ a^ ^cut mereu, i'everanda Papii de la Roma rlnna‘?eva : v_ați agățat de
împăratului, or v-aTi *suU J* ?* tinut de sabia strigat la alții ati P Paterni nemților !... Şi_a«
i-ați încălecat’ nu pentru că de cei pe care
deştepți — ştiu eu bine că nu-i aşa°f -5 ŞÎ mai
avut mai mult noroc în amimîL * ~ ~ pentru câ ați
că acum, măcar ^ Şi poate
stați la locul vostru cum • Va potoli ți şi să
* «?,«»*» su
oameni!,." auiLa, sa iie bine între

Gyuri vroi să spună ceva — „Şi care-i locul nostru, mă ? ...Şi ce trebuie să facem noi, ca să fie bine ? !...“ — nu mai spuse însă nimic, renunță, scrîşnind, înjură amarnic, în gînd dar şi bătînd din buze, — ,,că nici noi n-om fi toți de un fel, aşa cum nu sînteți nici voi, cum nu e nimenea pe lume, mă !...“

„Puteai, vorbi el mai apoi, după ce se împiedecă de umărul unei rădăcini, speriindu-se, speriindu-ₗ şi pe Ion cu icnetele acelea ale lui —, puteai, zic, să treci normal granița, c-ai noştri i-au lăsat atunci pe mulți să treacă aşa, ba pe unii i-au şi îndemnat..."

„Daaa ? !“ făcu Ion prelung şi cam pieziş.

„Da, mă, am văzut lucrul ăsta cu ochii mei...“

„Dar granița aceea blestemată, din pricina căreia era să-mi pierd eu viața, ai văzut-o ?“

„Nu, n-am văzut-o !“

„Dar de crezut ce crezi despre ea, măi tovarăşe Gyuri ?“

„Ce să cred : era o prostie, nu-şi avea rostul !“

„De ce, mă ?“

„Aşa : Ardealul nu poate fi tăiat în două, e un singur tot, e o singură țară, ori că-i cu Ungaria, ori că îi alături de România !...“

„Şi cum crezi tu că-i mai bine, mă, crezi că poate fi desfăcut el de România ? !“

„Nu ştiu !“

„Ce nu ştii, măi Gyuri, mă ? !“

„Dacă poate sau nu poate fi desfăcut !“

„Şi ce ştii tu, dacă asta n-o ştii ? !“

„Ştiu că a fost cu Ungaria o vreme, şi cu Austria !...“ „A fost sub stăpânirea lor, mă, aşa cum a fost şi Ungaria sub turci, dar asta nu înseamnă că Ungaria e a turcilor, aşa cum nu e nici Ardealul al Ungariei !“

„Dar tu, mă, văd că ştii istorie, eşti învăţat mare !...“ „învăţat nu sînt, iar istorie ştiu atîta cît trebuie să ştie orice om, pentru că istoria nu se învaţă numai în şcoală !...“

„Dar unde se mai învaţă, mă ?“

„în viaţă !... Mie, de pildă, nu trebuie să vină nimeni să-mi spună cum a fost ruptă o parte din Ardeal, în 1940,

văzut cu pro^ii*i aniei^ochi^ isto^ aCC_a blestemat> am mine !...“ ’ ^oua a intrat singură în

mereu ^anui

,’¡Ce *?“ie’* CUm Să nU’ eu am vrut sa zic altceva, mă !..." lească şi fără nici un rost*

TMIŞelească codaroa aceea, mişe-

;:STvSunnrSf S,aT ea* altfel nu se făcea **!«**

Şi nici folosul nu erau ale *nnJl* U° *°los’ dar nici rostul> **„Asta-i adevărat asa t** *T*™’* Şi*

nici ale voastre Posibil Şi e bine să *rupî*’p"’ ^ GyUri* e spune-mi tu mie ce creS de ti AhJ fi Romama ? Ia te-ai fofilat *1“* tieaba asta, c-adineauri mi

cian, să SipSt^umea ^Tnîci ista™ *ŞUU’* GU nu‘s politi* nu-,s prea învăţat de felul meu < nU ştlu prea multă>

sînt, sînt ** Sli ^ Ş \nia P^ician nu

noi, ea nu ţine de ce si cît L 'I'ff' deosebire între

“ de “ 5“

min\Prfa "/ti in *pildeTin pSaSll* lilozofic “ dtoSSM nuUe°u st! SfS' " *?** «*»«™ eă celalalt, pentru că dinte “i Si w\ omoare Pe mînjite de sînge *!...“* numai tu ai mîinile

„Şi tu eşti curat, da ? <“

ai AXt eu jii iine^1'ar ? *T** că *"

o deosebire ’ Ş1-ar fl destul să se nască

tom'"0* •*» «te» vechi, au

ciuiMade^’ciM so^m-cnea^V“ “ n_a *ost lămurit **Uită** nimic !...« cmcnea- Trece peste lucruri, dar nu

„Şi cere răzbunare, pesemne ! ?“

„Nu totdeauna... De obicei se întîmplă altfel : chiar cei cnre-s vinovaţi şi pătaţi oftează după ce-a fost şi aşteaptă, cum aşteaptă dinele, un nou prilej, s-o facă^şi mai lata .... „Eşti prea tainic, iar nu înţeleg ce vrei să zici . _

„Deloc nu-s tainic : dacă tu m-ai avea din nou m faţa In, dacă m-ai vedea zbătîndu-mă într-o apă, după ce arn. scăpat ca prin urechile acului de moarte, cred că nu m-ai mai lăsa vieţii !...“

„Iar tu, dacă ar fi situaţia altfel, daca aş fi eu cu

mîinile legate, n-ai trage, da ? !“

„Nu vreau, să zic aşa ceva, pentru ca situația nu poate fi cum zici tu, n-a fost şi nici nu poate fi !“

„De ce. n-ar putea, mă, ce, tu eşti sfînt, ce, voi sînteți cu crucea-n.sîn *V*‘ . . „

„Noi nu. sîntem cu crucea în sîn şi nici eu nu smt sîînt, măi Gvuri, lucrurile aşa stau : dacă este cineva Cain, dintre noi doi, acela eşti tu !“

„Nu se. poate . spune aşa ceva, pornindu-se de la o singură întîmplare

„Au. fost mai multe, iar înaintea lor au fost altele — o spune *istoria !“*

Gvuri vroi să se întoarne, vroi să se oprească, dar nu se mai înturnă şi nici nu se opri.

Tu chiar crezi în ce spui, măi Ioane ?“ întrebă el, după ce scăpă de chingile grele ale mîniei.

„Trebuie să cred, vorbi Ion în acelaşi fel, liniştit dar şi' neîndurător, mă obligă faptele să cred, mă silesc !...“

„Dă-le dracului dc fapte, mă !“

„Eu le-aş da, dar uite că ele se țin după mine, stau alături dc mine ani de zile — stau şi tac i — pentru ca după aia să-mi sară înainte, ca un pricolici, ca un ciopor de pricolici, mă !../'

„Ți-am spus de ce am tăcut, măi Ioane !..."

„Mi-ai spus, dar cu ara dreptul să cred că n-ai spus nici acuma tot ce aveai dc spus !...“

Celălalt tăcu, domolindu-şi mersul, clînd cumva din mină, cam anapoda, fără nici un înțeles.

„Am ori nu ara cu acest drept ?“ întrebă Ion.

^ ,,Il ai, mă, sigur ca-1 ai ! spuse Gyuri. Şi dacă vor- ocsc, dacă spun tot ce am făcut atuncea, ce se întîmplă ? !*, „Văd eu, îți comunic eu la timpul potrivit, ce hotă- nre am luat în legătură cu tine !...“

„Dar cine eşti tu, mă, să iei hotărîri ? !... Şi ce drepturi ai tu asupra mea ? !“

„Asupra ta nu am nici un drept, să iau însă hotărîri cred ca am dreptul, aşa cum are orice om dreptul ăsta : sa judece ticăloşia, să se despartă de nemcrniei !“ „înseamnă că şi eu am dreptul ăsta J ?“

„L-ai fi avut, dacă n-ai fi tras în mine — în mine şi în alții ! ori dacă te-ai fi mărturisit la timp, dacă nu te-ai fi ascuns atîta amar de vreme, înşelîndu-i pe cei care s-au uitat cu încredere la tine, mințindu-i !'*

„Ți-am spus că am vorbit..."

„Ai vorbit cu cei care erau pe un gînd cu tine... Nu degeaba se spune că cine se aseamănă se adună !...“

„Eu nu ştiam cine sînt şi cum sînt oamenii cu care am vorbit de necazurile mele !...“

„Dacă nu ştiai de ce nu te-ai dus la alții ? !... Cum se face că ai nimerit de fiecare dată peste oameni care tindeau cum gîndeşti tu ?“ °

„Dar eu nu gîndesc aşa, măi Ioane !“

. V[T]5 P[omene]Şti că te-ai schimbat şi tu, de jos, din vale şi pma aicea, în pieptul *muntelui! ?“*

„De jos şi pînă aicea, nu, dar din 1940 şi pînă acuma m-am mai schimbat şi eu, m-am mai domolit !... Ce crezi tu, că-i musai să fie judecat omul, ca să-şi dea seama de uncie şi de altele ? !“

. .»Nu ştiu, aş vrea să te cred, dar nu pot, nu pot nici cum !...“

„E vina ta, mă, nu c vina mea !“

„De ce, mă, de ce ? !“

Gyuri nu mai răspunse, vorbi altceva, făcîndu-i semn Iui Ion să tacă.

„Ce-i, mă, ce-i ?“ mai întrebă Ion.

„Nu ştiu... Dar e ceva...“

Se auzea un zgomot înfundat, în stînga potecii. Era ca un vîjîit de crengi răsucite de vînt, era ca o rupere

rolîncâ a pădurii, ca o ;"“uc“ toate'ale'Îuî^— cu p&- pulernic, de parca muntete, cu toate aUı ^şl cu
durile şi cu pajiştile lui, cu umoicie i ^şi cu
luminile care ii pilpîmu pe_ “eş , P **de an i**

rarul Bărbat, care se alipi de P¹^™¹¹ . t| n^runt din capriciosul Ignat să icneasca şi sa bata m.ru

C0PÎ!.' Ia-ţi cuţitul, îi spuse Ion lui Gyuri şi bit»!... Şl
nu fugi, dacă-i ursul!... Once-ai fi, sa nu g •••• ;
Nu era însă ursul, şi nici lup nu era, e J
Nu era cerbul lui Calae cum c™ ei cum ex< gSfdSM vtabrparı“ ar ii
codrului. Nici nu-i lua»= ta .^“dSd mcreS şi todelung
3s%, - *
ÎÎ^u^â *To*
gînd de-a curmezişul muntJui, pai ca ar ,
potecă numai de el ştiută.
...Dumnezeiască făptură, spuse Ion **up** , ^ JJ
maf văzu decît spinarea cerbului, undeva ^ “
cît un bou de mare, dar umbla “01.£™ . ?re mă !...“
teamă decît cel mai frumos cal, e tara <*»“£^ fain „Da, chior aşa, întări Gyuri
grăbit şi bucul ,
tare !...“ „ „miră din loc
Pornire mai departe pe.unna, se # ge
amîndoi deodată, fără a mai^ro _ a c e l a ş i ritm, pur- îndemna
la drum, mişandu-se totaşi i , - tre.
tînd pe chip aceeaşi lumina **neştiută,**
cerea cerbului ar fi deschis m faţa lor o ,axe r ,

VI

Se rătăciră apoi, clar nu din cauza corbului cum n?S“\findi^U'SM ^ ^
sălbăticiunea' acS
: î ’ f 7 d unul d\ntre ei (Ion) „că cerbul acela nici nu eia cer o, era un duh al *muntelui* şi al pădurii
s n arătit^p.*1* c&!alalt (Gyuri) că ..nu înlmlolător
s a aiatat cei bul chiar atunci, cînd eram noi mai ațițați;
■ trrh ™ -a"a-Sa ne luăm la hartă, Cînd ziceam eu eă: “}!*fa,rmf scutl}r* ,de valahul ăsta care-mi stă în î-'nSr S“ llchldez s? plec de-aicea, să mă duc în lumea c..ba, ..a nu mai aud niciodată de groapa din care a izvorît
n “Pj.?i de baionete !-“ Se rătăciseră fiindcă se mtui^aseia, din nou, la ceea ce stătea între ei, la încordarea care u plesnise pe amîndoi peste față si peste oc u, cînd se spărsese, cînd îşi vădise vechimile şi încîl- citunle. Dar nu Ion se înturnase, Gyuri o făcuse, vorbind despre ale lui,^ despre drumurile pe care le bătuse el atunci „după ce v-am fost dus pe voi la apă...“ „Lu- crunle se imu domoliseră, spusese el, dar amețeala care a lost pus stăpîmre pe noi, înainte de a intra în Ardeal, nu scăzuse defel, era tot aşa de tare !... Unii, bătar, erau în stare de^ orice ispravă, aşa erau de porniți, aşa de tare îi stn nise împrejurările astea neaşteptate, pentru că nimeni nu se aştepta ca noi să mai luăm Ardealul înapoi, toți îl doream da, da, toți ! — toți visam la țara asta fainâ şi bogata, care ne-a fost luată nouă după celălalt război, cînd s-a

desfăcut Ungaria de Austria, cînd a pierdut ce stăpînise !„ Da, da, nu mă întrerupe şi nu te mira, pentiu că nouă aşa ni s-a spus mereu, că România a intuit cu armatele ei aicea, în Ardeal, folosindu-se ele situația aceea grea, de după război, ca să ocupe pentru sine pămînturile de dincoace de munți... De unire am auzit \oibindu-se numai după ce m-am fost aşezat aicea, in Ardeal, nu imediat, ce-i drept, mai tîrziu,' pentru că nici voi nu ați stăruit asupra împrejurărilor ăstora o bună oueată de vreme !... Nu vreau, să ştii, să-mi caut motive

şi explicaţii, nu dau vina numai pe ceea ce ni s-a SDUS

€ *•

nouă, de mici copii, nu mă destorn pe propaganda care s-a făcut la noi, mai ales că şi la voi s-a făcut asemenea propagandă, şi la voi s-a umblat cu vorbe şi cu aţîţări !... Degeaba-mi spui tu mie că ai voştri, dascălii şi popii voştri, sfătuitorii voştri, or umblat numai cu vorbe bune şi drepte, v-or îndemnat numai la bine şi la dreptate !... Or fi făcut asta cînd vă luptați voi pentru ceea ce vi se cuvenea, dar acuma, atuncea, voiesc eu să zic, după ce v-ați văzut stăpîni pe Ardeal şi pe alte ținuturi, care poate că sînt cu adevărat româneşti, cum se zice, nu ştiu, nu de treaba asta mă ocup eu acuma, altceva mă zgîndăreşte pe mine, mă !... Şi-anume, mă zgîndăreşte simțămîntul acela de stăpîni, pe care l-ați îmbrățişat voi atuncea, după ce ați făcut România mare !... Ştiu că n-ai fost tu stăpîn atuncea, nici tătîne-tău n-a fost stăpîn, nici altcineva de la tine din sat — care e şi satul meu acuma, asta-i situația, n-ai ce-i face, nu mă poți scoate în drum, chiar dacă ai vrea ! — simțămîntul numit de mine cred că l-ați trăit cu toții, de la mic la mare, aşa cum l-am trăit şi noi în 1940, cînd am intrat în Ardeal, cînd eram convinşi că luăm înapoi ceea ce a fost desfăcut cu sila de trupul țării noastre, de Ungaria milenară !... Toți eram convinşi de asta, iar unii erau aşa de hotărîți, că erau în stare să meargă pînă la Bucureşti, să pună o cizmă pe parlamentul vostru, cum ați făcut şi voi, sau ai voştri, mă rog, în 1919, cînd ați pus opinca pe parlamentul unguresc !... Chiar şi eu eram în starea asta, să ştii — nu mă critic pe mine însumi, nu mă spovedesc, îți spun ce-a fost, să ştii şi tu, să se ştie !... M-am fost muiat de vreo două ori, dar după aia mi-a părut rău !... Odată m-am fost muiat, ți-am mai spus, mi se pare, cînd l-am. văzut pe soldatul acela cum plîngea lîngă zidul bisericii, ăla care zicea că-i român şi că nu ştie româneşte şi nici nu mai poate să îndure blestemățiile pe care le făceau ai noştri atuncea !... Mi-a părut rău tare de el, parcă mi-ar fi părut rău de mine însumi, dar după aia am tras şi eu în el, cu părere de rău, suduind dar am tras, am băgat şi eu două sau trei gloanțe în el, nu pentru că era român, ci pentru că mă tulburase cu răsucelile acelea ale lui, mă aţîţase şi mai tare, mă neliniştise pînă în talpa picioarelor, mi-a fost pus şi mai rău pe jăratic !...' I. upa aia, atuncea cînd v-am fost dus pe voi la apă, . ce ^e-am văzut pe tine zbătîndu-te în marginea uului —-atuncea nu ştiam că eşti tu şi nici după aia n-am ^tiut, pina ce n-ai vorbit tu de treaba asta, lîngă rîul iistalalt, de aicea, de la Uiejdea ! —, am plecat, te-am lăsat in voia soartei, mai tîrziu însă mi-a părut rău, nu ştiu cum să zic, m-am gîndit că mîine ori poimîine, dacă tu pui mîna pe mine, nu mă faci scăpat, dacă se întoarnă roata .... C-aşa-i în război, am zis şi m-am gîndit eu, „urile astea tot aşa e : ori sînt *ei* ori sîntem *noi,* tioua săbii într-o teacă nu încap !... Aşa se zicea atuncea, aşa se gînclea si eu aş minți dacă aş spune că gîndeam alUel, daca aş face-o pe omul luminat, cum văd că fac unu, să culcagă nişte foloase !... Poate că de aia nici rai m-am pricopsit eu cine ştie ce, c-am fost cinstit, în ixval meu, bun înțeles, şi cam cît îngăduiau împrejurările acelea rele şi neîndurătoare, din făgaşul cărora nu puteai iş decît cu capul spart !... Dovadă că e aşa — vorbesc oe cinste ! — e gîndul meu de atuncea, de a mă duce la Lonotikj, şi de a-i spune că ani lăsat să-mi scape un mişel ce român,.. De cîteva ori am vrut să fac pasul ăsta, nu pentru că aş fi fost aşa de limpede la cuget, dar era mare oe tot apăsarea din jur... N-aş fi izbîndit nimic, dacă m aş ii spovedit colonelului aceluia, care era *fără milă,* cum scria la carte, la cartea de care ți-am fost

povestit mai înainte !... Am avut şi noroc atuncea — amarnic noroc, ^fire-ar el al dracului să fie ! — c-a venit însuşi ...r nr.tzKy la noi, cînd mîncam — mîncam şi beam, cum x.;',vam cic obicei^după fiecare bravură ! — şi ne-a spus ca nud avem de făcut un drum în seara aceea, rugîndu-ne ta ni' grăbim puțin... Nu ştiam despre ce e vorba şi nici nu am aflat decît după ce am ieşit din sat. cînd ne-a ajuns P'.;noneriil targa, ordinul i se dăduse lui, n»m«i iui i s-n spus unde trebuia să ne ducem şi ce urma să facem...

. i couia să ridicam un învățător din satul vecin, desore care se spunea — despre învățător, nu despre sat — că e un mare duşman al ungurilor... Asta însemna, atuncea, moarica, execuția, indiferent cum se petrecea ea, prin spm.ccare cu baioneta, sau prin împuşcare... Lucrul ăsta era limpede, în privința asta nu s-a mai purtat intre noi nici un fel de discuție... Problema era să scăpăm cît mai repede de această nouă misiune, ceea ce s-ar fi întîmplat fără sminteală, dacă nu ar fi ieşit înaintea **noastră,** chiar din clipa cînd am intrat în casa învățătorului, propria lui nevastă, învățătoare şi ea, o femeie tînără, la nici treizeci de ani, care era gravidă, în luna a saDtea ori a opta... Noi nu aveam nici un ordin în privința ei şi nici nu vroiam s-o luam de-acasa, dimpreună cu soțul ei Nici ea nu vroia să se despartă de el, asta era com-plicația .. Ne-a spus că dacă îl arestăm pe el trebuie, îi musai, zicea ea, s-o arestăm şi pe dumneaei, pentru că ei amîndoi or săvîrşit ceea ce or săvîrşit... Şi-acuma, daca e vorba să deie socoteală, îi musai să deie împreuna... Varea i-a spus că nu avem nimica cu soțul ei şi ca nu e nici o socoteală de dat, ce să fie, doamne fereşte ! ?... Am sărit şi noi ceilalți, spunîndu-i ca barbatul ei **va** veni înapoi a doua zi şi că totul va fi bine... Jucam _ teatr^ toți minteam ca nişte curve, asta pentru ca vroiam sa se isprăvească totul cît mai iute şi pentru ca nu vroiam s-o ducem şi pe ea unde ştiam că îl vom duce pe el, pe învățătorul acela slab şi pricăjit, care nu zicca nimica, lăsa totul în seama femeii... Iar ea, mai cu seama dupa ce a văzut că ne încurcă în planurile pe care le^ aveam, s-a făcut şi mai îndrăzneață, se punea mereu înaintea **bărbatului,** spunînd aceleaşi vorbe : daca îl luați pe el, **11** musai să mă luați şi pe mine !... Am luat-o şi^ pe ea pma la urmă, i-am luat pe amîndoi, lăsmdu-i s^ inchiaa casa, sfătuindu-i să nu îeie nimica la ei — Vai ga a\ea griiă de treburile astea, iar noi ceilalți ne uitam ori **1** sprijineam cu vorba... Toate au decurs cu bine, cum sg zice, am ieşit din sat într-o linişte neobişnuita, de mei măcar cîinii nu mai lătrau, nu ştiu nici eu de ce... Dapa **aia** cînd am ajuns într-o vîlceauă, Varga **M** spus învățătoarei, arătîndu-i o cărare, ca ea poate sa meaiga mai departe, dacă vrea, iar daca nu vrea, po^te sa sc întoarne către casă... Pentru ca noi, a mai zis el, avem ce avem cu bărbatu-său, cu ea nu avem nimica... Ii oferea, adică, şansa asta, să plece, să ne lase pe noi sa isprăvim ce avem de isprăvit... Dar femeia, nici gmc, n-a vrut să plece şi nici nu s-a mai depărtat de barbatu-

sau, nici măcar cu un pas... S-a ivit un nHioî „ ,
timp, după ce a fost răsărit luna — si era n L"° Un
înfiora, nu alta !... Învățătorul o fost avut nW*' ® t;G depărteze puțin, era nevoit să facă o anumită treabă* S“ ne-a şi spus-o pe ungureşte bun întrec T U?aba? ?a

Pe Varga aacS-f j»*5,

dat voie şi ne-a făcut nouă un anumit semn • v"-
gata!... El credea că măcar acum o ^1 i™ '• Sa fira prăpăditul acela de învăţător, să i°pSvm«„S™ ff
ca începuse sa ne supere pov^sten î , ld cu el,
bine zis, pentru că ea era cu împotrivirile ea nu^îi — scape cu viața !... Nici măcar atuncea, cînd s *î dT** ™* taiorul Ia o parte, să-şi facă nevoile m, .! ia fd ț-inVa* Unul dintre noi i-a spus să-l d ° s c h ' e £ S m g u r - şteargă la fund... «Dacă-i nevoie a zis ț,£<*araS. -» Şă-I făplură, înlr-adevăr, că alta S fi SsS™ ~ *Prfgă dar asta. nu, nimica ! — îl sterp ei in f j a . Plecat, meu şi sîntem

cununaţi ’ împreună în fata l bărbatul şi în fata lumii !... Dar pe tine mă n/f/ ı ,JDurane^u

■şterg nici la gură, darămi-te lâ fund !... I^cfpe dto/ă mea nu va dau voie să trece ti cum i « ^ • dmamtea

ori unul lup, imei sălbăticiuni ?” wtLroc'Sor”ntdor, blestematLlor !... C-aţi dat năvală ’ Prapadi-

năvală porcii i„ţr-„

sa spui.au iii, a! început să omorîţi oameni si să dati r,. : case fl la biserici, cum făceau tăiii, ma? dem”l?1u“H

lacul şi voi. cmpa aia, cum faceţi si-acuma de cl-.r ı pra.uı şi pulberea de voi şi de casele voastre’ şi de familiile 1 L^> „s de ncara de neamul vostru !... Nenorocii ■ prăpădiţilor, atiloilor !«. ...De vreo cîteva ori a venit pînă upioape de noi, cerîndu-ne s-o omorîm, să-i rLr facerea, zapacindu-ne complet cu felul ăsta ai ei de a fi şi cie a se_ comporta... Pînă şi învăţătorul, bărbatu-său s-a sperial şi s-a neliniştit... «Taci, Valerie, zicea el t-ri ca-i sUme,ti !->. Dar ea, „ici vorbă să se W^ă ’ i ac, a ule pul hi, pe urma iar se agăţa de noi,’ iar ne bc.jteien, almndu-ne fara seamăn de mult şi de ti re Careva a zis pe la un timp să-i lăsăm, să nu ne punem mintea cu o muiere, mai ales că-i gravidă, e cu burta la gura .... Dar \arga n-a fost de acord : nici vorbă !... Wci eu n-am iost de acord, ce-i drept !... O duşmăneam de moarte în clipele acelea... Pe toţi vă duşmăneam, fiind sigur că nu greşesc, pentru că duşmănia, ura de orice IVI, împlîntă în om o tărie nemaipomenită, îi dă puteri fără seamăn de mari, ca şi iubirea, pe partea ceialaltă : iubirea de aproapele tău, iubirea faţă de o femeie, iubirea faţă de un copil, ori faţă de un lucru, ori faţă de un loc anume... Nu ştiu, că eu am cam rămas d^tor în privinţa asta, ca şi alţii, zic şi mă gîndesc eu, că nici alţii n-or fost mai breji !... Şi nu din vina lor, din vina vremurilor prin care or trecut, pentru că vremurile or fost *fără milă !...* Nu noi, ungurii, şi nici voi, românii, nici nemţii n-or fost aşa — *fură milă l* —, nici ruşii, nici polonejii !... Vremurile or fost *fără milă,* ele s-or încîrcolit, ele or făcut ea Ardealul să treacă de la noi la voi, ca să fim noi ţinuţi în hamul mîniei, să ne stîrnească pe noi împotriva altora, că noi am avut de furcă şi cu alţii, nu numai cu voi şi nu în folosul nostru, să ştii !... Nici unul dintre noi

— vorbesc de oamenii necăjiţi — n-or cules roadele după isprăvile lui Horthy, noi am cules ponoasele, cum or păţit şi alţii ca noi, în vremuri trecute, că un ţăran, măi Ioane, ori un muncitor, nu era una cu un grof, ori cu un fabricant, aşa cum nici tu nu ai fost una cu cine ştie ce boier, ori cu Antonescu !... Dar să lăsăm asta şi să ne înturnăm la învăţătoare, la cei doi... Eu trebuie să mă întorn, pentru că eu m-am voinicit atuncea, mai tare decît se cuvenea, mai mult decît eram eu în stare... I-am cerut lui Varga mai întîi să mă lase pe mine să le fac facerea la prăpădiţii aceia, să isprăvim odată cu teatrul acela, că nu mai puteam răbda... După aceea, după ce i-am culcat la pămînt, c-am tras în ei, toţi odată şi fără comandă, fără nici un semn, eu m-am apropiat — da, m-am apropiat ! — şi-am dat cu baioneta — da, am dat ! —, am împlîntat-o în burta femeii — chiar aşa am făcut, da ! — am împlântat baioneta în ea — da, ara împlîntat-o! — să nu se mai chinuie ăla mic — aşa am zis eu atuncea ! —, că ăla se chinuia rău de tot, se zbatea aşa de tare, c-o sălta pe maică-sa, îi ridica mereu pîntcccle în sus, cum îi săltat muşuroiul de pămînt, cînd îl împinge cîrtiţa.„ După aia s-a liniştit !... Şi femeia s-a liniştit !... Şi s-a întins pe iarbă, parcă ar fi vrut să se hodinească mai bine... Da, chiar aşa a făcut !... Numai că n-a stat

muit aşa întinsa şi liniştită... C-a venit altul şi-a **spinte-** cat-o cu bmone a - da, aşa a făcut! - a spintecat-o, .a- u uu copilul, care nu murise încă, mai dădea dintr-o mămuţa... Era furios şi ăsta care l-a scos la lumină, zicea ca c,e aia nu moare ăia micu’, pentru că-i pui de valah... v-i-a mai împlmtat odată baioneta în el !... Şi nici n-a mai scos-o, l-a luat în baionetă, cum iei un bostan ori un pepene Şi-a plecat, a venit după noi... Că şi noi plecasem, la ordinul lui Varga,

care zicea, mînios, că am
Prăpădiții aceia... Şi că noi avem n.u.t de lucru, pînă ce o să curățăm tot Ardealul
apuca de alte treburi am beut zdravăn!... Eu, mai cu seamă, am beut 33
c.ud mi s-au întors mațele pe cîos... De cîteva ori am tînat
tot ce era în mine... Şi-am beut din nou dupTaX 2
cîno"fc^r?n^lma“ ^ Vreme' de nici nu mă mai
cunoşteam, cmd ma trezeam... Unii, camarazi de ai mei
' ,‘ suguşat pe unul, pe-un român care mergea
pc drum caruia i-am făcut semn să se deie Ia o partf
n-a vrut, am sărit asupra lui, l-am împins în
poVo'iea /v;a 5 dar eu nu cred în
i mtîmplarea, m-am gîndit de
pe c^e nW nu w'™-/° gînde?ti cîteodată la întîmplâri ; *~ăl tvait*> numai le-ai visat
şi care capătă **Î S I"'";** **»a şliu do ce, * ****
n ! *IP* cnrc îe~ai trăit cu adevărat !...“
".rT 1 01'. mai frate Ioane, spusese Gvuri dună n ^tecve lunga şi grea, pe care liniştea din jur o fă-ca -
de'" cf/'r ~ d Că- nG*am ^tâdt, nu mai mergem la “fi arca Pl'a mereu, nu către slînga, cum
^ nu ?tm. drumul, dar parcă nu-i
T ". “îCti • •"Pusese Ion mcet, rueîndn-l C^nri
r D“ şi n ; ' i p . ° ^ — r ^ S s
^ ,u; ^ ™ < *r* , "îf"?; ?-.“ ‘=-?‘
tn nu'cmc^vrei f.!-“.» c ce weLmă' dTnici

sr& f?a

<-e, tu n-a, l b]eslc i|ii in r^boaiefo trln cic'S
Irccut ! ?...“ „Eu, mă, dacă aş fi £făcut un sfert din ce ai făcut tu, nu un sfert, a zecea parte, mi-aş fi luat lumea în cap, m-aş fi aruncat în Rîu ori în Murăş, dacă aş mai fi venit acasă, ori mi-aş fi dat singur foc pe undeva, să^ nu mai rămîie nici urmă din mine !...“ „Şi crezi tu, mă, că ar
ii pierit răul din lume, dacă aş fi făcut- aşa ceva ? „N-ar fi pierit, dar ar fi fost mai bine, că-n lume-i mai bine întotdeauna cînd sînt ticăloşi mai puțini !...“ „Ştii ccva, mă ! ?“ „Ce să ştiu, mă, ce ?“ „Să nu mă faci pe ini ne ticălos !“ „Nu te fac eu, tu eşti gata făcut, te-a făcut mumă-ta ticălos !“ „Să nu te agăți de mama, mă !" „Nu m-am agățat, nu-i vina ei că tu eşti aşa cum eşti !...“ „Da a cui vină e, mă ?“ „A ta, tu singur eşti de vină pentru că eşti aşa cum eşti !...“ „Şi eu de ce sînt de vină, mă, pentru că sînt ungur, da ? !“ „Nu, pentru că eşti aşa cum eşti, pentru că ai făcut ce ai făcut şi pentru că nici măcar acuma, la atîta amar de vreme de la întîmplările acelea cumplite, nu judeci lucrurile cum ar trebui !...“ „Lasă judecatul, măi Ioane, lasă-1 !...“ „II las, dar să nu-mi mai spui pe nume !...“ „Bine, nu-ți mai spun !... Dar spune-mi tu mie, repede şi sincer, ce crezi tu, aş fi fost eu aşa cum sînt, dacă n-aş fi fost ungur, aş fi făcut eu ce am făcut, dacă nu m-aş fi născut în Ungaria, dacă n-aş fi venit încoace, în Ardealul ăsta blestemat, cu armatele noastre ungureşti, cu armatele lui Horthy, de fapt ? !“ „Nu ştiu, dar de ce zici de Ardeal că-i blestemat ?“ „îți spun eu mai încolo, acuma spune-mi tu mie dacă este o legătură între *un lucru* şi *alt lucru ! ?“* „O legătură este, dar vina cade pe fiecare om, țara şi națiа nu-s de vină niciodată !...“ „Cum să nu fie de vină, mă, dar ce, țările şi națiile nu-s făcute din oameni ? !...“ „Ba da !...“ „Atuncea cum nu-s ele de vină, dacă oamenii care le alcătuiesc sînt nişte blestemați, or făcut rele multe şi mari ? !“ „Nu-s !“ „Ce nu-s, mă, ce ?“ „Nu-s de vină !...“ „Ba sînt, mă, dar tu, acuma, nu vrei să mai zici ce ai zis înainte !...“ „Ce, mă ?“ „Că noi, ungurii, sîntem sămînța răului în partea asta de lume !...“ „Dar nici n-am zis aşa ceva !...“ „Ba ai zis-o, dacă nu de toți măcar de

unii dintre noi, recunoaşte lucrul ăsta, nu-ți fie frică !...“ „Mie, frică ! ?“ „Ție, mă !... Ți-i frică de moarte şi nici nu ştii ce să mai faci cu mine, se vede după cum răspunzi, se vede după cum umbli !... Asta e, vezi,
ca cu s.nt un om holărit, sînt bărbat, mă, în vreme ce tu ' >i un înmiea, eşti un puiulete oarecare, de unde nu mai : jîicc zeamă, nice fum !...“ Sc încăieraseră pe urmă,
cîar nu din cauza vorbelor pe care le spusese Gyuri, din p;;dna felului cum le spusese, din pricina, mai ales,, a
i uiui său sarcastic şi nimicitor, pe care Ion nu-1 mai suportase, nu mai vroise să-l suporte. Nici el nu ştia, de iapt, ce nu-i plăcuse, ce îl supărase mai mult şi mai tare, Viî.-bele şi rîsetul acela, sau prezența lui Gyuri, faptul că el era_ acolo şi că mergea pe acelaşi drum împreună cu el ! ? II înjurase, în orice caz, îl suduise mult şi îndesat, pe urmă, cînd se înturnase Gyuri către el, îl împinsese cît colo. .Acuma, cînd se scoală, spusese Ion, o să puie mîna pe cuțit !...“ Dar Gyuri nu scosese cuțitul din taşca în care îl pusese cînd i-1 dăduse Ion. Dimpotrivă, se lepădase de taşcă, de bîtă şi de laibărul acela al lui — „nice românesc, nici unguresc !...“ — şi venise spre Ion cu mîinile ridicate, gata să-l suguşe, cum îl suguşase şi pe țăranul acela bătrîn, în 1940... „...Da, chiar aşa !"' spusese Ion,
i idicînd bîta şi dînd, lovindu-1 peste mîini, mai mult peste degete, să i le rupă, să i le risipească, să „nu se mai încleşteze ele de grumazul nici unui om, cîte zile o mai avea el, dacă o rnai avea !...“ Sărise şi Bărbat între ei, lătrînd năprasnic, iar Ignat, măgarul, o luase la fugă printre brazi, icnind anapoda. Fusese degeaba, fiindcă cei doi oameni tot nu se lăsară pînă nu-şi măcinară mîniile, fiind gata-gata să se sfîşie la un moment dat. ,,...De ce nu țîpi bîta, mă ? ! spusese Gyuri, dacă văzuse că Ion nu-1 loveşte prea tare şi că se trage mereu înapoi. De ce nu rămîi şi tu cu mîinile goale, dacă eşti aşa de viteaz ? !“ „Nu vreau, mă ! spusese Ion. De aia nu rămîn !...“ „Nu rămîi pentru că ți-i frică, mă !...“ Tăcuse după aceea, nu apucase să mai spună nimic, fiindcă Ion îi sărise în piept, cum sare ursul (anapoda, în aparență, cu multă îndemînare în realitate). aruncase bîta şi îi sărise în față, îl doborîse numaidecît Ia pămînt şi începuse să-l morsoace cu pumnii, iz- b:ndu-l cu capul de pămînt, înjurîndu-i şi el — „cu labele tale cu lot, mă, că tu nici nu eşti om, eşti pricolici !...“ Fusese şi el doborît, fusese dovedit, iar într-un rînd, în ultimul rînd, fusese la un pas de moarte, o simțise cum se
,apropie, pe dedesubt, prin păramt dar şi prm aer pa deasupra munților acelora misterioşi^, şi pe deasupra '■ailot, ca o apă de vis, ca o chemare alina toare. Simțise gemu - chiul lui Gyuri, cum îl izbise încă o data m pimece, n văzuse mîinile, cum se răşchiraseră, gata sa apuce, gata să-l suguse, le simțise cum i se încleştaseră de grumaz şi se pîndise, de dincolo de spaimă, dmtr-un loc cețos dai alinător, că ar trebui să se împotrivească — „sa nu ma las... să nu mă las...“ Dar nu se împotrivise. Sirmise^ş admisese, într-o frîntură de secundă, ca-i mmr.t şi ca-i dus de pe lume - „sînt dus... sînt...“ Se mirase pe urma, cînd deschisese ochii şi-l văzuse pe Gyuri zimbmd a ic.e, stînd sucit cumva, parcă ar fi vrut să se uite înapoi, ae unde se auzea o hîrîitură înfundată. Ion nu mțele.'.e ce a- întîmplat decît după ce se ridică Gyuri de pe el Abia .Urnei pricepuse toiul, după ce îl văzuse pe Baroat cjm îl trăgea ne Gyuri de fundul nădragilor, chiar şi acum, după ce ăsta se sculase în picioare, neştnnd insa cum sa se elibereze de cîine, care mîrîia ca o sălbăticiune. ^ ^ „...Zi-i să mă lase ! se rugă el de Ion. Fa-i cava i„. Ion sc sculă brusc, parcă abia atunci s-ar fi trezit >n el pericolul prin care trecuse, îşi lua bîta şi-i porunci cîinelui să-l lase pe Gyuri. ^ ^ (

„Bărbat ! strigă el, ridicînd bîta. Hai încoace :...
Lasă-1 !...“ . .. .

Dar cîinele nu execută porunca numaidecît, mirnnd a împotrivire, cînd o

execută, uitîndu-se la Gyuri cu un ochi roşu de mînie. Acestuia însă nu-i mai pasa ae cure. Vorbea'mereu, în vreme ce se descheia şi se dezbracma la pantaloni, să vadă dacă l-a muşcat cimele — „caca a ajuns şi la slănină, ori a rămas numai la panura !...

.Asla-i, vezi ! spuse el pe urmă, r.rătîndu-i luilon o bucă albă, de-a curmezişul căreia sc vedea, ca o tăietură,
o rană sîneerîndă. Ce dracu facem noi acuma, mai s^e Gyuri ce fac eu, dacă-i turbată sălbăticiunea asta f ....

Turbezi şi tu ! spuse Ion, vorbind şi purtîndu -se abia acum după adevărata lui. fire, simțindu-se ran n ai t _re şi de neînfrînt, parcă ar fi trccut un an sau zece de la clipele de bolmojeală printre care se pierduse mai mamte. Asta faci, dacă mai e nevoie !...*•

„Cum adică, dacă mai e nevoie ! ?‘ făcu Gyuri, ridieîn- du-şi pantalonii.

„Aşa, cum am zis : dacă mai e nevoie, că tu eşti turbat demult, mă !...“

„De cînd, mă ! ?“

„De cînd ai fost plămădit de mumă-ta !“

„Da ? !... Bine... Dar pe mama n-o amesteca în ce se întîmplă cu noi, că nici eu n-o amestec pe mamă-ta !...“ „Bme, mă, ia-ți sarsamurile şi hai să mergem, dă-i drumul, ia-o înainte !...“

Gyuri porni mai departe, fără a mai spune ceva de drum, dacă e bun sau e greşit, dacă ducea către stîna unde trebuia sa ajungă ei — „unde n-o să ajungem noi niciodată !...“ — ori se înfunda şi mai tare în munte, înfun- dmdu-i şi pa ei, mai rău şi mai tare decît s-ar fi putut crede. Nici Ion însă nu mai vorbi nimic de drum. „...Undeva trebuie să ducă, sc gîndi şi spuse el, pentru sine şi Liră grabă — orice drum are un capăt... Iar ăsta, tot aşa : va avea el un capăt şi un surşit... In moarte sau în vlață...“ „Da, chiar aşa, c-arn început şi eu s-o fac pe filozoful, 5o ioc să mii r;n'Je;c ce-i de făcut cu nemernicul ăsta, fiindcă i un nemernic făiă seamăn şi fără pereche !... Dacă a Ecmmeat el foaia a;a de iute şi fără să clipească, dacă a început să rida ca o curvă după ce a ridicat ghearele ace- 1:.a a[1] o lui asupra mea, să mă suguşe !... Eu n-aş fi putut să mă schimb aşa de iute, să trec deodată, şi fără să clipesc, ce la serîşnet la zîmbet, de la amenințarea cea mai cumphta la zimfceiul cel mai nestăvilit !... C-aşa rîdea asia, cinci îmi arăta buca : rîdea de parcă nici n-ar fi ştiut că are cur, parcă şi l-ar fi descoperit atunci, cum îşi descopere copiii propriul lor trup, de se miră ei singuri că sînt şi cl există şi că au înfățişarea pe care o au !... Numai că ăsla nu-i copil !... A fost cîndva, dar acuma nu mai este !... Şi roci om întreg nu mai este !... E un fel ele sălbăticiune, o fiara cu mers de om şi cu chip de om !... Âsta-i în stare în orice clipă s-o ia de la capăt cu toate : să suguşe oameni, să spintece femei, sa deie foc la sate, să ne dărîme nouă biscrieiîe, să fie el mai mare aicea, în tot Ardealul !... Nenorocitul şi prăpăditul, mişelul şi criminalul pămîntu- Iui !... Ăstuia, dacă nu-i vin eu de hac, nu-i vine nimeni !... Se mută m alta parte, dacă scapă de mine, îşi ia muierea şi pleacă, se mută în alt sat, unde nu-ı ştie^ nimeni, cui unde are el cunoscuți şi prieteni !... Că ăştia sînt legați întie ei, nu-s ca noi, să se ție ca proştii de lege şi de dreptate .... _

S-a cam speriat românul, zicea Gyuri, fără a se mai uita înapoi, i-a fost frică !... Dar eu n-am avut de gmd nu-i aşa, să-l omor ! ?... Aş fi făcut-o, dacă aş fi vrut, cmd venea el la Erjika !... îl suguşam acolo, în casa mea, in satul în care trăiesc eu acuma, n-aş mai fi aşteptat sa vin pînă aicea, ca să-i fac facerea, cum zic ei, că au voroa colorată şi fainâ !... Şi-a noastră-i fainâ, dar nu-i aşa de colorată, 'nu-i plină de şfichiuiri şi de capcane, cum e a lor !... Cum sînt şi ei, că şi ei tot aşa sînt : plini de ascunzişuri şi de capcane, plini de luminişuri care ba sînt, ba nu sînt, cum zicea şi lunganul acela din vale !... Că şi ala o făcea pe filozoful... Toți o fac pe sfinții şi pe filozofii, de parcă noi n-am putea s-o facem, parcă noi n-avem minte şi suflet, parcă am fi de țipat, mereu j... C-aicea-i izvorul vrăjmăşiei, în nerecunoaşterea noastră ca stăpîni ai locui ı-lor acestora !... De ce ar fi el acasă la el, iar eu nu . .... De ce să fiu eu viitură,

cum şi zicea dumnealui, iar el sa nu fie ? !... Că nici el nu îi fiu de împărat şi nici fiul lui Dumnezeu nu îi !... îi om ca şi mine şi îi stăpîn aicea atita cît sînt şi eu !... Cît muncește atîta are, pentru că_ singura munca îi măsura tuturor lucrurilor astăzi !... Daca unul u harnic si cinstit, îi judecat cum se cuvine, cum zicea filozoful ăsta î... Iar dacă îi hoț şi mişel, îi numit cum se cuvine, orice şi oricine ar fi dumnealui !...“ „ .

Mergeau acum de-a lungul unei văi pe fundul careia şopotea, alb sau negru, argintiu **sau** cărbunos, un piriu limpede si rece — „atît de limpede, că nu se poate să nu fie si rece !...“ în jur nu se auzea nimic, în afara de clipocitul apei — în afară de bolborositul ei, în afară^de clocotul ei pentru că şi larma apei se schimba, slăbind sau intensificîndu-se, după cum îi era curgerea. Pîna şi paşu lor, chiar şi ai lui Ignat, erau moi, parcă ar fi umblat pe o pîslă groasă, parcă n-ar fi călcat pe pămînt neted şi gol, parcă ar fi avut în picioare opinci de pîslă sau de panura groasă. Brazii, în dreapta, stăteau neclintiți,^ parca şi-ar fi concentrat toată vlaga din ei, toată tăria, către luminile care curgeau mereu peste vîrfuri — rîuri nesfîrşite, ijj-[11]* de argint, rîuri de nichel şi de crom, rîuri de matei ie tiu- idă, necunoscută şi nenumită de nimeni, niciodată, de P^;[ca]. lumea s-ar îi plămădit din nou, încă o dală şi **mai** o c^ită, eu in facea mereu, de mii de ani. Tufişurile si arborelui din stingă potecii, dinspre pîrîu, erau contorsionate, [e!_aa ¡mai ¡] aitiel, stînJ aplecate către apă. închinîndu-se văii dincolo de carele suia pe munte la‘deal altă pădure, tot de brau, copac ungă copac, treaptă de verdeață densă lingă alia treapta, tot atît de verde si de densă ; turlă de biserică lîngă turlă ele biscrică, umăr lîngă umăr şi cruce lmga cruce, pînă în preajma unei pajişti înalte, care era era ninsă de pulberi. Toate erau aşa, de jur impr-: jur, toate erau estompate ele ninsorile acelea infi- i-ii.e, toate erau cal.te c.ar şi reci, apropiate dar şi depărtate, cajntr-un vis nevisat. Iar mersul lor părea nes tu şit, părea că dureaza demult şi că va mai dura încă mult timp. Se giiiO’.ia arninoos. Ia lucrul acesta ciudat, în momente

.....- [c^r Ee] gmdii ă, neştiind de unde şi cum li se ^ în suflet senzația aceea neobişnuită’ de potolire, ce ..... al ^naare în linişte, de depărtare lină dar rapidă față ^ săvîrşiscra mai înainte, față de începutul urcu- şiniu, față de discuțiile care se sfărîmaseră între ei, față de încăierarea care îi împinsese în pragul pierzaniei’, pe amîndoi.

„...Poate că-i vrăjit locul ăsta, dădu să zică Ion după un timp, după foarte multă vreme, dimensiunile clipelor fiind altele atunci —, poate că-i fermecat ! ?...“

Dar nu mai spuse nimic, nu-şi continuă gîndul.

„[v^zu Pe G>'uri cum ^ făcea semne, să tacă şi să se uite înainte şi în stînga, unde pîlpîiau în lumină cîteva ciute, patru sau cinci, era greu de ştiut, lumina în care apăruseră şi pieriseră ele, de parcă nici n-ar fi fost, es- tompa^ totul, acoperea şi absorbea totul, ca o bolbocire inițială, de parcă toate s-ar fi înturnat către începuturi, către capătul firului pe care îl dezlînaseră anii şi secolii, mileniile din care ieşiseră şi se înturnau toate — pădurile şi apele, vietățile pădurilor şi peştii din ape, oamenii şi animalele de pe lîngă casele lor — „Bărbat dar şi Ignat, cum se şi socoti Ion, tot aşa, ca de departe, de parcă el ar fi fost pe Vîrful lui Pătru, iar Bărbat şi Ignat, şi Gyuri, el însuşi chiar, s-ar fi aflat undeva în vale, la Gurile Rîului’ în luncile Murăşului care amiroseau atunci a mohor copt

F,i a cucuruz smălțuit de uscăciune — Ionu lui Ornată şi ily uri... Al cui o fi şi ăsta, că nici nu ştiu? !... Ori îi al nimănui ! ?...“

Vroi să-l întrebe, nu-1 întrebă însă nimic, să nu-1 stir- [lu,ască _ „iară !...“ —, vorbi altceva, se interesă de ciute.

„...Cîte’or fi fost ?“ zise el într-un anumit fel, adre- :,indu-se si neadresîndu-

se lui Gyuri.

„Şepte !“ răspunse Gyuri grăbit şi bucuros de vorbă, pierzîndu-şi deodată superioritatea pe care o avusese asupra lui Ion, în timpul încăierării şi chiar şi după aceea,
pînă adineauri.

„Bine !“ spuse Ion scurt, gîndindu-se pe urmă la raz- boaie şi la lupte, la cele mute, la cele tăcute — „pentru că alea se cîştigă mai greu... Celelalte le faci ori le înfrunți cu luată puterea, cîştigîndu-le deodată ori în timp mai îndelung... în vreme ce astea, cele tăcute, te rod şi te macină altcum, mai rău şi mai adînc... O vorbă poate face mai mult rău decît o tăietură de cuțit ! ...Ori o privire^ o simplă uitătură piezişă !... Asta-i, că oamenii se luptă între ei chiar şi atunci cînd zic, ori cînd li se pare, că trăiesc în pace şi în bună înțelegere..."

I se părea mereu că intră în pămînt, mergînd, cu toate că nu suia, nu se confrunta cu povîrnişul muntelui.

„...Da, se gîndi el, parcă aş merge către afunduri, parcă aş fi un plug nemaivăzut, un sobol de oțel, o gheară nemai- întîlnită !...“

Se dezmetici şi se semeți apoi, cînd auzi un zgomot înfundat, undeva înainte, pe firul pîrîului. Mergea cineva prin apă, un om sau o sălbăticiune — „mistreț nu-i, dar nici urs !...“ —, mergea şi se oprea, adăstînd. Apoi iar pornea, răvăşind apele, 'făcînd pietrele să scrîşnească, parcă ar fi vrut să le întoarne pe toate către izvoare.

„...E un cerb ! spuse Gyuri dinainte. Te pomeneşti că ăsta-i chiar cerbul acela ! ?... E *cerbul,* mă !...“

„S-ar putea ! ? spuse Ion, sărind, să vadă, grăbindu-se şi oprindu-se apoi lîngă umărul lui Gyuri. O fi chiar Iancu lui Calae ! ?...“

Cerbul se oprise exact în clipa în care se opriseră şi ei, să vadă. Stătea uşor cabrat, ascultînd sau aşteptînd^altfel de zgomote, ținîndu-şi coarnele înlr-o parte, parcă ar fi ținut nişte sfeşnice de argint.

„Sînt ude, se gîndi Ion, din pricina asta strălucesc aşa !...“

Iar Gyuri icni din nou, cu o bucurie ciudată.

„Ăsta-i, mă, ăsta-i !“

Nu se lămuriră dacă era sau nu era Iancu, îi încurcase Bărbat, care dădu năvală în apă, fără îndemn, fără nici
o vorbă.

„Bărbat ! strigase Ion. Bărbat !...“

Clinele se potolise, dar cerbul tot nu mai stătu locului, ieşi din albia pîrîului şi intră în păduricea din cealaltă parte a muntelui, mergînd altfel, față de felul cum alergaseră ciutele, purtîndu-şi coarnele cu un fel de nepăsare
— ..şi cu mîndiie, c-aşa merg ei, parcă ar fi nişte împărați !...“

„Ei, cc zici, a fost ori n-a fost ? !“

„Nu ştiu, măi Gyuri, nu-mi dau scama ! ?... Poate că
a fost, poate că n-a fost ?

„Dar ce, sînt aşa de mulți cerbi in muntele ăsta ?“

„Sînt !... Cel puțin nouă !...“

„De ce nouă şi nu unsprezece, ori doisprezece ? !“

„Aşa, mă, pentru că este o poveste, o colindă, de fapt, cu ir.:uă feciori care au fost blestemați să se prefacă în cerbi !..."

„O ştiu, este şi la noi !...“

„Unde, mă, pe Tisa cri la Săcălaz ? !“

„La Săcălaz, pe Tisa nu-i !“

„Bine, mă, foarte bine !...“

Gyuii începu să îngîne frînturi din colindă, dar Ion nu-1 mai luă în seamă şi nici nu se mai uită măcar la el, parcă n-ar fi fost. îl năpădiseră alt fel de amintiri, căzuseră peste el ca nişte ninsori mari şi grele, c'e care ar fi vrut sa se scuture, de sub care ar fi vrut să iasă — „îi musai, trebuie !...“ —, fără a reuşi. Asta pentru eă toate veneau dinspre Gyuri, dinspre Erjika, de

fapt, împreună cu care umblase el la colindat, o noapte întreagă. Fusese şi Gyuii de față, fuseseră mai mulți, cincisprezece sau douăzeci de oameni, bărbați şi femei — „comunişti şi nemembri de partid"[1], cum spusese careva cînd intraseră la popa în curte, să-i zică şi lui o colindă, să-i amintească ,,de cele vechi şi de cele sfinte, că ăsta-i popă de tip
mm !..." Vremea era cum se cuvenea să fie de „Crăciun şi de sfintele sărbători" : ningea pogan, ningea tare şi parcă toate erau altfel, toate sunau şi păreau altcum, mai moi, mai catifelate, mai calde, mai apropiate. Sau poate că numai lui i se păruseră aşa — „din pricina Erjikăi ? !" Kiindcă atunci se apropiaseră ei unul de altul. Se apropii; seră ! ? Se pomeniseră deodată unul lîngă altul, el îi simțise mîna alături de mîna lui. Se pomenise pe urmă luat de mînă, sau poate că el o luase de mînă ! ? Nu mai ştia. Ştia şi îşi amintea însă că umblaseră toată noaptea mînă în mînă, pe ulițele satului, în curțile în care colindau şi chiar şi în casele oamenilor, cînd zăboveau la cîte-un pahar de vin şi la cîte-o felie de cozonac. Careva îi spusese, cînd iezeau dintr-o curte, să fie cu grijă, pentru că ,,ungurul cdată bagă cuțitul în tine !..." „Bine, bine !"' spusese el, căutînd-o numaidecît pe Erjika, luînd-o de m'nă şi suflîndu-i ceva la ureche. îi spusese să rămîie mai în urmă — „numai noi amîndoi..." Dar ea nu rămăsese.
<î strînsese tare de mînă şi se depărtase. Aşa se purtase toată nostea cu el : îl încurajase şi îl ținuse in acclaşi t'-'-p h[1] dictamă, cum avea să facă şi după aceca, cupă c use cl să umble pe la ei pe acasă. îi fu^'ca mereu
p degete, se fofila „ca o zvîrlugă, ca o nevastuicu
ori ca o şopîrîă", se fofilase mereu, pînă într-o zi, pînă cînd se mîniase Ion, suc in d-o deodată către el şi culcînd-o pe fa»a căsii, unde o şi iubise, simțind-o şi aucdnd-o cum protesta — „ce te-a apucat, măi ncbunule, măcar la pat, la p: !...•■ — nemaiauzind rJmic pe urmă, simțind-o cum intrase în el, fiindcă aşa i se păruse, ca intrase ea m el, tul- burîndu-1. O auzise apoi, într-un tîrziu şi ca dc departe, cum îi scîncea şi îi şoptea în ureche, cu un glas nou, cu un glas umed şi cald : „Doamne fereşte... O, Ioane, Ionică... Doamne fereşte !... Că neprevăzut mai eşti L.[u]

„...Dar noi, atuncea, spusese Ion cam tare şi cam anapoda, parcă ar fi ieşit cu o clipă mai înainte de sub ninsori şi de sub potopiri — cînd am fost cu colindatul pun sat, înainte cri după ce am fost vorbit eu ia ±viu, Despre Ardeal şi despre ducerea mea la moarte ?"

„Nu' ştiu ! ? se îndoi Gyuri destul de repede, lăsînd baltă colinzile, înturnîndu-se la ceea ce-i «meh „lui Ion prin cap". Cred că mai înainte

După aceea, după ce o culcase el pe fața căsii — ,,ca neoamenii, doamne fereşte şi apără !..." — Erjika începuse să-l caute pe la grajduri. îşi căuta bărbatul, nu ştiu cum se făcea însă că dădea mereu peste Ion şi că nu se dădea dusă pe urmă, mai ales clacă erau numai ei doi. ,,...Tu fată, îi spunea Ion, tu o să mă bagi pe mine în necaz„Asta-mi place mie, răspundea ea, luminîndu-1
cu ochii, iubindu-1 cu gindul, că tu îmi zici mie *fată* şi *copilă*„Păi nu-i aşa, nu eşti tu fată şi copilă ! ?..." „Nu
ştiu, dar Gyurica al meu nu-mi zice niciodată aşa..." „Dar cum îți zice, tu fată şi măi copilă ? !" „Erji şi Erjika... Atîta !..." „Bme, dar el nu vede, n-a văzut -nimica ? !" „Poate că vede, dar de zis n-a zis nimica !... Şi nici nu zice..." „De ce, nu pricep ? !" „Nu ştiu, poate că nu mă mai iubeşte ! ?·' „Şi tu te răzbuni, de aia mă cauți tu pe mine,_ să te răzbuni pe el, da ! ?•' „Nu, te caut că aşa vreau eu... îmi place să te văd, tare mult îmi place !..." „Atunci du-te, m-ai văzut, gata, poți să pleci !..." O alungase de vreo cîteva ori, îi spusese să-l lase, că avea şi el treabă
— „şi se mai uită şi oamenii ăştia la noi !..." „Şi ce dacă se uită ! ?... Ți-i ruşine ori ți-i teamă, n-ai curajul să-i înfrunți ? !... „Nu mi-i ruşine şi nici teamă nu mi-i, dar nu-mi place defel, nu ştiu cum să zic, nu-s învățat să aud vorbe rele în urma mea !..." „Nu le asculta, dacă nu vrei să le auzi, nu le lua în seamă !..." „Bine, bine, aşa o să fac !..." Nu făcea cum zicea, bineînțeles, şi nici de Erjika nu se desfăcea. O căuta, mai ales cînd o supăra. O căuta cu insistență, mcrgînd în

orbire chiar şi acasă la ei — „acasă la el, nu la ei !...“ —, lăslndu-şi cîinele la poartă, să-l latre pe încornorat, fapt pe care îl observase şi satul, comentîndu-1 ca atare, fiindcă aşa ceva nu se mai pomenise, se mai întîmplase să meargă cîte unul la muierea altuia, peste gard sau prin grădină — „mai pe ascuns !...“ —, nu aşa, pe faţă, şi să-şi mai lase şi cîinele la poartă

— „să-l latre pe celălalt !...“

„...Dar ăsta, se gîndi Ion acum, nu ştia sau se făcca că nu ştie ! ?... Şi dacă ştia, pentru că a ştiut şi-a văzut totul, de la început, i-a spus şi *ei,* a vorbit şi cu ea de treaba asta, ori a lăsat lucrurile să se desfăşoare în voia lor ! ?...“

Gîndul că cei doi, Erjika şi Gyuri yorttseră despre el ,1. spre ceea ca se întîrnplâ om cind^m cmd int:, e i'i despic ceea ca ei consiGcra ca e un fci Ci^ ^na ,numai a noastră !...“ - îl tulbură a,a de tare mt •i’M’i aievea, cum i se ridicau fieri pe şira spmcu^ t*r i ceafă parcă ar fi prăsit deodată o coama asyia d„ ,;,iaret, o coamă sîrmoasă, _ în firele căreia tremurau n,..runt trăsnetele aspre ale rnîniei.

ti cl-'f că au vorbit de mine !“ spuse Ion brusc, i\>v)iindu-se în grabă de Gyuri, care se oprise :n buza r>i‘cata racte, arâiînd u-i-o, arălîndu-i şi poteca, al earm ;-s părăsea ţărmul pîrîului, ocolea pe deparce, prin p*- să se apropie iar de pirîu — „undeva mai la

; i: J
i':
Cl !
(■ 1.11"o.
ca vale !...“

facem ? întrebă Gyuri. Mergem tot ia vale, on

„...Ce ne întoarcem . .

..Eu ştiu ! ? spuse Ion şovăitor, dar nu pentru că nu ar fi fost decis încotro să meargă, ci pentru că fusese şi mai era încercat de un gînd năprasnic : vroise şi vroia încă mai vroia, să-l arunce în prăpastie pe nenorocitul acela de Gyuri. Şi nu pentru că îl pusese la pammt ina- inte — „nu, nu pentru asta !...“ — Şi nici pentru ca ii dusese la moarte cîndva — „lîngă altă apă !...“ —, ci pen- t'-u că îl lăsase cu bună-ştiinţă să umble la muierea lui, ca să tacă, să nu-1 deie în vileag — „numai şi numai pentru asta, numai şi numai pentru că m-a voroit şi__ m-a povestit cu muierea aceea a lui, arz-o focul s-o arza ....

,Ei, ce facem ? ! stărui Gyuri neliniştit. Că eu, diept să spun, nu cunosc *muntele* de fel !...“

Ne-nlurnăm ! spuse Ion încet dar şi hotărît, stînd încă locului, văzîndu-1 pe Gyuri, de cîteva ori, cum se ducea de-a berbeleacul în cataracte, părîndu-i-se, cînd se m- turnase că se răsucesc toate odată cu el, *muntele* dar şi apa de alături, brazii şi luminile de deasupra lor, tot ce era în jur. — Iiai, că ne-apucă noaptea pe-aicea !...“

Nu mai vorbiră deloc după aceea. Toată partea aceea de drum, pe care o mai străbătuseră o dată, o măcinară în felul acesta : pe tăcutele şi pe gîfiitele, u·tîndu-se fiecare în altă parte — la ape ori la munţi.

VII

La o răspîntie, la o încrucişare de poteci şi de văi, mai ales de văi, fiindcă poteci nu erau decît două, se opriră amîndoi, neştiind încotro să o ieie, ca să ajungă unde vroiau să ajungă. Gyuri se oprise mai întîi, ară- tîndu-i lui Ion cărarea pe care veniseră, cînd o luaseră la vale, făcîndu-i semn şi către cealaltă cărare, care ducea în susul pîrîului.

„Ei, ce facem acum, încotro o luăm *?“* zise el destul de vesel, parcă l-ar fi amuzat cumva hălăduirile acelea ale lor, ca şi certurile — „da, poţi să ştii, ăsta- i dracu gol, îi învăţat cu de toate, te omoară şi după aia plînge după tine !...“

„Cum zici tu, aşa facem !“ spuse, în sfîrşit, Ion, uitîndu-se deodată la Gyuri, privindu-1 drept în faţă, parcă ar fi vrut să-l descifreze, să-l desfacă în bucăţi, să vadă „ce-i cu el...“

„Eu nu zic nicicum, răspunse Gyuri fără să clipească, înfruntîndu-1 pe Ion cu aceeaşi veselie ciudată — eu nu cunosc *muntele,* nu-1 ştiu defel... Şi-apoi...“

Ion aşteptă neclintit, punînd în aşteptarea lui foarte multă nerăbdare — şi tot atît de multă hotărîre.

„...Hai, spune“, îl îndemnă el pe Gyuri.

„Asta e, continuă Gyuri, nu eu poruncesc, tu porunceşti şi tu răspunzi, eşti naţiune dominantă !...“

„Nu există aşa ceva în România de azi, iar tu, dacă eşti minoritate, cum vrei să zici, ar trebui să ştii că nici nu se mai spune aşa : minoritate naţională !...“

„Dar cum se spune, mă ? !“

„Naţionalitate conlocuitoare !... Aşa se zice, aşa mi-a spus un tovarăş, la o şedinţă... Zicea că-i oprit de lege să se zicâ minoritate..."

„O fi, pentru voi, pentru noi nu-i oprit, noi ne putem zice cum vrem, nu ne poate opri nimenea !...“

„Nici să nu vă oprească, să vă lase să faceţi ce vreţi, că tot nu se poats ajunge la nici un capăt cu voi

„Dar ce, mă, noi nu sîntem oameni ? !“

„Sînteţi, cum să nu fiţi ! ? Dar ştii ce ar trebui să Iaci tu, deocamdată ?“

„Ce, mă ?“

„Să iei măgarul acela de căpăstru şi să porneşti pe pîrîu la deal, pe poteca aceea subţire şi strîmbă !... Şi să umbli cu grijă, că vine o bucată de drum mai greu Ilai, dă-i drumul !...“

Gyuri le împlini pe toate, zîmbind în acelaşi fel, parcă s-ar li prostit brusc, sau parcă* ar fi înnebunit, parcă şi-ar
ii pierdut minţile.

..Ăsta-i nebun demult, se socoti Ion, urmîndu-1, mer- iţnd în urma lui Ignat, mîngîindu-1 din cînd în cînd pe Bărbat, care umbla alături de el, alipindu-i-se de picior, parcă ar fi vrut să-l încurajeze, parcă ar fi vrut să-i spună să nu-i fie teamă de nimic, pentru că el, Bărbat, e alături şi e cu credinţă —, e nebun din 1940. nu de ieri ovi de azi !... Un cm care a trecut prin ce a trecut el nu î s ai poate fi eilaş, chiar dacă n-a pus mîna deloc, tot n-ar mai putea să fie cum era !... Dar el a pus mîna, s-a stropit de sînge si i-a stropit şi pe alţii, cum a făcui Gran- rca, mai demult !...“ Grancea fusese călăul lui Horea, la 1785, el însă nu ştia asta, n-o ştiuse o bună bucată de vreme. O auzea pe maică-sa spunîndu-i, cînd îl ocăra : .,Luate-ar Grancea !...“ „Duce-te-ar Grancea !...“ — şi credea că Grancea e vreun căpcăun din poveste. Se cutremurase apoi, cmd aflase adevărul despre Grancea, de ia învăţătorul Artene, care îi întrebase într-o zi, la ..ora de istorie", dacă au auzit sau nu de Grancea. „...Am auzit, am auzit, săriseră ei, mama, cînd suduie... Şi mama... Şi buna... Dar cine-i Grancea ăsta ! ?... E un căpcăun, nu-i aşa ? !...“ „Căpcăun e, le spusese învăţătorul, a fost adică, dar nu-i din poveste !... Grancea a fost călăul lui Horea şi al lui Cloşca, el i-a omorît, cu *roata !...“* îi întrebase pe urmă dacă ei au văzut cum despică

părinții lor porcii cu barda, la Ignat, cmd îi taie ? ! „Cum să nu vedem ! ? răspunseseră ci. Noi nu lipsim niciodată de la tăierea porcului..." „Ei, spusese învățătorul, așa a făcut Grancea cu Horea şi cu Cloşca :

i- a tăiat în bucăți cu barda, i-a crăpat mai în'tîi de-a lungul spinării, cum se crapă porcii !... După aceea i-a îrnbu- cătățit pe amîndoi, cu grijă, cum se lucră la măcelării, cînd se sortează carnea : o bucată îi bună pentru ceva, alia ₁₁ de trebuință altfel..." Le spusese pe urmă cum de cursese execuția, explieîndu-le în amănunțime, într-o li- nişte desavirşită, cum „se lucra cu roata", care avea fixată pe o obeada un fel de cuțitoaie - „un fier zdravăn » " - cu care se lovea în omul pedepsit, care nu era tras pe îoata — „cum se zice şi se crede de obicei !..." _ era

legai „la podea'[4] „de mani şi de picioare !..." _____ * era priponit puternic, — „să nu se mai poată clinti " ' Numai dupa aceea începea cazna!... Călăul ridica roata şi dedea, lovea cu falca aceea de fier !... Izbea unde credea el ca î mai bine, in picioare, bucată cu bucată, în mîini in părțile mai puțin însemnate, după cum era pedeapsa' dupa cum era porunca !... Dacă pedepsitul trebuia să moară repede, sa nu fie chinuit prea tare, era lovit numaidecît

i se aaoea, cum se zice, lovitura de grație !... Iar dacă po- î anca /icca ca osmditul trebuia chinuit mult, trebuia să se lucre dm aproape în aproape, să se deie cu roata în Pcițue cele mai dureroase !... Dar nu şi vitale !.., Cum s-a făcut şi cu Horea şi Cloşca !... Cu cel din urmă mai întii

vS'ulf **V^S- 1^f^ S! vadă cum a moare to^**

'rt'; ;'V : a ,şi

sa_1 auda CLlm *geme*, cum îi pî-

înau casele, cmd îl izbea Grancea cu *roata* Si dură aii

cmd i-a venit lui rîndul, s-a lăsat să fie legat si-a adoptat izbiturile lui Grancea, fără să clipească !... A gemut si el, cmd a fost lovit, cum să nu gemi, dacă eşti lovit cu un lier mare şi greu, în fluierele picioarelor ! ?... Că te loveşti de o piatra, cu unghia, şi-ți dau lacrimile ! ? . Darămite atuncea ? !... Unii spun că a şi vorbit, ar fi zis că moare pentru popor !... Alții spun că ar fi vrut să zică ceva dar ofițerul care comanda mişelia aceea i-a fost făcut semn lui Grancea, să-i deie lovitura de grație !... Si Grancea s-a executat, bineînțeles !... Iar după aceea il$_a$ tăiat în bucăți pe cei aoi martiri, cum tai porcii, fără milă si fără luşine .... „Şi cu bucățile acelea ce-or făcut ?** întrebase o idLUja într-un tîrziu. „Le-or dus şi le-or pus în pari pe la răscruci,^în satele lor_şi în alte sate, să-i spăimînte De ai noş.n, sa bage frica în ei !... Doar inimile, numai iri- niile, le-or îngropat acolo !..." „Unde. întrebase Ion, răvăşit şi pătruns de întîmplările acelea cumplite, în ce loc ? !" „Chiar în locul unde s-a petrecut omorul Ducă Cetate, în Dealul Furcilor !... Exact nu se şlie, pentru că

ii a pus nimeni nici. un semn !... Dai' aşa se zice, aşa se povesteşte, că inimile celor doi martiri au fost îngropate ii' "!;) şi că se aude uneori, în pămînt, la vremea cind au I'" l ei ucişi, un bubuit adînc şi puternic !... Dar ou nu irea în povestea asta, cu bubuitul !... în cealaltă cred. in . [1] i nu cred !... Poate că se aude cîte-un zgomot în lacul

• '■ (■ia, dinspre pivnițele şi dinspre subteranele cetății ! ?...

• >ri poate că vine dinspre Murăş zgomotul ăsta, d:r.- se dez- primăvărează mai devreme, cînd se rup ghețurile, pî-

i and ! ?... Se naşte vreo împingere pe undeva, şi părrnlul perne şi bubuie din cauza asta !..." „Dar inima omului, întrebase un alt copil, putrezeşte, dacă-i îngropată în pămînt ? !" „Putrezeşte, spusese învățătorul, toate putrezesc, dar de pierit nu piere nimica, niciodată !..." „Cum nu piere, dacă putrezeşte ! ?" „Aşa, bine, se naşte altceva din ele, alt suflet, alt gînd !..." „Cum ! ?..." „Cum v- ați născut voi din Horea !... Că voi sînteți urmaşii iui Horea !... Şi-ai lui Cloşca !... Şi-ai lui Iancu !... Ei, gata, copii, ieşiți, că ceilalți şi-au mîncat recreația !... Ieşiți, gata, toată lumea la joacă !..."

„...Din cauza asta, spuse Ion acum. referindu-se la Gyuri, nu-i el în toată

firea, pentru că duce în spate nişte blestemății, pentru că a săvîrşit el însuşi blestemății, cu nemiluita !... Şi-acum, chiar dacă ar vrea să fie om ca oamenii, nu ar mai putea !... E năsădit pe viață, chiar dacă se mărturiseşte !... Ce, Grancea acela mai putea să fie altfel, după ce l-a pisat pe Horea cu roata ! ?... Nu mai putea !... Aşa cum nu mai poate nici tovarăşul ăsta al meu, de drum şi de viață !... Că dacă-i fac facerea, dacă îl pedepsesc eu, cu propria mea mînă, cum se cuvine, ori clacă îl dau pe mîna organelor, să se spele pe cap cu dumnealui, or să spună toți că am făcut-o din pricina Erjikăi !... Da, aşa or să spună !... Şi chiar eu, acum, trebuie să recunosc că ideea asta cu pedepsirea nemernicului vine numai şi numai dinspre ea, bat-o norocul s-o bată !... Bat-o lumina Soarelui, că fainâ mai e !... Fainâ şi nu ştiu cum !... E destul să te gîndeşti la ea, şi simți cum te încălzeşti !... Da !...“

„...îl las să creadă circa, se gîndea şi se socotea Gyuri,

ii- ăgîndu-1 pe Ignat de căpăstru — şi după aia, cmd r o ti lumea mai dragă, vin şi-i spun că eu ştiam t tul şi că am

[1] vorbit cu Erjika de asta, de felul cum se poartă **şl** ci.in îi el ca om şi ca bărbat L. Şi-l omor cu asta, îl **dai|L**pa-.a, chiar dacă^ nu-i aşa !... II lovesc drept în inimă, îî§ nimicesc !... Că ăsta-i îngîmfat tare, tine la onoarea iuLi vrea cu orişice preţ să-l crcadă toţi cinstit şi fără **dej** j-.at._i .... Prostul dracului, marha lui Dumnezeu şi a pă-f mîruului !... Păi el nu ştie că toate-s trecătoare şi schimbătoare în lume ! ?... Şi că ce e astăzi curat şi strălucitor mune n murdar şi urît ? !... Iar ce îi, ori pare aşa. se face in a-o buna zi cum nici nu se credea !...“

„ G}?rî ar fi vrut să spună că el — „Da, eu în per- ~ n-ar măi fi fost vinovat față de nimeni, dacă TT A ramas ai 1LU stăpîni în Ardeal — „cu ajutorul lui Hor.ny, cu sprijinul lui Hitler, oricum !...“ — nu mai 1

Dînăla ranăt Cn. aC6Sta ^ măCar gîndul nU *şiA* duse r ^lCl nu se contrazise> nu opuse gîndului

“w răP ^ putfmc un aIt g^d, o altă părere. Atîta qocu ca *se* muiase, brusc, şi că îl întrebase peste umăr pe Ion, daca mergeau sau nu mai departe — „pe poteca asta sucita şi strimtă ! ?... p puixca asta

nicăieri ? jnU‘ V0Z1’ mă’ StărUi e1, Că P°teca asta nu duce

„Nu văd nimic, îi răspunse Ion, tu eşti în frunte tu trebuie să vezi !...

„Eu sînt în frunte ! ?... Şi tu unde eşti, mă ? !“

„La urmă, eu sînt încheietor de ploton !...“

„Eşti pe dracu, mă !... Nici tu nu ştii ce esti “

„Dar tu ştii, măi Gyuri ?“ ' "v

„Sigur că ştiu !...“

„Ce ştii, mă ?“

„Ştiu ce ştie orice om de altă naţie, care trăieşte într n tara care nu-i a lui !...“ Ual^le mtr-o

„Ce anume, mă ? !“

r ’’„Să trebuie să se păzească mereu şi să nu uite nici n clipita ca-i de altă naţie !...“ ° °

„Şi tu, mă, de cine treSuie să te păzeşti, în Uiejdea ? !“

„De tine nm întîi !... Şi de ceilalţi !... De toţi, mă !“

„Nu _tu^trebuie să te păzeşti, mă, eu ar trebui să mă păzesc şi sa ma apăr

„La tine acasă ? !“

„Şi tu eşti acasă la tine, ai recunoscut-o singur mai înainte !...“

„Atunci de ce ar trebui să te aperi de mine, nu |H-iitru că-s de altă naţie ? !“

„Nu, mă, nu de asta !“

„Dar de ce ? !“

„Pentru că ai mîinile mînjite de sînge !:t „Mîinile mele, ca şi ale tale, miroasă a pămînt şi a sudoare de vită..."

„Şi a sînge, mă, aici îi deosebirea, că mîinile mele nu miroasă a sînge !...“

„Nici ale mele !... Sîngele piere, mă, se preface în colb si se risipeşte după aia !...“

„Chiar şi sîngele din groapa aceea comună, sîngele care curgea pe coastă la vale, ca un pîrîiaş ? !“

„Chiar şi acela, mă !“

„Şi cel care a curs din trupul învăţătoarei şi din trupul copilului pe care nu a mai apucat ea să-l nască ! ?“

„Şi !“ spuse Gyuri scurt şi cam gîfîit.

„...Acuma-i momentul ! se gîndi el pe urmă, ascultînd, ca de departe, întrebările lui Ion — „Chiar aşa, mă, chiar aşa ? — altfel, ăsta, valahul ăsta ascuns o să mi se
suie în cap cu întrebările astea ale lui, de om prost şi rău !... O să mi se vîre în suflet şi o să mi se grămădească în spate, ca o cocoaşă !...“

„Da, chiar aşa !...“

„Ştii ceva, mă, îi spuse el lui Ion, care bodogănea mereu în urmă, parcă ar fi vrut să dea năvală peste el, dintr-o clipă în alta — lasă treburile astea cu pîrîiaşele de sînge şi cu copiii !... Şi-ascultă puţin fără să mai sari cu gura la mine !...“

„De ce să nu sar, mă ?“

„Pentru că eu vreau să spun ceva de Erjika..."

„Ce să caute ea în ticăloşiile tale ?“

„Caută !... Că eu i-am spus tot ce am făcut... Noi vorbim de toate, laolaltă... Chiar şi de tine am vorbit !...“ „De mine ? !... Ce ?“

Gyuri nu mai aşteptă nici o întrebare, îşi împlini gîn- dul, îi spuse lui Ion că el ştia bine de tot ce era între ei doi — „între tine şi Erjika !...“ — şi că ea îi povestea de fiecare dată „cum decurgeau lucrurile[11], cînd se întîl- nea cu Ion. Născoci amănunte, năucindu-1 astfel pe Ion,' luîndu-i piuitul, fiindcă Ion nu mai zicea nimic, asculta şi icnea din cînd în cînd, se înmuia şi tropotea ca o gloabă. Iar celălalt triumfa şi se umfla în pene, pe măsură ce îşi debita născocirile. Asculta din cînd în cînd, fără a se întoarce, ţinînd firul potecii, cu toate că nu ştia nici acum unde şi încotro ducea — „către viaţă ori către moarte ! ?“ Apoi iar vorbea, ba peste un umăr, ba peste altul, urmărind efectul vorbelor pe care i le arunca lui Ion în faţă, cu şi mai multă satisfacţie.

„...Erjika spunea că îţi place să-ţi vîri genunchii între pulpele ei, cînd e la o adică... Să ţi se pară că o desfaci tu... Şi că ai pus-o de cîteva ori pe faţa căsii... Altfel, zicea ea, nu eşti chiar aşa de viteaz, precum pari... Spunea că gîfîi cîteodată !... Şi că ai lăsat-o cam aşa de vreo cîteva ori...“

„Cum, mă, cum ? !“ izbucni Ion.

„Cum se lasă muierea cînd nu mai poate bărbatul !...“

„Nici nu-i adevărat, mă !“

„Ei, nu e, cum să nu fie ! ?... Nu s-o fi arătat ea faţă de tine, să-ţi mai deie curaj, că muierile, doar nu eşti copil, oi fi ştiind şi tu atîta lucru, fac şi pozne de astea,
o fac pe mortul în păpuşoi, cum ziceţi voi, românii, se prefac ca-s topite, să fie bine în lume !... Dar mie mi-a spus tot ce s-a petrecut între voi...“

„Chiar tot, mă ?“ mai întrebă Ion.

„Chiar, mă !... Mai şi rîdeam de tine cîteodată, noi în de noi !...“

Un timp, după ce tăcu Gyuri, nu se mai auzi nimic de-a curmezişul pădurii pe care o străbăteau. Doar paşii lor şi cîte-o creangă care pocnea de-a surda prin pădure, parcă ar mai fi umblat cineva pe acolo — „un duh al locului, un

duh al *muntelui !...* Pentru că orice loc are un suflet al lui, orice colț de luncă, orice zăvoi !... Iar *muntele,* cu atît mai vîrtos, are umbra lui şi sufletul lui, pe care noi, cei din cîmpie, poate că nici nu le stim 5 ?..! Pe care le călcăm în picioare fără să clipim !... Cum calcă vjta peste floare !... Cu toate că nu-i chiar aşa : viicle-s grijulii, la o adică !... Şi numai noi, oamenii, sîntem fără măsură, cînd e vorba de grijă !... De lipsă de grijă... Da ! "

„...Văd că taci chitic, măi tovarăşe ! ? strigă Gyuri dinainte. Văd că ai amuțit complet ? !"

„Ce să mai zic, mă, spuse Ion cam tare, ce poți să mai •/.ici, cînd vine unul şi-ți spune cum se iubeşte muierea lui cu alții !... La aşa vorbe nu mai ai ce zice, oricît ai fi de meşter la vorbă..."

„Aşa e, continuă Gyuri cu acelaşi ton, cu aceeaşi satisfacție greu de strunit — numai că eu n-am vorbit de muiere, am vorbit de tine, mă 1... Pe tine te-am pus eu în ramă !... Nu pe ea !... Pentru că tu gîfîi, la o adică, tu ai fel de fel de obiceie, că nici nu ți le-am spus pe toate !... Da' ți le-oi spune, să ştii şi tu cît plăteşti !... Să n-o mai faci pe sfîntul şi pe viteazul...[41]

Ion încetini puțin pasul, pe urmă părăsi poteca, o luă la stînga, prin pădure, lăsînclu-1 pe Gyuri să meargă înainte. Făcuse lucrul ăsta cu foarte multă plăcere, mai ales că Gyuri vorbea in continuare, povestea, întărea ceea ce spusese mai înainte.

„...Da, mă, chiar aşa, zicea el, să moară măgarul ăsta, clacă te minlesc eu pre tine... Eu, mă !..."

„Poteca aceea nu. duce nicăieri, se gîndi Ion, dar dacă o luăm în partea asta, prin pădure, de-a dreptul, ieşim la drumul cel bun !... Trebuie să ieşim, trebuie să ajungem la stînă... Chiar dacă nu coborîm astăzi... Coborîm niîine... Abia ajung şi proştii aceia ai noştri, cu camionul./' Ion umbla şi se gîndea la toate cetea parcă n-ar îi fost învinețit de mînii pînă mai adineauri, parcă ar fi_ venit şi s-ar fi aflat singur acolo, cum ar fi vrut, cum i-ar fi plăcut. „...Da, spuse cl, gîndindu-se Ta Gyuri, îl las să se ducă înainte, de capul Iul... Undeva ajunge el... De-abia nu ne mai hîrîim, dacă mergem fiecare pe unde se nimereşte !... Altfel, da...[1']

Numai că Gyuri nu gîndea aşa, el se înturnase din drum, dacă văzuse că nu-i mai răspundea nimeni din urmă. Era, acum, în locul unde se despărțiseră. Striga, 11 căuta pe Ion.

„...Unde dracu eşti, mă ? zicea el cu oarecare disperare. Şi de ce te-ai băgat la pădure ?.,. N-auzi, mă ? !..." Ion tăcu şi se uită lung la Bărbat, care aştepta alături, încordat. „...Acuma, dacă-1 asmuț, ii sare p"o[c:4] lui drept în piept şi-l ia de beregată !..."

„N-auzi, mă, stăruia Gyuri, ce dracu faci şi pe unde mi le-ai vîrît ? !"

„Pe nicăieri, spuse Ion, renunțînd deodată la toate, la părăsirea lui Gyuri, ori la asmuțarea cîinelui — aicea-s, lasă poteca şi hai încoace, ia-o prin pădure !..."

Gyuri se execută numaidecît, trăgînd de Ignat, vorbind mereu, întrebînd dacă e bine aşa şi dacă se poate ieşi în felul acesta la „drumul cel bun ! ?[-i]

„Se poate !" spuse Ion scurt şi ferm, cu toate că nici el nu era sigur că era bună soluția pe care o adoptase, ca să iasă odată la făgaşul pe care îl părăsiseră — „ca proştii, că numai ăsta-i de vină, cu hîrîielile acelea ale lui !...' Şi cu ascunzişurile iui !... Că-i plin de taine, bată-1 Dumnezeu să-l bată !... Şi pe cel ce mi l-a adus în sat !... Că dacă nu apărea ăsta în zarea ochilor mei, aş fi fost om liniştit şi aşezat !... N-aş fi cunoscut, atuncea, nici muierea lui, arz-o focul s-o erză, că fainâ mai e !... Dar daeă vorbeşte aşa... Dar o fi zis ca ce povestea mişelul ăsta ?! ...Asta n-o pot eu şti decît la întoarcere !... Cînd ajung înapoi, în sat... Dacă mai ajung ! ?... Dacă nu mă lichidează ăsta pe drum, că-i meşter la treburi de astea şi-i în rtarc — da, e-n stare, dacă n-ar fi n-ar umbla cu poveşti în uima mea ! — de crice, în orice clipă !..."

Gyuri vorbea şi se gîndca altfel, bineînțeles.

„...Dacă nu ştie drumul, zicea el, de ce se bagă ?...' De ce o face el pe deşteptul ?... De ce nu spune deschis : nu ştim, mâi tovarăşe, nu ştim !... Nu băga vină la nv.ne, că nu ştiu... Asta este, mă !... Dar el, dacă nu face aşa, însemnează că are gînduri urîto !... însemnează că vrea să mă încurce pe-aicea !... Vrea să mă amăgească... S a supărat de ce i-am povestit !... Dar eu, ce i-am povestit cu lui ? !... Ce-am făcut, ce s-a-ntîmplat atuncea !... Că asta nu ținea numai de mine !... Aşa era atuncea, aşa a fost !... Dacă nu omorai, erai omorît !... Aşa-i în război !... Ce-mi tot vin ei cu eroii lor şi cu martirii lor, de la Mohci şi de pe nu ştiu unde ! ?... Ce rost au răscolirile astea, cui sînt ele de folos ? !... Ce, ei n-au omorît oameni, au emorit !... Şi uite că nu mai zic nimica de asta, tac chitic !... Ei ca ei, dar uite că nici el nu zice nimica, fiindcă eu nu am de lucru acum cu ei, am de
lucru cu el, cu dumnealui, cu filozoful ăsta de Ion, care mi-i cu crucea în sîn, cum singur o recunoaşte, îi cu ea in izmene, fire-ar el al dracului să fie !... Că ar fi treimii, numai pentru asta, pentru că vine mereu pe la mine, cînd nu sînt eu acasă, să-i zdrobesc capul, ca la un şarpe !..." . ...

„...Da, asta ar fi trebuit să fac ! adăugă Gyuri, uitin- rlu-se lung la Ion, care cerceta scoarța copacilor. Sa nu ma încurc eu în socoteli şi în strategii !... Să se încurce „, să se încurce ei, nu noi !... Pentru ca noi am tost
I întăriți totdeauna, la viață şi la moarte !...

,,Ce cauți, măi tovarăşe ?" îl întrebă Gyuri.

„Tainele codrului le caut, bată-le Dumnezeu s.
Ic bată !..."

„Da ce, le-ai pierdut ? !"

„Da, mă, le-am pierdut !" . . ,

',Păi adineaurea ziceai că le ştii, o faceai pe deş-

P^Şi-acuma le ştiu, fără s-o fac pe deşteptul !... Iar tu mă, dacă nu vrei să mergi cu mine, ia-o încotro vezi cu ochii, umblă singur şi dă-mi pace !..."

„Nu se poate, măi tovarăşe !"

„De ce ? !"

Pentru că am pornit amîndoi la drum !..."

"Asta era !?" îi mai aruncă Ion, pornind mai departe, lăsînd baltă cercetarea copacilor.

îşi dădură seama, după o oră şi ceva de umblet şi de bodogăneli, că se încurcaseră şi mai tare. Şi se înfruntară din nou, cu şi mai multă tărie, scurt şi îndesat, ca într-o sfărîmare de tunete.

„...Tu eşti de vină, mă, numai la tine e greşeala !" îi spuse Gyuri lui Ion.

Si la tine de ce n-ar fi, mă, că nici vorbi nu mai ştii, cînd ti se suie mîniile în cap !... Cînd eşti liniştit, vorbeşti bine româneşte, după aia, cînd te burzuluieşti, le încurci pe toate, nu mai ştii româneşte ! Şi poate că nici ungureşte nu mai ştii, dracu să te pieptăne !..."

„Lasă ştiutul şi spune-mi de drum : ce-i cu el !?" _

„Asta e, ce să mai vorbim : l-am pierdut si tiebuie
să-l căutăm, trebuie să-l găsim !..."

Porniră iar, mergînd însă tot aşa, la întîmplare, icnind şi bodogănind. Pădurea, în jur şi deasupra,_ îi pri- mea cu un fel de îngăduință, cu indiferență mai degraoă, cum primeşte un lan de grîu, ori o pajişte ierboasa, un fînaț imens, mersul şi umbletul unor furnici, ale unor insecte care le scurmă rădăcinile, fără a vedea, fară a bănui măcar, că ele, holdele sau ierburile, stau cu fruntea în soare, vorbind cu Soarele şi povestind cu lumina, Iară a se sinchisi de ceea ce se petrecea pe alături sau pe dedesubt, în penumbra creşterilor şi desfăşurărilor lor infinite. Aşa era şi pădurea acum, în acest septembrie limpede şi înalt, pe care aveau să-l melancolizeze în cunnd bcncăniturile dense ale cerbilor. Aşa era ea -— pădurea — față de cei doi oameni, dar şi față de lume : fa'mea. şi nepăsătoare, desfăşurîndu-şi armatele ei imense, de brazi şi de fagi, de goruni şi

carpeni, de arțari şi de mesteceni, pînă jos, în vale, trecînd din munte în munte, dînd locu lui distincție şi măreție, înzestrînd *muntele* cu un mister anume, păzindu-i, de fapt, misterul, acoperindu-i tainele şi rănile, fiindcă pe dedesubt, pe unde umblau cei doi oameni, era plin de hățişuri şi de prăvălituri.

„Ce facem, măi tovarăşe ?“ întreba din cînd în cînd Gyuri.

„Mergem înainte !“ răspundea Ion, arătîndu-i o direcție anume, încurcîndu-se din ce în ce mai tare, pe măsură ce stăruia, trăind cu o acuitate spoială senzația aceasta ciudată, că se încurcă din ce în ce mai tare, că a nimerit într-un hățiş imens, din care nu va mai scăpa niciodată — „cum nu mai scapă gîngania din floarea care s-a închis cînd a fost atinsă, cum nu mai iese peştele din vîrşa pe care i-a pus-o omul la îndemînă, cum nu mai iese omul din vîrşa vieții, din capcana pe care i-a pus-o Dumnezeu la îndemînă, Dumnezeu sau altcineva !...“

„Dar noi, mă, strigă Gyuri, cînd ajunseră la un pîrîu abrupt şi sec — încotro o luăm acuma ?!“

..Eu ştiu ?!“ spuse Ion, ascultînd cum se umfla vîntul în cetini, simțind în spatele lui imensitatea pădurilor, dîn- du-fl seama totodată că nu-i era teamă de ele, de păduri fi ele *viuTitc.,* îs era te?.mu de Cryuri, şi nu pein.ni ca era ungur, ci că era „om de şes...“

„Trebuie să ştii, stărui Gyuri, îi musai !'"

„Şi dacă nu ştiu, ce-mi faci ? !“

„Văd eu... Te mînc nefript !...“

„Ai fi în stare... Dar acuma, deocamdată, fâ bine şi ia-o pe pîrîu la deal !...“

O luară în partea aceea, apoi iar se opriră, după cîtcva sute de metri. Ion se oprise, i'recîndu-şi ceafa îndelung, uitîndu-se nedumerit în jur.

„Ce-i, mă ?“ întrebă Gyuri, alarmat.

„Nu-i bine... Cred că trebuie să ne înturnăm !...“

Se înturnară şi se hotărîră să caute poteca aceea lină — „care duce către cataractă !...“ — şi-abia după aceea să caute „drumul cel bun.“

„Ce zici, mă, îi bine aşa ?!“

„îi bine, da...“

Nu găsiră însă nici poteca, nici pîrîul, parcă nici n-ar fi fost, parcă ar fi umblat pe acolo cine ştie cînd, în altă vreme — „ori într-un vis...“ Rătăcindu-se şi încurcindu-se şi mai mult deveniseră şi deveneau din ce în ce mai nervoşi, din ce în ce mai înverşunați.

„...Numai tu eşti de vină, mă ! zicea Gyuri. Numai la tine ie-a încurcat pe toate, cu fel la tine de a fi !... Că eşti bolmojit şi sucit rău tare !...“

„Şi tu cum eşti, hotărît şi limpede, cla !?“

„Aşa sîntem eu : hotărîți şi limpede !...“

„Aşa ți-i şi neamul, pesemne !?“

„Lasă neamul, mă, de ce amesteci neamul, cu ce-i de vină la el că nu ştii tu drumul cel bun ? *I"*

„Nu-i de vină, n-am zis că-i de vină, am vorbit de felul vostru dc a fi !...“

„Felul nostru-i felul nostru, mă, ca şi 1a voi !...“

„Ce vrei să zici, mă, că n-am înțeles ! ?“

„Ce să facem : este şi oameni mai greu de cap !...“

Se opreau în răstimpuri, cînd se înverşunau prea tare, apoi iar porneau mai departe, în acelaşi fel, fără a băga de seamă, nici măcar în treacăt, că se încurcau din ce în ce mai tare în hățişurile pădurii, cum se încurcă musca în pînza păianjenului, fără a sesiza amănuntul acesta esențial.

VIII

întoarcerea la „drumul cel bun" se petrecr, pe ne- aşteptate, cînd nici nu

mai sperau ca ceva. Văzuseră „mormîntul celor doi oameni ş ţ st-seră că ieşiseră, în sfîrşit, dm hăţişurile in care se i fundaseră. Ion îl văzuse mai mtn, el exclamas'e. ci cam tare: „Uite mormîntul, ma !... „Care mormim. îrtrebase Gyuri. Aicea e-n munte, mă, nu este nici o pro Fade ' domolindu-se apoi, după ce îşi adusese &mJ?te
de povestea spusă de Ion. „...Aşa e,_ ma, vrea sa *ca mormîntul!?... Ne oprim, nu-i aşa ? !... Ar _ Ccm trfb'ii nu, să punem cîte-o piatră ?...“ Nu aveau _pieir , L" .:veau ce pune, Gyuri avusese una, o aruncase insa - "A musai am primit ordin !...“ —, iar Ion nu mai îra«e nW o piatră din vale, cum făcuse altădată, xiincca ne acolo, de mai multe ori. De aceea se si fX său, ocolitor şi Un, cum de se rătăcise, cum
d- se înfundase în văgăunile acelca ciuaate, pe u.;uC jv,.-,; jw-. niciodată, pe unde nu mai calase oemu^
tu, r!, _ „poate că niciodată, ponte ca noi, eu ş aMa al meu, de drum şi de rătăcire, smtcmcei ^ U V ’ > '.Dar de rătăcit, îşi întări Ion gmaul, dupa o, ţ,- pe iarbă,alături demovilaaccea_ciuut-U\
din tot felul de pietre, mari sau nuci, rotunae s,^

S c a d e , ™ „ d a t ă
ce era ..de făcut cu prăpăditul de aiatw ..... _ A*.i- •>
începuse să ştie, după anii pe care u lrtIIS!
si încercările prin care trecuse, ca smt
■itrfoSS se lasă dus de cîte-o unda ciudata, catrc■ b.ne cau către rău, către viaţă sau cas-re mo^e, ”£:\a dus lunaticul !...“ „Nu chiar aşa, ce-i drept, dar^ a-,^ duce singur şi nici nu ştie de ce se auce !... N , m a i sta pe loc, cum n-am putut sta eu atunci, in 1.10...
n putut sta loculni băiatul acela vornic şi frumos pe ,:,,c l-au omorît şi l-au ţipat ungurii intre hotare, *baiatul* ,,, *tricolorul* !...“ Gyuri era mai liniştit,^numai pe dea . nora însă, pentru că altfel nu era impacat nici el, era
împrejmuit de îngrijorări, din_ pricina ratac.nloi pe^ c
,1 i le atribuia lui Ion, zicea şi se gmdea c®.asl® 9 in- rătăcitul, să-l înfunde pe el pe coclaurile acele.., cauza mărturisirilor de care se lăsase furat cu toate n-or fi trebuit !...“ „Deloc n-ar fi trebuit !... Era mai inne dacă îmi ţineam gura !...“ „Asta e, ştia, nu ştia, daca
• •u tăceam era mai bine : rămîneau toate cum or Dar aşa...“ „Ce-i de făcut acuma *1* !... Cum ies eu din .'iH-urcătura asta mare şi unta, ca asta... „Ăsta nu îarta, nu mai poate ierta, dacă i s-a băgat un gargaune m cap !
(' asn-s ei !...“ „Da, aşa sînt : neiertători şi uu !... E^is.a „ c«;iu<ie, dar ea părea îndepărtată, abia se înuezuica . ,-;câ Ion se apuca şi spunea tot ce ştia, ceea ce ™
: .-ătîndu-l cu degetul ca pe un mişel, el, G^i, „i ii m mat să se ducă pe la „foruri" şi sa se punga — „i- numai de Erjika, şi asta-i bună, da-i puţin !... cuu si
('•j ura unora, de şovinismul lor înnăscut „mai ai -- din pricina cărora *convieţuirea* nu se putta i^.,.a il^fel scîrtîia mereu — „ca un car nauns, ca o cocie ne- i-.-rocUă Dacă ar fi fost nevoie, de asemenea, Gyua . , 'fi trebuit să-l caute pe domnul Jozsef — „da este c.,-te de vizită !...“ — urmînd să-i spună şi lui ce pai ^ , î i 'ce încurcătură intrase. „...Iar ăsta, Jozsef o sa-im spuie ce trebuie de făcut !... Mergem la racuo, daca e->U. nevoie, la postul acela cunoscut, care stă în umbra^iber- tătii, mergem pe la *congresele* acelea ale lor .... Lnae ue- buieste, acolo mergem !...“ Se putea face şi asta ^„intr-adevăr “ —

se puteau face multe, deocamdată însă treouia mers pînă sus - „în munte !...“ - împreună cu Ion, care stătea neclintit lîngă mormîntul celor doi oameni _ „c-lor doi proşti, că numai prost poate fi unu ori unu cum se zice, dacă se omoară pentru o ceapa !... „Da, ne ai trebui şi nouă una de asta, o ceapă !...

Ei ce -ci îl întrebă el pe Ion, neputînd să-l lase aşar'nestingherit şi nehărţuit - n-ar fi bine, acuma, aaca am avea şi noi una ?!...“

„Ce s-avcm ?"' răspunse Ion încet, fără a se uita la cl, uitîndu-se în pămînt, către străfunduri, parcă,

„O ceapă, mă ! continuă Gyuri. Una singură dacă am avea, am face şi noi un muşuroi aicea, alături de proştii ăştia doi !...“

„Să nu-i faci proşti, că nu-i ştii ! îi porunci Ion. Şi-un om dacă nu l-ai văzut şi nu l-ai cunoscut, nu-i nici cum pentru tine !...“

„Dar nici pentru tine, mă !...“

„Nici, bineînţeles !“

„Şi eu, mă, cum sînt pentru tine : prost, rău, mişel, ori şi una şi alta ?!“

„îţi spun eu mai încolo, la urmă, cînd te-oi judeca eu pe tine, mă, că te judec, nu te las, îi musai să' te judec, că dacă te duc şi te predau, domnii şi tovarăşii ăştia de azi, din sat, şi de pe la judeţ, or să te facă scăpat !... Dacă ai fi român, ori neamţ, nu te-ar face scăpat, dar aşa, pentru că eşti ungur, or să te facă pierdut

„Vrei să zici că noi sîntem plini de favoruri ?“

„Nu sînteţi, trăiţi cum trăim şi noi, dar la o adică tot se ţine seama de asta, să nu se zică nu ştiu ce şi să nu se spună că-i nu ştiu cum, aici, în România !“

„Am înţeles, am priceput, dar de judecat cum vrei tu să mă judeci pe mine, cum vrei să mă pedepseşti ?!“ „Găsesc eu, n-ai grijă... Adineauri, de pildă, mă gîn- cleam că ar fi bine să te leg de un copac şi după aia să-l înham pe Ignat la capul tău, să te leg pe sub fălci, fără să te suguş, numai aşa, ca să te întind, să mi te tot lungesc, pînă ţi se rupe coloana vertebrală !...“

„Coloana vertebrală !?... Păi tu eşti cm învăţat, mă, dacă-i zici aşa !...“

„N u Sînt îiL\ ăţab, sini ca şi tine, ştiu despre lume cam cît ştii şi tu, şi dacă este o deosebire între noi doi — că este una ! —, ea vine de acolo că eu n-am făcut, de bine de rău, mîrşăviile pe care le-ai făcut fu !...“

„Iar mîrşăviile astea ale mele, mă, sînt legate de naţia din care fac parte, da ? !“

„Nu ştiu, eu nu vorbesc de naţie, vorbesc de tine, mă, cu tine trebuie să mă lămuresc eu

„Bine, dar pedeapsa aceea grea, pe care ai vrut să mi-o aplici mie, de unde ai mai scos-o, cum de-ai născocit-o, c;i voi, românii, vă pretindeţi omenoşi şi buni, nu sînteţi m stare să faceţi rele !?“

„Lasă-ne pe r.oi, nu te ocupa tu de firea noastră, mai alt s că eu am luat pedeapsa asta dc Ia voi, c-aşa pedep- -.1 voi oamenii, în 1010, şi în 1941 şi 1912, într-o anu- nrUi închisoare din Budapesta : îi legaţi de cap şi de picioare şi-i întindcaţi cu un scripete, pînă mureau, fără ;i-i suguşa, numai prin întinderea asta !...“

„fc.u n-am auzit de aşa ceva şi nici n-am fost făcut una ca asta !...“

„Au făcut-o alţii, n-ai grijă !“

„De unde ştii, ce, ai fost şi-acolo ?“

„N-am fost, dar am aflat, este un domn în Eâlgrad, Manole Şoiman ii cheamă, el mi-a spus, că el a fost acolo, t '1 atunci, în 1040, după ce aţi cotropit voi Ardealul... Că si ăsta, săracul, a tras cît zece, atuncea, dar şi după aia, <a el îi tocmai din Moldova, din Basarabia, de unde a plecat, singur, in 1040, în iunie, venind şi aşezîndu-se în Ardealul luat de voi, unde a fost arestat şi surghiunit, de era să moară, era să se ducă pe copcă !... După aia, după ce a scăpat de-acolo, din *iadul lui Horthy,* că aşa-i zice el, s-a aşezat în Bălgrad, s-a fost însurat cu o fată din Dunga de Sus, iar după război s-a luat şi s-a dus tocmai in Banat, pe graniţa cu Serbia, de unde a fost luat şi a lest dus tocmai în Bărăgan, unde i-a murit nevasta, el rămînînd cu fetiţa cu care e şi-acuma, pe

care o creşte singur, că-i singuratec tare şi omul ăsta, vai de capul lui !... Dar nu-i înrăit defel, după tot ce a îndurat, vorbeşte fără ură de toate, de refugiul lui din 1940, din iunie, de arestările şi maltratările prin care a trecut după aceea, în toamna aceluiaşi an, de plecarea lui în Banat, de unde zicea că a fost luat pentru că s-a uitat împrejur, a vrut să se uite, a vrut să se suie într-un turn, şi cum acolo era pe graniță, şi cum era atunci duşmănie mare cu sîrbn, odată l-au umflat şi l-au dus, c-aşa zice el, săracul : atunci, cînd aveam ochii buni, de vedeam pînă departe, m-or luat şi m-or dus, să nu mă uit, să nu Văz, iar acum, că aş putea şi pot să mă uit în jur, cum vreau, nu mă mai ajută ochii !..."
Ion tăcu brusc, dar nu pentru că nu ar mai fi avut nume dc spus, ci pentru că se surprinsese rîr'b'cî țălina cu picioiul, ca un cal — „ca o gloabă zădărilă de muşte şi de căldură !..."

Tăcu şi Gyuri, nedumerit şi alarmat.

Amîndoi ei au aşa : alarmați şi neliniştiți, de parcă fiumusețea. crescîndă a zilei aceleia de toamnă i-ar fi îndirjit mai^mult şi mai tare decît o zi urîtă de toamnă sau de iarnă, de parcă luminile care treceau peste ei şi peste munți şi peste Bărbat, care şedea în marginea potecii^ urmărindu-i cu coada ochiului — şi peste Ignat, care paştea grăbit, rodea iarba ca un apucat -— ar fi fost sucuri şi valuri de lapoviță, ori de ninsoare, parcă ar fi fost nişte unde mari şi grele, de căldură, parcă lumea — „toata lumea asta a noastră, a românilor şi a un°'urilur a nemților şi a ruşilor !..." — ar fi fost un cuptor uriaş — „cum ii cuptorul de cărămidă !..." —, pe' care nu-1 mai poate stinge nimeni — „nici cu găleata, nici cu ciurul!..."

— parcă s-ar^fi trezit deodată sufletele tuturor celor ce se perindaseră pe-acolo — „prin munții ăştia falnici si prin împrejurimi..— parcă s-ar fi prefăcut şi ele în stîlpi de lumină, atîtînd fierbințeala din jur, care venea totuşi din interior, din adîncurile fără de sfîrsit ale lumii.

„...Tu ce crezi, îl întrebă Gyuri pe Ion, uitîndu-se Ia el, cum se ştergea de sudoarea care îi năpădise fruntea, simțind el însuşi cum e năpădit de sudoare — sufletele lor mai sînt pe-aicea, pe aproape ?..."

^ „Ale cui, mă ?" întrebă la rîndul său Ion, cam tăios şi cam scîrbit.

„Ale lor, ale oamenilor ăstora care or fost însrocati aicea !?" *a* ^ *

, »Nu ştiu, n-aş putea spune... Eu nici nu cred în treburi de felul ăsta, în care cred de obicei numai muierile[1] "

„Eu cred, mă !"

„Crezi pe dracu, ți se pare !..."

Gyuri îi povesti în grabă — „să nu se întoarne ăsta la pejlepse şi la prostiile alea ale lui !..." — cum murise maică-sa, cum avusese el senzația atunci că a plecat ceva dm casă — „cum ar pleca o pasăre dintr-o odaie,

Scc^{V}cazT:."Sa Z1CGm' °ri UD uliu' 0 pasăre mare> în ori-

„...Ea era cam beteagă, continuă Gyuri, era beteagă taie şi atuncea, in dimineața aceea, eram numai noi doi :;cusă... Ea stătea într-o odaie, eu în alta... Dormeam, eu dormeam... Dormeam dus, cum se zice... Şi după aia m-am **trezit** dintr-odată... Mi s-a părut că am auzit un strigăt, un fel de țipăt, cum face pasărea aceea urîtă : nagîțul !... In casă era linişte, nu se auzea nimica... Dar eu tot am i.imas cu părerea asta, că s-a auzit un strigăt şi că a plecat cineva din casă, lăsînd acolo un fel de golişte„. **Ara** stat pe loc, nu m-am mişcat defel, mai cu seamă că m-am gîndit la mama, să nu se fi stins... Chiar aşa era, să **.■-iii,** sufletul ei plecase, de aia era casa goală, că nu mai

<i a ea acolo... Poate că chiar strigase mai înainte, în ul**ıı** ma clipită.. Nu ştiu, nu ştiam... Dar golul îl simțeam vedeam... Şi după aia, cînd m-am dus şi m-am nllr.t, am văzut că-i aşa : ea era fără răsuflare, începuse se răcească!... Nu ' ştiu dacă pricepi ce zic eu, măi I<.une !?"

..Pricep, cum să nu !?... Numai cum ai ajuns tu ele la *'.li.Ji'nz* la Uiejdea n-am priceput şi nu pricep dcloc..." ..Corn aşa, doar ți-am spus, ți-am povestit tot...'[1] ,",Mi--ai povestit ta ceva, dar Erjika zicea altceva, ea y. _bea de nu ştiu ce şedință ce la eoketiva de-aeolo, don j o·cina căreia ' n-ai mai avut lu trai cu

oamenii dm O'oxă'az !..."

..Ți-a spus Erji de asta ?!"

,,Da, mi-a spus, şi cu m-am întrebat care-i adcvooul, pentru că tu mi-ai spus mie altceva, ai dat vina pe alte împrejurări..."

„A fost şi asta, să ştii, au fost mai multe pricini, nu numai una..."

„Se poate, dar tu de ce nu mi-ai spus nimica de şedința aceea ?"

„De ce ?!... Să nu mă laud, să nu par nu ştiu cum față de tine, să nu zici că vreau s-o dreg, din pricina întîmpîăriîor acelora din Ardealul de nord, de care aş vi ea să-ți mai vorbesc, să mă descarc odată de toate, odată şi pentru totdeauna, mă !..."

Gyuri ocoli mormîntul, pe departe, parcă s-ar fi temut de pietrele acelea sure şi mari, veni lîngă Ion şi-i explică, nu fără plăcere, nu fără grabă, ce era, ce fusese cu şedința aceea mare şi grea, de la Săcălaz. Povestea înccpusc mai înainte, zicea el, era legată de înființarea cooperativei agricole de producție din Săcălaz — ***Cea-*** *pcul,* cum zicea el —, care se desfăcuse în două, la 0 jumătate de an de la înființare, de o parte trecînd ungurii, de cealaltă parte rămînînd românii şi doi sau trei slovaci. Despărțirea asta se făcuse cu aprobarea tuturor forurilor — „ca să meargă treaba bine, să nu fie hărțuieli între oameni, să se întreacă ei între ei, spre binele întregului sat..." După aceea însă, tot forurile reveniseră

— „aşa fac forurile astea, se gîndesc şi revin..." —, ple- dînd pentru unificarea celor două *ceapeuri* — „întrucît s-a constatat şi s-a dovedit că separarea nu e bună şi că unirea nu se poate realiza decît prin muncă, într-un efort comun, care să ne adune pe toți laolaltă, pe cei ce muncim, pentru că ceilalți sînt adunați gata, acolo nu mai e nevoie de îndemnuri, la foloase şi la lins oase odată se închcagă haita !..." Numai că oamenii — „şi românii, nu numai noi, ungurii !..." — nu erau aşa de dornici să se adune laolaltă. Cei care erau la cîrmă — „mai cu seamă !..." •— sau cei ce atîrnau de ăştia — „cum atîrnă ciorchinii de vița de vie !..." — nu vroiau defel să se facă unificarea aceasta, se gîndeau la funcțiile pe care le-ar fi pierdut, fiindcă în loc de doi preşedinți ar fi rămas numai unul în funcție, celălalt devenind „simplu cooperator, om de rînd şi de dîrvcală, meserie mai grea, orice s-ar zice, cinstită dar grea !..." Pînă la urmă, după foarte multe discuții şi frănimtări, s-a convenit totuşi să se facă unificarea •—• „în condițiile stabilite de lege !..." S-au luat toate măsurile pregătitoare, avîndu-se grijă să nu se nască discuții şi învălmăşeli — „deoarece țăranii, fie români, fie unguri, fie ruşi, fie turci, se răscoală imediat, dacă nu ie convine ceva, odată răstoarnă totul, odată te ia în furci !..." Aşa vorbea un tovarăş venit de la centru — „tovarăşul Vasile Rostogol..." —, în sarcina căruia căzuse buna desfăşurare a adunării — „ducerea la bun sfîrşit a unificării şi a înfrățirii noastre sociale şi politice !..." Cu deplinul lui acord — „al tovarăşului Rostogol !" •— s-a stabilit ca fiecare parte să-şi prezinte la adunare darea de seamă în limba proprie — „noi, maghiarii, în limba noastră, voi, adică ei, românii, în limba românească, o prostie, nu-i aşa, pentru că noi ştiam toți nunâneşte, n- avea rost să pierdem vremea citind odată ic era de citit, pentru ca după aceea, altcineva, tot dintre ,ıı noştri, să tălmăcească şi pentru ceilalți ceea ce se cili.\e !..." Astea fuseseră însă condițiile — „una din con- cl:i : să vorbească fiecare în limba lui !..." —, pe care \ .cdle Rostogol şi ceilalți tovarăşi —• ..de la forurile lo- iie !..." — le acceptaseră, să fie bine, să se facă unifi- i a rea — „ei nefiind în stare să se gîndească la altceva, liind gata să înghită orice, numai să iasă odată la capăt in treaba asta, să se ducă să raporteze bucuroşi : gata, tovarăşilor, am izbîndit, i-am unificat !..."

„..în ziua cu pricina, continuă Gyuri, vorbind cu foarte multă detaşare, parcă ar fi fost alt om — tot aşa s-a în- lanplat, cum or stabilit ei : a început şedința, după ce a fost ales un prezidium, cum se face de regulă... Pe urmă a citit darea de seamă un român, din partea lor, din partea voastră... A citit şi s-a oprit mereu, pentru că alături de el era un om de-al nostru, un maghiar, cave tăl-

măcea în limba noastră ce zicea românul, ce mai auzise-
i ;tm o dată, nu-i aşa !... In felul ăsta a decurs tot raportul asta, ca ia marile conferinţe internaţionale, cum se arată cîteodată la televizor... După aceea a venit rîndul nostru ia cuvînt, al raportului maghiar, care avea şi el un tălmaci... De data asta s-a procedat cu şi mai multă grijă, opririle au fost mai dese, ca să se traducă scurt şi bine ce se spunea în raport, ce se mai spusese o dată... Nu s-a mai ajuns însă pînă la capăt, la a treia sau la a patra oprire m-am sculat eu şi le-am spus să înceteze odată, că-i destul !... Ce rost are circusul ăsta ? — am zis eu. De ce să ne batem joc unii de alţii ?!... S-a citit un raport, în româneşte, e destul !... De ce să ne hărţuirii noi unii pe alţii, de ce să vă hărţuim noi pre voi !?... Prea multe n-am zis, c-odată or sărit toţi cu gura, şi-ai mei dar şi românii, nemaivorbind de Rostogol, şi de ceilalţi reprezentanţi !... Unii mă făceau renegat, alţii ziceau că sînt provocator şi că mă ridic împotriva unităţii româno- ma- ghiare... Să fie luat, să fie dus, la închisoare cu el !... Dacă nu s-ar fi amestecat tovarăşul Vasile Rostogol, pentru că tot el a dres-o, m-ar fi bătut, de arestat nu m-ar Ii arestat, că nu se mai arestau oamenii aşa de uşor, dar m-ar fi butuşit, oricum... El, Vasile Rostogol, s-a agăţat do vorbcig mele şi-a adus lucrurile la făgaşul cel bun... De ce săriţi aşa, zicea el, omul (adică eu) şi-a spus o pă* iere !... Aşa e ori nu-i aşa ?... Aşa e, da !, i s-a răspuns... Are dreptul să-şi spună părerea ?, a stăruit el... îl are !, au zis oamenii... Atuncea de ce săriţi la el ?!... De ce să rai ne însuşim ce ne-a propus ?!... Nu s-a lăsat, ce mai, p'rnă n-a dat alt curs adunării... La urmă de tot a venit şi mi-a mulţumit, m-a felicitat... Nici nu ştii, a spus el, ce ajutor mi-ai dat dumneata mie, poate că nici nu-ţi dai seama ce ispravă ai săvîrşit !?... Aşa era, poate că nici nu-mi dădeam seama ce ispravă am fost săvîrşit, dar[1] nici el nu-şi dădea seama, habar n-avea, ce era în sufletul meu, ce fuseseră în el în vremea şedinţei, înainte de a mă scula în picioare, să zic ce am zis, să-mi stric singur liniştea, cum îşi strică pasărea cuibul, cînd o apucă nebunia, că şi păsările nebunesc cîteodată, să ştii !..."

„Se poate, admise Ion încet, neştiind încă ce atitudine să ia faţă de ceea ce i se povestise (Să-l cred ori să nu-1 cred ?), dar pe tine ce te-a apucat atuncea, de-ai ieşit în faţă ?"

„Nu m-a apucat nimica, dar n-am mai putut răbda, ăsta-i adevărul !... Niciodată nu m-am gîndit aşa de mult şi atît de tare la tot ce s-a întîmplat aicea, la *noi* şi la *voi,* Ia anul 1940, la toate încăierările şi hărţuielile care au stat şi stau între noi şi voi !... Anul acela, mai cu seamă, s-a sculat aşa de tare şi de fără milă în sufletul meu, că mi se părea cîteodată, rogu-te să mă crezi, că arde scaunul pe care şedeam, ba chiar şi sala, ba chiar şi satul, tot pămîntul, măi frate Ioane, toate se învîrteau arzînd, or- bindu-mă, de parcă ar fi vrut să mă ia şi să mă ducă cine ştie unde, ori să mă scufunde în hăurile urîte ale pierzaniei..."

Gyuri tăcu puţin, să-şi tragă răsuflarea, sau să se eli- beieze de tulburarea care îl copleşise, timp in care Ion se gîndi şi se socoti că „ungurul ăsta ori îi om bun şi da nădejde, da-i rătăcit, ori îi un mişel fără pereche !?..." Mai multe nu spuse, aşteptă şi el, ascultînd, urmărind vorbele lui Gyuri, cercetîndu-le pe o parte si pe alta să le afle înţelesurile. Iar Gyuri, crezînd că îi prinsese în mrejele povestirii pe care i-o spusese, care era adevărată, în parte, vorbea de altele, despre aceleaşi lucruri de fapt.

„...De ce să se ţină ungurul mai sus decît românul ? ! zicea el. De ce să se socotească românul mai bun decît ungurul ? !... Mai cu seamă acum, în ziua de azi, cînd ii democraţie în ţară, îi egalitate între oameni, nu mai e cum era pe vremuri, să fii hărţuit pentru că eşti ungur, mi să fii scuipat pentru că erai român !... Acum, cum bine spunea şi pădurarul din vale, nu-ţi mai bagă nimeni de vină pentru că eşti de altă naţie, ce-i drept îi drept !... Şi dacă mai sînt neînţelegeri şi nepotriviri de gînd, nu îi din pricina legilor, care sînt limpezi, ci din pricina oamenilor, pentru că unul trage în stînga. altul vrea să meargă în dreapta, un altul are ceva de împărţit cu al patrulea, iar predicatorii, cei ce s-or fost învăţat să aţiţe oamenii între ei, se folosesc de treburile astea şi îi fac :.ă se

bată cap în cap !... Şi pe afară, între naţii şi ţări, lot cam aşa trebuie să fie, aş zice eu, cu toate că nici eu nu sînt politician, cum nu eşti nici tu !... Dacă nu ar ii .. a, ar fi linişte şi bună-înţelegere în lume, şi ar fi mai bine, măi Ioane, pentru că omului, cum o fi el, mai bun ori mai rău, nu îi prieşte defel dacă trăieşte în încordare şi în hărţuială !..."

Gyuri greşea, stăruind. Dacă ar fi rămas la întîm- piarea dinainte, ar fi fost mai bine. Dar aşa, că vroia cu orice preţ s-o stoarcă de înţelesuri, nu se putea să nu stîrnească în Ion nedumeriri noi sau vechi, al căror şuvoi creştea repejor, pe măsură ce stăruia Gyuri. ,,...Ce tot vi ea ăsta? ! se întreba Ion, uitîndu-se mereu în pămînt, :;fredelindu-l cu privirile lui negre şi dense, simţind pe departe, cu plăcere, cum îl bătea soarele în ceafă. De ce îmi explică el ce-i cu unele şi cu altele ! ?... De ce-mi vorbeşte el de democraţie şi de egalitate — şi de frăţie, ■;i de mai ştiu cu ce ? !... Cînd eu ştiu bine că el m-a dus pe mine la apă şi că a tras în mine ! ?... Poate că n-a tras a doua oară, cînd m-a văzut bolbociadu-mă în apă ! ?..., Aşa zice el, că n-a tras, aşa spune acuma, dar atuncca, şi după aia, nu cred că ar fi spus aşa ceva !... Atuncea umbla cîntînd, se vitejea şi el, cum se vitejeau şi alţii,
închipuindu-şi că au devenit stăpinii lumii, crezîndu~.se
mari şi tari !... C-aşa au umblat ei atuncea prin lot Ardealul : ca nişte năvălitori, cumn-au umblat nLi
nemţii, cit erau ei de nemţi !..."

....Dar povestea aceea de Ia Săcălaz, se înturnă Ion **îl**
P'nr, greu de tot, parcă s-ar fi înturnat cu carul, pe ui c!rur;i hopuros şi strimt — s-ar putea să fie adevărată ! ?., Numai eă eu... Mi-am pierdut încrederea, mi-o piere chiar acuma, din pricina mîndriei, din pricina dorinţei de a mă răzbuna !..."

..Ştii ceva, măi Gyuri, îi spuse el ungurului, cu un' fel de grabă, lasă lămuririle şi explieitările, lasă-le dracului de lozinci, că alea-s pentru şedinţe !... Şi spune -ml îr'iai bine, pe îndelete, omeneşte, ce s-a întîmplat cu tino aluneca, la şedinţa de la Săcălaz !..."

„Dar ce nu s-a-ntîmplat, măi Ioane ! ?... Aşa ceva n-am păţit decît o singură dată în viaţă, tot atuncea, în 1940, în toamna... Am fost luat parte atuncea la nimicirea unui popă de al vostru, a unui protopop, într-un orăşel din miazănoapte... Şi el, popa, era de vină, că nu şezuse acasă în ziua aceea, mai cu seamă că il avertizaseră unii, cu o zi sau două mai înainte..."'

„Cum îl avertizaseră ? întrebă Ion. SL cine a făcut-o ? !.,."

„Cum sâ-1 avertizeze, spargîndu-i ferestrele, umplîn- du-i casa de ^pietre !... Dar asta nu era isprava noastră, era vitejia gărzilor civile, care erau alcătuite — ăsta-i adevărul *!* — din fel de fel de neisprăviţi !... Dar aşa s-a zis ca-i bine, sa se facă *gărzi,* cum aţi avut şi voi în nouă sute optsprezece, cînd aţi pus mîna pe Ardeal !..."

,. '>N°i n-am pus mîna pe Ardeal, mă ! spuse Ion brusc şi Cum tare, atît de tare, că tresări pînă şi Ignat, uitîndu-se mirat in jur ; iar Bărbat, cîinele, dădu să se scoale om poteca. Ardealul era aicea, n-a fost adus din altă parte si nici noi n-am venit de nu ştiu unde, să punem mîna pe t:l L.

,,Line, mă,^ admise Gyuri, vorbim noi şi de asta, dar acuma lasă-mă să-ţi spun prin ce am trecut eu atuncea Ja bacaiaz !..."'

„Te las, văd însă că tu o iei pe departe, vii cu altele...1*

„Vin cu lucruri care se aseamănă, dar dacă tu nu-mi dai pace, nu mai zic nimica, tac, dacă nu mă asculţi !..."

îl ascultă, nu-1 mai întrerupse, dar nu pentru că ar fi vrut sa vadă exact **ce** fusese la **Săcălaz, ci pentru** că **se .**

,,h1, ' şi sc holărisc să-l descoase în legătură cu **ceîe-** | i-fburi — „să al Iu eu cîte şi ce blestemaţii a făcut il -acolo !..." „Da, zicea Ion, asta trebuie să aflu eu:
M n -a **aflat** nici un procuror, nici un **ofiţer** de secu- nl.il.' !... Ce nu poate afla nimeni, pentru că ăsla o să
ii închidă din nou în sinea lui, o să tacă si o să se uite in ii în **jur** !..." Iar Gyuri

vorbea, spunea ..cum s-a Im- ,,ıı(ıı brînza atuncea, **la** Săcălaz, în **urma şedinţei...**“ **Lu- , i** urile se **îndreptaseră, după** unificare, **oamenii** se **aşternu'.**eră pe **lucru** — „pentru că lucrul, munca făcută ini|ireună, lecuieşte, domoleşte toate patimile, lasă în ni mă întunecimile. în această privință îi îndreptățit tot i<- sc zice astăzi despre unirea noastră, a celor ce muncim, l'i nlru că noi n-am **avut** nimica **de** împărțit, niciodată !...“ li nu putuse însă să beneficieze de atmosfera asta ceva in,ii bună, fiind socotit de către unii — **„de** frații mei **de** .ni';'.', **mă** !...“ — un simplu renegat — **„din** cauza **inter-** vc.ifiei din **şedință** !...“ —, **un** prăpădit **oarecare,** unul i.nv **„se** dă bine **pe lîngă** autorități, **ca să nu i** se scoto- i cască trecutul, să nu **se afle ce vitejii a făcut el aiun-** . , a. **în** 1940...“**'Românii, la** rîndul **lor, îl socoteau** un **vîn-** :ı 1 <>i■ şi un trădător, judecata lor fiind şi mai aspră, **fiindcă**

■ l iau **şi** ci cîte ceva despre trecutul **lui** Gyuri **şi** despre **anul** 1*140. **„...Venirea** procurorului **Leordeanu,** zicea el rar şi ram **abrupt, a ațițat şi mai mult** lucrurile... După asta chiar că nu mai puteam să stau acolo, trebuia să plec, cum am **Şi făcut !...“ „...Asia se poate, se socotea Ion, oamenii,** țăranii, mai ales. **tc îngăduie greu între ei, dacă ştiu** că eşti I>ăSat, dacă află că **ai făut cine-ştie ce** blestemăție !\ **la-** ./inel apoi baltă orice apreciere. Asta pentru că Gyuri începuse să vorbească de omorîrea „unui protopop de **ro-** mân“, care **sc petrecuse într-o zi de** septembrie — .,**într-o** vti frumoasă, fainâ tare, caldă **şi** blinda...*' —, **într-un** orăşel din miazănoapte. Gyuri pomenise **şi** numele oraşului. dar Ion nu-1 luase în seamă, nu-1 reținuse — **„nu** interesează asta !...“ — el **îşi** fixase imaginea lui, asemuind orăşelul **cu** Yințul de Jos, **închipuindu-şi-1** pe preot **plecînd** de-acasă pe la ceasurile amiezii, **vroind** să **străbătu** orăşelul pe strada principală — „unde **era** plin de iunie» era **plin** de armată, mai **cu** seamă Asta fusese a doua greşeală pe care o făcuse protopopul acela voinic şi mîn ”c^ era înalt şi falnic, avea o barbă dumnezeiasc şi un glas cum nu se mai află !...“ El vroia să se duc în capul celălalt al oraşului, unde se afla, la un spital, un soldat român care murise — „murise de moarte bună, ori fusese asasinat, nu se ştia !...“ Nici el nu ştia — ,,şi nici n-a fost întrebat pe nimenea... nu-1 interesa asta, de ce şi cum a murit ofnul acela... el era preocupat de sine... vroia să o facă pe martirul... vroia să le deie poporanilor pe care îi păstorea o pildă de neuitat... ştiu eu ce vroia el ? !... nu şjiu L. dar dacă stătea acasă în ziua aceca, eu zic că scăpa... nu ar fi fost omorît, dacă nu că- uta el moartea, cu tot dinadinsul.., că ai lui, am aflat după aia, l-oi sfătuit să nu plece... Dar el, nu şi nu, că pleacă, se duce sa-şi facă datoria, să-l îngroape după datină pe a măritul acela... care ar fi putut, nu-i aşa, să fie îngropat şi fai a slujbă, cum or fost îngropați şi alții, c-aşa-i în vreme de război... şi el, popa ăsta al vostru, ar fi trebuit să țină seama de asta... nu ar fi trebuit să ne înfrunte pe noi... că aşa a ieşit el prin oraş, ca un împărat... de sc uitau şi se mirau toți... ăsta îi popa lor, ziceau ai noştri... iar ai voştri, cîți erau, ziceau : uite-1 pe domn părinte, nu i-i frică de ei, adică de noi !... şi el, popa, simțind şi vă- zîiid că îi luat în seamă, se umfla şi mai tare în pene... .sa fi trecut măcar mai departe, să se fi dus unde zicea că are treabă... dar el, nesocotitul, n-a făcut aşa : s-a oprit şi s-a pus pe o bancă, să se hodinească, vorba vine, să steie mai mult prin oraş, să fie văzut... de-acolo l-or luat ai noştri, de pe bancă... l-a chemat mai întîi la el un ofițer, im căpitan, să-l întrebe ce caută prin oraş, de ce face mari festație contra noastră... popa a răspuns, cu sfătoşenie şi 1 ,!in l^Jie> sa se audă... prea multe nu a apucat el să spuie... ti iot.t luat în primire de către zdrențăroşi... iar căpitanul s-a îoiias, a plecat... ne-a spus nouă, mie şi la camarazii mei, să avem grijă pe acolo... să nu se întîmple mai ştiu eu^ce... sergentului i-a spus, nu mie... el a primit, în scurt şi în şoaptă, instrucțiunile necesare, pe care eu le-am înțeles mai apoi... atuncea nu aveam vreme de aşa ceva, iiiei de înțelegeri şi nici de întrebări... se produsese îngră- nuVleală acolo, în jurul popii, care era bătut de unii şi de nlții,

zdrențăroşi dar şi militari... dădeau în el care mai dc cure, cu pietre ori cu cîte-o rangă, ori cu cîte-o bîtă, cure cu ce avea... de vreo cîteva ori l-or trîntit pe jos şi or Mării pe el cum sari pe un sac plin... eu, ce să fac, îl între- liam pe sergent : ce facem, îi oprim pe nebunii aceia, ori ne retragem ! ?... el îmi făcea semne să tac... ori îmi spunea să nu fiu prost... toate ar fi fost cum ar fi fost, dacă mi ar fi pătruns în rotogolul în care era mătrăşit popa un cioban, un om de al vostru, un român... n-a pătruns în rotogol, de fapt, a năvălit ca un sălbatic, suduind cumplit... de roata de foc a lui Dumnezeu şi a lui Ilie... asta nu ar li fost nimica, dar el avea şi bîtă asupra lui... avea o i'Jnoagă cumplită, care cădea mai greu şi mai tare decît

0 rangă... cu ghioaga asta şi-a făcut el loc în jur... lovind in stînga şi în dreapta, pe cine se nimerea... sergentului

1 a dat una peste scăfîrlie de i-a sărit capela din cap, ca un nimica... pe mine m-a pălit peste picioare, de-am căzut pe floaştărul din piață, ca secerat... ce aveți voi cu domn părinte, a strigat el, că acuma vă zdrumic pe toți, roata soarelui şi cristelnița lui Dumnezeu... altceva n-a mai apucat să cîrîie... am sărit toți pe el, militarii, zdrențăroşii şi civilii, să-l mîncam nefript cum se zice... unii l-or prins de picioare, alții or dat orbeşte în el... zdroaba cea mai inare a început după ce l-am doborît la pămînt... că l-am cloborît, l-am biruit... şi mi ți l-am călcat în picioare şi l-am butuşit ca pe-un nimica... ba unul, un *zdrențăros,* l-a muşcat de ureche... nu că l-a muşcat : i-a rupt o dărabă de ureche, cum rupi o ciupercă... iar altul îl lovea mereu între picioare, drept în coaie, rogu-te să mă ierți de vorbă rea... popa ar fi putut să fugă în vremea asta... dar n-a lugit, se ruga, vorbea de ale lui, aştepta osînda, ca pe o mîntuire... rău făcea, rău a făcut... deoarece noi ne-am înturnat şi către el, tot aşa, cu toții, la grămadă... dacă nu ar fi strigat careva : vine domnul general, i-am fi isprăvit acolo. în marginea pieții... lasă că nici aşa nu or scăpat... că i-am luat şi i-am dus de acolo... pe George, pe cioban, l-or pus ai noştri în picioare şi l-or împins cu parul din urmă... pe popă l-am dus pe sus o bucată de drum...

dupa aia I-am pus şi pc el în picioare şi l-ani dus aşa **mai** departe... il trăgeam de barbă, cum tragi taurul de belciug cînd ii duci la tăiere... aşa am intrat în curtea unui om, **a** unui român... nici n-am luat seama la asta, unde am intrat... am văzut că ferestrele casei erau sparte şi că în jur, prin curte, era vraişte mare, era harababură... mai trecuseră unii pe acolo, se cunoştea... stăpînul casei era plecat, era dus în refugiu... nu ştiu... acasă era numai nevastă-sa,

o muiere la cincizeci de ani, voinică şi ageră, aspră şi netemătoare... noi nici nu i-am avut grija, ea a ieşit la'iveală, cînd l-a văzut pe popa de român... cum o să-l țipați voi în fîntînă pe domnul părinte, că era o fîntînă în curte, cu roată şi cu lanț, cum sînt mai toate fîntînile dc aicea, de pe *la noi* (pot să zic şi eu aşa : de pe *la noi* ? întrebase Gyuri, aştcptînd degeaba un răspuns, fiindcă Ion nu zicea nimic, asculta şi se gîndea)... n-a zis aşa muierea aceea, a strigat, a răcnit vorbele acelea... şi a sărit între noi, să-l scape pe popă de la moarte (de George nu-i păsa, de parcă nici nu ar fi fost)... nu l-a scăpat, cum era să-l scape... a intrat ea în moara bătăii... a intrat ! ?... a ieşit numaidecît, că a fost țîpată ea în fîntînă, în locul popii... nici nu mai ştiu cine a țîpat-o... am auzit un strigăt de groază şi-am văzut lanțul fîntînii cum se desface de pe sul... că găleata, bag seama, era deasupra şi a alunecat şi ca la fund, cînd a fost țîpată muierea... multe nu am avut eu vreme să consta- tez... că a sărit iar la noi prăpăditul acela de George, să ne sfîşie şi mai multe nu... aşa otîngit cum era, că nu mai avea înfățişare de om : era plin de sînge, vedea numai cu un ochi... şi cînd vorbea, făcea clăbuci la gură, clăbuci

de sînge... abia se înțelegea ce zicea : măi oamenilor, măi mișeilor... a apucat să-l pună pe unul la pămînt, cu toate că ăla dădea cu parul în el, cum dai în cîte-un bou... dar el tot l-a trîntit... şi-a căzut peste el, **umplindu-1** de sînge... pe ăştia nu-i mai țipăm în fîntînă, a zis careva dintre ai noştri, după ce l-am împins pe George într-o parte... aşa am şi făcut : nu i-am țipat în fîntînă... dar nici nu i-am >|i[iertat... i-am pisat pe amîndoi în fel şi chip, cu luare- aminte, nu cu mînie... poate că i-am fi iertat, i-am fi lăsat cum se aflau la ora aceea, că era trecut de amiază... dar

s-a pornit şi cl să se contreze cu noi... ne blestema m 1ıia|e felurile : să nu vă ajute Dumnezeu şi să vă spulbere ili ■ pe fața pămîntului, pe voi şi pe urmaşii urmaşilor vnşlri... şi să nu aveți loc sub soare, să vă prefaceți, de vii, ın coptură şi în puroi, să deveniți pulbere de pucioasă şi i ulb de scrum... să nu vă fie sufletul legat de nici un loc.„ ■..i nu aveți, să nu avem, adică, nici un pic de liniște... să vi :,c pară că sînteți străini şi de prisos peste tot, aicea dar şi la voi în pustă... i-am smuls barba, l-am butuşit şi l-am Irîntit prin curte... dar el tot nu se astîmpăra... ca şi Ceorge ăla... că şi ciobanul acela, odată începea să urle, cmd "se dezmeticea... urla ! ?... clocotea ca o gură de la- h ină... unul dintre ai noştri a zis că ar fi bine să-i tragem pe roată **pe amîndoi, să le dăm o lecție numărul unu... dar cum ! ?... şi de unde să luăm roata ? !... că gazda, omul în curtea căruia am fost pătruns noi, nu avea car şi vite...**

■ i-aluncea s-a dus careva în vecini şi a adus o roată, o roată adevărată, despre care popa a zis că nu-i bună... că roata cu care a fost omorît Horea era altcum, avea o cuțitoaie într-o obeadă... ce cuțitoaie, care cuțitoaie ! ?... a bună şi asta... iar tu, popo, taci, dacă vrei să scapi... nu mai tot hondrăni pc-aicea, că te băgăm pe tine în lucru... băgați-mă, a zis el. pisați-mă cu roata, zdrobiți-mi fiecare os, faceți ce vreți voi... numai pe omul ăsta lăsați-1 în pace... nu l-a ascultat nimenea, nici vorbă... atîta doar că ara isprăvit numaidecît cu el... sergentul a isprăvit... i-a **vîiit** un par în gură, să tacă... şi i l-a vîrît aşa de tare, că parul i-a ieşit popii prin ceafă... iar sergentul l-a mai răsucit un timp, să-l roadă sub ceafă... că aşa zicea el, că trebuie ros la ceafă popa, să se liniştească odată... s-a înturnat după aia către noi şi ne-a poruncit să-l scoatem pe cioban în mijlocul curții... şi să-l ținem de mîini şi de picioare... iar el l-a lăsat pe popă lîngă fîntînă şi a pus mîna pe roată... nu are cuțitoaie, da e bună şi aşa... i-a iiitați-vă aicea, zicea el de fiecare dată, cînd ridica roata şi cînd dădea cu ca în ciobanul acela pogan, care avea putere în el cît zece... că nu se dădea mort defel, degeaba îl pocneam noi cu roata... la picioare mai întîi, mai la deal după aia, mai către cap... n-a murit şi nu s-a potolit decît atuncea eînd l-a izbit sergentul cu roata, drept în frunte..^ cînd l-a izbit a doua oară, nu prima oară... numai atuncea s-a fost întins şi el, parcă ar fi vrut să se culce... iar **noi** am rămas toți într-un fel de goli.şte... parcă ne-ar fi prins cineva dezbrăcați... ori parcă am fi fost aduşi de cine ştie unde... careva a cerut **o** țigară... altul a zis că'ar bea ceva... ceva tare... noroc că a venit chiar atunci un furier, din partea colonelului... i-a spus ceva sergentului... trebuia să-i scoatem pe cei doi din incinta oraşului... trebuia să şter- gem^urmele şi să ne ducem mai departe... odată ne-am pus toți în mişcare, după ce a fost dată porunca asta... poarta s-a deschis numaidecît şi în curte a fost trasă o căruță la care erau prinşi doi *cai* mari, cai de povară... pînă cînd i-am încărcat pe cei doi, poarta s-a închis... să nu se vadă din uliță... aşa era ordinul : să-i ducem afară din oraş,., şi nici să nu se ştie ce ducem... de aia i-am acoperit cu paie şi cu fîn... iar curtea am stropit-o cu apă... cu apă în care era şi sînge, că femeia aceea, gazda, era în fîntînă... şi pe drum, prin oraş, din căruța cu care i-am fost dus noi pe amărîții aceia doi picura sînge... dar nouă nu ne păsa, ce-i drept... le spuneam celor care ne întrebau ce

cărăm, că ducem nişte porci, să-i pîrlim... porci mari si graşi, zicea sergentul, porci de soi... am şi vrut de altfel să le o.am ioc, după ce am ieşit din oraş... şi e de mirare că n-am făcut-o... nici nu mai ştiu cum de nu le-am dat foc... ştiu ca i-am ţîpat într-o rîpă şi că după aia am prăvălit peste ei o dîlmă de pămînt, de nu s-a mai văzut nimic din co a fost.,, asta o ştiu şi că eram ostenit tare... ostenit şi neunişţit, cu gura uscată şi cu mîinile înţepenite... am dat .sa-mi fac cruce, aar nu am putut... n-am mai îndrăznit, că am văzut că aveam mîinile pline de sînge... asta nu ar li fo^t nimica, clar a doua zi am văzut lucruri si mai în-grozitoare... Am văzut-o pe văduva popii venind la colonel şi ceiîndu-i să fie arestaţi şi pedepsiţi cei care l-or omorît pe bărbatu-său... iar colonelul, care ştia totul, îi cerea nume, să ştie pe cine trebuie să aresteze... atuncea am priceput eu că era un joc şi că popa ar fi trebuit să piară, orice ar fi fost... chiar dacă nu ieşea prin oraş... ar fi fost luat de acasă şi ar fi fost supus aceloraşi chinuri..."

IX

„...Cerbul de care vorbea Calae, spuse Ion într-un tîr- ziu, timp în care lumina ţiuî îndelung peste poiană şi peste păduri, a murit pe o vreme ca asta, pentru că asta-i vremea lor, azi-mîine încep să boncăluiască... Şi cînd încep, nu mai isprăvesc, dimineaţa şi seara, dar mai ales seara, fac muntele să sune şi să vuiască... Ba se aude unul dintr-un loc, ba-i răspunde altul din altă parte : Uau-uau- uau-ăăă-ăăă-ăăă-uah-uah..."

,.Dar ei, întrebă Gyuri de formă, fiindcă el era nedumerit, peste măsură, că Ion vorbea de altele, după tot ce auzise, au un soroc a lor, o zi anume, cînd încep să boncăluiască ?"

„Un soroc au, dar nu şi o zi anume, răspunse Ion în acelaşi fel, ca de departe, prin septembrie îi năpădesc fioarele iubirii... Atunci încep ei, în luna în care sîntem noi acum, să iasă din singurătăţile lor şi să boncăluiască... Cîteodată, îmi spunea un pădurar, nu Calae, altul, încep mai devreme, altădată încep mai tîrziu..

,.De ce ? ! stărui Gyuri cu mai mult interes. Cc-i determină să se poarte în felul ăsta ?:<

,.Nu se ştie... Pădurarul acela zicea că ei, cerbii, şi ciutele, bineînţeles, prevăd vremea, o presimt cu mult înainte, fără greş... Şi că dacă iarna va fi lungă ei intră mai tîrziu în vremea iubirilor... Trec şi în octombrie cîteodată, ca că nu Ie piară spiţa, să nu fete ciutele pe vreme rea, în zăpadă şi frig, cînd nu-i nici hrană prea multă..."

„Şi cum de simt ei ce va fi ? !"

„Nu se ştie, e o taină a lor, cum sînt atîtea altele, pe care nu le-a dezlegat nimenea... Pădurarul care mi-a povestit de treaba asta zicea că a verificat personal — chiar aşa zicea : am verificat personal — şi că se împlinea de fiecare dată ce era să se împlinească : dacă cerbii începeau să boncăluiască devreme, iarna era scurtă, iar dacă începeau să boncăluiască mai tîrziu, iarna era iungă şi grea..." „Dar tu i-ai văzut vreodată de aproape ? !"

„Pe cine ?"

;.TV domnii corbi, pentru că vad ca eşti iiuliagosi.it de pl P'^rcti ai H în ca ici ari şi tu ; ? ,

' ' intr-un fel si eu sînt în călduri, doar ca ale melc si rrni altcum : sînt pline de dor şi dc jele., citeodata, îai alte- ,.,'i «îvit răscolite de pofte, cum nici nu credeam ca sc \ **a**

ru»-sisE"-a ~

însumi, că sînt om în putere sînt In iloarea virstei, cm
sc 7Îco, cu ioalc că nu mai sînt tmai... +

Si cine a fost muierea asta. întreaba Gyuri cu V? *£■■ aspru şi uscat, strunit totuşi, cine-i minerea aceea nazdia-

Erjika. măi Gyuri, ea a fost. ea csie, cum cred că ai înţeles şi tu ! ?'1 ”

..Am înţeles. îi arept, e adevaiat ....” ^ ^

Atunci de ce ai mai pus întrebarea as ta ; , le.ai

Să /.ic si eu ceva, sa nu tac .... Ci., tu - (-

aplicat să vorbeşti dc cerbi, după ce ţi-am pove^n ti-am povestit ? !" w

’ ,,N-am făcut-o dinadins, sa ştu ....

’pontm^ă^ii-am adus aminte de anumite lucruri, m-am gîndit la unele şi mi-am amintit de adele, cum întîrnplâ cîteodata...“

.Da ? Foarte interesant, ma !...”

’.Nu ştiu dacă e interesant, dar e adevărat, în-

,,Se poate, dar cc-i cu cerbii, deoarece vad ca-i laşi şi pro ci deoparte ! *I* «

„Nu-i las, n-ai grijă... Tocmai_asta_ vroiam sa- i spun

• ip C.ru cu nimica dacă îi auzi şi nu-i ve/.i... tu am avut

■, ,1 *V\V-* S-i Văd!... M-a luat un pădurar şi m-a dus°îa un observator, care e ca o căsuță de scmdura, m “ S c- eia sînt tăiate trei ferestruici... Am mai fost o d'-lH dimineața, dar atunci n-am avut noroc, am auzit cerbul cum boncăluia, cerbii, de fapt, că erau mai mulți...

1 O <> l<JO

\ u Lla * -

Pe unul l-am si văzut, de departe însă... Era ceață cînd : m ajuns noi, ccață mare şi grea... Numai culmile erau atinse de lumini, pînă pe la jumătate... încolo, numai cca>,a, de nu se vedea nimica... Şi după aia, cînd s-a ricueat ce^a, plantația s-a umplut de lumini, de era şi mai greu sa-ı vezi... S-au rărit şi boncăluilurile lor, ale cerbilor... una însă tot se auzea, de pe-aproape... Padurarulnu-a făcu. semn să mă țin după el şi să merg cu grija... Dar eu, om de cîmpie, umblam cum umblă ursul prin smeuriş : nimeream numai peste crengi, călcam în gropi şi iaceam larmă asa de mare, că bietul pădurar nu şoa ce sa mai zică îmi făcea mereu semne, necăjit... Dupa aceea mi-a făcut deodată alt semn: să mă **opresc,** oprmdu-se şi el, în poziția în care se afla, parca am fi fost pe fiont... M-c.m oprit si am aşteptat... El îmi făcea semn sa ma uit intr-un anumit loc...'M-am uitat, m-am holbat ca prostul, dai n-am văzut nimica... Şi-atuncea, m-am apropiat şi mai mult de pădurar, să-l întreb unde era sălbăticiunea... Abia atuncea am văzut-o, pentru că cerbul zacea, sta culcat, sărind în picioare pe urmă, cînd m-a^ simțit pe mine, țiş- nind cum țîşneşte rîndunica în zbor, că numai pasarea asta mai face asemenea mişcări, cum fac cerbii ■•••

,Da si ? !... L-ai văzut ori nu l-ai văzut . . ' ^

"L-âm văzut, cum să nu, numai cîteva clipe însa, pentru'că el o odată a fost pe culme, de unde s-a mai uitat o dată înapoi, către locul unde stăteam noi... S-a uitat cum se uită omul, cum spunea Calae ca face cerbul acela al lui, care pare sau poate că chiar este aşa : nazdravan, cum n-a mai fost altul, cum nu poate fi decît cerbul, din^e toate făpturile pădurii !...“

„Si de ce numai el, mă rog frumos ? ! **„**

,,Nu ştiu, Calae ar putea să ne spună... Ce ştiu eu e că ți-1 întipăreşti greu în minte, după ce l-ai văzut... ic uiți la el, îl vezi bine, cît îl vezi, după aceea cmd a dispărut cînd s-a topit el în lumina, cmd s-a scufundat el in La ierburilor, ori cînd a intrat în pădure, te întrebi aaca l-ai văzut, clacă nu ți s-a năzărit cumva... Dm cauza mei- sului, pesemne, din cauza felului cum umbla el prin lume parcă ar pluti, parcă n-ar fi cît un bou de mare ! ?... fcxcx calul, cel mai ager cal, cel mai iute, nu umbla cum umbla cerbul !... Calul e smucit în mişcări, e abiupt in toc

f;,r< chiar şi-alunci cînd fuge ca vîntul... Dar cerbul, ori ca fui*<\ ori că merge pas de voie, pluteşte, mă, de nici nu-li dai seama cînd s-a dus, cum s-a scufundat el m
neguri sau în lumini !“ _ „

Abia atunci, abia acum se convinsese Gvuri ca Ion vorbea de cerbi fără nici un scop, îşi amintise de ei şi-i spunea si lui ce văzuse, ceea ce nici nu era rău ,.nu-i iau defel, deoarece poveştile mai sting încordările dintre oameni', îi îmblînzesc, oricum. îi fac să mai uite de necazuri ' îl întrebă, tocmai de aceea, cum a fost seara, cmd au stat „în observator", iar Ton nu numai că nu se lăsă rugat, se încălzi şi mai tare. deveni mai melancolic, parca ar fi trecut de curînd prin împrejurările acelea^— ..parca ar fi el însusi cerb, în vreme ce Erjika e ciuta, una un ciule drept pentru care s-a încălzit dumnealui aşa de tare, i'ire-âr el al dracului să fie, dacă îl mai prind o data pe la mine. nu îl mai iert !... Dacă ajungem cu bine acasa !... Dacă ajungem ! ?... De ce să nu ajungem ? !... Le facem astăzi pe toate, să le golim ăstora muntele, cum suna ordinul, că de aia ne-a împins preşedintele la deal, sa nu mai aibă el de furcă cu şefii de la judeţ !... ^

....Seara. îsi continuă Ion povestea, vorbind în acelaşi
fe! de parcă lucrurile s-ar fi petrecut ieri. în una din sori. mai ales. a fost grozav !... Nici n-am intrat noi bine in observator, nici n-am apucat să tragem uşa după noi, **ca** ocibii au şi început să boncăluiască... Pe departe, ce-i drept, dar au început... Unul de aicea, altul de dincolo... Ziua era frumoasă şi limpede, e adevarat. cum ar fi şi ziua asta a noastră, doar că nu era aşa de caldă... Iar eu,
oo să zic. eram aşa de prins de împrejurare, că săream mereu de la o ferestruică la alta şi-l tot întronam pe pădurar unde sînt şi de ce nu se văd... El mă domolea Şi-mj c.nunoa. zîmbind. să am răbdare... Altfel, zicea el. daca ma ıUı. foiesc pe-acolo, *ei* mă simţesc şi nu se mai arată d.->f<?l.;. Ivi-am liniştit, ce era să fac... M-am hotărît să stau neclintit p;nă cînd se apropie de noi buciumările mari ale ceroiior... Dar pădurarul, tot el, mi-a făcut semn să mă uit într-un anumit loc... M-am uitat, neîncrezător, fiindcă din partea aeec-i pu se auzea nimica... De văzut însă se vedea bine... Un cerb! unul singur şi fără ciute, venea către noi pe **o** potecă... Venea şi se oprea din cînd în cînd, alipindu-şi coarnele de greabăn, parcă s-ar fi alintat pe sine... A boncăluit şi el pe la un timp, după ce a părăsit poteca, fiindcă a părăsit-o, fie că ne-a simţit pe noi, fie că nu avea încredere în observatorul acela... A ocolit mult, a suit în zigzag o coastă întinsă, pînă cînd a ieşit pe culme... Unde l-am văzut cum stătea arcuit în lumină, cum scotea el din piept tunetele care i se grămădiseră acolo toată iarna, toată primăvara şi toată vara... C-aşa se părea că face, aşa făcea: se apleca'uşor la fiecare boncălitură şi-abia după aceea îşi trimetea peste plantaţie şi peste păduri cintarea lui mare şi puternică : ăauu-ăauu-ăauu !... S-a sucit pe urmă, cînd nici nu ne aşteptam, şi-a luat-o către noi... Am fost convins de data asta că nu se mai opreşte pîna în peretele observatorului... S-a oprit însă, a mai făcut cîteva popasuri, adulmecînd şi boncăluind... Ultimul popas l-a făcut la mai puţin de o sută de metri de observator, fura a ne lua pe noi în seamă, aşteptînd alt fol dc semnale...' Nici n-a trecut mult, cît să-i văd o buburuză de spumă m colţul gurii... Şi clipirea ochilor, care era aproape omenească. te rog să mă crezi... Şi luminările coarnelor, c-aşa avea coarnele, ca nişte luminări... Nu în întregime insa, numai la vîrfuri erau aşa : ca nişte teci de ceară, ca nişte pumnale de aur... S-a dus pe urmă, s-a scufundat în lumina de după cuhne... Altul însă, unul şi mai mare — celălalt n-avea, după socotinţa pădurarului, decît doisprezece ori patrusprezece ani -- - a venit pmă aproape de noi, sa iu, kie în coarne şi mai multe nu... Ăsta a venit din dreapta, a plugărit-o mult pe după culme, răscolind luminile eu boncăîuilul lui. că aşa de tare boncăluia — ăăaaauuu-ăăăaaauuu... — de mi se părea mereu că trece ceva pe sub noi, o vîjîitinâ de

ape, un trăsnet pieziş, un Iau-, ee trăsnete... Nu-1 vedeam, nu-1 văzusem la început, şi poate că si din pricina asta păreau mai tari cmtarile acen-a a.e lui... Dar şi după aceea, după ce s-a arătat el în lumi.-.a. tot aşa erau, dacă nu chiar şi mai tari, atîta doar că ii vedeam... Vedeam şi ciutele, le-am văzut cîteva eh pe, fiindcă ele, am băgat eu de seamă, sînt mai gripai:: m asemenea împrejurări, în vreme cc ei smt netcmatoi i... Asta, mai ales, habar n-avea, a dat bucium de dragoste către pădurea din cealaltă parte a plantației... A rmvit îndelung, legănîndu-se pe undele pe care tot el le stîrnca m *munte*... Pe urmă a venit deodată către observator..; S-a sucit aşa ^ de brusc şi-a venit aşa de iute către observator, încîț cu am tresărit şi-am dat să mă trag din -Şuia iei estruicii... IVI-a oprit pădurarul, m-a strîns tare ae bia;, să stau neclintit... Şi mi-a făcut semn cu degetul, să tac... L-am ascultat şi-am stat neclintit, uitîndu-mă la cei b cu nişte ochi care mai mult l-au nedumerit, decît sa-1 sperie... Fiindcă s-a apropiat şi mai mult, cu pas uşor ttmnd capul într-un anume fel, tot aşa, a nedumerire..! Ciutele s-au depărtat, au trecut culmea şi-au intrat într-un puc ele brădui... Dar el, nimica, să ne ieie în coarne si mai multe nu... Nu se uita însă la noi cu mînie, cum se uită, să zicem. cîinele cînd_ ți-i duşman, ori cum se uită lupul, 'ori ursul... Uitătură lui era întrebătoare, cum nu poate fi decît uitătură'omului... Era multă mirare în uitătura asta a lui oar parca era şi tristețe, un alean nelămurit... Altfel, în ce pliveşte înfaii.şarea lui, trebuie să spun că era măreț în toatej avea optsprezece crengi în coarne, pieptul îi era eum îi pieptul unui taur, doar că era mai înălțat, ca şi grumazul^ ca şi coama de pe grumaz, ca şi fruntea,' ca şi ' capiu, m întregime... Toate erau aşa la el, de la arcuirea ! picioarelor şi pînă în vîrfurile albe ale coarnelor... Toate zvîcneau în sus, toate erau făcute pentru înălțare, pentru semeț ie... Părul îl avea brun-cenuşiu, argintiu pe alocuri Iar o roză îi era ciobită la vîrf... Mult n-am putut să-l cercetez. pentru că el, dacă a văzut că nu mişcă nimeni în observator, s-a sucit şi s-a depărtat, s-a dus'către ciute, a intrat în luminile care năpădiseră partea aceea de plantație... L-am mai auzit boncăluind un timp, după aceea nu l-am mai auzit... Nu l-am mai putut deosebi de ceilalți, de fapt. fiindcă au început şi alții să boncăluiască, de peste tot s-a sUrnit aşa un clocot, că mi se părea în cîte-o clipă că-i plin muntele de cerbi... Şi poate că era, deoarece ei, în asemenea împrejurări, iau muntele în stăpînire, bon- caluiesc şi se bat în coarne, trezesc pădurile din amorțire, se poartă, într-adevăr, ca nişte stăpîni !..."

.....Dai tu. spuse Gyuri încet, şi nu imediat, cum de nu te-ai făcut vînălor ori pădurar, dacă-ti plac asa de tare sălbăticiunile ? !"

..Nu-mi plac mic chiar toate sălbăticiunile, răspunse l.iii într-o doară, de lup, de pildă, nu-mi place defel, MIRI de viezure... Dar cerbii îi iubesc, e drept, îi iubesc pentru ceea ce îi omenesc în felul lor de a fi, pentru :;r:nocie şi pentru curaj !... Şi pentru că sînt singuratici l.ire L-'

,,Şi dintre oameni, care îți sînt pe plac, carc nu îți sînt pe plac, mai bine-zis ! ?"

„Da-i limpede, măi Gyuri, că-mi sînt pe plac cei care se aseamănă cu cerbii şi că-i disprețuiesc pe cei carc umblă prin viață cum umblă şerpii prin iarbă !..."

„Iar eu, se grăbi Gyuri să-şi concretizeze preferințele, nu pot să-i suferesc pe cei care dau ocol lucrurilor, în loc să le abordeze fățiş !..."

„Nu înțeleg ce vrei să zici, deloc nu înțeleg' ! ?:t „Da-i limpede, mă, cum ai zice tu, că mă refer la tine şi la poveştile pe care mi le-ai spus, ca să nu zici nimica de ceea ce ți-am povestit eu mai înainte L."

„Ți-am spus că nu-i aşa, dar dacă tu nu poți şi nici nu vrei să ieşi din făgaşul ăsta, fă bine şi spune-mi ce legătură este între întîmplarea de care mi-ai vorbit, între mîrsăvia aceea a voastră si împrejurările de la Săcu- laz ! ?..."

„Este, cum să nu fie ? ! răspunse Gyuri numaidecît. C-atuncea, la Săcălaz,

eu mi-am amintit şi m-am gîndit mult de tot la omorîrea popii... Şi a celorlalţi... Eram necăjit şi din alte pricini, eram cam neliniştit, cum sîntem îndeobşte noi, ţăranii, cînd dă colţul ierbii... Toate or pornit de la mîini... Stăteam cu amîndouă mîinile pe genunchi şi ascultam ce se spunea în sală... Şi mă uitam la mîini, mă uitam şi nu-mi venea să cred că amîndouă mîinile erau pline de sînge... Am vrut să-mi aprind o ţigară, am vrut să fac ceva... N-am mai făcut nimica... Şi nici nu m-am mai uitat la nimenea... Am devenit în schimb mai atent faţă de tot ce se zvircolea în sală... Şi-am stat şi am tot ascultat, înfiorîndu-mă... Iar după aia, cînd m-am scuturat de toate năzăririle, m-am sculat în picioare şi le-am întors şedinţa pe dos, am pus-o, adică pe făgaşul cel bun... Dar nu pentru că s-ar fi trezit conştiinţa in mine, cum a crezut săracul Vasile Rostogol, nici pentr u că am vrut să mă rup de ai mei, cum or crezut unii, ori că am vrut să mă pun bine cu autorităţile, cum or zis alţii, ci pentru că am vrut să scap de propriile mele amintiri, să mă îngrop pe mine însumi în uitare, să mă salvez şi eu într-un fel

,,Şi-acuma, cu mine, întrebă Ion, cu blîndeţe dar cam pieziş, de ce vorbeşti aşa de stăruitor de lucrurile astea, de ce te întorni mereu la ele, ca să-ţi faci altă faţă, sau de ce ? !“

„...în nici un caz... De altă faţă n-am nevoie... Ce sa fac cu ea ! ?... Vorbesc pentru că nu am vorbit demult de lucrurile astea, le-am tăcut îndelung... Şi-i rău şi aşa, să ştii, îi mai rău decît dacă ai fi fost pedepsit, ţi-am mai spus-o !...“

„Aşa e, ce-i drept îi drept, dar cum de ai scăpat tu nejudecat şi nepedepsit ! ?“

„Or scăpat ei şi alţii, care or făcut mai multe !...“

„Cum, mă, cum ?"

„Simplu de tot: s-or strecurat printre _ lucruri, _or căzut printre pene, s-or dus la vale pînă şi-or pierdut urmele...“

„Se poate aşa ceva ? !“

..S-a putut atuncea, în anii dintîi, de după război...' Că atuncea, nu ştiu dacă tu ai aflat de treaba asta, acolo, în Ardealul de'nord, a fost o vreme administraţie de front !... Şi-n vremea asta or fost oprite pentru voi, pentru români, căutările de vinovaţi şi de vinovăţii !...“

Ion' ar fi vrut să întrebe :_ „cum aşa, mă, de unde pînă unde ! ?“ Nu mai apucă. în deschizătura potecii, în partea pe unde urma să meargă ei, se ivi, ca din pămmt, un grup de oameni, o ceată pestriţă şi gălăgioasă, străină întru totul de locurile acelea. în fruntea cetei mergea o femeie blondă — „mai mult roşcată decît blondă...“ —, Îmbrăcată cu un trening vechi şi cam rupt, încălţată cu nişte cizme de cauciuc ; alături de ea umbla un fel de cm slăbuţ şi speriat, cu mustaţa căzută pe oală, cu o privire de soarcce scăpat de curînd din capcană ; în urma lor venea unul înalt şi drept, îmbrăcat şi el cu ce se nimerise : cu un pulovăr gros, tras de-a dreptul peste o salopetă veche, cu nişte pantaloni ele schi şi cu nişte bocanci mari în

,,Moare (individul se deosebea de ce alți P™ ?m»l r“
!„ accentuată, fiindcă era negru-taciune^
li:„ba, neagră şi fioroasa, negre u e.au mnslatile n^r
• mincenele, numai privirea **11** era alba, de pai ca , ii d la lume cu un ochi întors pe dos, răsucit de ur **:, de scîrbă) ; lîngă umărul lui stătea o** nrîts ____ Ileana o chema —, care u iacea insa ,'lulci altuia din urmă. unui pletos bătrîn şi cam şleampat,

JSS? măre, «**«,» rrfcr,rA

Iundcă altfel, acum, era darapanat iau de tot m ur . i np nlături se foiau alții : un fost actor de arc, cu Iuairă si cu mers de şobolan opărit ; un fost medic, caie

“us n£t “„pfr^rdeSTn^

.util. Cam > *V* ’ învioraseră imediat, cmd

' imUsc'lî'îărgir.iea ți’căldură poienii, zbîrlindu-sc apoi,

' "id “SSa? U SS SSi său, sculîndu-,e numai- ,:,citTn pă'oare; cum făcu dc altfel şi Gyun - vu.o i;.coace !...“ .

Cîinele nu veni, se dădu însă deoparte, se apropie de I -nat *Tse* uită dintr-o latură la adunătura aceea pestnța r g1l£ioasă O singură dată se suci scurt, clănțănind una *An* javrele grupului, care le, ma .■vă mult, nici mai puțin, sa se shrene pe picioiul lu .

... Ai văzut, omule, îl întrebă femeia în trening pe j.in. a **crezut** că-i **monument** al **naturii,** a vrut sa P-Ş- Pe

An v“7 ut spuse Ion, întinzîndu-i femeii sticla cu , inars! fiindcă ăştia," veneticii^ tăbărîsem nuiuaidecîț peste i întrebînd de țuică şi de țigan (şi de t,?c,*u)* , ia , b'k că-i tare şi-i bun !.,. Şi dă sticla mai departe, ca u,i tlVCITI !... . , •

înainte de a-i da sticla **Ion** aruncă vreo “Uva.sooiH Aliidll ; VACVi. ^ peste ..mormîntul celor doi o«mem . ..nu arunca bunătate ae înțelese şi protestă pe loc -- n

pileală !...“ —, tovarăşii ei de drum — ,,de drum şi de luptă !..." — făcură la fel, doar Gyuri tresări şi se înîioră, fără a spune însă vreo vorbă.

„...Foarte bună, extraordinară ! ţipă femeia după co bau zdravan. Ia şi tu Iorgule, îi spuse ea ţiganului aceluia înalt şi bărbos, ia şi tu Nae !... Luaţi şi "beţi că acesta este sîngele muntelui !...“

,,Asta-i nebună ! se gîndi şi se socoti Ion, parcă ar fi avut în faţa lui o arătare. îi aşa de apucată că nici nu-şi mai dă seama ce zice şi ce face !...“

„Şi voi, cu ce treburi pe-aicea ? întrebă el, adresîndu-se tuturor. Că muncitori la pădure nu sînteţi, nici cu stinelo nu aveţi legătură ! ?...“

„Nu, nici vorbă, spuse unul din urmă, noi sîntem culegători de fructe şi de bureţi !... Dacă te uiţi bine la noi o să bagi de seamă că sîntem căzuţi toţi din căruţa vieţii, unul într-un fel. altul alt fel...“

„N-am băgat de scamă lucrul ăsta ! spuse Ion. Şi nici prietenul meu nu cred că l-a observat..."

„Nu !" spuse Gyuri, bucuros că era angrenat în discuţia aceea ciudată.

Dar ceilalţi, veneticii — „căzuţii vieţii, prăvăliţi! şi rostogoliţii !..." •— nici nu-1 luară în seamă. Nici pe Ion nu-1 mai luară în seamă. Se perindară însă prin faţa lor, dc-a dreptul s.iu pe ocolitele — „eu am fost medic !...", „el ar ii trebuit să fie director !“, „ea e antrenoarea grupului nostru[1]", „Iorgu e un fel de Rasputin al oraşului nostru ..Dabijeanu e alergător de fond, de-aia e aşa de scăpătat, fondul l-a mîncat !...“, „Doar cel opărit s-a risipit în plăceri !...“ ..Ăştia sîntem, ce mai !...“ — goliră sticla de ţuică, mai eerură „ceva de supl“, băură şi ce le dădu Gyuri, fiindcă avea şi cl o sticlă în taşca aceea a lui. Iar după aceea plecară, o luară din loc tot aşa de brusc, cum veniseră, se depărtară făcîndu-le semne celor doi — „Pa şi pusi, mutălăilor !", „Aveţi grijă să nu vă mănînee ursul !", ..Să nu vă fure bau-bau! !", „Să nu vă eher- de.ţi, mă !...“

în urma lor. în poiană se statornici o linişte aşa de mare şi atît de nefirească, îneît lor, celor doi, li se păru, aproape în aceeaşi clipă, că îi aud pe „ceilalţi doi" cum

IIci'ii dc pietre sure şi atît de felurite. Se auzise un

■ la un moment dat, de parcă cineva ar fi vrut

:i iasă printre pietre, ori chiar ieşise. Nu era nimeni, bineînţeles, doar o piatră care fusese mişcată de ceata culegă- iurilor îşi căuta acum locul vechi, foindu-se.

,...E piatra, nu-i nimic altceva !:[îi spuse Ion lui (; vurî. uitîndu-se urît la el, cum se foia pe loc, a nelinişte, a teamă.

..Dar de ce s-o fi mişcat ?” întrebă Gyuri încet, parcă ,r fi vorbit cu gura altuia.

..Cine ştie ! ?... Au mişcat-o prăpădiţii aceia... Şi ea, după aia. a vrut să se întoarne la locul unde a fost stat !...“ ..Cum să se întoarne, doar nu-i vie ! ?“

’.Nu-i. dar de mişcat s-a mişcat, ai văzut şi tu, şi-ai :iuzit. nu-i aşa ! ?"

..Da. aşa e, dar amărîţii aceia sînt decăzuţi rău de tot !“ ..A-a o să fim toţi pînă la urmă. toţi o să lucram pe unde şi ce se va găsi...“

..Chiar aşa ? !“

..Chiar !... Calae îmi spunea că se va desclucle şi răci iui mare şantier, se face o hidrocentrală, ori mai multe, i-a lunci să vezi cum se va umple valea asta de forfotă şi de lume. fel de fel...“

,. Ar îi păcat, mare păcat !“

..Eşti contra progresului, după cile pricep eu ! ?“

„Na sînt contra nici unui progres, dar nu-mi plac răscolirile, nu-mi plac tulburările !“

,.Tocmai ţie. după ce ai trecut prin atîtea vînzoleli ?“[1] ,.Tocmai de aceea, măi Ioane !... Cîteodată măcar nu aş vrea să mai ştiu de nimic, nici de Ungaria, nici de România, nici măcar de Ardealul ăsta al nostru !...

Ardealul ăsta, măi Gyuri, n-ai ce-i face, e parte din ţara ceialaită, din România !...“

,,Atunci de ce îi spuneți şi lui țară ? !'

..Aşa-i la noi, aşa a fost mai demult, că anumite locuri s-au numit *țară,* poate pentru că erau alcătuite din pilcuri de sale. nu pot să-ți dau acum răspunsurile cele mai potrivite, dar de simțit simt cu toată ființa mea că-i aşa si nu-i alt Tel !..."

„Şi eu simt cu toată ființa mea că nu-i aşa şi că astea-s vorbe, mă, îi propagandă curată, care a fost aruncată între oameni mai demult, să nu se înțeleagă între ei !... Aşa or stăpînit lumea vechii cîrmuitori ,,Asta-i adevărat, dar acuma-i altceva şi-i păcat să umbli cu mişelia după tine !"

,,îi păcat să umblăm cu minciuna după noi !... Să vorbeşti mereu de egalitate şi să te uiți mereu în blidul celui de alături

„Păcatul e altul, măi Gyuri !"

„Care-i, mă, că văd că tu le ştii pe toate ? !"

„Păcatul e că unii, care vorbesc de drepturi şi de egalități, nu se socotesc parte din *țară,* vorbesc şi se poartă ca şi cînd ar vrea să surpe totul !..."

„Şi cine sînt ăştia, măi Ioane ? !"

„Ți-i spun eu mai la deal, îți povestesc eu şi de asta, cînd om ajunge la capătul drumului !..."

„Şi dacă nu ajungem, dacă ajung numai eu, cine o să-mi spună, cine o să vorbească în locul tău ? !"

„Se găseşte, n-ai grijă !... Dacă n-o fac eu o face cîinele meu, o face Bărbat, care o să-ți sară imediat în piept, dacă te atingi de mine !..."

„Eu n-am spus că mă ating, am vorbit numai de ajuns, cine vorbeşte în locul tău, dacă tu nu ajungi acolo, la slina aia blestemată !

„Firul de iarbă o să vorbească, mă !... Şi bradul din muute !...Şi fagul pe sub care am trecut noi !... Şi izvorul în care ai călcat tu adineauri, cum calcă boul în balegă !...Şi muntele o să vorbească, mă, şi-o să se scuture de tine cum se scutură cîinele de purici, aşa o să te arunce în hăuri, ca pe-un nimica !..."

„Doar nu vei fi avind puteri nenaturale, mâi române ! ?"

„N-am nici o putere, mă, sînt ca şi tine, atîta doar că sînt sortit să țin cu dreptatea şi cu binele !..."

„Şi eu sînt sortit să fiu frate cu nedreptatea şi cu răul, da ? !:<

„N-am zis asta, mă, n-am zis-o şi nici n-am gîndit-o L: Eu m-am gîndit, cînd am vorbit, la mine !..."

„La tine şi la neamul tău, nu ! ?"

, Da, bineînțeles, ce, tu, cînd ai săvîrşit bravai i!e ncclea ale tale, nu te-ai gîndit la nimeni, nu î-ai simțit m spatele tău pe ai tăi, pe cei care te-au îndrumat in via
« i te-au scos după aceea în lume ? !..."

Gyuri sperase că nu se vor mai întoarce la „poveştile celea" — „cu aceeaşi față, cu aceeaşi inimă, cu aceeaşi dorință duşmănoasă de a judeca şi de a condamna, fata a sti totul, fără a ține seama de ceea ce s-a petrecut cu mine atuncea şi după aia !..." Se pregătise sa spună ;.!tceva lui Ion. Vroia să povestească de un mistreț nazdia- van, aproape fantastic, pe care îl chema Arpad. Aşa il botezaseră oamenii de la Săcălaz, fiindcă acolo cunoscuse «•! mistretul acela bătrîn, care se distinsese lața de ceilalți prin surzenia lui totală. Şi prin bătrinețe. Oamenii n spuneau la început *regele mistreților,* cu admirație şi cu uimire, pentru că alți mistreți, toată turma citeodata, se I răgeau înapoi, sau se risipeau, cînd auzeau zgomotele pe (• '■■e le făceau oamenii, ca să-şi apere semănăturile. Numai Arpad nu se sinchisea de nimic, trecea printre oameni, ititra în sat, le spărgea gardurile, se oprea unde vroia, |ie ziua, fie noaptea, ieşea în cealaltă parte a saoilui, cu cîte-o haită de copii după el, de se minunau femeile şi se cruceau bătrînele — „că pe ăsta nu puşca

nimenea, do ani de zile, ăsta-i vrăjit, ce mai, e fermecat ! Asta iiu-i sălbăticiune, e dracu gol !... E vreun om ae demult, c:.re a fost blestemat să se facă fiară !...“ Unu îl iubeau
< "i a admirau, alții îl blestemau, cu un fel de teama, cu o
iv liniște ciudată, venită peste ei cine ştie de unde, cine
..<▪o de cînd ..... Nu-i a bine cu porcul ăsta sălbatic ziceau
,.i prea le stie el pe toate, prea nu se teme elae nimica nw acuma, spuse Gyuri în cele din urma caca eu ma :,nuc si îi Dovestesc lui Ion de mistrețul acela nazdiavm ,• ■ Arpad. el va crede că o fac dinadins, aşa cum am crezut ,,, adineauri, cînd a vorbit el de cerbi!...; „Inseamna ca r -.-j nici un pic de încredere între noi, claca ne gmd>m i umaidecît la altceva !... înseamnă că nici egalitate nu a u st. dacă nu este încredere între noi, pentru ca e^alua- țoa fără încredere nu se poate, îi de forma totul, fiecaie zice ce trebuie să zică şi îşi vede de treoun, se gmdeşte ia ale lui !... Si după aia, cînd i se da bine, îl suguşa pe celălalt, cum ar vrea ăsta să mă suguşe pe muie acuma !: ...Dar nu pentru întâmplările acelea nefericite^ din 19*0.- ci pentru că sînt ungur, de-aia şi numai _ de-aia_.... Daca ar fi unul de al lor, cel mai rău şi mai prapacut daca ar fi, i-ar căuta o uşurare, l-ar judeca mai altiel, cu mal multă îngăduință !... Ba poate că l-ar şi ierta .... ,Asta-». da, că sîngele apă nu se face !... Iar tu, daca eşti ungur si dacă ai nenorocul să te naşii pe meleagurile astea, ori să vii aicea, cum am venit eu, ramu ungur, nu le alipeşti nicicum de pămîntul ăsta !...“ „Nu eşti lasat sa te alipeşti, esti ținut mereu deschilinit, să nu care cumva sa crezi că-i gata şi câ s-a uitat ce a fost !...“ „Cu toate ca eu m-am alipit, sînt de aicea, sînt, aicea, acasa la mine .... Iar alții, care nu au nimica pe cuget, se simt, cu atît mal
vîrtos, în drepturile lor şi nu le pasă de^ nimenea.....

„...Altceva ce ai vrea să mai ştii ? îl întreba ^ pe Ion' atît de brusc şi atît de tare îneît acesta ^tresari şi se sculă în picioare, freeîndu-se mereu pe ceafă uitindu-se gînditor de jur împrejur. Ce ai vrea să mai afli de la mine, în afară de ce ți-am fost spus pînă acuma ! ?..."

Tot, mă ! spuse Ion încet şi rar. Tot ce ai [acut tu pe acolo, tot ce s-a întâmplat atunci în partea aceea de

^ „Dar eu, mă, răspunse Gyuri, sculîndu-se şi el în picioare, nu sînt amestecat în toate, nu se poate sa tiu amestecat în toate, că n-am fost şi nu smt nazdravan ....

„Năzdrăvan nu eşti, e clar, dar blestemat şi mişel eşti, fără pereche !...“

Y)e nici ? !*4

” Pentru că ai tăcut atâta vreme, _ pentru că _ stai ^ de cîțiva ani buni lîngă mine, lucri alături de mine, îmi spui tovarăşe şi frate şi stai cu mîna pe cuțit m toata
vremea asta !...'" (

N-am stat, măi Ioane, nici vorbă de aşa ceva ....'

”l3a ai stat !... O tăcere ca asta c mai rea decît un cuțit pregătit pentru înjunghiere „Am vrut, mă..."

„Ce ai vrut ? !'! _ ” . ” ..

..Am vrut să vorbesc, să-ți spun că ştiu că tu ştu, sa
discutăm odată deschis !...“

„Si de ce n-ai făcut-o ? !'!

„Asta c, vezi tu, că am iot aminat, am zis că aşa şl in' dincolo, că o ii şi ca o păii... _ . ,,ncp nentru

ÎYiS%eceea ce U^au Ipus fumătorii ăia ai

pterat' m_a? li dat la fund, să nu se mai Ş^e de mme):t

Unde să pleci. ma,. cum sa te dai la **fuud .** • l.Ducîndu-mă în alt sat ori pe un şantiu, unue nu ini roabă nimeni cine^eşti şi de^unde vn răul si

Tot aicea rănuneai, ma, şi-aia.a, IA - . .

•l!:™“Sno1a«C’a“rXSSV"scoate răul şi mişelia

\ 'A lVGc\ln. ? - „7,-. t, O no rfjrp liC3,lC£l 01 iH.

namnnn oamenii siparrunluL pe uu. AI

,,ietaS"pe cSÎl-nu in!,» căldnda-1 în p.aoare, l-au

,I C';i-OTnvrii\tt“‘™^ Pd“tS%e iniimplă asta numai

p:Vle'd!,r tu te *lMeA*

ma',S.Sm:tS!“»î’’<SS!^“;;SPâ*S;. mereu de tara :,s,a îi care am si eu dreptul să triucse, aşa cum ,1

!,i • \\i ai; o drept, dar hai să lăsăm asia. să nu mai ocolim coca ce nu poate Ii ocolit !...

,,Ce, mă ? !:‘ _ ;;

„Ştii tu pi ca bine povestesc nimica, din

• •i'^rv'î me? proprie !...Dacă mă întrebi, răspund, ca Vă .«««₁₁* *>

’ Amºh>^’iar'judecătorii, ce să zic, mei nu erau aşa de aspri, cum eşti tu !... Asta e, mai Ioane..,

’,Să Upin ^mlrebări. dacă sîntem la Interesate, iu. să

"Uºmn?.° admise !i»m .W »>*» ««** "u partea dreapta... Asa >.. Şei în că începem’...

T)ar nu-1 întrebă nimic, numaidecît. Se duse mai înttj pîna în marginea pădurii, umezi îndelung rădăcina unul .stejar, scutura la si'îrşit din picior, — „ca un cîine", cunî .spuse Gyuri. Iar după aceea, cînd se întoarse la mormînt, H întrebă pe Gyuri dacă a fost sau nu a fost de față cînd li s-a dat foc unor oameni — „sub un pod de cal® 'erată, lîngă Turda..."

„...Asta s-a întîmplat în 1944, nu în 1940 !... Oamenii se ascunseseră sub pod, de front... Iar voi, horthyştii, i-ați împuşcat cînd i-ați găsit acolo !... Şi le-ati dat foc după aia !..."

„Se poate, numai că eu nu am fost acolo, atuncea !..." „Dar unde ai fost ?"

„în altă parte, tu unde erai cînd or venit gărzile lui Maniu în satele unde erau şi unguri ? !"

„^Eiam, se înțelege, în altă parte, luptam cu arma în mînă contra horthyştilor şi contra hitleriştilor !..."

„Poate că luptai, dar de *gărzi* de ce nu zici nimica, mi-ai făgăduit doară ? !"

„Zic, n-ai grijă, cu toate că eu n-am făcut parte din *gărzile* alea nenorocite, care nici n-au apucat să săvîrşească prea multe blestemății !..."

„Le _ aperi, va să zică ! ?... Mişeii, dacă sînt români, sînt mai altcum, nu-i aşa, se sfințesc pesemne ? !"

„Nimeni nu se sfințeşte, mă, mişeii sînt mişei, de orice nație ar fi, dar *gărzilor* acelora li s-a tăiat avîntul la timp !..."

„Şi armatelor horthyste, mă, adică nouă, ni s-a mai tăiat atuncea din aripi !..."

„Cînd, mă, că eu n-am auzit de aşa ceva ? !"

„Către sfîrşitul lui 1940, după ce s-or fost plîns ai voştri, din sud !..."

„Şi ce-ați făcut după aia : n-ați mai omorît şi n-ați mai dat foc, ați dat foc şi ați omorît ? !"

„Nu, mă, ne-am domolit, ne-am opăcit !..."

„V-ați opacit ? !... Ați dus oamenii în lagăre, i-ați carat cu bou-vagonul, cum sînt cărate vitele !..."

■',j „S-or întîmplat mişelii şi după aceea, îi drept, dar o domolire tot s-a petrecut, să ştii !..."

; „Ce fel de domolire, mă, de unde pînă unde ? !"

„Dintr-o parte în cealaltă parte a Ardealului !... Pentru că ai noştri, civilii dar şi militarii, or început să cadă pe gînduri de pe la o vreme !..."

„Cred şi eu, se schimbase mersul războiului şi se temeau, începuseră să se teamă !..."

„Nu era numai asta, să ştii, domolirea de care vorbesc eu se aseamănă mult cu ceea ce ai trăit tu cînd te-ai dus pe front, în răsărit, tu şi alții ca tine !..."

,,E posibil, dar tu ce făceai şi pe unde erai în 1944, în toamnă, că nu mi-ai spus, ai luat-o iar pe alături ? !" ,,în 1944, în toamnă, eu eram în zona Bîrgaielor !..."

,,Şi ce făceai tu pe acolo, măi Gyuri, culegeai flori ! ?" „Nu, culegeam poame, că florile se trecuseră !..."

„Şi omorai din cînd în cînd cîte-un român, să treacă vremea !..."

„Nu-i chiar aşa, mă !..."

„Poate că nu-i, dar de temut, acuma, de ce te temi de mine ! ?"

„Nu mă tem, că n-am de ce, tu nu-mi eşti stăpîn, aşa cum nici eu nu-ți sînt ție, sîntem egali, mă !..."

„Stăpîn nu-ți sînt, asta-i adevărat, dar egali nu sîntem, mă !"

„De ce n-am fi ! ?... Nu ai auzit ce zicea omul acela din vale, Calae ? !"

„Omul acela nu ştia că tu ai căzut din căruța omeniei şi că eşti mai rău decît un cîine !·<

„Omul acela era de treabă, măi Ioane, nu era cum eşti tu !..."

„Şi eu cum sînt, măi Gyuri ?·!

„Tu eşti mai rău decît o sălbăticiune, nu decît un cîine *V*

Se învrăjbiră din nou, apoi iar se domoliră, după ce îşi amintiră de sat — „de Uiejdea noastră, mă !...“ — unde trăia un suflet de femeie, care „ne iubeşte, poate, pe amîndoi, pe care am iubit-o şi eu, pe care poate că tu o iubeşti mai mult şi mai tare, pentru că tu ai ținut şi ții mai mult la ea, se vede asta cît de colo, c-odată te luminezi cînd îi rosteşti numele, te schimbi numaidecît, cînd îți aminteşti de dînsa !...“

X

Mărturisirea cea nud însemnată nu se produse acolo, lîngă mormânt. Se chinuiseră mult — ..poate ca ,ı _ cauza mormîntului, poate că şi din pricina Erjikai ori luminii care curge şi tot curge peste noi, -ca unJMm aş fără de sfirşit !“ — neizbuUnd insa sa se limpezeasca ri între ei sau ei față de .,anul acela blestemat, 1940 , fața **li îo ianii care le stăteau în spate, peşte: care se aroma** din cînd în cînd speranța nazaritoare a inhațuii, lupta dusă împreună împotriva aceloraşi opresori, 'Uifcțul răscoalelor la carc participaseră ai lor, pe sub c«ie pilpnse si mai pîlpiia încă flacăra neagră a discordiei, care îşi avea si ea fă°'asul propriu, săpat în ani şi ani ae împilare şi **de** înl^ecfme, de înapoiere şi de zbucium, de hărțuire invadatoare şi de luptă pentru libertate, ^re era la i luda-i^ o«ală nu o dală cu lupta pentru viața. „ Da da, spusese Ion după un nou şi nesfîrşit răstimp de tăcere şi de zbucium surd — asta trebuie sa faceri noi . sa ra.r_ tiem > Hai ' Iar după aceea, caid îl întrebase Gvuri ce să-i mai 'spună, din ce pătimise el, îi aruncase peste umăr. fiindcă mergea el în frunte, nu se mai temea ae nimic, doar cîteva vorbe : „Tot, mă tot ce-i ele povestit ... Tot Aşteptase apoi, domolindu-şi mei sul, tia0 _ mereu cu urechea la pasul celuilalt, adăstind. Dar Gyuri tăcuse o buna bucală de drum. ..Asta e, măi Ioane spusese cl într-un tîrziu, cercetînd poteca pe care o batea — ca voi chiar si tu, puneți bază numai pe lapte, pe întîmplăn, voicsc cu să zic !.. Numai că faptele sînt fapte, m unplarile sînt înlîmplări, oricit ar fi ele de cumplite,^ tot fapte şi întîmolări rămîn, dacă nu sînt nişte simțăminte lingă ele ' 1,! Ce simlăminte, mă, care simțăminte ? întrebase km'fără a se opri şi fără a se înturna către Gyuri **Ce**

i sim'țămînt poți pune tu lîngă omorîrea unui preot baton,
* ori a unui copil, ori a unei învațatoare cu burta la gura,
|l - ? i « ..Depinde, mă

S dopindărmă ? !... Vorbeşti de parcă ai fi ovrei, mă !.. « \Si ei sînt oameni, cum sîntem şi noi, ungurii ^ şi* voi, românii ,.Noi abia în al treilea rînd, ma !...

•,T india. ol pairuka» wtoK» nici nu conteză, conteazî

IVÎ^¹aaSSS Şa. mii

lud, cuŞa t, ct.^a u xi, . Pil llia lâ.^1

ai
ỳ..^Ci Cc luat-o iar pe alaiuri : ! »Uau |U 1 . .
J • » « r..fo ■{(•> las lo ascuil, ia zi-i, *a

Ifdvumu".. Da^ri' ni se grăbi mei de daia as£

“'SSuSalS ^ —?

cîrd fusese la Săcălaz, cînd lucrase de iapt ca P^
la o fabrică de cherestea din apropiere Sasul accstd ». , fusese în armata germana, fusese cniai m SS iucr«. ^ i.-i Tv/r^THit — asia era o închisoaic î.sait, a io , vreme U ni6tc log5re pc urmă. avind şr

acolo roluri însemnate, cu toate ca nu era ş i a d m . . Văzuse multe, în orice caz, pari,c,pasc 1. toi ™ dc
nfroritări — cum era atuncea peste toata Lu.opa, nu

SSWp?

îi plaie sa le călărească, la podea **dormea , c „ J _ c , a d ț**

dormit şi îmi spunea mie, mic şi a.tora „

„.. *u* cîte-o şliboviță, ca 11pare rau, de moai u., pci.a

oii la cîte o *11UUV1 ’ , stîrDit hi Europa, nu numai

că **nu** a stîrprt lf **“** “ţfa.S;, **!** .. il tajura şi el pe

m Germania, ou aict<, ^ ^ un prăpa-

Hitler, dinspre alta parte in^a... - - ceeaCe a început,

fi avut în nuna armata pc cart **o** . . ^

?" Pmad*°sîe Gymf duo? un au'rlga,, de-a' lungul SS nurnar paşiMor,

fiS eî erd·Sv:beam‘·de¤simț'»,ni„te L. Că dacă nu

stă[e]numai la pîndâ, îi gata să o ieic de la capăt cu toate, îi în stare să deie foc lumii, ca să-şi dovedească îndreptățirile !... Şi dacă e aşa — şi e aşa, în cazul de care ți-am vorbit, şi în altele ! — înseamnă că ispăşirea îi lipsă la apel !...“ „Vrei să zici că tu te-ai frămîntat şi ai ispăşit ! ?...“ „Da, mă, asta vreau să zic, asta chiar zic !... Şi nu ca să te îmbun pe tine, nu, mă, ci pentru că chiar aşa este, să ştii de la mine !... Numai atuncea, după război, cît m-am chinuit şi m-am fost frămîntat eu... Vai şi-amar de capul meu !... Că Erjika, săraca, mă tot întreba de ce tac, de ce cad pe gînduri, din nimica, de ce bombănesc singur, de ce sar şi strig prin somn cîteodată, de ce nu sînt eu liniştit şi împăcat ! ?... Şi eu, ce puteam să-i spun ei ! ?... Nimica !... Pentru că omul îi singur de tot cîteodată, nu se poate mărturisi nimănui, nici fratelui, nici mamei, nimănui !... Şi nici nu poate scăpa de gînduri, degeaba ziceai tu să spun eu tot ce-i de spus !... Care tot, măi frate Ioane, care ? !... Că *totul* ăsta îi fără capăt şi îi altfel mereu, se schimbă şi el, cum se schimbă şi vremea, cum se schimbă şi omul, dar de pierit nu piere defel, îți stă mereu în spate, ca un blestem, ca un bolovan pe care ai vrea să îl țîpi în prăpastie... Dar nu poți !... Ți se pare că te țîpi pe tine, cînd vrei să dai cu el în hăuri !... Că eu, atuncea... “

Gyuri tăcuse din nou, iar Ion încetinise pasul, aştep- tînd continuarea mărturisirii.

„...îi om şi el, se gîndise Ion, nu-i sălbăticiune, cum am crezut eu !... Nu-i prăbuşit de tot, nu-i prăbuşit deloc, s-a frămîntat şi se frămîntă, a ispăşit şi ispăşeşte !... Degeaba m-am repezit eu la el să-l mănînc şi mai multe nu !... înseamnă că le am şi eu pe ale mele, înseamnă că nu sînt uşă de biserică,

dacă mă reped aşa la om !... Fiindcă de împărţit n-am ce împărţi cu omul ăsta !... Zootehnist sînt eu, zootehnist îi el, cît cîştigă el, atîta dşlig şi eu, balega vacii îi la fel pentru amîndoi !... Nemai- vorbind de faptul că ne iubim cu aceeaşi muiere !... Muierea, ce-i drept, e a lui şi dacă e cineva în neregulă, în cazul ăsta, acela sînt eu !... Pentru că eu mă duc la el acasă, cînd ştiu că-i plecat, ori îi pe la grajduri... Mă duc şi-i răstignesc muierea, pe unde o prind... Tu-i trăsnetul ei de muiere !... Că de aia mă duc cu acolo, nu pentru că aş fi prăpădit şi curvar !... Nu !... Da-mi place de ea... Irni place cum vorbeşte !... îmi place cum rîde !... îmi place cum se desface ea sub mine, ca un pepene !... Că-i altfel mereu !... îi altfel dinadins, ca să mă subjuge pe mine, ca să mă vrăjească... Da !...“

„...Eu, atuncea, continuă Gyuri mai încet, parcă ar fi ridicat ceva de jos, parcă ar fi pornit abia acum să urce *muntele* — eu, cum ziceam, am vrut de mai multe ori să-mi fac facerea, să scap de toate !... Mă şi vedeam arzînd, pîrjolindu-mă pînă cînd nu mai rămînea nimica din mine !... Aşa vroiam să-mi fac facerea : dîndu-mi foc, turnînd benzină peste propriul meu trup şi aprinzînd după aceea, scăpărînd... Nu ştiu de unde şi cum s-a fost băgat în mine ideea asta cu focul ! ?... Dar s-a băgat !... S-a băgat tare de tot !... Aşa de tare că mă şi vedeam cum ardeam, cum mă scrumeam, cum mă risipeam în vînt !... Ba cîteodată, şi la trezie, nu numai în vis, se făcea că îmi risipeam chiar eu cenuşa, cu propriile mele mîini, o ţîpam în vînt, cum ţîpă sămănătorul sămînţa pe hotar !... Mă pipăiam., cînd mă trezeam, ori cînd mă dezmeticeam, mă pipăiam eu pe mine, să văz dacă sînt, dacă nu m-am fost risipit în vînt !... Eram, nu pierisem, trăiam, nu mă risipisem Mai bine nu aş fi fost, mai bine m-aş fi risipit în vînt !... Că îmi era silă de propria mea fiinţă şi îmi era milă de biata Erjika, milă tare !... Că atuncea s-a fost rupt ceva între noi ! Pentru că ea, săraca, era fată fragedă, cînd am luat-o eu da nevastă... Nu ştia pe nimeni, în afara de mine !... Şi-acuma simţea şi vedea că mie nu îmi stătea ghidul numai la ea... Mă întreba ce e cu mine, de ce tac, de ce nu-i spun şi ei ce gînduri mă împrejmuiesc !... Şi eu, măi frate Ioane, ce puteam să-i spun ! ?... Nu aveam ce, nu puteam să-i spun cu ce mă chinuiesc şi mă zbat, ce îmi trece mie prin suflet, ce îmi văd ochii cîteodată !... Poate că aş fi putut să-i spun, dar nu am vrut să-i încarc şi ei sufletul, nu am vrut, ăsta e adevărul, să-mi dezvă- iuiesc tainele !... îmi era destul că scăpasem aşa, ca prin urechile acului, şi îmi era şi teamă, drept să spun, că se va afla ce îi cu mine, cum m-am pripăşit eu pe-acolo, agăţîndu-mă de nişte cioburi de neamuri !... Nu eram singurul care făcuse asta şi poate că nu eram singurul om care se frămînta aşa de tare !... Cărunţisem, că atuncea am fost cărunţit eu !... Şi tot atuncea m-am gîndit, de multe ori, nu numai o dală, să plec ele aicea, să mă duc, să nu vă văz pe voi, pe voi ăştia de acuma, ca să nu îmi mai aduc aminte de ceilalţi, pe care i-am puşcat şi i-am hăcuit eu, cu mîinile astea ale mele, care mi se părea că sînt roşii de multe ori, mi se năzărea că

sînt pline de sînge, cînd duceam bucata la gură, ori cînd mă apropiam de Erji, cînd o mîngîiam, ori cînd vroiam numai să o mîngî- icse !... I-am şi spus odată, după ce am stat mult cu ea, mult de tot, dar nu ca să mă vitejesc, să scap pentru totdeauna de toate, i-am zis să plecăm înapoi, în *pustă,,* că noi de-acolo sîntem, de-acolo ne tragem... Hai, i-am spus eu, hai să mergem înapoi, că ii mai bine, orişicum, în străini e în străini, chiar dacă ţi se dau drepturi, chiar dacă nu are nimenea nimica cu tine, pentru că eşti de altă naţie !... Dar eu. a zis ea, sînt la mine acasă aicea, chiar şi tu eşti acasă la tine, nu eşti viitură !... De ce să plecăm noi, de ce să nu plece ei ! ?... Ei, adică voi, românii, că ca, mişeauca, îmi spunea mie ce spunea popa nostru prin sat, cînd i se dădea bine, că aveam un popă amarnic tare, învăţat dar amarnic, pus pe învrăjbiri, pus pe rele !... Noi, zicea popa, am fost şi sîntem adevăraţii stăpîni ai Ardealului, să nu uitaţi asta niciodată, nici la bine, nici la rău, mai cu seamă la bine, că binele îi mai viclean decît răul, te moaie, te surpă la rădăcină !... Iar ei, acuma, adică voi, românii, ne iau pe noi şi cu răul şi cu binele, să ne înghită de vii, să nu mai rămîie nici urmă de ungur !,,. Aşa vorbea popa ăsta al nostru, aşa ne aţi ţa el, în loc să ne liniştească, în loc să ne îndrume la bine, că nici voi. nu-i aşa, nu sînteţi sălbăticiuni, cum zic unii, ori viitură, cum zic alţii !.., Sînteţi oameni, ca şi noi, şi poate că ar Ii bine să nu mai pretindeţi mereu că voi eraţi aicea, cînd am venit noi încoace !... Ce rost are să ne ciondănirn pentru ceea ce a fost ori poate că nici nu a fost ! ?..." ,,N-are nici un rost, spuse Ion cu năduf, abrupt dar şi cu năduf — noi nici nu pretindem că am fost aicea, pe vremea aceea, chiar am fost, cum sînt şi eu acuma, cum a fost tala, cum a fost moşu-meu şi moşu lui, şi ceilalţi moşi şi strămoşi, pînă dincolo de rădăcina neamului !... Pricepi sau nu pricepi ce zic eu ! ?..." ,.Pricep, Ioane, dar astea sînt lucruri complicate, ţin de istorie şi eu nu am

învăţat atîta istorie cit ar trebui sa ştiu ca sa mă descurc I,,, i{j/e ele !..."

„Nici eu n-am Învăţat mai mult dccît tine, mult decît mi-a băgat vin ţa în cap şi în suflet L. Fu nici n-am nevoie să citesc în ir-o carte ce s-a întîmplat ca Ardealul si cu toată ţara asta a noastră, în 1940, ştiu direct din viaţă lucrul ăsta, aşa cum ştiu tot ce trebuie sa ştiu despre Unirea din 1918 „Ia caie nici n-ai l.ist, măi Ioane !..." „N-am fost eu, dar a fost tata, au fost

■ ilţii, oameni de la

noi din sat, care au voruit şi au povestit do nenumărate ori de asta, de Unire şi de ieşirea de sub obrocul grofilor, mă !... Că noi, aicea, noi, românii, aşa am învăţat istoria: din viaţă, din ceea ce ara trăit şi cun ceea ce ne-au povestit cei dinaintea noastră, care au tiecut prin aceleaşi vămi, au dat faţă mereu cu *istoria* şi nu pentru că au vrut ei asta, ci pentru că într-un an li se lua pămîntul, iar în alt an li se lua ori se încerca să li se îeie eraiul si credinţa !..." „Da, poate că-i aşa, admisese Gyuri într-un tîrziu, dar uite că tu nu mă laşi deiel sa-nn duc vorba pînă la capăt, mă întrerupi mereu si îmi

vn cu tot felul de poveşti !...“ „Nu te-am întrerupt pentru asta !...“ „Dar de ce, mă ?“ „Ca să te întreb, din nou, cum se face că tu nimereşti numai peste un anumit fel do sfătuitori, cum ar fi popa de care vorbeai adineauri, cum era procurorul de care mi-ai povestit mai înainte, cum ei *a* activistul acela, ori ofițer de securitate, ce era, ori 8°' tarul acela îndîrjit, care te învăța cum să ocupi tu Ardealul, cum să puneți voi stăpînire pe ceea ce na-i al vostru ! ?... Asta as fi vrut eu să te întreb pe tine, nu ştiu dacă m-ai înțeles ? !...“ „Te-am înțeles, cum să nu spusese Gyuri cu regret, cu un regret nelimpezit dar profund, dm care avea să se nască, din care se năştea chiar ^unci, convingerea că va fi greu să împace (dupa tot ce a stat şi stă între noi doi), dar că va trebui să se împace (n musai, pentru că în ziua de azi se pune bază pe frați>etate şi pe unitate), eu chiar mă gîndeam ?i vroiam sa-ți povestesc de un om din Săcălaz, nici nu zic de la noi ca sa nu te stîrnesc, să nu-mi bagi de vină, din nou .... ,, o,i sa
zici, mă, nu zisul contează !...“ „Dar ce contea/.a, ma . ; „Contează simțitul !... Degeaba zici : de la noi, daca nu te simți legat de locurile astea !... Iar dacă te simți lega,, trup şi suflet, zici cum se zice, orice s-ar întîrnplâ !... Ce crezi tu, că noi am stat să ne potrivim pasul după **uitături** unuia şi a altuia ? !... N-am stat, nici vorbă !... Am zis **ci** era de zis şi-am făcut ce trebuia făcut !...“ „Ştiu, aşa **spu**nea şi omul de care vreau eu **să** îți vorbesc, de care trebuieşte să vorbesc !... Omul ăsta a fost de o vîrstă cu tata, a fost ca şi el în primul război mondial şi în prizonierati în Rusia... Numai că el nu s-a înturnat acasă cum **s-a** înturnat tata, a venit altfel, cu gînduri de luptă... A avut norocul, ori nenorocul, să steie într-un lagăr cu Bela Kun şi s-a fost băgat după aia în armata lui Bela Kun, să facă revoluție în Ungaria, şi aicea, în Ardeal... Abia aşteptam, zicea el, să ajung aicea, să-i tai şi să-i spînzur pe cel care nu-mi erau mie pe plac !... S-a întîmplat însă că **nu** a mai ajuns, s-a oprit pe Tisa, iar după aia, după ce Bela Kun a fost înfrînt, fiind nevoit să plece din Ungaria, care a intrat din nou sub călcîiul domnilor, Ioşka ăsta, că aşa îl chema, ^ s-a înturnat aicea, în Ardeal, gata de orice, pus pe rieă !... I s-a dat pămînt şi lui, că am fost împroprietăriți şi noi atunci, fără nici o deosebire, cum s-a făcut c.e altfel şi după războiul ăsta din urmă, ce-i drept îi drept !... Dar el, Ioşka, n-a primit pămîntul, a zis că el nu i-i.meşte nimica de la domni!... Nici n-a stat locului atuncea, s-a luat şi s-a dus tocmai în America !... N-a stat mult nici acolo, dar n-a venit aicea imediat... S-a oprit Fi m Ungaria o vreme şi abia după aia a venit la Săcălaz... A venit schimbat, a venit domolit, că el era convins că numai noi, ungurii, avem dreptate în lume şi că revoluția er.i^bună şi folositoare, dacă era făcută de noi, în folosul nostru, mai întîi !... Că aşa face omul cînd înalță o casă nouă, ori o gospodărie nouă, nu o înalță pentru vecini ori pentru prieteni, o înalță pentru el şi pentru familia lui !... rJimeni nu-i prost, ori nebun, să se zbată pentru alții !... *f*lc r1);1 n?a- dar de făcut fac cum li se dă lor

bine !... iar aşlia — românii — sînt nişte mişei fără seamăn !,..
.\şa zicea es, aşa judecase el, înainte de a se înturna cu iotul ia Săcăhz... Pentru că după aia nu a mai zis nimica, a tăcut şi a lot tăcut, pînă cînd a ajuns la alte concluzii !...“ "v’f '-i'1 e ,, au concluziile astea ? întrebase Ion, fără grabă, aV^f în gias 0 Şftchiuire uşoară, de ironie şi de
nex codare. încotro vroia el să ne înfugure pe noi pe romani, către răsărit ori către miazăzi ? !“; „Tocmai asta
, ■ ■■ no ,;,c mai aorta Ici a ta ccua. lr. alungutea şi lapr ^î- , '-.-a voastră, a românilor L, Zi-ia;?. ca vka,a:.oa
i ■' •' cbaoatorie şi că nu se pcato să ÎL? cineva auiob^
, ; ■ y.;0,-;a p-ru P prkmnit aai va'gmul, tacoa ei; nane
v u'nrSt cclăialt,* Ia fel ori ir.ru btre dopa inimaua- i: a.-^ma îirc-a fiecăruia, după k-lc'.-ca^:... Ca n-an*,.
: -i's! oamonn, unola sînt mai porcii? cm nre, niai ion
■,"oV> cînt mai îngăduitoare, mai cu raonare .... 91 ca 11 ^ ■} i'v^’ri'p c^is carc sînt aşa, mai potolite, că astea cuanta :i mult, ţin la drum lung !... El vorbea ce atunci ue ialYăl irea de care se vorbeşte astazi, aicea, la r.oi. pe (-rr s-a pus si so pune bază mare. pe drept, nu-i aşa. pen
ii u "că îi mult mai bine să te înţelegi cu omui împreuna ci care munceşti, cu care împărţi, cum se zice,^ şi
■ răul!... Ioska spunea că «mire napi avo. te
- -^"unlorbor. cum s-a mt m-
|.:V.S totdeauna domnilor şi si ,
1 oii în 1843 şi în alte împreju ~ , emu or ;,î.xul fi în folosul curţii ele la \ ... , pc puicui şt na 1---
1 .,aa,4v-,;inr că n-chil era grof, iar iobagul ara ’.pt""g, 'umîi.'.'r, că era român, na avoa rial n 'ounnnătaba ruu. care'i se nuncau în spate erau la ca cn
îVt'urb Ote" poverile a^îea, nu se poale s-apn r aut imp: aval mină :
■ mînă, cm muncitor b;;.!_ru raurvn^a ,’a.t o cf. a rău, dinurmă, înanpata :n p,urnnţ
■ a."a^a”i!'n ori dîndu-le foc, ?ă nu mai răaaăe iau \a..o ar ^'a’ Asta era *ideea* lui Loşlta. aşa aicea ei ca . ie-.i de sub parapleul discordiilor !...” .monc-
' •oAâ idee. admisese Ion, numai că nu se poaie mce ani cova de azi pe mâine !...“ „Ce nu se poale, rm.i ^ae • « „Pi iotul, să ştergi telul cu bureele o., ^reiev’jl
evului'si sufletul lui ma sînt cîrp '< ™ le dr 'arr,?ţliat şi sa b na la seare dună aceea b‘ „E adttărab şi el, Ioşka, recunoştea lucrul ăsta, că îi nevoie de timp mulî^pentru a vindeca o asemenea rană !... Şi ca trebuie pusa m b^L ;,a cinste multă...“ ,.Ce fel de cinste, mai Gyuri cum îi cinstea, că ea, daca este, 11 ae un sin^i ^ —■ Altlel spunea loska, dacă se zice una şi se face au.a, c.^.a unul zice una şi se gîndeşte la altceva, jucmd _ .eaum nMrUird e

spre răul celui ce face asta şi nu-i nici spic MneleVăcii şi înțelegerii !..." „Nu vorbea rău bananul as.a al tău !..." .,Nu, vorbea frumos şi se pur la cum »ou'.a ....

Şi se certa mereu cu popa de care ți-am fost vorbit...' Pupa era, nici vorbă, şovinist, era un şovinist înfocat... El zicea că trebuie să învățăm de la voi, de la români, din felul cum v-ați apărat voi drepturile, înainte vreme !... Biserica a fost atuncea principalul vostru reazem şi că şi pentru noi, acuma, tot biserica trebuie să fie reazem si îndemn !... Numai aşa putem ajunge la Ungaria mare, Ia Ungaria dinainte de 1918, că ăsta era visul lui, ăsta era gîndul Iui cel mai tare !... Bătrînul Ioşka îl cam lua peste picior şi îi spunea că o fi ştiind el mai multă carte, dar e un prost, ba chiar un bolund, pentru că le bagă oamenilor în cap tot felul de *idei,* din care nu o să iasă nimica bun, aşa cum nu a ieşit nimica bun din ce or zis alții... E un pic de răspundere, ba e chiar multă, susținea bătrînul, să îndemni oamenii la unele şi la altele şi după aia să te dai fain-frumos deoparte !... Popa nu era dintre ăştia, îi drept, numai că asta nu schimba situația cu nimica, răul rămîne rău, cum zicea de altfel şi Ioşka, oii că îi făcut cu c ı . ' şi cu sinceritate, ori că ii frate de la început cu mi < Jia... Ba poate că îi mai periculos atuncea, cînd îi făcut cu sinceritate... Se cicndăneau des ei doi, se înfruntau rnereu, bătrînul Ioşka avînd avantajul că era prețuit de oameni, popa fiind popă, avînd altarul ia îndemînă, de unde îi îndemna pe oameni la unele şi la altele, sucind-o din cuvînt cum vroia el, că unii învățați te vînd şi te cumpără, de nici nu îți dai seama ce s-a întîmplat... Pînă la urmă i s-a înfundat şi popii, a fost arestat, că s-a aflat cîte ceva, dar nu din cauza lui Ioşka, din cauza altora !..." „De unde ştii tu ? !" „Ştiu chiar de la el, că el nu mințea niciodată...[11] „O fi fost vreun sfînt Ioşka ăsta al tău ! ?"... „Sfînt nu a fost, dar era om cuminte, era un înțelept, măi Ioane !..." „Şi tu, dacă era aşa de înțelept, i-ai împărtăşit *ideile,* te-ai înțelepțit şi tu ? !..." „Am încercat, drept să spun, nu ştiu însă dacă am izbutit !..." „Dar față de mine, măi Gyuri, ai fost tu cinstit vreodată ? !" „Am fost, Ioane !..." „Cînd, atuncea cînd ai tras în mine ? !" „Nu, atuncea nici nu te ştiam, tu erai ca şi ceialalți, erai un om oarecare..." „Eram român, mă, şi trebuia să fiu împuşcat !..." „Poate, dar eu nu te ştiam, cum te ştiu acuma !..." „Şi după aceea ai fost tu •pitit față de mine, după ce m-ai cunoscut ? !" „Am fost,

o vreme L." „Pînă dnd, mă ?" „Pînă la **împrejurarea** aia ele la Rîu. pînă cînd le-am **auzit** vorbind de ceea ce **s-a** rost întîmplat în partea dc miazanoapte **a** r ı ^ >

1940!..." ,-Şî după aceea de ce n-ai mai losl ʈᴜ uțst£ ₤„i5 Hp m'rip ? i« N-am mai putut !... M-am gmciu ca **?,'sfilc?'eu ' „Şi de spus de ce n-a. spus**

nUca "J .Am aşteptai să spui tu, m-am tosț gmd.t ea tejSri cu mine, cum sc joaca miția cu şoarecele L Ş. ee-ai zis tu in vremea asta, cum te-ai uilat Ui la mine .

Pn nră ir'ii Ioane, cu foarte multa uia .... **eSeva oti dSă chiar' vrei sa 5tii, am vrut să te .etate ,**

- **™ fnit cn r, far facerea !...“ „Şi cum de nu ți-ai împlinit gindurile 'aslea ale talc ? I" „Am arninat.. M-am î™P>c“;**

fSat of' i[P]am"spus ntaica',' nk-i fiind,' dar m-am iSotit că « voi fi bănuit col dinții, dacă tu o sa Iu 0»« pe undeva cu capul e.;ăpat ori eu țoalele sparte dc Iu. ...

"ş'[d]rf„et:4;\“irr[M]„std [

ea e,ți **meiuc. t eu UJ-** **SCM_0** **Snatat<!i**

încurc cu Liji, ca inti un. i *i* *u* f„

nu > ' „Eu, ce 11 drept 11 drept !... „şi ae <x

, ... Q.-, mai piară răul dintre noi ! _„Caierau .

„Ştii tu ca^c

JTAÎS: ~

as,;s™ mărişi

de **"Sdinaintea lui Dumnezeu !...“ „Şi cum crez. tu ea putem noi nimici blestemul ăsta, cum putem noi nsp Sul care slă intre noi doi ? !“ „Nu ştiu, nu mai ştiu nimica„Şi** pe **mine cînd 5i in ce fel a,** **vrut** tu **sa ma**

omori ! „De mai multe ori, nu numai o aata... Int

S! cind a fătat o vaeă, una tacare_,incai I L , i - , -

Act-1 ce-i drept, se petrecea la mine acasa... Eu **ara** fost venit mai devreme de unde eram dus... Şi am venit pno

grădină, dinadins, să-ți fac facerea şi să plec mai departe, tot prin grădină, că Bărbat, cîinele tău, era la poartă, te aştepta..." „Şi cum de n-ai făcut-o ? !“ „M-am gîndit j

ia Erji... De ea nu aveam cum să scap, nu o puteam ocoli...“ „Asta a fost a doua oară, da ? !“ „Nu, asta a fost pentru ;

întîia oară !... Povestea de la grajduri s-a fost întîmplat după aceea !...“ „Cînd ? !“ „După aceea..." „Nu la asta mă gîndeam eu, ci la vremea cînd s-a petrecut : vara, toamna ori iarna ! ?“ „Întîmplarea de la mine de acasă s-a petrecut iarna, era să se petreacă iarna, pe o vreme urîtă tare, că şi vremea îi de vină, cînd se întîmplă lucruri de felul ăsta !...“ „De vină-i întotdeauna omul, nu vremea !... Dacă ar fi vremea de vină, ar face toți ce

fac unii cîteodată !... Ce, în 1940 era vreme urîtă ! ?“ „Nu, nici vorbă !... Aşa toamnă fainâ şi limpede n-am mai pomenit... Doar j asta de acuma poate că îi seamănă ! ?...“ „Crezi ? !...“ „Da, [1] crez !... Că şi vremea se repetă cîteodată, după douăzeci ori după o sută de ani !..“ „Se poate, măi Gyuri, dar oamenii ce fac, se repetă şi ei ?“ „Nu, oamenii nu se repetă, dar se întoarnă altfel către cele vechi... Le ocolesc cît le ocolesc şi după aia, cînd nici nu se gîndesc, le iau pe toate în brațe !...“

XI

Ion se mira mereu, se mirase de îa început, că putea să vorbească în linişte cu Gyuri, că îl ascultase şi îl asculta fără să tresară, fără să-l mai ocărască, deşi i se spuseseră şi i se spuneau lucruri teribile, datorită cărora el ar fi trebuit să fie demult „oale şi ulcele"... „...Asta e, da, zicea el, ascultîndu-1 pe Gyuri, care îi spunea, cu acelaşi glas egal, lipsit de orice înfiorare, cum era să fie *a treia oară* — ăsta a stat mereu cu moartea asupra mea, iar mie nici nu-mi păsa, cum nu-mi pasă nici acuma, că şi-acuma se poate întîmplă aşa ceva !... S-ar fi întîmplat, dacă n-ar fi sărit Bărbat, care-i mai cuminte decît noi doi !...“ Nu

^r:r,c Ion ocolise un anumit ra.pans, dau* **;».*•
:.i uw;-n ^ eînalse să-i facă faccrea lui Gyuu --- .c
..fîn 1940, nici ios, în vale, acuma, pc aui MH '$_r$^;r 4 bl^tcmat..." „Ar trebui să i-o spun, ar t i
^ W *Wzri-^so* si cu... Şi poate că atuucca !
c,i nici nu-1 mai zgînaarise cu îmreuu, lui, urmindu-şi drumul, ascullmau-l $_r$c -’m fot venea din urmă, venea şi tot venea - „m;.) r-r >i venit si de s-ar fi ales nimica de el şi -- lui Senzația de zădărnicie, convingerea eă!” sînt' trecătoare toate - „în **lumea** «ta mare şi cr învălmăşită !...“ - îl copleşeau am cmd m ^ -
fV $_t$i fonl^seau de altfel şi pe Gyuu. „...Da, /.—_<* .
chior asa stau, cum spunea batonul IOŞA.« •
:-Vnoi sînt vechi tare !... Dacă mergi pe fir.» p-;$_r$,n^l la izvoarele răului, ajungi şi acei cum t * bel aiurai la cel dinții om care i-a zis *
,a/t ;î *î*"> ,
Tar celălalt a zis : ba o sa ma bag, aar u**.. v h ;,$_u$ via^5"’ ca să am linişte, sa ma pot foic**
yp:r; luS^i =. «*.. s* $_{m\ n}$s m$_?$>
∴$_x$ *ri- u* ’• . să nu-mi mai spui tu mie ca-s mişel şi •V.., , — n
f Zis si făcut, cum se spune, cel mai raa ş n-i

cel mai bun, ori poate ca cel rnai Duți I-U ;'inVnP cel mai lău. apărîndu-se, vroind să-şi proteguirea

* . ad şi el în patima răzbunării, tund şi cl nem.;, -- lai şi fioros !..." . „ .

.....Cum să fac eu, zicea şi se întreba Gyuri,^-! ee:wins pe omul ăsta ca îmi pare râu -

*i,Si ,£ ăă'î^'ăn:rit.;Ei d«pă aia, dacă pa

v^o ^ n _____ . ' . Aci-a ar trebui

clar ani iui v- —-L' , ,

' r ' ^ . n n îrcercat si mai tare... ^sia ar avou»

S'îSiS'dri'nu s3 *v&.'i*** >**

întPl^crp"fără îngăduință şi lara uitare !. Şi îa,a cw^, cum "bine zicea bătrînul Ioşka : într-o stație am as., trebu'este, îi musai, să fie cinstite ammdoua paiele: w ou 'în privința asta... Stau prost, da,_ dar lasa ca n,a dumnealui nu e cu crucea în sîn !... Nu, el u cu ea m şi poate că şi de aia am eu.un cui contra Im, pentru ca a

umblat şiumblă la Ei31!•••

ei. cîe ce or fi venit aieca, atuncea, demult ? ! î.',i (Miitiiiua Ion işchitiriie şi cercetările, văzîndu-şi liniştit do drum, umblind şi uitîndu-se de parcă nu i-ar fi păsat de nimic. — Şi după aceea, după ce au venit, de ce au încput să se ție mai sus decît noi ?... De ce ne-au tot împins ei pre noi de colo-colo ? ! ...De ce ne-au socotit fc'ozuri şi gunoaie, că noi nu sîntem aşa ceva, cum nu sînt nici ei, ce-i drept îi drept, numai că o diferență tot este : că eu, uite, recunosc lucru] ăsta, cum se cuvine, dar el 5.1 recunoaşte oare ? !..."

„In privința asta, adăugase şi adăuga Gyuri, şi eu sînt de vină, trebuia să-i spun să nu mai calce pe la mine şi să nu se mai uite lung după Erji, să-şi vază de ale lui, că îi om însurat, are casa lui şi rînduiala lui şi o face, pe deasupra, şi pe omul cinstit şi drept !... Să o facă, n-am .trmica împotrivă, dar atuncea să nu-mi mai călărească mie muierea, că odată bag cuțitul în el, ca în brînză, pînă in prăsele, Işlanul şi Dumnezeul lui de român..."

„...Că la apus de soare vor să mi te omoare ! spuse i^n tare, fără a se înturna insă către Gyuri. *Baciul ungurean şi cu cel vrîncean !...“*

„Dar asta ce mai e ? ! întrebă neliniştit Gyuri, uşor supărat, parcă ar fi fost prins cu mina în straița altuia. Cine pe cine vrea să omoare ! ?...“

„Ți-am spus, continuă Ion, *baciul ungurean şi cu cel vrîneean../'*

„Am înțeles, dar ei pe cine vroiau să omoare ? !...**

„Pe al treilea, că erau ciobani tustrei !...“

„Asta e o poezie, da ? !“

„Nu, e o poveste, eu aşa o ştiu, ca pe o poveste, aşa mi-a rămas mie în minte şi în suflet : ca o poveste de demult !...“

„Tu ai fi ajuns departe, dacă umblai la şcoală..."

„Mă linguşeşti, după cîte înțeleg ? !"

„Nu te linguşesc, dar tu nu poți nicicum să mă crezi !“

„Şi tu mă crezi pe mine ! ?“

„Te-am crezut şi te cred... Şi te-am iertat de multe ori !"

„Pe mine, tu ? !... Păi nici n-aveai de ce să mă ierți !“

„Cum să nu, am avut, chiar şi în drumul ăsta al nostru, de azi-dimineață pînă acuma, or fost prilejuii dc astea...

„Şi din celelalte n-au fost ? !“

„Din care, măi Ioane ?“ .

„Din alea în care ai vrut tu sa-mi faci facerea .

„Din alea, nu ştiu cum să zic eu, au fost şi pe la a ț 1, nu numai pe la mine !...“

Jti altceva, măi Gyuri !“ w . .

„De ce să fie ! ?... Ce, tu ai dreptul sa faci orice . .

„Nu-i vorba de asta : îi vorba de ceea ce ai făcut tu, fără nici un drept !“

„Ți-am spus ce a fost şi cum a fost !

„N-ai spus tot, ai recunoscut-o singur _ ^

„Nu am spus, îi drept, dar tu ar trebui saai puț răbdare fală de mine !“

„De ce să am ! ?... Şi pînă cînd ! ?“ _

S-ar fi certat din nou, dacă nu şi-ar fi adus aminte amîndoi că vorbiseră mai înainte, fără să tresara, fara **a** se înfiora, de viață şi de moarte, mai mult de moarte vor biseră, parcă ar fi trecut demult de **partea** cealaltă a lucrurilor: parcă ar fi umblat pe alt tărîm, in acelaşi pas însoțiți ca din întîmplare de liniştitul şi viteazul Barbaț şi de bătrînul şi flegmaticul Ignat.

Amintirea aceasta îi înfiora pe amîndoi, în momente diferite dar îi înfioră, determinîndu-i sa-şi macme vor- tete i n moara gindurilor - „limdcâ pe asta n-o poat.

opri nimenea !...“ x

Nu zicea si repeta Ion, moara asta merge singur şi poate că si în somn mai mărunțeşte întîmplăn Şi vorbe, idei si Păreri !... Şi poate că şi după moarte mai umblă ea, K gol şi în pustiS ! ?... Umblă în capul altora, care se gm-

desc la tine... Da !...“ _

Dacă scap cu bine de la drumul asta, am scăpat de toate ! ...Poate el să mă pîrască, dacă n place aşa ceva .... Tnt nii nătesc nimica... A trecut destulă vreme de atunci, ca să nu mai deie nimeni socoteală !... Pe urmă, față de noi se umblă cu mai multă grijă, să nu se zică Şi să nu se snuie !... Că şi în Săcălaz, and era vorba să fie luat^un român, odată era luat, dar cînd era vorba de unul de al nostru, de un ungur, mai cîntăreau şi ei ....,

^ „...Cine ştie ce întîmplari şi ce gînduri, zicea şi se so- V a lon».port eu m

minte, pe care nici nu le-am trăit oe car° nici n-am auzit ! ?... Dar ele sînt în mine, îmi
F Un -SUil ?- *n T'li* zburdă P rin sînge, mămăliga lui °m^e' *C Ş* numai el m-a băgat în încurcătură !... Că
if *a n i c , n'am apucat să mă gmdesc la muierea astuia, bat-o para focului s-o bată, c-odată or în-
3P S M Se mi H te ?ltfe* toate' în suflet ul meu şi prin
- nge Mai mult prin smge, pentru că eu, cînd mă gîn-
c !a®a' nu "ă gîndesc decît într-un singur fel • o smit cum înfloreşte ea în mine : în vîrful mădularului, în pîn- tec^şi in şira spinării, şi-n piept, şi-n umeri !... Pînă cînd ma învăluie cu totul, bat-o s-o bată, că ăsta care vine în urma mea, Ciofăiiă ăsta, nici nu-i vrednic de ea
„Asta înseamnă, continua Gyuri să zică şi să se eîn-
tot rl Ca-r-Ci nu, trf Duie făcut ceva împotriva lor, cum **tot** ac ddscalu noştri !... Numai atîta trebuieşte : să fie
aţ'i sa aiba grijă de *noi,* să ne apere drepturile şi să se sape ei pre ei la propria lor rădăcină, să-si ba^e vină
pc noi' *"
, "—Da-i }>in e Şi-i frumos, cugeta şi zicea Ion, îpgăn'n- ca-se uşor in mers, mcrgînd încet, parcă s-ar fi temut de
risipire, daca s-ar fi grăbit -, îi fain tare, cînd iubeşti, c.nd cebfaci in doua muierea care-ţi place !... Parcă ai fi
im P Iu S c«re desface brazda într-o ţălină lină si
- î ar ca 3 , fl sul de lumină, da !... Poate că-i
p-.ieat, cum se zice, cum scrie 3a *cartea sfiniă,* că-i păcat <,5
S";"vT 5t r '?v sa Yaie5U ^ dacă î S S
..... Ca , le S lle astea au fost făcute., anume, pentru
' ~1. e n „u .smt in stare să se stăpînească singuri Ce
°st ar „e , S P UI unuia care nu fură, să-l tai, că nu are
ba-f spui L/* Nid imUl L" Iar celui care fură de Sea-
„Şi-atuncea, dacă se împlinesc treburile asten se socotea Gyuri cu oarecare grabă, dacă îşi taie ei'singuri cîoamba de sub picioare, ieşim noi deasupra, pentru totdeauna !... Pentru mine, mai cu seamă, e treabă de viată 5| de moarte să fim noi în frunte, că dacă rămîneau lucrurile cum or fost aranjate atunci, în 1940, eu nu as fi fost nevoit să mă ascund !..."

„...Tar cei care nu SG slăpîncsc singuri, continua îon a zice, nu pot fi stăpîniţi nici de temniţă, că răul e rău şi-i. mai tare de multe ori decît binele !... Da-i mai bine aşa : să fii de partea binelui, eît trăieşti, să fii om, să fii domn, cum erau oamenii şi domnii mai demult : mai mîndri, mai cu cheag !..."

„Dar aş fi fost eu împăcat şi liniştit ? se întreba Gyuri. Că asupra omului cade şi pedeapsa gîndului, dacă-i om, dacă nu e cum era mişelul acela de Hugo, el şi alţii ca el, de-ai noştri ori de-ai lui Hitlcr, care îşi vîntură acuma vrăjmăşiile prin America şi pe unde or mai fi !..." „...Ar fi fost bine, îi drept, rostea Ion, luminîndu-se pe nesimţite la faţă, cum se luminase şi pe

dinăuntru, mai înainte — dacă aş fi avut şi eu mai mulţi copii, vreo cinci sau şase şi de patru ori pe-atîţia nepoţi !,.. Că omul, cînd îmbătrîneşte, se simte bine între copii !... Oare de ce ? !... Ca să-şi mai aline părerile de rău că *se duce !* ?... N-aş crede !... Unora nu le place defel între copii, cu toate că Ie pare rău tare că *se duc !*... Şi asta ar fi o întrebare, o problemă, cum se zice astăzi : de ce se înspăimîntă unii oameni de moarte şi de ce o primesc alţii cu aşa de multă linişte ! ?... Că-s oameni toţi, nu-i aşa, şi nu-i mai viteaz unul decît altul !... Aici nici nu-i vorba de vitejie, e vorba de bunătate, de omenie !... Că numai oamenilor buni nu li-i teamă de nimica !... Ceilalţi, cei răi, sînt mereu cu teamă fată de toate şi chiar faţă de ei înşişi !... Şi poate că viaţa dusă în felul ăsta nici nu-i viaţă, e chin curat !... Iar omul care trăieşte în felul ăsta e un blestemat !

„...Cu Arpad ce s-a întîmplat pînă la urmă ?“ îl întrebă el pe Gyuri, cînd ajunseră la un izvor şi numai după ce se înfruptară din limpezimea şi răcoarea lui.

„Cu care Arpad, măi Ioane ? ! răspunse Gyuri. Că la noi, la unguri, sînt mulţi Arpad, a fost şi un rege, iar eu, în armată, arn avut un camarad pe care îl chema chiar aşa : Arpad !“

„Se poate, mă, continuă Ion, ştergînclu-se îndelung şi cu plăcere la gură, eu am întrebat de un anumit Tege, mă...“

„De care, măi Ioane ! ?“

'„De regele mistreţilor, măi Gyuri *!u* „Aşa, bată-1 să-l bată, că am fost uitat de el, ca de moarte !“

„De moarte nu uită nimeni, mă !“

„Se poate, dar eu de el am uitat, de parcă nici nu l-aş fi ştiut !...“

Gyuri aşteptă puţin, s-o ia Ion înainte, ca şi pînă acum, dar Ion nu se grăbi sâ facă lucrul acesta şi-atunci porni el în urma lui Ignat.

„...Cu Arpad, cu mistreţul, vorbi şi povesti el cu oarecare grabă, şi cu plăcere, parcă, s-or întîmplat multe lucruri interesante, de nu chiar grozave, măi Ioane, măi frate Ioane, că eu tot ţi-oi zice ţie aşa, oricum te-ai purta tu faţă de mine. cu prietenie ori cu duşmănie, nu importă lucrul ăsta !... Er a năzdrăvan mistreţul acela, cum era năzdrăvan şi cîinele de care vorbeai tu în vale, cum s-ar puj tea să fie şi cîinele ăsta al tău !...“

„Cine, Bărbat ?“ înti'ebase Ion, parcă n-ar fi înţeles; parcă i-ar fi stat gîndul la altceva.

„Bunînţeles că Bărbat, se precipită Gyuri, că alt cîine nici nu mai este pe aproape !...“

„Nu, dar ăsta, Bărbat, nici nu-i cîine, mă !“

„Dar ce doamne iartă-mă o fi ! ?“

„Asta-i întruparea curajului şi a credinţei, e aşa de deştept şi atît de cuminte, că nici cînd umblă la mîndre nu uită să vină acasă, lipseşte noaptea, mai lipseşte şi ziua cîteodată, cînd au ei nuntă, pricepi ! ?“

„Pricep dară !...“

„Ei, după aia, cînd vine acasă, stă cam spăşit, de parcă ar vrea să spuie : ce să-I faci, am făcut-o cam lală dar era faină puicuța !...“

„O fi, dar eu cred că mai pui şi tu de la tine, îi atri- buieşti idei şi păreri de ale tale !...“

„Dar voi n-ați făcut tot aşa cu mistrețul acela, cu Arpad, nu l-ați făcut voi mai năzdrăvan decît era el ? !“ „Nu, mă, Arpad ăsta, mistrețul, regele mistreților, chiar aşa era : năzdrăvan, cum ar fi Iancu, cerbul de care vorbea omul acela din vale, Niculae ori cum îl chema ! ?•* „Calae îl chema !...“

„Bine... Aşa era şi Arpad : era năzdrăvan, mă, era cum nu s-a mai pomenit !... Că nu izbutea nimenea să-l puşte

“ vorbesc de vînători, că oamenii din sat nu mai aveau arme, or fost ridicate toate ! — nu-1 nimerea nimenea, niciodată ! ...O singură dată a fost intrat într-o gireadă de paie, în sat... S-a speriat de ceva, l-a apucat ziua prin sat şi după aia, cînd a dat să plece, s-a speriat şi-a luat-o glonț înainte, gîndindu-se, zic eu, că gireada aceea era un gard oarecare, pentru că el trecea prin garduri cum trece ghiuleaua prin fum !... Şi poate că de aia s-a împlîntat el aşa de afund în paie, de nici nu a mai putut ieşi, de-a trebuit să îl tragă oamenii de acolo, de coadă şi de picioarele dindărâpt, care de unde a putut... Altfel, poate că ar fi murit în gireadă, iar ei ar fi avut necazuri cu *forurile,* că de aia or şi sărit ei în ajutorul lui Arpad, cu grabă, cum am zis, dar şi cu teamă, că ăla, dacă se înturna către ei, îi hăcuia numaidecît... Cîțiva or luat-o la fugă, cînd or simțit că îi gata să iasă din gireadă, alții or căzut în cur, ca proştii, numai că el nu s-a repezit la oameni, s-a scuturat de paie şi s-a uitat mirat la ei, cum s-a uitat şi după aia, de sus, de pe coastă... Că a luat-o oblu la deal, de parcă ar fi fost motorizat la tuspatru picioarele, aşa de uşor şi de iute fugea, cum nici nu ai fi putut crede că poate umbla o asemenea dihanie !... Şi după aia s-a fost oprit pe coastă, ca să se uite la noi, cum se uită şi omul cîteodată, după ce scapă dintr-o încurcătură, ori după ce suie o dîlmă... Aşa zicea şi Ioşka, bătrînul, că numai omul se uită aşa şi că era ceva cu Arpad, cu regele mistreților !... Ceilalți l-or luat în rîs, erau curajoşi, mai cu seamă acuma, că scăpaseră nehăcuiți... Ce să fie, or zis ei, e o sălbăticiune ca oricare alta, numai că îi mai viclean, ştie să se ferească de glonț... Numai atîta dacă ar fi, a spus Ioşka, şi încă ar fi ceva, este ceva : că nu izbuteşte nimenea, de ani de zile, să-l răpună ori să-l schilodească... Nu s-a nimerit, or mai zis oamenii, că noi, adineaurea, dacă vream, îi băgăm un par în gaura curului... Şi de ce nu ați făcut-o ?, a înlrebat Ioşka... De ce ! ?... Pentru că nici nu s-or gîndit la aşa ceva, cînd era Arpad acolo, aşa cum nu or cutezat nici alții, după aia... Dar de pierit tot'a pierit Arpad, a dispărut deodată, de nu a mai fost văzut de nimenea, pe nicăierea !... Nu se ştie nici în ziua de azi ce s-a întîmplat cu el ! ?... Dacă ar fi fost împuşcat, s-ar fi aflat, nu se putea să nu se afle, că ăsta era un mistreț

! v, mu era un carecine... Unii or rpaa: (ă s-a dea cJIro ooeăm'ap'e,

ori calic răsăiii. si că nălaea'.bage aram' a prin bc raderi... Alț:i zic că a murit do au'aaoo buor, ir. paa- ' aos, • eă mur ai sufletul lui mal Ibdădrdr şte- neame prin răburbe de rc la rit'!, sub formă de rodire. sab barară de , ■ rpe, r-:ub formă de francă. sub formă ce mar Iărr cu :a- ca astea sînt poveşti, cum er fi şl sb~b pavedă. spesele r.ldurarului din vale, ale lui Culac, cu o-- coli. de cere lat curbei el, cum îi zicea cerbului, că avea ş:. cl ee nune ! ?...“

,,Iancu îi zicea şi nu înlîmplutcr !"

„De ce nu înlîmplător ?“

..Pentru câ Iancu a fost regele nnslru de srub b cum a fost şl Horea, mai înainte, cum au fort ai albi. nouța ea re au fus!, purceii, cri traşi pe roată, ori spin cureți

„Se poete, dar legenda rămîne legendă, cu beate că se emesb-eă şi ca cu viata, dc foarte mia te ori... Că şi eu •ârpud ereb-> s-or întbaplat mul io lucruri de nccranb,, b ;a-ua rind, spre pildă, Arpad a lunblet prin s:b co an ca-pil bi spumm, care îl călărea ibnodad, de c ■am.b..‘! gb L-pd. mă, de unde pi mă unde ? i"

.oda. sapd ca to‘i capiii, care 1 OL ba‘ gă..d ba margb.m

• aai rbau. h; abnindri-so... lai a taud g;o... cai li poao

- ca a. s-a înviate. pe lingă cal ;,i după aia, dară'a vărot o.; i r aa aăduio. a-a suit călare pe mbha.b iu jeeoa. bag * a r a:e \ !... Ier mlsbabd, Arpod, s-a sculat b p ba , aao ca el in spate şi a iuat-a la fugă palo set. de se c.u. -,a tăă.. (baobab daeă a vămi că se uită bai. dagă ti, a e\- , aao: să strige şi să i:dă. trăgîndu-b calei de coamă.,, boa i "bac SOL vast Arpad înir-im gaub corn sa vad. a;o- 1-, raid în pământ. înainte de a enpbaba,, Cbiar a.,.. a păli uns el in gardul acela, ca un pa'cicriib.b „Şi. COr)dul?!

.gli. copilul a rămas agățat într-im celor de spini şb ald.a atuncea s-a fost speriat !...“

Tăcură iar, pe urmă, cînd vorbiră, vorbiră din neu da sat. de traiul zilei, de greutățile pe care le in timpi nau ei în Uiejdea — „carc nu lin numai ele curnuUorii de acobg lin şi de alte pricini, mai mari şi mai adinei..."

,,Asta-i drept, îl completă Ion pe Gvuri. 'că aşa îmi spunea mie un băoân pe care nu l-ai mai apucat !u. 1' eu

lui Bucur... Cirul or înțelege oamenii ăşîja cuce m frunte, întreba el, că nici un sac nu-i fără tuna şi ea oe unde tot iei şi nu mai pui, se isprăveşte inlr-o buna *m*... Zicea multe Ion ăsta, că era om cuminte, era palii aer nu era înrăit defel !... Asta-i a noastră, a țăranilor, suk-mța, ea ne adună laolaltă, ea ne face să ne deosebim de ceilalți oameni, că noi, țăranii, am suferit şi am **răbdat** ae cmd sîntem pe lume, indiferent de loc şi de ma. noi,

țăranii, sîntem la fel, sîntem altfel de nație de oam< r , !...'*

„în privința asta chiar că avea dreptate omul uie.a .... Că şi eu vin şi zic că sîntem egali inir-r. smuuru prisma, sîntem frați în privința asta, nu numai că sin tem egali L.‘

,,în care privință, măi Gyuri, ca tu odaia o trag, ea a e ale'tale ! ?"

„In privința greutăților, **în** privința **poverilor** pe **cart'** le ducem noi **'în'** spate, că numai munca **şi** amărui vieții leagă **oamenii între ei, îi apropie, mă** !..."

„Adevărat, aşa e, şi eu m-am gîndit odată la prob', cina asta, acum patru ani, cînd cu inundațiile alea mari... Am umblat mult pe la județ atuncea, cu treabă si iară. .sa mă uit, să văd şi eu cum se comportă oamenii, rua a;es . pentru asta... Pentru că ei erau alt Iei, toii. dc ia rare la mare şi de la mare la mic, mai cumsecade, mai oi nevoitori, mai săritori, gata să-şi deie cămaşa de pe er eei mulți şi mici... Iar cei mari, şefii, cum re zice. erau maturi de oameni, vorbeau cu oricine, nu mai erau scorțoşi, nu se mai grăbeau, aveau timp pentru orice om, erau cu adevărat democrați şi omenoşi, erau cum ar trebui -sa fie mereu, am zis şi m-am gîndit eu după aceea !... Ara zis-o cu părere de rău, pentru ca n-a ținut mult cum^e- cădenia aceea, cam o săptămînă, cit a stăruit peste oraş şi peste împrejurime pericolul potopului... Dupa aceea s-a revenit la normal, cum se spune, distantele dintre oameni s-au mărit din nou, s-au făcut exact cum _ erau pînă atuncea, parcă ar fi fost de guma !... I-am şi spus unui tovarăş, dar el zicea că n-am dreptate... Mi-a araiat camioanele cu ajutoare pentru sinistrați, numai că eu nu mă gîndeam, nu mă gîndisem la sprijinul ăsta, mă gind.- sem la apropierea dintre oameni, la frăției ateu care a ieşit la suprafață în împrejurările acelea grele... De ce. am zis şi m-am gîndit cu (lui nu i-am mai spus nimica, n-uvea rost), dc ce trebuie să vie o asemenea năpastă peste oameni, ca să fie ei cum ar trebui să fie mereu ! ?... De ce au putut toți şefii, fără sminteală, să fie mai deschişi şi mai binevoitori ! ?... Şi de ce s-au băgat după aceea unii dintre ei în armurile acelea ale lor, de şefi şi de supraşefi ? !... Nu m-am oprit, ce-i drept, numai la ei, m-am gîndit şi la ceilalți, la noi, la țărani şi la muncitori, pentru că noi am dus şi ducem greul, dacă n-am munci noi, n-ar avea dumnealor ce să socotească şi să raporteze..."

„Da, chiar aşa, îi întări Gyuri vorba, şi ce ai zis tu ele noi ?"

„Ce-am zis şi de şefi, de cei care au funcții : că omul trebuie să fie om, în orice împrejurare !... Asta am zis-o şi o zic : că sînt foarte multe de făcut în privința asta !“

Ajunseră astfel, fără nici o silință, la „problemele mari ale lumii“, constatînd amîndoi, fiind de acord şi în privința asta, că „lumea de azi e frămîntată şi e neliniştită, ştie mult mai multe decît lumea de ieri, dar e mai goală, c mai pustie, vorbeşte mereu despre pace, dar se înarmează mereu, pune tun lîngă tun şi bombă lîngă bombă, vorbeşte mereu de ce va fi în viitor, peste o sută de ani, ori peste două sute de ani, dar nu e sigură de ziua ei de

mîine, nu de poimîine, stă cu fruntea în soare, pe de
o parte, iar pe de altă parte se zvîrcoleşte în noroiul înrobirii, zîmbeşte şi rîde într-un loc, iar în alt loc clocoteşte şi urlă de jale. ca o cățea căreia i s-au luat puii, ca o lupoaică hămesită şi înnebunită de geruri !...“

„Adevărat, aşa e, admise Gyuri într-un tîrziu, fără a se opri, cum făcuse de altfel şi Ion, pentru că nici el nu se oprise, vorbise din mers, fără grabă, legînd vorba de ritmul lent şi cuprinzător al mersului — şi eu am zis şi m-am gîndit că aşa tulburare mare nu a fost niciodată între oameni, nu numai de la război încoace, mai de demult !...“

„Cu mult mai înainte, da, poate că de la celălalt război, clin 1918

„Da. cam dc pe atunci, dacă nu va fi cumva mai veche bcala asta ! ?"

„Care boală, mă ?“

„Boala zîzan iilor, că omul e om, dar e şi drac, în aceeaşi măsură !...“

,,Omu-i felurit, mă, nu-i niciodată la fel, nici nu se aseamănă unul cu altul, cum se aseamăna firul de griu, în tarlauă !“

„Dar popoarele cum sînt, măi Ioane ? !"*

„Tot aşa sînt şi ele : felurite !“

„înseamnă că unele sînt rele, iar altele sînt bune ! ?'[4]

„Cam aşa e, cum n-ar trebui să fie !"

„Dar bunătatea nu e un dat, mă, ca şi rautatea, se dobîndeşte ori se pierde !"

„Dacă se pierde nu se mai cîştigă niciodată, aleluia !"

Tăcură apoi, ca la un semn, tăcură de parcă le-ar fi fost teamă să nu se întoarne la ceea ce stătea nelămurit între ei, tăcură cum tac de obicei țăranii, cînd muncesc, ori cînd merg la drum lung, cînd se gîndesc la ale lor
—]îî ..pămîntul pe care nu-1 mai iubeşte nimenea , la locurile care rămîncau nelucrate — „în hotarul Ijiejciti şi în al te hotare, mai peste tot !...“ —, la viața dm Saca-]'az — „unde am fost şi eu slobod şi fericit, o oucaiă de vreme !“ —, la Murăşuî care trecea şi trece prin marginea luncilor de dincolo de negură — „pe care îl tot îndiguiesc acuma, să nu se mai reverse niciodată !... , J3 Rîul
de care era legată Uiejdea — „în care nu mai e peşte defel'[1] —, la soarta țăranului, peste creştetul ^căruia a plutit si pluteşte umbra asfințitului — cum bine zicea Lae al Cordovanului : ..Noi nu mai sîntem, măi frate Ioane,
noi am fost !...“

XII

Pe la jumătatea drumului le tăie calea un cerb, apoi încă unul’ şi mai

unul, la intervale destul de scurte, toți fiind voinici şi frumoşi, avînd acelaşi mers, nepăsător şi falnic, parcă ar fi călcat pe lumină, nu pe pămînt, parcă e-**r fi dus spre soare, de-a dreptul. Cel dintîi, mai ales, era ca un rege, ca un stăpîn al locurilor acelora străvechi, ca un voievod. Cîinele, Bărbat, îi dăduse tîicoaie, lătrînd,

c! ului nu se sinehi.dre. id urmose drumul, adulaie- an cmd în cînd aorud uaddd'd ailt de frumos şi

• o di dc multă semoție, îneii ceior dci o:.meni li se pă- după ce nu-1 mai văzu:5, că nici n-a fost. « • a : ■ rut pe dinaintea Ier. şi prin ci, o lumiră nopămînt ă. ■o duh al pămîntului, care avea întu [11] . or înf;Vl 3 . .i=.!l cerb, Nu avuseseră timp prea m It ; ᵒe limpezc' ■ j, du partea cealaltă a pajiştei pe c.[1] [1] o străbateau sa ava Încă un cerb, ceva mai tinar dar tot aşa de voinic şi or falnic, pieptos şi spătos, mergînd însă ca într-o alune- c re, ca intr-o plutire — „cum merg muierile cîteodată, i „do tinere, cînd umblă pe hotar, primăvara şi vara, dar mai ales primăvara !...“ Ion încercă să-i numere ,.crer.sile coarnelor[1]*, nu reuşi însă, din pricina luminii, ori poate că din alte pricini, cum păți şi Gyuri, cum păţiseră amîndoi şi cu ceilalți cerbi, doi sau trei, cîți mai trecuseră pe dinaintea lor, şi pe alături, şt prin ei — „ca într-un vis !...“ —, îneereînd să-i numere după ca nu se mai văzuseră şi nici nu se mai auziseră „făpturile dum ■ ieşti ale muntelui !...“ „Acuma sînt opt, cu toții !" spuseʳ C\ uri. ..Care opt, mă, răspunsese Ion, de unde pînă u d. i ?...“ ,,L'in vale şi pînă aicea, pentru că eu i-am pus 3a :• «< adă şi pe ceilalți doi, pe care i-am fost văzut mai î ‘ L.“ ,.Atuncea sînt nouă, mă !“ precizase Ion. „De ce, nu pri- •:<.p ! V" „Aşa, mă, dacă tu ai văzut ept, înseamnă că sînt r.ouă, dacă îl punem şi pe Iancu la socoteală, cerbul de c ire r-?-a vorbit Calae jos, în vale „Am înțeles, ir,ăi ale Ioane, der dacă era şi Iancu printre ei ! ?“ „Nu era, iancu e aparte în toate, se deosebeşte de toți cerbii dai iama !...“ „Prin ce ! ?“ „Prin toate, n-ai auzit ce-a ais Cula.7 : prin coarnele lui rămuroase, prin mers, prin întreaga lui ținută, prin brunul ales al părului, prin dungile do argint care îi mărginesc chişițele !...“ „Dacă e aşa, măi ioane, înseamnă că e ca în poveste, ca în coVnda aia frumoasă, de pe la noi !...“ „De unde de la voi, din pustă sau de unde ? 1“ „De aicea, de la Săcălaz !...“ „Atuncea-i de pe la noi, mă, că şi colinda asta tot de-a noastră e, mă !...“ „Se poate, dar tu o ştii ?“ „Cum să n-o ştiu, se poate aşa ceva, să nu ne cunoaştem noi propriile noastre colinzi, pe care le-am cîntat şi le-arn trăgănat de cînd eram copii de-o şchioapă ! ?...“ „Atuncea spune-o, dacă o ştii, zi-mi cnimla !...“ ,,Şi ce-mi dai iu min mu i.nmn, d.m' 1:-o :1c ?'; ..Orice „Pe Erjika mi-o cir; ?" ...Deci le a.yni ae *:x* înseamnă că nu ştii

colinda Ş'un, ca\r meu vrcn
ţi-o ciut, şi nici eă ţi-o spun, pe-o pocale..." ..Cerne V !" ..Pentru că aşa KG aşează lucrurile ăa mmtea nea. ere- "ei capătă alt tlle. iar doina se preface ia poveste L.^Cum --a întîmplat, ţi-am spus, şi cu povestea mioarei../' .ame-m a eă nici pe aceea nu o ştii, te-m lăudat fa*,a ce msre !

„O ştiu,'mă, cum să n-o ştiu !... Păi ea unul ur i nu ştiu m. minţesc. mă !..." „Cura să nu sta, doar moi fi sfîat ! ?" ..Nu sînt, dar nu ştiu să minţesc, ăsta-i adevărul !..." Ion taeuse un timp, aşteptând să mai zică Gyuri ceva — ,.pentru că ăsta-i işchititor tare, e săraînţa lui Dumnezeu da-i omul dracului, cum sînt şi eu, cum sînt toţi oamenii din lume —, pe urmă se apucă şi-i spuse. îşi spuse arm, povestea mioarei, o rosti încet, vers cu vem 'eeu:ne'-:: ro-te-m eu mersul lui legănat şi cumpănit.

Pa-un -picior de p'o.i.i.
Pe-o gură de re au

spus;[1] .1. fără a se uita la Gyuri, glncrncm-a .: o.. .a ;n .. ;e la ei. spnmndu-şi în sine şi numai pentru sie..: ca era ..an
vi ur prud ăsta, are frământările şi nce; şurile lei, ca o.ace em, şi poate că eu i-aş fi frate cu ariev-mat, dară cl r -ar aven rminiio pline de sîneo. dară n-rr fi tra-, în mam a'i n/a a

Pe-o gură dc ?ă:,

repetă cl, cu luare-aminte şi tot am, rar ;. 1 cam.'mim *vin îu cale... Se coboară-',i vale... Trei tur ras de mei... Lu trei ciobănei... Unu-i Moldovan... Unu-i Ungurean... Şi unu-i Vrîuccan... Iar cel Ungurean... Şi cu cel Vrînccan... Mări*, ae *vorbiră... Şi se sfăiid-ră... Pe l-apus de soare... Ca să rsii-l omoare... Pe cel Moldovan... Că-i mai ort oman... Are oi mai midie... Mîndrs şi comute... Şi cai învăţiiij...* Şi *clini mai bărbaţi !... Dar cea mioriţă... Cu lina pla.viu<... De trei zile încoace... Cura nu-i mai tace... Iarba că nu-i place...*

Se oprise apoi. din spus numai, nu şi din mers, expli- cîndu-i lui Gyuri că nu mai ştia ce urmeam. Se prefăcuse, dinadins, să vadă ce zice Gyuri, fiind sigur că tovarăşul lui de drum — „de drum şi de muncă, dă-1 în păcate — se va bucura. Dar Gyuri nu se bucură şi nici nu-1 certă.

„...Se întîmplă, ce să-i faci, spuse el, nu poţi ţine minte chiar toate prostiile !..."

„Asta nu-i prostie, măi Gyuri !" îi spuse Ion, reluîn- du-şi rostirea, cu un spor abia perceptibil de îndîrjire : *Mioriţă laie... Laie, bucă taie... De trei z'de încoace... Gura nu-ţi mai tace /...* Ori *iarba nu-ţi place... Ori. eşti bolnăyioarâ... Drăguţă Mioară ?... Drăguţule bace !... Dă-ţi oile încoace... La*

negru zăvoi... Că-i iarbă de noi... Şi umbia ae voi... Stupine, stapme... Iii cheamă şi-un cine... Pe cel mai bărbătesc... Pe cel mai frățesc... Că l-apus ăe soare... Vor să mi te-omoare... Baciul Ungurean... Si cu cel Vrîncean !...“

Ion se oprise iar, gîndindu-se pentru prima dată în viață, cu un regret brusc şi profund, că ar fi fost bine dacă se ^ducea şi el la şcoală, mai departe, cum spusese şi tătîne-său într-un timp — „nu prea stăruitor, ce-i drept !„“ — , cum s-au dus alții, atît ia, cum se duc şi-acuma, că pleacă şi tot pleacă, se duc şi se tot duc — ..pînă cînd or să ne secе izvoarele şi poate că de aia-i bine că nu m-am dus şi eu...‘* ,,1i bine, îi rău, nu mai contează, asta situația !", mai spuse el, reluînd rostirile baladei,' spu- nînd-o mai mult pentru sine de data aceasta, şi pentru Bărbat, care îl fura mereu cu coada ochiului menind pe aproape, ascultînd şi neînțeiegînd nimic. „Sau poate că înțelege totul ? !“, zicea şi se gîndea Ion, pe departe, însă, fiindcă pe partea cealaltă îşi continua rostirea : — *Oiță Bârsană... De eşti năzdrăvană... Şi de-o fi să mor... în cîmp de. mohor... Să spui lui Vrîncean... Şi lui Ungurean... Ca să mă îngroape... Pe-aicca, pe-aproape... în strunga de oi... Să fiu tot cu voi... în dosul sănii... Să-mi aud cîiiiii /... Asta să le spui... Iar la cap să-mi pui... Fluieraş de fag... Mult zice cu drag !... Fluieraş de os... Mult zice 'cluios !... Fluieraş de soc... Mult zice cu foc !... Vîntul cînd o bate... Prin ele o răzbate... Şi oile s-or strînge... **p**e mine m-or plînge... Cu lacrimi de sînge !... Iar tu de omor... Să nu le spui lor... Să le spui curat... Că m-am însurat... Cu o mîndră crăiasă... A lumii mireasă... Că la nunta mea... A căzut o stea... Soarele şi luna... Mi-au ținut cununa... Brazi şi păltinaşi... I-am avut nuntaşi... Preoți munții mari... Păsări, lăutari... Păsărele mii... Şi stele făclii !*

Ion repetă dc mai multe ori versul acesta — *„Şi stele făclii !... Şi stele făclii !...“* ■—, pe urmă îl întrebă Pe Gyuri ce credea el de oița aceea. — „Nu-i aşa că era năzdrăvană ! ?“

„Era ! spuse Gyuri scurt. Dar mai departe ce s-a mai întîmplat ?... Ori nu mai ştii ! ?“

„Ştiu, cum să nu, alte poveşti şi poezii le-am mai uitat, pe asia însă o pot zice orieînd. pînă în clipa din urmă... Ma şi gîndcsc cîteodată să-i spun popii, cînd o veni să mă grijească, să mă lase să-i zic, în loc do spovedanie, povestea ciobanului care a stat de vorbă cu viața şi cu moartea, fără să clipească !...“

„Dar ce, tu te gîndeşti la. moarte, măi Ioane ? !“

„Mă gîndesc cîteodată, cum se gîndeşie orice om... Ce, tu nu te gîndeşti ?“

„Nu mă gîndesc. drept să spun... Sînt în putere, bolile m-or ocolit şi mă ocolesc... Muncesc şi trăiesc !... De ce sa mă gîndesc eu la moarte ? !:<

„Ai dreptate, măi Gyuri, da ia ascultă aicea, ce mai zicea ciobanul din poveste, ce-i spunea el mioarei, ce vorbă lăsa el în urma lui, de dincolo de moarte : *Iar ăucă-i zări... Dacă-i întilni... Măicuță bătrînu... Cu brîul ele lină... Din ochi lăcrămină... Pe cîmpi alergînd... Pe toți mireblnă... Şi la toți zicînd... Cine a cunoscut... Cine mi-a văzut... Minăm ciobănel... Tras prinir-*

un inel ?... *Feţişoara lui... Spuma laptelui... Mustăcioara lui... Spicul griului... Perişorul lui... Peana corbului... Ochişorii lui... Mura cîmpului !... Tu, mioara mea... Să tc-nduri de ea... Şi să-i spui curat... Că m-am însurat... Cu-o fală de craiu... Pe-o gură de raiu... Iar la cea măicuță... Să nu-i spui, drăguță... Că la nunta mea... A căzut o stea... C-am avut nuntaşi... Brazi şi pălti- naşi... Preoți, munții mari... Păsări, lăutari... Păsărele mii... Şi stele făclii !...*

Ion repetă din nou versul acesta miraculos — ..*Şi stele făclii !... Şi stele făclii !...* —, nu-i mai puse însă nici o întrebare lui Gyuri. îi era atît de indiferent în clipele acelea, era aşa de cufundat într-ale lui, în nepăsare şi în încredere, în cît nu-i păsa de nimeni şi de nimic, nu se gîn- dea ce va face, dacă va veni Gyuii peste el, să-l nimicea:,cu, su. şteargă otice mărturie din urmă. Balada pe care o povestise în ritmul legănat al mersului, pe care o ştia pe dinafară demult, din copilărie, era în el, în întregime, îl liniştise şi îl limpezise — „cum îl linişteşte şi îl limpezeşte rugăciunea pe credincios, orice rugăciune, pe orice credincios, pentru că numai cel ce nu crede în nimic, nici în zei şi nici în Dumnezeu, nici în Iehova şi nici în Aîah, e păgîn şi-i nemernic, îi în stare de orice ticăloşie !...“ ...Dar cu povestea cealaltă ce mai e, măi Ioane, n-o mal ştii ori o ocoleşti din alte pricini ! ?“

„Care, măi Gyuri, ce nu ştiu eu ?“

,,Povestea cu cerbii, colinda, mă, dacă nu o ştii ți-o spui eu, şi pe româneşte şi pe ungureşte !...“

„Nu-i nevoie, c-o ştiu bine, tot dc-atuncca, din vremea îndepărtată a copilăriei !...“

Gyuri aşteptă cu un fel de nerăbdare, dar Ion nu se grâbf să-i vorbească, se uită din mers la brazii printre care treceau atunci, care erau înalți şi falnici — „sînt în puterea vîrstei, cum n-o să mai fiu eu niciodată !...“ —, fură cu coada ochiului nişte învăpăieri de lumină, care se încrucişau undeva în dreapta, unde se putea să fie o vale —’ „ori o surpătură...“ —, tresări cînd auzi o frîntură do eîfitec de fluieră, o gîlgîituvă vie, care venea de cine ştie unde, dacă nu era cumva o năzărire de a lui — „pentru că omului i sc întîmplă dc multe ori să audă ceea ce n-a auzit şi să vadă ceea ce n-a văzut niciodată !...“

„„Cei nouă cerbi, îi spuse el lui Gyuri, cînd nici nu se mai aştepta ăsta, cînd credea că uitase de colindă, au fost mai in Iii nouă feciori frumoşi şi voinici, care mai de care !„ Nu ştiu cum îi chema, ce nume purta fiecare... Pijate că pe unul îl chema Niculae, pe altul Simion, pe altul Gheorghe şi pe altul Ion..."

„De ce nu lanoş ? întrebă pe neaşteptate Gyuri. Ori Gyuri ? I !...“

„Nu ştiu !... Eu îți spun ce ştiu şi cum ştiu, n-o potrivesc în nici un fel, n-o trag către ale noastre !...“

„Ba o cam tragi 1... Colinda aceasta este şi la noi, la unguri !„:!

„Se poate, dar eu o spun pe a noastră, pe cea pe care o ştiu ! Iar tu, dacă vrei şi dacă mai apuci, n-ai decît s-o spui pe-a voastră !...“

,.Cum asa. dacă mai apuc ? !... Dcar îi-ai dc pacn s.» ma "im-d .pup •.mbă. raci Gvuri !... în cUpem astea.. mai. ;;"s. 'db.b ■ p, tp. ^.camaca emdaa.b cum av ii, să ab , u.i-. ;-.p carul da rbaab b cam e luama - p:-. r ' . Ş ! apU.a.e'a peUll'U Cabun.na i l';.,d,;''r;p . i:vmp p./ste lol. îi-: vai . bamar da la.rb .a.da nu ap a ,;e ea. apa ceas e va: sbaasar dc imni rc.ee n-o aula. că ev- uu/.nt o \ a bbn paaa ai vileic, c.ar ue a.-..a,vit n-o simt dual oaanenu

Gyuri au yaau! prea mulţumit de răspuns, nu mai -nuse i ' Ş ■■■;irn;a, nua mecar caa c,.a. a.■ . . ■ i p*-'• - - i ^ '- ',bn; anpnp, pa; Ian. la rindu-b tăcu fi el. în acelaşi rsif" ;.!■ fi vorbit merabvb narea s-ar fi mau al pa o 'a-'rapauirr a'clară, narau r.-av fi umblat pa pămînt. Io- - -un {U'iPu abia m înbrauă la mvo'-.m purundu-Ia lotuşi p,a!:- fecior’

—NieuaecEăd: a Gherrp’.?p ?’■

a-, P Pca 1, şi ilio, şl bbbap ai lău au, şi lancea ra ’nauJ. a -a/adnda-r -i pa PP.bn:le lor. <ăea:a îi sp;en Tce'aa, bum a i ă rauae'ra în munţii p: cu.ee u ;u ; c a u ^ ,u au.; an, ,-mbmde-. ■■ P au prea. opbada-U' s ţaaaau, mai ms, caiac caa. amil ar !'i trebuii. băa:l at'p.ăd U ca- buc."-a ndda ai ar , ăbanc a bananei. sau r b : ai, ăa a- 'a' v.rc u Uţviaaî-:au' al maa'a’au da aţebeab vua.' ’ ■ albea ba- raale mereu, pe aproape ue -eu ca „c „ pm,. .e ...a.. k. :ia parcă n-ar Ii fort craii ra m tai naa._, e.a :a U,^ :a. ia toată lurram parcă ar fi îost 'a iaccpubuu au t:. alea cu calc buna şi cu cale reia.

„...Fc-aicaa s-au rătăcit oi.. în întări bu^ Ţap urarea, în *munte[1] e* ăsta, în carc era cpda-p:ba să r.a mbram ji ana. în care s-ar putea an rn rătăcim p:utru tetueauna

_ ..pentru totdeauna ai fără uăoarccrc rp cum zicea

Morm, din Dă-ja... Nu alin da ca au placat ci în *mmiie,* dar asta nici nu mai cantcaaă... Ibmoctbe nu sc fac dirmn- trebări şi din cercatări. ae fac din întîmplărb.. Iar întîm- iaiărilc, fie că sînt adevărate, fie că sînt închipuita, însoţesc mersul lumii, au tîîeurile lor ai înţelcsurue lor, care scapă neştiutorilor... Şi dacă oi. cei naua cerbi, cei nouă feciori s-au rătăcit atuncea, demult de toi înainte dc Traian si de Dccebal. dacă nu mai demult, înseamna că aşa le-a fost dat, să se rătăcească şi aă sc prefacă m cernu toţi nouă... Asta ar fi tîlcul, ăsta ar fi înţelesul : că ei **s-au** prefăcut în cerbi... Şi asta pentru că ei au urmărit cerbul cel mare — au urmărit *cerbul* — marele vînat, pe carele im—1 ajunge nimenea, niciodată... Şi ei, ducîndu-se şi lot ducîndu-se, după urma care i-a vrăjit, s-au fost rătăcit şi s-au prefăcut în cerbi, nouă cerbi mari şi frumoşi,

■ a nişte feciori, cum zicea Calae, ca nişte voievozi... **Iar** vătînele lor s-au fost luat şi el pe urmele lor, a plecat şi el la vînat, tot aicea, în acest munte, cum ar zice colinda... Unde i-a şi găsit, pregătindu-se să-i puşte, ori să-i săgeteze, lucru pe care nu l-a mai făcut... Pentru că unul din cerbi, unul din feciori, cel mai mare, i-a spus aşa : *Drag tăicuţul nostru... Nu ne săgeta... Că noi te-om lua... în cești coarne rozi... Şi noi te-om ţipa... Tăt din munte-n munte... Şi din nlai în plai... Şi din piatră-n piatră... Tot ţîră te-i face...* Iar el, ce era să facă, s-a rugat de ei, a strigat cu durere în clas : *Dragi fiuţii mei... Haideţi voi acasă... La 'măicuţa voastră... Cu dor că aşteaptă... Cu măsuţa-ntinsă... Cu făclii aprinse... Cu pahare pline...*

Cerbul cel mare, tot el, s~a sucit şi-a grăit : *Drag tăicu- ţul nostru... Du-te tu acasă... La măicuţa noastră.... Că ccarnils noastre... Nu intră pe uşă... Făr' numai prin munte... Picioarele noastre... Nu calcă-n cenuşă... Căci calcă ■prin frunză... Buziţile noastre... Nu-şi beau din pahare... Căci beau din izvoare...* Asta-i toată colinda, asta-i povestea, măi Gyuri... Tîlcurile ei nu le ştiu, nu voiesc, mai bine zis, să le desluşesc... Dar atîta tot aş zice : dacă un lucru nu se potriveşte cu altul, înseamnă că-i mai presus decît cel **cu** care nu se potriveşte... Dacă lumina nu încape într-o odăiță, nu poate fi înghesuită de nimenea, în nici un fel, înseamnă că aşa e făcută ea să fie : să trăiască în risipire şi în necuprindere !...“

„Adevărat, admise Gyuri, fermecat şi limpezit şi el **de** povestea lui Ion — dar colinda asta, ori poveste, cum îi zici tu, îi cu mult mai fainâ, cînd îi cîntată, cînd îi zisă **aşa** cum se cuvine !...“

„Se poate, dar eu, acuma, nu m-oi apuca, doamne **fe**reşte, să cînt prin *munte !...“*

„De ce să nu cînţi, de ce să nu cîntăm ! ?“

,,Nu se cuvinc, măi Gyuri, î^i spun mai bine o P0U5^* decît să cîntăm !...“

„Tot cu nouă ccrbi ?"

„Nu, cu doi oameni : cu un român şi cu un ungur.,. Unul dintre ci s-a născut aicca, pe Murăş, altul s-a născut pe Tisa... Nu sc ştiau amîndoi şi poate că nu s-ar ft ştiut niciodată, dacă nu s-ar fi întîmplat ce s-a întmip-at în partea asta de lume, la o anumită vreme, înti-un anumit an... Ce-i drept, aicea s-a întîmplat mereu cîte ceva, mereu au fost frămîntări şi răzmeriţe, mereu au fost ras- coale şi schinjuiri !... Asta pentru că pămînt urile de-aicea, pămînturile şi apele, toată suflarea, nu erau ale cui^ trebuia să fie... Iar cei care le munceau, slăpînii lor adevaraţi, erau slugi, erau străini la ei acasă... Dar poate că asta-i altă poveste, povestea Ardealului, legenda lui aspră şi crîncenă, pe care ţi-oi spune-o mai încolo, dacă mai apuc, dacă mai apucăm... Deocamdată vreau sa-ţi deapan poves- tea celor doi oameni, care erau şi sînt ţanuil, fiind fiaţi din partea asta a lucrurilor... Dar numai om paitca^asi*i, din partea muncii pe care o îndeplinesc ei... Pentru că altfel n-au ajuns încă să fie fraţi... Ar fi putut să fie, cc-i drept, dacă nu s-ar fi

întîmplat între ei ceea ce s-a întîmplat într-un anumit an, cum ziceam, dar şi-nainte de asta... Pentru că o întimplare are întotdeauna înca una în urniți ei, măcar una. dc acelaşi fel... înşiruirea asta ține ^tiează vrăjmăşia dintre ei, îi leagă tare de trecut... *h* adevarat ci ei doi ar putea să se gîndească şi la ccca ce a fost bun şi omenos între ei... Dar uite că nu se gîndesc... Au luciat zile întregi împreună, au glumit şi-au ris. au fost la cite-o bere împreună, ori au stat tacînd lîngă cite-un pahar d«3 vinars... Iar după aceea, cînd nici nu se aşteptau, s-au pomenit duşmani* cum nu credeau că vor fi, cum nici n-o doreau... Unul dintre ei, românul, nu se gîndise niciodată la asta, la răzbunare, nu pentru că ar fi fost şi ar fi mai bun. dar aşa au decurs lucrurile cu el... Celalalt, ungurul, se **eîndise** la asta si-n vremea cît se avuseseră ei bine... Şi nu nentru că ar fi fost mai rău, ci pentru că aşa au decurs lucrurile cu el. pentru că cl, ungurul, avea conştiința cam încărcată şi cam pătată... La mijloc era. ce-i drept, şi o muiere, o femeie ageră şi frumoasă — foarte ageră, foarte frumoasă ! —, dar nici asta n-a fost şi nu este adevărata pricină a zîzaniei dintre ei... Pricina s-a rezemat şi se rea- v.omă pe ceea ce ştia unul, celălalt nebănuind ce ştie cel dintîi, ce taină cumplită poartă acela în spate, cît îi el de prefăcut şi de nemernic !... Ştia că trecuse pe lîngă moarte într-o anumită împrejurare, ştia că într-un rînd o simțise cum îl prăvălea într-un rîu, cum dăduse cu el de pămînt, să-l scufunde în hăuri şi mai multe nu... Nu ştia însă, habar n-avea, că unul dintre cei care trăseseră în el atuncea, să-l piardă pentru totdeauna, era unul şi acelaşi cu omul cu care se însoțise el acuma, în casa căruia călcase de nenumărate ori, cu muierea căruia se iubise de şi mai multe ori... Se şi mira cîteodată, nu de ea, că muierea-i muiere, dacă găseşte ceva mai noduros, se înclină numai decît în partea a 'eea, se mira de bărbatul ei, de încornorat, căruia îi zicea cerb, nebăgînd de seamă că ăsta nu era cerb, era plin de viclenii, era şi este un mişel fără seamăn de mare !... De si a l-a condamnat la moarte, pentru că l-a lăsat să creadă înlr-o poveste cam încropită, dacă nu chiar mincinoasă... Ei, românul, nu era şi nu este un om stricat, nu-i sfînt, nu-i uşă de biserică, da-şi are şi el mîndria lui şi simțul lui de om, de țăran, mai bine zis, pentru că țăranul a fost, pînă rnai ieri, temelia țării, nu talpa ei, mă, temelia ei şi-a
lumii

Gyuri se lăsă prins de povestea lui Ion, de jocul lui ocolitor — „ocolitor şi nu prea !..." — nu-i răspunse însă, încercă şi el „o parabolă[11], cu un neamț şi cu un rus — „neamțul ar putea să fie şi jidov, mă, iar rusul ar putea să fie polonez ori tătar !" — care rămăseseră singuri înlr-o pustietate mare — „fiind soldați amîndoi, doar că unul era în armata lui Hitler, iar celălalt făcea parte din armata lui Stalin, nu ştiu dacă ai auzit de el, că era mare şi tare în lume, pînă mai ieri, dar acuma nu mai este !..."

„Păi cum să mai fie, mă, dacă nu mai trăieşte ! ?"

„Nu de aia nu mai este el mare, măi Ioane, ^alia-i pricina, dar acuma lasă-mă să-mi duc povestea pînă la capăt !...“

„Te las, mă, nu eu te-am întrerupt, tu singur ai luat-o pc alături !...“

„Bine, aşa e, eu nu sînt aşa de deştept, să-mi păstrez singur gîndul, eu sînt ungur, mă, nu sînt român !“

„Nici nu m-am gîndit la asta !“

„Dar la ce te-ai gîndit, mă ? !“

„La oamenii aceia doi, la neamțul tău şi la rusul tău, la ceea ce au făcut ei, cînd au rămas singuri, față în față cu pustietatea L.“

„Ce să facă ! ?... De vreo cîteva ori era să se omoare, după ce s-au certat şi s-au muşcat din vorbă, cine-i mai mare şi mai luminos, care e mai bun şi mai cumsecade, ori mai omenos, neamțul ori rusul ! ?... Ei, amărîții, nu aveau ce să mănînce, nu aveau ce să beie, rodeau rădăcini îşi umezeau buzele noaptea, să nu piară de foame^şi de sete... Simțeau şi vedeau cum slăbeau şi cum se jigăreau, dar nu se înmuiau defel !... Se despărțeau din cînd în cînd, după aceea iar se întîlneau, ori că venea rusul ^către neamț, ori că mergea neamțul către rus... îşi dădeau scama, mă gîndesc eu, că nu se putea să se descurce unul fără celălalt... Noaptea, mai ales, erau nevoiți să se pa- yească. să nu-i sfîşie fiarele sălbatice... Dacă unul dormea, celălalt făcea de planton... Dar le-a trebuit mult, pînă cînd or înțeles ei lucrul ăsta, pînă cînd s-or potrivit ei-încle-ei, ca să le fie ceva mai bine, să scape cu viață, să nu piară !... Poate că numai atuncea or înțeles ei că sînt oameni şi că dacă nu se sprijină unul pe altul pier amîndoi !...“

„Am înțeles unde bați tu, măi Gyuri, am cam priceput ce vrei să zici, dar ai luat-o prea departe, mult prea departe...“

„Crezi ! ?“

„Cred !... Eu chiar vroiam să te întreb cine va ridica mîna, dintre cei doi oameni de care ți-am vorbit mai înainte : cel de pe Murăş sau cel de pe Tisa ! ?...“

Gyuri se uită peste umăr la Ion, cum se legăna în mers,
i tini suia el pe potecă, fără prea multă Silință.

ia zi, ia cuvîntă ! îl îndemnă Ion, îi porunci mal bine zis. Ia spune-ți părerea despre problema asta gingaşă !...“

„Care nici nu există, mă !“

„Cum să nu existe, n-ai spus tu, mai înainte, că ai ' vrut în cîtcva rînduri să ridici mîna asupra mea ! ?“

„Am vrut, e drept, dar acuma uite că nu mai vreau !..." „Nu vrei în clipa de față, dar mai tîrziu, mai încolo ce va fi ? !“

„N-o să mai fie nici un mai încolo !...“

„De ce, te-ai cuminții aşa deodată ? !“

„Nu-i vorba de cumințiie, e vorba de zădărnicie : ce rost are să ne hărțuim şi să ne urmărim, să ne măcinăia mereu zilele ! ?“

„N-are nici un rost, în privința asta ai dreptate, dar tu[1] la cine te referi, la noi doi ? !“

„La noi şi la toate neamurile de pe pămînt, că aşa trăiesc toate, în urmărire şi în hărțuire, în loc să trăiască în bună înțelegere !...“

„N-o fi chiar aşa, ntx-i deloc aşa, măi Gyuri, n-or sta toți cu mîna pe armă !...“

„Toți nu, dar mulți stau, măi Ioane, cei mai mulți Evreul îl urmăreşte şi acuma pe neamț, şi-l judecă, pentru I ceea ce i-a făcut în timpul războiului !...“ I

„Să-l judece, dar pînă cînd, că a trecut de la isprăvirea războiului destul de multă vreme ! ?“

„Pînă cînd se sting vinovățiile, iar vinovățiile ştii cum sînt : se nasc şi cresc unele din altele !...“

„Nu se nasc singure, lanțul lor îi făcut de oameni, aşa că tot ei ar trebui să-l rupă !...“

„Ar trebui, dar uite că nu-1 rup, ba din contră, îl prelungesc, pentru că unii, astăzi, le fac altora ceea ce le-au făcut alții lor...“

„Chiar aşa, mă, s-a ajuns pînă acolo ! ?*

„Nu ştiu dacă s-a ajuns, nu ştiu dacă-i chiar aşa, dar j ceva este !"|

„Cît este atîta se plăteşte, mă !... Dacă unul face ceea jl ce i s-a făcut, va da şi el socoteală, dacă va vroi să fie * stăpînul lumii, cum a vrut neamțul Fiindcă de reuşit[1] tot nu va reuşi !...“

„De ce să nu reuşească, pentru că nu-i neamț, ori de ce ? !“

„Pentru că nu se poate aşa ceva, să stăpîneşti lumea, totdeauna rămîi cu mîna goală, cînd vrei toiul „Şi dacă nu vrei nimica, cu ce rămîi ? !"

„Cu ce ai, cu ce ți se cuvine !...“

„Şi dacă nu eşti stăpîn pe ce ți se cuvine, dacă ai fost jefuit cindva, ori înşelat, ce te faci atuncea ? !"

„Te lupți pentru ce-i al tău, nu te laşi pînă nu obții ce ți se cuvine !...“

„Şi după aia, după ce obții ce-i al tău, ce mai faci, iupți mai departe ori te opreşti ! ?“

„Te opreşti, se înțelege de la sine !...“

„Uşor de zis şi greu de făcut !...“

„De ce să fie greu, mă ! ?“

„Aşa, pentru că lupta, orice luptă, nu se opreşte cînd vrei, pentru că tu, care ai pornit-o, depinzi de celălalt, cu care te-ai luptat, de la care ai luat ce ți s-a cuvenit „Dacă ai luat numai atîta, n-are ce-ți face, trebuie să se împace şi el cu situația asta !...“

„Trebuie ! ?... Ar trebui, dar dacă el va zice că i s-a mat cc era al lui, ce se va întîmplă ? !“

„Rămîne cu zisul, bate din buze, se uită la stele, altceva nu-i rămîne de făcut !...“

„Cum să nu-i rămîie ! ?... Sapă şi el pe dedesubt, cum -apă sobolul !...“

„Sapă degeaba, sparge ţălina vieţii fără nici un rost, .strică iarba şi răvăşeşte locul !...“

„înseamnă că tot face ceva, tot obţine nişte rezultate !“ „Ce-i spre rău şi spre zîzanie nu-i rezultat, măi Gyuri, *n* stricăciune, e pagubă !...“

„Este, pentru cel pe seama căruia se face asta, dar nu şi pentru cel ce o face !...“

„Ba eu^ cred că şi pentru ăsta e pagubă mare, mai mare cîteodată decît pentru cel în seama căruia trebuia să cadă greul !“

Discuţia asta despre „neamuri şi despre oameni“ —- „despre lăcomia unora şi despre îndîrjirea altora, care nu-şi găsesc locul în lume !...“ — îi ajuta să se îndepărteze de ale lor, le dădea iluzia că se îndepărtează, pentru fă sbbi i.i tst despre tr eb:ulle [1] ' a vmbs su. tot la s ■ ; ■: ss fimdisoră şi sc gindoau, - . Ardealul pc care b ştiau *Silit* de bine, în moduri diferite clar îl ştiau, mre bs-'om — „de ia începuturi *1“* — pămbrt românesc — ,.bb:î i-a fost datul !...“ —, în carc abia după aceea „aţi acesclib şi aii venit voi, făcîndu-vă oameni aşeea'i şi paradară pentru că voi, mă, abia atunci aţi coborîfc de pe cai. apacîndu-vă de plugărit, de arat şi de semănat'-’ ; la dosimui acestci părţi de lume, care a atras mereu nebb şi popoare. prin care au trecut multe ape, cum trece vîniul prin grebla munţilor, că „de accea s-au născut şi-au rămas aicea, pe Ia noi, *ţări* şi ţinuturi — Ţara Zarandului, Ţara Făgăraşului şi alt fel de *ţări* —, ca să poată trece valul viiturilor, să se ducă ceea ce e de dus şi să rămiie ceea ce e de rămas, ceea ce trebuia să rămîie !...“

„...Astea-s poveşti, mă, spuse Gyuri, după re lăsară un scurt popas, cît să fumeze o ţigară, st'ni amîndoi ia picioare, în umbra muntelui — sînt simple nsseoobi Pentru că de ştiut nu ştie nimenea cum a bi; rec be-moli !...“

„Se ştie, mă. cum să nu se ştie, răspunse îon, iac..-: ul principal ai şbutalui fiind chiar poveştile im ooos 'L- *I:A* iei tu în ră-păr.,,‘:

..Cum să fie, măi Ioane ! ?... Povc,,!bms poc;.;:, „but născociri, smt minciuni curate, mă

„Pentru meii sînt aşa, pentru alţii nu slnb depindă unde stă licoare, în ce parte a lucrurilor şi cum se uită ia ele Lb:

„Uitatul şi locul nu schimbă nimica, măi Ioane, lucrurile rămân la fel !...“

„Nici vorbă, uitatul, şi mai ales lecui, schimbă iotul, întunecă ori începeţoşează adevărul !...“

„Se poate, dar povestea rămîne poveste, nu-i niciodată adevăr curat !...“

„Ba este, cum să nu fie ! ?... învăţătorul de care ţi-am mai vorbit ne spunea nouă că poveştile nu se nasc şi nu înfloresc decît acolo unde e viaţă bogată şi multă... Că şi grîul, mă, nu creşte şi nu rodeşte decît pe pămînt reavăn şi bun

„Griul e grîu, Ioane, poveştile sînt poveşti !...“

.,E acelaşi lucru, asemuirea e mai potrivită decît aş fi crezut : înţelesurile poveştilor sînt ca bobul de grîu, cu cît e mai bun pămîntul, cu atîta e mai greu şi mai maşcat bobul de grîu !...“

„Vrei să zici prin asta că voi aveţi poveşti mai multe şi mai pline de tîlcuri ! ?“

„Nu zic aşa ceva, lauda nu intră în felul meu de a fi !...“

„Cum nu intră, măi Ioane, păi n-ai spus tu că voi v-aţi fost împărţit în ţări şi în ţinuturi, ca să treceţi cu bine prin greutăţile vremurilor ! ?“

„Nu, mă, asta a spus-o, ne-a spus-o nouă, la şcoală învăţătorul pe care l-am pomenit mai înainte !...“

„Deştept om învăţătorul acela, măi Ioane !...“

„Era, să ştii, atîta doar că rămăsese şi el pc-aicea, pe aproape, nu se dusese mai departe, cu învăţătura..."

„Spre răul lui, da ? !“

„N-aş crede : răul e spre bine, de multe, de foarte multe ori !...“

„Răul e rău, mă !“

„Nu întotdeauna şi nu imediat !... Dacă toţi merg mai departe, vreau eu să zic, nu mai rămîne nimenea pe aproape, spre răul vieţii !..“

„Asta-i adevărat, dar cum e cu cetăţile acelea ale voastre, cu grebla pe care aţi făcut-o voi, ca să rămîneţi în picioare ! ?“

„Eu nici n-am vorbit de greble şi de cetăţi, mă, eu am vorbit de ţări şi de ţinuturi, de legăturile din sate şi de legăturile dintre sate !...“

„Şi care e deosebirea ! ?“

„E mare, pentru că cetatea e un zid şi se vede, poate fi dărîmată cu berbecele ori cu tunul, în vreme ce legăturile dintre oameni nu sînt văzute şi nu pot fi dărîmate aşa de uşor, tocmai de aceea, pentru că nu se văd şi nu sînt ştiute decît de cei ce le alcătuiesc !... C-aşa zicea şi el, măi Gyuri !...“

„Cine, măi Ioane, cine zicea aşa ? !“

„învăţătorul nostru, mă, dascălul de care ţi-am vorbit... El spunea că într-o anumită vreme, la un anumit soroc, un om, preot sau rege, ce va fi fost, le-a spus supuşilor săi, adică părinţilor părinţilor noştri, că vor veni vremuri grele şi că ci nu vor putea străbate vremurile acelea deeîl cîaeâ se vor risipi fără să se despartă, dacă se vor despărţi fără să se risipească..."

„Asta n-am mai auzit-o. mă, să te risipeşti şi să nu le desparţi, să te desparţi fără a te risipi ! ?"'

„Eu am auzit si am şi înţeles despre ce-i vorba, că *ţările* de care am amintit aşa s-au ţinut, trăind deschilinit, fără a se despărţi de tot una de alta, fiind gata în orice clipă să se adune din nou laolaltă, cum s-au şi adunat pînă la urmă, cum nu se putea să nu se adune, cum nu se poate să nu rodească griul, la un anumit soroc, cum nu se poate să nu fete vaca, atunci cînd i s-a împlinit să fete !“

Gyuri nu amuţise, nici vorbă, dar nici nu vorbi imediat, le rumegă şi el îndelung, vroind, — „cu orice preţ !...“

— să-l înfunde pe Ion — „mai ales că valahul ăsta se crede mai deştept şi mai bun decît mine, şi nu-i, nici pomeneală !...“

„...Măi Ioane, spuse cl cînd socoti că-i momentul cel mai potrivit — tu chiar crezi că a Cost un asemenea rege, ori popă, ce-o fi fost, unul care le-a spus alor tăi ce-mi spui tu mie acuma ! ?"

„Adevărul e eă nu sînt *documentai* cum se cuvine, ca să-ți pot răspunde cumsecade, dar ei, mă, părinții părinților mei, aşa s-au purtat, aşa s-au orientat ei prin viață „Cum, mă ? !"

„Cum le-a zis învățatul acela, ori sfînt, ori duh al pă- mîntului, ce va fi fost, pentru că de fost a fost ceva, sfă- tuirea asta a avut loc cînciva. înlr-o anumită zi, la un ceas de seamă ai vieţuirii noastre !...“

„Dă-mi un exemplu, mă, dacă vrei să te cred !...“

„îți dau mai multe, chică vrei, dacă nu iți dau numai unu, pe cel mai limpede şi mai plin de înțelesuri !...“

„Şi care e acela, mă ? !"

„însăşi comportarea lor e un asemenea exemplu, felul cum au trecut ei prin veacuri, adunindu-se sat lingă sat, unde şi cînd s-a putut, pentru ca după aceea, cînd s-a putut, satele astea să se lege de alte sate, înturnîndu-se, adică, la legăturile lor vechi şi adinei, ascultînd, într-un euvînt, de învățatul acela de demult, preot ori rege, ce va fi fost, pentru că ceva a fost. mă, cum ziceam, altfel, dacă n-ar fi fost, nici noi n-am exista astăzi !...“

„Dar noi cum de existăm, pentru că noi n-am avut .•tsemenea sfătuitori, n-am vorbit cu adîncurile vieţii şi ale lumii ! ?“

„Poate că ați vorbit şi nu ştiți, poate că ați avut asemenea sfătuitori, poate că nu-i cunoaşteți ! ?[il]

„Dacă te sprijini numai pe poate, înseamnă că nu ştii nimica despre noi !...“

„Cile ceva mai ştiu si eu, mă !“

„Ce ? !“

„Ştiu că ați venit de pe alte meleaguri şi că v-ați. aşezat pînă la urmă în pustă !... Şi că înainte de asta, înainte de a vă face şi voi plugari, oameni cu rosturi mai statornice, ați dus fel de fel de bătălii, în stînga şi în dreapta, vroind să cuceriți alte meleaguri !... Abia după aceea ați pătruns în Ardeal, după ce n-ați izbîndit în alte părți !...“ „Vrei să zici că noi nici nu sîntem de pe-aieea, sîntem viitură şi ar cam trebui să plecăm, da ! ?“

„Nu zic aşa ceva, nici pomeneală, eu nu vorbesc de 7,'ua de azi, nici măcar de cea de ieri, eu vorbesc de începuturi !...“

„Şi care e tîîcul acestei vorbiri, unde bați tu prin ea ?“ „Nieâierea, măi Gyuri !... Eu spun ce-a fost, ce ştiu de începuturile voastre, iară a dori, nici măcar în treacăt, să vă scot din lume şi din viață !...“

„Ba.o dorești, mă, din tot sufletul o dorești !...“

„Defel ıı-o doresc, măi Gyuri !... Ce, am fost eu duşmănos şi ascuns față de

tine ?“

„N-ai fost. e adevărat, dar acuma eşti !...“

„Nici acuma nu sînt aşa, sînt mai altfel, e drept, dar nu din pricina mea, din pricina adevărului care a ieşit deodată la suprafaţa lucrurilor, cum iese de obicei adevărul, mai devreme sau mai tîrziu !...“

„Nu iese el totdeauna, mă !...“

„Ba iese !... Uite, tu ai tot fugit, te-ai tot fofilat, după aceea ai venit la Uiejdea, unde ai dat peste mine, ai nimerit în capcană, unde nici nu credeai !... Te-ai speriat, cînd ţi-ai dat seama de asta şi ai făcut ce credeai că trebuie făcut, să fie bine ! ...Şi-a fost bine o vreme, pentru că eu nici cu gîndul nu mă gîndeam, cum se spune, la ce te gîndeai tu !... Pînă la urmă însă uite că tot a ieşit
eămâd e: deasupra, dud nu mai credea mnmru, idei iu, decanate ea Eu. măcar, nici nu visam Ia a'da ei dacă cumva dreptul să se supere în ie-a'ă povestea seta, acela sîat eu !...“

,.Şi eu de ce nu aş fi, mă Ioane, n~am ei ea drepturile ae ce re le ai iu ? !“

..Da da, pe întreg, în cazul ăsta însă nu le mai ai, ţi ! "-ai niîncat cînd ai vrut să mă lichide::?, iar după aceea, tind tc-ai ascuns de mine în spatele propriei talc muieri, ti le-ai mai mîncat **o** dată, lucru pentru care **n-o** să **te** iert in veci !...“

Pentru omor, adică, pentru ceea ce s-a întîmplat atuncea la rîu. m-ai fi iertat ? !“

„Nu ştiu !... Poate că da... Nici n-ram rc~t să mni vorbim de a da, acuma

„De ce să nu aibă rost ? !“

,.Aea. pentru că nu mai are !...“

„De ce, " ’ Î ce ? ! Pentru că aşa ai stabilii tu ?“

„Da, mă şa vrei tu s-o iei, aşa a-o iei

Degrada :u lacrus'le, degeaba încercaseră se, le
dea Drcoale, degeaba vorbiră de trecut. înainte şi după ce sa spărsese între ei neîndurarea aceaa rană şi duru, are-i împinse cin nou în braţele ueii, făc-nd-u-i să se : "dare fi mai urît, degeaba se internară dapă aceea, dapă ea se şa ai liniştiră, la Ardealul de altădată, - . pe aereea împăratului, care nc-a minţit şi ne-a înşelat, cum : a sa mai află !...“ —, de pe vremea grofilor, c e . ne-au prigonit şi ne-au jefuit, ne-au spînzurat şi ne-au tras pe roată, să nu mai rămlie picior de român pe-aieea !...“ „...Dar şi pe noi ne-a minţit împăratul, iar grofii ne-or supt ia fel de putere şi de sînge !... Fără să ti a seamă că sîntem de acelaşi neam, fără milă, pentru că groful îi grof, mă. domnul îi domn, nu mai ţine seama de nimica, după ce se vede deasupra !...“

„Aşa e, măi Gyuri, pînă pe la un loc e aşa, de acolo Înainte nemaifiind

aşa, cum zici tu, neputînd să mai fie..." „De ce să nu mai fie, de ce să nu se poată ? !"

„Pentru că într-un fel o duce sluga care e din acelaşi neam cu stăpînul şi altfel o duce cealaltă slugă, care nu din acelaşi neam !..."

„Tot un drac e, nu e nici o deosebire ....

„Ba este, pentru că chiar sluga ma, era mindra ca e de un neam cu stăpînul şi se uita urît la cel de alaturi, cu toate că n-o ducea mai bine !..."

,,0 fi, mă, o fi fost, dar de ce strigi tu la mme, ce, eu am născocit politica aceea năroadă ! ?" ^

,,N-ai născocit-o, dar ea a fost, ma, şi-a fost îndreptată contra noastră, contra românilor !..."

,,Şi după aia ce-a fost, mă ?"

„Cînd, măi tete, cînd ? !"

După marea voastră unire !... Cred ca n-o sa va să-mi spui că după aceea s-a coborât raiul pe^pammt şi că în Ţara Ardealului s-a întronat fericirea ! ?...

N-o să spun asa ceva despre vremea aceea, nici despre vremea de azi n-o'să spun. dar de umblat n-a mai umolat nimeni după noi, cu smîcul ungunra !..."

,.Nu, pentru că aţi început voi să umblaţi după alţii cu smîcul românră !..."

„N-a umblat nimeni cu aşa ceva, ştii prea^ bme,_ n-a cVf-' nimeni năvala peste voi, să vă stirpească oiminui, cum ?.ti făcut voi în 1940. în septembrie, cum ara văzul ţ u i i >priii mei ochi, de dala asta netnaifiind ii> J c3e limănui. pentru că eu însumi arn trecut aamcea no 1 4 î ioorlc, arn simt;t-o. mai bmc-zis, cum ti a c a oe lu.*a m'ne. ca o adiere de foc. ca un nour greiu cu; tină oii de plumb, ori de apă, mă. de apa murar.ru şi rece, înnegrită de sîngele unor fraţi de ai mei. !>e c.îh* nici nu-i ştiam prea bine. despre care ştiam noar ah.a . că-mi sînt fraţi, în care s-a tras cum s-a tras şi m mine . *fără milă* /../'

Gvuri tăcuse, amuţise complet, neştiind ce să mre sounâ şi cum să se mai apere ,.de împrejmuirile nebunului ăstuia, pentru că îi nebun valahul ăsta, e P!^ _Gul e,-' nebun, din nricina asta se întoarnă mereu la mtimplan .e acelea' vechi şi nenorocite, din pricina asta e gata Sa-nn sară în piept, să mă suguşe !" —. iar Ion începu sa evoce tot aşa, din mers, şi mai mult pentru sine, parca, Aracului din zilele acelea frumoase şi limpezi — „c-aşa vreme frumoasă era atunci, de te durea sufletul, mă, ţi-era mila sa vorbeşti, ţi-era milă să umbli, să nu se clatine cumva lumina aceea ncpammteana, să nu sc stiice liniştea din jur !..."

„...După aceea, adăugă cl cu acelaşi glas molcom, mai mult reflexiv decît agresiv, mai aproape de tristeţe decît de mînie —, după ce aţi intrat voi în

Ardeal, în Țara, adică, în România, s-au stricat toate, luminile s-au preschimbat în lacrimi, lacrimile s-au preschimbat în smge, sîngele în rugină, iar pămîntul s-a făcut cum îi cărbunele, aşade tare s-a întunecat el, din pricina sînge!ui nevinovat pe care l-au vărsat horthyştii aceia ai voştri ai tăi, mă, şi chiar şi tu ! —, clin pricina morții pe care ați împrăştiat-o, cum împrăştie vîntul sămînța buruienilor şi flăcările focului, cînd se aprinde cîte-o gireadă de paie, ori cîte-o casă, ori cîle-o pădure, mă !... Atîta suspin şi atîta jele n-am văzut niciodată, pe nicăieri, că nu era loc în care să nu auzi un copil plîngînd, ori o muiere, ori un bătrîn !... Iar acolo unde nu plingea nimeni, plingea frunza din pom. plingea floarea dc măceş, pe marginea diurnului, plingea şi. scrisnea bobul de grîu, cînd se sciumea în flacăra focurilor pe care le-ați pus voi peste tot, e-ați dat foc stogurilor şi clăilor de grîu, ați tăiat şi ați spînzui aț, ați omorît copil nevinovați, care nu tăcuseră rău nimănui, nu avuseseră cînd să facă rău cuiva !... Dar voi, tu şi cu ai tăi, n-ați mai ținut seama dc nimica, ați călcat totul în picioare', ați mingit totul cu scrum şi cu smge, ați risipit peste tot neliniştea şi spaima, că nu mai, era nimeni sigur de viata lui şi nici măcar voi nu mai erați siguri de viața voastră, cum na mai este şi nu mai poate^ fi sigur de el şi de viața lui un iilhar sau un criminal !... Şi-nt.r-un loc, mă, într-un sat. pentru eă eu vorbesc acuma pe baza celor văzute de mine. nu pe ceea ce mi-a povestit unul sasu altul, într-un loc, cum zic. v-ați împuşcat şi v-ați omorît intre voi. din pricina unei stave do cai... Eta seaia. ce-i drept, şi slava asta, slava oamenilor din satul acela, sat de români, bineînțeles, s-a Joii a spaima, a tropotit a nehnişte, iar ai tăi. mă, tovarăşii lai de luptă şi de vitejie, s-au speriat si or început să tragă : Alarmă, ne atacă valahii, a'larmă !... Toți ziceau aşa. şi cei din sat, şi cei de la marginea satului, irăgind unii în alții, ca orbeții... Toata noaptea a ținut lupta asta prostească, iar dimineața ați belit, ochii unii la alții, citi ați putut să mai beliți, că erați năuci cu toții !... Aşa ați umblat voi prin Ardealul pe caie eu abia atuncea am început să-l iubesc, cmd am văzut ce faceți voi, cum călcați peste tot ce-i romanesc şi sfmt, aşa ați cotrobăit voi peste tot : cu capul umflat de alcoolun şi cu sufletul dospit de ură, de cea mai murdara ura .... Ca dacă duşmăneşti pe cineva, un om ori un popor, pentiu că ți-a făcut ceva c una, iar dacă îl urăşti numai şi numai pentru că există pe lume, pentru ca nu doreşte decît atîta . să existe pe lume, să trăiască în pace, e altceva ma C-am zis şi-atuncea, nu numai dupa ce am ieşit din apa, după ce am scăpat din înecul care m-a dat la fund de: doua ori, dar şi după aia, am zis şi m-am gîndit . da, doamn , să pun mîna numai pe unul din ăştia, măcar pe unul, sa _ iudec eu cum se cuvine să-i aduc aminte de ceea ce iac ei acuma !... Si uite că Dumnezeu, Dumnezeu sau zeu aceia de demult, sau zeii zilei de astăzi, pentru că orice vreme are zeii ei, aşa cum are proprii săi draci mi le-au scos pe tine în cale, mai bine nu mi te-ar fi scos, mai bine te-ar fi fulcerat, mai bine te-ar fi trăsnit, mai bine te-ar

Ii prefăcut" st'în Iul Ilie în drob de scrum !... C-aşa de tare m-ai răscolit tu pe mine, cu poveştile tale, şi nu atît cu poveştile cît cu aducerile aminte pe care le-ai trezit in mine, eu duşmănia pe care mi-ai ridicat-o în creştetul capului, de nu'mai pot. de nici nu mai văd, tu-ți anafura şi cris- toşii tăi de misei, c-asa ceva n-am mai pățit niciodată : să-mi secе scuipatul în gură şi să mi se împlînte un ic m ceafă, din pricina durerii, fiindcă omul e făcut pentru linişte si pentru bine, iar viata, dacă îl aruncă în brațele uni, drept în ghearele deznădejdii îl aruncă, pricepi ! >....

XIV

Moartea trecuse de nenumărate ori printre ei şi peste ei trecuse şi trecea, ca o adiere de vînt, ca o lumina fierbinte, ca o pasăre ciudată, venită de cine ştie unde, ori ca un strigăt, ca un ecou, ca o chemare, sfîişmd pnn u-;:a ,la ei de duPa copaci, dîndu-Ie senzația, la un moi, cmd se opriseră să beie o gură de apă, că mai era cineva acolo, alături de ei şi chiar între ei, cineva care u avea de gmd să plece. Locul era umbros şi umed sîi«VnU_!eŞea dmtr_l,n Pilc de mari şi verzi, alături „ca un om !...“ — un brad prăvălit de furtuni ros oe putreziciuni pe o parte. Chiar şopotul izvorului părea altfel, era schimbător, suna într-un fel cînd te aple-ai frumos iar rinta altcumva> mai depărtat, mai ce am IpJf Hîn - ’A *CUm* a fost şi atuncea, după *«l - u-* pa’ cmd am îngenuncheat fără să ™ "" mcIu?a Pe urmă> îşi făcu cruce, bombănind Cv,va, spre surprinderea lui Gyuri şi chiar spre propria si surprindere fiindcă nu era bisericos şi nici nu se gîndise la asta mai înainte.

„...Dar de ce te închini, măi Ioane ?« întrebase Gyuri. „Sa fie bine !“ spuse Ion, pornind mai departe fără graba şi fara tragere de inimă, mergînd cum merg de olucei oamenii care ştiu ce va fi cu ei, neputînd tetuî neocolit™^23’ nepUtmd sa ocolcască ceea ce era de

- l\""^a a ?i–atuncea, se gîndea şi zicea el asa m-au învăluit toate, cînd credeam că am scăpat, cînd credeam ca am lăsat moartea în urma mea, s-o mînce peştii !... Si ea, mişeauca, n-a rămas în apă, s-a ținut după mine, ca o umbra ... Pe urmă, cînd i s-a dat bine, cînd a crezul că-s numai bun de tras în jos, mi-a sărit în spate, mi-a tăiat mai n Senunchn, de parcă nici n-aş mai fi avut picioare !...“• „...Da pentru că moartea nu-i o cotoroanță, cum credeam noi cm^eram copii !... Nu te sfîsie, nu te rupe în bucăți .... Te mmgiie de multe ori, te alintă uşor, se stre-

noscutul amâg?ște pe neS«utele cu necu-
nosc:utiil de dincolo... Sta la masa cu tine, bea şi petrece cu tine... Te lasa sa te veseleşti şi să iubeşti !... După aceea cmd crede ea ca-i vremea, ori că se apropie vremea dă mne de nerabdare, se înstapîneşte în măduva osului 'si-ti pane palma ei moale şi caldă după ceafă... Ori te strîn«e in brațe, cum te strînge ursul : pînă cînd te moi, pînă

ţărmăT^1 m]°S' °a ° leoapşă de tină> ca un val de
- ^ de accoa *Je c* teamă unora de dînsa : pentru ca sînt împinşi mereu din urmă de lăcomie, pentru că trăiesc m graba şi nu iau scama *la* nimica !... Şi după aceea, and sinu ca se scufundă, se sperie şi strigă, se zbat şi se zvircolesc !... In vreme ce alții nici nu clipesc !... Să fie *>are mai tari ăştia din urmă !?... Să fi fost ciobanul din poveste mai bun şi mai viteaz decît ceilalți doi, care vroiau >-a-l omoare ! ? Sau bunătatea asta a lui, ori tărie, ce va ii fost, decurgea _clin_ situația în care se afla el, de om lovit, de om sortit pieirii ! ?... Fiindcă întotdeauna, fără greş, cino-i mai tare într-o privință e mai slab în alta !... Cine-i prost din născare e mai viclean, cine-i urît e mai deştept !... Aşa e la oameni !... Iar la nații îi tot cam aşa : cele caie n-au nici o îndreptățire sînt mai rîncace, vor mereu cîte ceva !... Cele care nu încap în propria lor piele nu încap nici în lume, stîrnind zîzanii peste zîzanii, tul- burînd mereu zarea vieții î... Dar stîrnesc oare națiile zîzanii şi încordări ! ?...Nu, nu stîrnesc !... Lucrurile astea îe stîrnesc şi le fac cei care se află în fruntea lor, după dreptate sau din întîmplare !... Dar şi ele se lasă duse de cîte-un curent de ăsta, unele !... Altele nu se lasă, ee-i drept îi drept !... Nemții, de pildă, s-au luat după Hitler, ungurii s-au luat după Horthy, iar noi ne-am luat după Antonescu !... Da, pentru că le-am avut şi noi pe-ale noastre, n-am fost cu crucea în sîn !... N-am făcut ce-au făcut alții, dar asta nu schimbă situația cu prea mult !... Nici în bine, nici în rău !... Cînd e să pieri, pieri, eşti ori nu eşti vinovat !... Te sufoci, şi gata !... Se poate întîmplă să-ți pară rău după toate, cum îmi pare mie rău acuma : dupa Erji, de care mi-a fost şi îmi este drag, mi-a plăcut să mă iubesc cu ea, la început, după aceea am prins a ține şi altfel la ea, mi-a lipsit şi îmi lipseşte, îi ştiu vorba, îi simt sufletul ; după copiii aceia ai mei, care au plecat şi n-au mai venit, ori or venit de formă pe-acasă, să ieie cîte ceva, cum fac mai toți astăzi ; după vaca aceea a mea, după Dumană, pe care abia am deprins-o cu traiul în singurătate ; şi după Bărbat, bineînțeles, mai ales după el, pentru că adineauri, dacă nu era cîinele ăsta al meu, poate că nici eu nu mai eram acuma, nu m-aş mai fi gîndit la treceri şi la asfințituri ! ?...“

Gvuri vedea altfel lucrurile, fără vrăjmăşie fără avei*

. "J i> -iiifel El era convins ca Ion luase o sume dar ^ f1 ! dnd îşi făcuse cruce. Simțise anumita liotaiue la izvo v ■ m0iiii care nu avea ?i el prezența aproape ‘ ca un nour,

nici o înfăţişaie, exista U ş , *nir!'it‘\ Asta vine de **ca o Pubere fino ca**

« P«»‘

acolo, spuse el, ca Ion *a* ^ ^' **întîmplă ceva, nu**

tUl' " **f sf iT X** **Od S ridici mîna unul,**

se po^e sa nu sc inun **cuţitul!... Cine n»**

on ca da celalalt cu mia $c_n d_{rPD}$**tăUt ' .. Pentru ca m- iute de mîna, nu**

cine n nvu md cptaţ . **de e răz.**

dreptăţii, nu e nimenea, niu ^ c, **să mai dai vina pe boi !... Daca c** HIZDOI **c**

a .V t oblWt ' Dar de scăpat

a,tii, ca ai Prin..t o, *n- **“** **si după ace™,**

tot nu scapi !... Uiţi, ou **ţi sc** **^a . dinainte î... Şi**

cînd îţi este lumea mai **^ea să‘morij să scapi de**

parcă ai vrea sa nu nui **’ " d libertăţi şi de echităţi,**

toate, de egalităţi şi de d p ^ **^ t de mu^e**

de războaie şi de **multe ori ! ?...**

ori mai cumplite decît ia/b°a <-: rc**le «... Cînd îi Totdeauna sînt aşa :**

rmu cump _ **. ^ şi tc**

război, nu **ai vreme** **Snpreună cu alţii**

Dfir dupk aSea,°Snd lămîi

SMHK - ™ S ^

SpiTM^ud\po!”uHMii-sc urii la Ion cum.mergea pe potecă mergea" si bombanea. «ea mo com dm^

L,d'£&'u^ntic%l.S4ptat»Ppc cît

SfSSS^′ * * M?»%

amiMciune, de ce ,lst> loc raai mult ? j...

Să *Tvim «*** J - » - dinui

*» «« locrs; dr« uiiîa «ri â aiiuia ...^

discuţie !... Chpa g l o u . puiem

S.a'nr tpale C Nici măcar pînă la st.na a,a

nenorocită nu putem să mergem !... Or să ne întrebe ăia ce-i şi cum, de ce am întîrziat şi de ce sîntem aşa de tulburaţi ! ?••• Da !... Şi chiar dacă nu zic ei nimica, o sa zică el, ăsta o să vorbească şi neîntrdaat .... O sa ma arate cu degetul, o să mă învinovăţeasca faţa de toţi, at n-o să mai am linişte nici în Uiejdea, de n-o sa mai pot sta pe nicăierea, nici în Ardealul ăsta_ blestemat, nici pusta în care m-am născut, nicăierea, nicaierea ....

..Dar aşa, dacă scap de el, ori că îl suguş şi pe el, oii că îi dau una cu o piatră, după ureche,^ unde nici nu se vede, scap, rămîn slobod, în afara oricăror aratan cu
degetul, oricăror judecăți

. 11 pun pe măgar şi îl duc la deal, către sima .... Ori la vale !... Ori îl îngrop lîngă aniărîții aceia doi, care s-or fost omorît pentru o ceapă !... II îngrop lîngă ei şi n pun o fluieră la căpătîi, de fag ori de soc, de ce-o h, sa ı einte şi să-i tot cînte !...':

Nu de altceva, dar tot îi plăceau lui poveştile şi snoavele poeziile şi cugetările !... Că aşa a atras-o dumnealui pc Erjika în capcana iubirii !... Cu fleacuri de astea, cu vorbe de miere şi cu buşeli de taur !...

.Da-i gata de-acuma, s-a isprăvit cu toatej cu iubirile si cu buselile !... Şi cu ținerea mea la poartă, la propria mea poartă !... Şi cu judecățile pe care vrea el sa nu le facă, pe care nu o să mai apuce el să,le iaca, s-a tei- minat !..."

XV

povesti şi colinzi ! ?... Ce rost are sa ocolim mei eu _ ceea ce ne stă oricum în spate, mai mult mie decît lui . L.

Pentru că el... El, dacă lucrurile ar sta altfel, dacă aş fi făcut eu ce a făcut el, odată m-ar spinteca !... Nici să răsuflu iau m-ar lăsa !... Un singur ungur dacă aş fi spintecat eu, cu baioneta ori cu furca, m-ar spinzura de limbă !... Sau, dacă nu, m-ar pîrî peste tot, la toate forurile şi la toate organismele, ar spune tuturora că sînt criminal de război, sînt leo'onar şi mai ştiu eu ce : o rămăşiță a vremurilor de alkV.'ată, care trebuie să piară, să fie pace şi linişte, să fie bine i... C-aşa fac ei —1 nu toți., e adevarat ! —• te arata cu degetul, te fac ce n-ai fost niciodată, nici măcar cu gîa- dul : !<'tțiopar şi hUl<TisS, antonoscian .şi mani st, de parcă lu ai fi fost începutul rău'ui în lume !... Parcă n-ar şedea ci pe morminte de copii nevinovați, şi de liniei, şi de bătrini. fără să-i întrebe cineva ce mai fac şi pe ce stau cu fundul aşa de liniştiți ! ?,... Eu însumi, în loc să fac ce trebuie făcut, le tot ocolesc şi le tot corcolesc !... Mă moi ca mămăliga, cînd nu e fiartă cumsecade, ori mă stropşesc precum balega, cînd

cade peste cîte-un bruş mare !"

... Să ştii, măi Gyuri, îi spuse cl pe urmă omului cu care pornise la drum, în legătură cu care avea un gînd toarte precis (..s-a isprăvit, s-a terminat !...") —. să ştii că la ai avut foarte multă dreptate cînd ai spus că numai noi, românii, sîntem de vină pentru tot ce a stat şi stă între roi şi voi, ta nemulţumire, ca stare aducătoare de rău şi de moarte

,.ţ;.ir? noi. măi leane. sînt şi lucruri bun", nu numai lucruri rele !" încercă Gyuri s-o mai dreagă, grăbind pasul, apropiindu-se numaidecît.

,,S;nt, mă. cum să nu fie, cele mai multe sînt a-a. dar eu nu sînt. ac"im, la şedmţă, ca să aleg g:îul de neghină !..."

„Dur unea eşti, mă ?"

,.în pădure, drept în adîncnrile ci, unde am rămas faţă în faţă cu cel care a vrut să mă omoare !..."

,.Pe care vrei să-l lichidezi, dar nu pentru ceea ce zici !"

..Dar pentru ce, mă, ia spune, că tu văd că le ştii pe toate ! ?"

„Ca să-i iei muierea, asta e pricina pricinilor !"

,.în nici un *caz,* măi Gyuri !"

„Ba eu cred că da : dacă nu ar fi fost ea la mijloc nu te-ai fi înturnat tu către mine cu atît de multă vrăjmăşie 1"

„Poate că nu, dar asta e altceva „De ce să fie altceva ? !"

„Aşa : pentru că este !..."

Ion se opri şi se uită în stînga mai întii. eăutînd ceva. Se uită în dreapta potecii pe urmă, pornind numaidecît nai departe. După aceea însă, după ce ieşiră din tunelul : ăcoros al pădurii, după ce dădu cu fruntea de lum'.na Învăpăiată a soarelui — „arde ca vara, o să plouă — -e opri iar, arătîndu-i lui Gyuri un molid bătrîn şi cloni- miros. singurul copac din goliştea ac»'ca ciudată, în marginea căreia se afla un zmeuriş mare.

„Aicea ne oprim !" spuse el tare, mult prea tare şi poate că mult prea aspru.

„Păi, noi, mă, nu mai ajungem niciodată la stînă, --usc Gyuri cu oarecare nedumerire, dacă **o** tot îneîr- colim pe-aicea aşa

„Vedem noi, mă !... Tu, deocamdată, ştii ce să faci, măi Gyuri ? !"

„Dacă-mi spui. o să ştiu, dacă îmi porunceşti ori dacă o să mă rogi !..."

„S-a terminat cu rugatul : o să-ţi spun să arunci deoparte tot ce ai asupra ta, taşcă, bîtă, şi să stai lîngă copacul acela !..."

„Î-Tiei vorbă, mă, nici pomeneală !... Am alte treburi de făcut... Mă duc să dau un telefon, cum zicea unul Se depărtă pe urmă, se duse către zmeurişul din marginea poienii aceleia înguste şi prelungi, se opri şi îşi împlini vorba, iar după aceea, cînd se înturnă şi îl văzu pe*iun deslăcînd o funie din şaua lui Ignat, tresări şi se înfiora. Nu mai spuse însă nimic. Se duse încet către

topac, căută ceva să şadă, şi, cum nu găsi, se sprijini de tulpina lui zgrunţnroasă şi scorburoasă.

„...Sînt aicea, mă, ii spuse el lui Ion, cu batjocură mai mult decît cu teamă, am executat ordinul !...“

„Bine ai făcut, măi Gyuri ! răspunse Ion, venind deodată către Gyuri, aşa de hotărît, cu atît de multă dîrzenie în mers, şi în gesturi, şi în ochi, şi pe faţă, îneît pînă şi Bărbat se sperie şi se dădu încet la o parte. Dacă le împlineşti pe toate, dacă faci ce zic eu de-aeuma încolo, are să fie bine, mă !...“

„Dar ce ai tu de gînd cu mine ?"! întrebă Gyuri, uitîndu-se lung şi cu oarecare spaimă la funia care sc zbătea mereu în mîinile lui Ion („ca un şarpe[1]"). Vrei să mă legi de pomul ăsta ? !“

„Ăsta nu-i pom, măi Gyuri !“ preciza Ion, oprin- du-se în marginea umbrei.

„Dar ce dracu e, dacă nu e pom ? !“ stărui Gyuri, gîn- dindu-se la altceva, aşa cum se gîndca şi Ion la altceva.

„Ii copac, mă, ori arbore, cum vrei să-i zici, c-aşa-i la noi : pom e numai acela care face poame, cum ar fi, să zicem, nucul, ori prunul, ori cireşul, ori gutuiul, ori mărul !...“

„Nu ştiam asta, rogu-te să mă crezi !...“

„Te cred, cum să nu...'[4] „Şi să mă

ierţi, mă !“

„Te iert, pentru asta te iert...'[1]

,.Si pentru ce nu mă ierţi, măi Ioane ? !'[1]

„fţi spun eu numaidcdt, nu te las eu aşa, nespovedî

ci nppiimînpprtt

* £n o£>li copacul, uitîndu-se tot timpul şi la Gyuri, să nu-i sară în spate — „...că ăsta-i ca^ o miţa salbatic.i, îi ca un rîs !...<! —, oprindu-sc pe urmă în faţa lui, la mai puţin de cinci paşi.

„Asta trebuie să faci tu, măi Gyuri !“ spuse el într-un anumit fel, parcă i-ar 11 adus un mesaj mdeparta. şi extrem de important.

„Ce, mă ? întrebă Gyuii. Ce ? ![1] « .

„Să te spînzuri de o cloambă ! răspunse^ Ion lîicet şi rar, uitîndu-se totuşi într-o parte, la iarba din umbia copacului, care era mai verde şi mai fragedă, faţă de ^cealaltă iarbă, pe care o văruia lumina pripită a soarelui aceluia văratic, mult prea tare, faţă de vremea în care se aflau ei. Asta trebuie să faci, fără larmă, fără rugăminţi şi fără protesturi !...!

„Dar de ce, mă ? !... Pentru ce să fac eu aşa ceva ? !... De unde pînă unde, mă ! ?...“

Este o cloambă bună în partea cealaltă ! spuse Ion, de parcă nici nu l-ar fi auzit. Iţi leg eu funia, te ajut, dacă n-ai curaj !...“

„Care. funie, mă, şi care cloambă ? !“

-Funia e asta, pe care o vezi, iar eloamba e cea de care ţi-am spus !...

Şi nu striga, că spera păsările şi sal-

mă, o sâ urlu de o **pM** ta
vale, mă, pînă la Uiejdea şi pma la Şacalaz !... Dar ce crezi tu, că aşa merge, cum vrei tu . ....

Nu te zbate, măi Gyuri, nu te zvucoli, ca-i degeaba, n-are nici un rost !... Tu eşti condamnat la moarte, ma, eşti dus de De lumea asta !...

,.Şi cineni-a condamnat la moarte, ma, cine m-a şter pe mine de pe lista vieții

„Eu, mă, eu personal şi cu de la nune putere .... Şl fără drept de apel, mă, fura întoarcere

,,Şi cine eşti tu, mă, să Iaci asta, cu ce drept, cme te-a împuternicit ?“

„Viața m-a împuternicit, mi-a poruncit, de iapt, nu m-a împuternicit !“

„Ei. nu zău ! ?... Te pomeneşti ca tu vorbeşti la telefon cu Dumnezeu ? !...‘-

„Nu vorbesc eu nimeni, nici cu Dumnezeu, nici dracu, dar pe tine, acuma, te judec şi te execut !"

„Mă şi judeci, aşadar ? !“.

„Da, mă, te judec !...“

„Cum, mă, cum să mă judeci tu pre mine . ....

Doamne fereşte !... Auzi, vorbă, auzi idee ! ?... ba ma judece el pre mine ! ?...“

Gvuri izbucni în rîs, se forță la început, dupa aceea însă risc* mult şi tare, cam nervos dar risc, hohoti inele-lung, sporind, fiincl sigur ca îl va da gata pe Ion. Dar românul nu ieşi dintr-ale lui.

„...Degeaba nechezi, mă, spuse el cu acelaşi glas uniform şi ferm, eu tot o să fac ce trebuie să fac, degeaba le înfoi tu pe-aicea !...“

Ce să faci', mă, ce ? întrebă Gyuri printre hohote. Pai”tu, mă. nici nu ştii cum decurge un proces, nu $Ui ce-i aceea o judecată, nu ştii nimica, mă, nici macar cum, te cheamă nu ştii !...“

O să învăț, mă, o să le învăț pe toate chiar acuma, facîndu-le, o să fiu şi judecător, şi procuror, o să fiu şi avocat, să mi te apăr, o să-mi amintesc şi de nume e meu si de numele părinților mei, iar dupa aceea, Ia urmă, o să te trag de picioare, să mori mai iute, să nu te chinuieşti prea tare

„Să începem atuncea, spuse Gyuri cu alt glas, întrebător, mai degrabă, decît nelinişlit, să le împlinim pe toate, cum zici tu

„Atuncea, spuse Ion, uitîndu-se la Gyuri de jos în sus, parcă ar fi vrut să-l

ia în furci, fă bine şi spune-mi cîte omoruri ai făcut, cînd, cum, şi unde, pe scurt insă, fără a veni cu prea multe explicaţii !... Pe mine mă interesează faptele principale, asta şi recunoaşterea lor !..."

„Care recunoaştere, măi Ioane ? întrebă Gyuri, mirat de-a binelea de data asta, zîmbind a rîde, chicotind uşor. Nu înţeleg ce vrei să zici ! ?"

„Cum nu înţelegi, mă, păi nu mi-ai spus tu mie, pe drum, pe drumul ăsta pe care l-am făcut noi amîndoi, ce isprăvi ai săvîrşit tu în vremea ocupaţiei, în 1940, în 1941, în 1942 şi în 1944, mă ! ?"

„Cine, mă, eu, am povestit eu aşa ceva ! ?"

„Da, mă, ai povestit, ai spus, de pildă, cum aţi omorît voi un învăţător şi o învăţătoare, cum i-aţi chinuit toată noaptea !..."

„Cine, măi Ioane, despre cine şi despre ce vorbeşti, că eu unul nu te înţeleg defel ! ?"

„Cum să nu mă înţelegi, mă ? !... Păi n-ai spus tu ce-ai făcut atuncea pe-acolo, în satele şi oraşele din partea aceea de ţară ? !'

„Nu puteam să spun aşa ceva, măi Ioane „De ce nu
puteai, mă, de ce ? !"

„Pentru că n-am făcut nimica, n-am săvîrşit nici o ispravă, pe nicăieri !""

„Da-n armata lui Horthy ai fost ?"

„Am fost, asta-i adevărat !..."

„Şi-n Ardeal ai venit, în 1940, în septembrie ? !"

„Am venit, a fost ordin şi am venit, că în armată, se ştie, cînd e ordin, e ordin, nu se mai discută, indiferent a cui îi armata, a lui Horthy, a lui Hitler, a lui Anto- nescu ori a lui Stalin !..."

„Lasă armatele, mă, n-o lua pe alături şi spune-mi care a fost primul omor, prima ta misiune, s-o luăm în ordine, cum se zice

„S-o luăm, dar nu avem pe ce !..."

„Cum să nu avem, măi tovarăşe, cum ? !"

„In tribunal nu se zice măi tovarăşe, nici domnule, nici Ioane

„Dar cum se zice, mă ?"

„Cum scrie ta dosar : martor, pîrît, ori inculpat !..." „lot una e, mă, aşa că tu poţi să-mi spui mie cc mi-ai povestit pe drum, şi de altele poţi să vorbeşti, e bine să vorbeşti şi să spui tot ce-ai făcut, ca să mori liniştit !..." „Şi eu aş vrea să fac asta, dar n-am ce spune, n-am cum, decît aşa, să născocesc !..."

„Dar ce, pe drum, şi la popasurile astea ale noastre, lîngă mormîntul celor doi oameni şi-n celelalte locuri, ai născocit ce ai vorbit ? !<

„Cred că da, măi Ioane, măi frate Ioane !..."

„Tovarăşe sau domn nu ştiu dacă se zice prin tribunale, dar frate nu se zice, în orişice caz !..."

„Bine, nu o să-ţi mai zic nici eu aşa !..."

„Zi de născocit, mai bine, spune-mi ce-i cu treaba asta, de ce te-ai jucat tu cu focul, ştiai doar că eu le iau pe toate în serios !..."

„Ştiam, e adevărat !..."

„De ce ai glumit atuncea ? !“

„N-am glumit, te rog să mă crezi !...“

„Dar ce doamne iartă-mă ai făcut ? 1“

„Am vorbit de ceea ce am auzit, n-am născocit nimica, mă !‘

„Şi cu suguşatul omului aceluia de pe şanț cum e, mă, e poveste auzită, e născocire ori e faptă făptuită de tine, măi Gyuri, măi omule, mă ? !“

„Exemplul e foarte bun, mă, e cel mai potrivit, da „De ce, mă, de ce-i aşa de potrivit ? !“

„Pentru că eu nu-mi amintesc nici în clipa asta, nu mi-am amintit niciodată să fi făcut omorul acela „Şi-atuncea de ce e bun exemplul, mă ?“

„Pentru că mi s-a spus, atuncea, că eu am făcut isprava asta, dar eu nu țin minte să o fi făcut !...“

„Asta nu schimbă lucrurile prea mult, nu înseamnă că unul, dacă împlîntă cuțitul în altul, cînd e beat, scapă de orice vinovăție, dacă l-a omorît !...“

„Nu înseamnă, bun înțeles, dar eu nici nu mă gîn- tleam la beție, la turmentarea care a fost căzută peste mine atuncea !...“

„Dar la ce te gîndeai, mă, că mult le mai sucești şi tu pe-aicea, crezînd pesemne că o să scapi necondamnat !... Şi n-o să scapi, să ştii !...“

„Asta nici nu importă, eu vroiam să spun că starea în care ne aflam noi atuncea era mai rea decît o turmentare, era mai cumplită decît orice beție !...“

„Nici nu se poate aşa ceva, măi Gyuri, o nație întreagă nu poate fi zăpăcită de nimenea !...“

„Ba se poate, cum să nu se poată, ce altceva s-a în- timplat cu nemții, înainte de război şi în timpul războiului ? !!

„E adevărat, dar numai în parte, fiindcă chiar şi acolo au fost oameni care s-au împotrivit războiului

„Dar la noi nu or fost asemenea oameni, asta aş vrea eu să ştiu ! ?“

„Au fost, cum să nu fie, aşa cum au fost şi la noi, cum sînt peste tot în lume, cum nu se poate să nu fie !...“ „De ce să nu se poată, mă ? !“

„Aşa, pentru că oamenii de felul ăsta, cei ce nu se sperie ori nu se lasă duşi de ape, țin lumea în picioare, ix.ă !!ɛ

„Şi ceilalți ce vor să facă, mă, vor să o dărîme ? !“ „Da, asta vor, şi după aia, cînd îi înghesuială, se fofilează, să nu deie socoteală !...“

„Şi cine sînt cei care se fofilează, mă, cum îi cheamă pre ei ? !"

„ti ştii tu prea bine, mă !“

„Poate că nu-i ştiu, poate că nici nu am auzit de ei !...“ „Ei, nu ! ?... Păi unul eşti chiar tu, mă, că şi tu mi te-ai tot fofilat, ai tot fugit şi mi te-ai ferit de judecată !...“

„Eu, să fug ? !... Nici pomeneală, nici gînd !...“

,,Ai recunoscut-o singur, mă !"

„Cînd, măi Ioane ? !"“

„Mai înainte, n-ai spus tu că ai mîinile pline de sînge ? !"

„Ai martori că am spus eu aşa ceva ?"

„N-am, pentru asta n-am, dar pentru ceea ce ai făcut tu pe-acoio se găsesc şi martori, la o adică

„Nu se găscsc, mă, a trecut vreme multă de-atuncea şi vremea şterge urmele, le schimbă şi le domoleşte pe toate şi numai oamenii prea încrezători, ori proşti, dc-a dreptul, mai pot crede în judecăți şi în dreptăți !..."

„Şi eu cum sînt, mă : încrezător sau prost ?:i „Prost nu eşti, dar încrezător eşti, mult prea încrezător !..."

„De unde pînă unde, mă ? *V*'

„Din vale şi pînă aicea !..."

„Şi-nainfe de asta nu eram aşa ?"

„Poate că erai, nu ştiu, acuma însă, de-a lungul acestui drum, ai fost. mai încrezător docil un copil !"

„De ee, pentru că nu vrei tu acuma să recunoşti **mîrşăviile** şi atrocitățile săvîrşite în 1940, şi. după aceea ? !'* „Eu nici nu mă gînder.m la ceea ce denumeşti tu **mîrşăvii** şi atrocități, mă gindeam la ceea ce ți-am spus eu despre Erji..."

„Anume la ce ? S';

„La discuțiile pe care nu ie-am avut eu cu ea, despre tine, măi Ioane !..."

„Păi le-ai avut ori nu le-ai avut, ați vorbit oii n-ați vorbit de mine ? !"

„Am vorbit, dar nu ee ți-am spus. altceva, lucruri mărunte !..."

„Şi-aluneca, mă. de ce m-ai minţit tu pe mine ?"

„Nu te-am minţit, te-am încercat cu vorba, m-am jucat !..."

„Vrei să zici că şi ce mi-ai spus de toamna lui 19-11) e tot o joacă, da ? !"

„Nu, aceea nu a fost joacă, dar nici adevărul adevărat nu a fost, nici pe departe !..."

„Cum aşa : nici pe departe ? !"

„Aşa, bine : am mai pus de la mine cîte ceva. ci»iar multe !..."

„De ce, să pari mai viteaz ? !"

„Nu. să văz cît de mult mă urăşti tu pe mine. pentru că tu ma urăşti de moarte, dar nu din pricina Ardealului şi nici pentru că am luat parte atuncea la executarea ta !..." „Şi care e cauza urii, atuncea ? !"

„Cauza îi Erjika, din pricina ei m-ai urît şi mă urăşti **tu** pe mine, de moarte, cum se zice, cum ziceți voi. mă

•„Nu-i adevărat, Erjika e^ Erjika, iar ce ai făcut tJ atuncea e altă poveste, mă!... piumit si că nu ara

„Dar tu nu pricepi, ma ca eu am glumit şi făcut nimica, pe nicăierea . . «

'ftgS'&FSSZSÎ*™ ce an, *ori un^ert[1]; ni a, fi scŞpat nepedepsrt, aş t. fost

închin aş J[1]e'°^“au'[It]£[a]aCit' blăstămăţii atuncea şi-au
P1'^efc[a]reV'ck da, iar tu acuma, dac| vrei şă-nţi faci
facerea, e numai şi numai dm pricina Erji^i, ci,m «...

zis cu !... , , t»

Nu-i adevărat, mă, mei pomeneala .

”,Ba este şi nici nu este nevoie [de] ’fieCare i
eu, facem acte în regulă şi ne vedem de t^buu ţierare ... De ce să ne slişicm
no: pentru un cur de mu.ere . . ^ „Vorbeşti de nevastă-ta cum ai voibi d^. o ,

Vorbesc[V]pe' fală, teră nici un ocol, psntroca nnue-
,ea,”d°c5 a apucai' d. « rostogolit cu unul ş,
lalt, nu mai e bună nici ca sa o YIP.AI, i^u ţ

[ma]i'„[b“S]uir5 piezi, in F^int, îl privi in trcacât şi *v*= Barba", care s&tea’
neclintit lingâ el, =
timpul, ţintindu-1 pe Gyuri cu privirea lui 1-VC-e ,

u^Prc^g^.i adevărat, recunoscu Ion cu părere de rau ?i cu mînie, parcă,
dar Erjika nu-i de ţipat, mai Gyuri ,.Poate că nu-i, din punctul tau oe
vecieie, ^ zice, dar eu, ca bărbat, am dreptul sa spun asta .... ^ ^

„Ai dreptul să spui orice 'despre ea, numai sa n o ponegreşti, să n-o
murdăreşti şi pe ea^ cum tu orice lucru, orice vorbă, orice gin[r] •••• ^
^

„Nu-i nevoie de nici o murdărire, în cazul ei !...

De ce nu-i nevoie, măi Gyuri, de ce ? !

”pentru că ea, măi Ioane, s-a murdărit singură, ca o
scroafă, ca o cățea L.[1]'

„Din pricina mea s-a murdărit, da, dm cauza faci tu scroafă şi cățea ! ?-
t

„Şi din pricina asta, e drept, numai că tu n-ai fost
primul şi nici singurul ei futaci

„Frumoasă vorbă, mă, frumos fel de a voibi despre muierea cu care
trăieşti de atîta amar de vreme .... , „Ea n-a trăit niciodată numai cu mine,
ma!_ ’.Şi-atuncea, dacă e adevărat ce zici, dacă nu vor
beşti aiurea, din nou, de ce nu v-ați despărțit ? !

’ „N-am vrut şi nici n-am putut, mă !“ _

„De ce, mă, ce te-a făcut să nu poți şi să nu vrei . .

„Teama şi dorul, din pricina lor nu m-am putut desface de Erji !“.
. (

„Dorul îl înțeleg, dar teama, ce cauta teama aici .

'„Ii ia locul ei, n-ai grijă, deoarece Erjika mai Ştie cns ceva despre mine,
îmi cunoaşte tainele, aproape pe toate .

„Cave taine, măi Gyuri ? !“ - T I ,

..Astea care ni s-or pus şi nouă de-a curmezişul drumului !...,“„ .

„Astea ! ?... Păi adineauri ziceai că-i născocire cura ui tot ce mi-ai spus !...“

„Am zis eu aşa ceva ? !“

„Ai zis, sigur că ai zis ^ u

„înseamnă că am glumit, mai Ioane !...^

„Şl-acuma ce faci, glumeşti din nou ? :

„Nu, mă, acuma vorbesc serios !...“

„Vorbeşti aiurea, mă !... Şi ştii de ce faci asia, pentru că eşti bolund, eşti nebun, mă !...“

Gyuri rîse iar, mai potolit decît adineauri, rîse îns't mult "şi rău, neluînd seama la Ion, cum îi dădea tîrcoale, nedumerit şi înnebunit el însuşi.

.... Asta-i adevărat, îi aruncă el peste_ umăr, sînt nebun, mă, nu mai sînt demult în toate minţile

„Păi vezi, i-o întoarse Ion numaidecît, oprir.c'u- se <i*n nou' în marginea umbrei, vezi că-i adevărat cc-am ZLS eu ! ?...“

„Văd, în măsura în care vezi şi tu !...“

„Eu n-am ce vedea, eu n-am trecut prin ce ai trecut tu, n-am făcut ce ai făcut tu, ca să-mi pierd sufletul pa drumuri !...“

„Nu, mă. tu ai făcut altele şi-ai înnebunit altfel, cu încetul şi din alte pricini !...“

'..Mici vorbă, nici pomeneală !...“

„Ba este, faptul că trăieşti cu muierea altuia, în văzul unui sat întreg, nu-i semn de nebunie, mă ! ?"

Jiu !... Dragostea-i dragoste !...“

,,Q fi, dar asta nu-i dragoste, îi călăreală curată !** „Iar îţi baţi joc de propria ta muiere, iar vorbeşti cum nu s-ar cuveni

..Vorbesc cum vreau, dar nu pentru că aş fi nebun !...“ ..Dar cum dracu eşti şi ce fel de naţie de om mai eşti ;ş; iu ? !"

„Sînt cum sînt toţi oamenii, indiferent de ce naţie aparţin ei. că sînt unguri, că sînt nemţi, că sînt cehi ori poloneji !"[4]

„Vrei să zici că toţi oamenii din lume sînt nebuni, indiferent din ce naţie se trag ! ?'£

..Nu vreau să zic, mă, chiar zic : toţi sînt nebuni, toţi sîntem bi-lunzi !..."

„Eu nu sînt, mă, în nici un caz, nici Calae, să zicem, omul cu care am stat de vorbă în vale, nu e nebun, nici vorbă

„Despre tine, măi Ioane, am spus ce era de spus, cît 5! priveşte pe înţeleptul acela clin vale, ce să zic eu altceva, decît că ăla îi mai nebun decît noi doi !...'*

..Cine, măi Gyuri, Calae ? !...'

,.Da, mă, Calae, povestea cu cerbul îi cea mai clară dovadă !..."

„Clară ? !... De ce, mă ? !'"

„Pentru că el, pădurarul ăsta al tău, apără o năzărire, fiindcă cerbul acela tot o să moară, o să fie răpus de urs ori de lup, dacă n-o să fie împuşcat de-un vinator !„." „li altceva, mă, moare aicea, se stinge in *mwnic* „Si-mbogățeste locurile, se uneşte cu sufletul lor, nu-i aşa?>

„Ba-i aşa, mă, se uneşte cu ele şi trece în legendă, a şi trecut, iar legendele nu pot fi vîndute, nu pot şi nu trebuie să fie înstrăinate, mă !„."

„Legendele v-or mîncat vouă sufletul, legendele şi năzăririle !..."

„Legendele ne-au fost sprijin, dacă nu erau ele n-am mai fi nici noi

„Poate că-i aşa, mă, dar legendele şi poveştile sînt izvor de zîzanie, ele îndepărtează oamenii, în loc să-i unească !"

„Ar trebui, adică, să nu mai ştie nimeni cinc c şi de unde vine, ca să fie blne-n lume ! ?"

„Asta ar trebui, într-adevăr : să se şteargă cu buretele orice trecut şi-abia după aceea să se vorbească de înfrățire !..."

„Cu cine, măi Gyuri, că omul, dacă n-are nici un trecut, dacă n-are gîndurile şi simțămintele lui, e mai rău decît o sălbăticiune ! ?"

„O fi. măi Ioane, dar tu. acuma, ştii ce ar trebui să faci ? !"

„Ce, măi Gyuri ? !"

„Să-mi dai o țigare, mă, fiindcă de omorît văd că nu mă mai omori ! ?..."

„Nebun nu-i ! spuse Ion după ce îi dădu țigarea cerută, speriindu-se totuşi de scinteierile carc se aprindeau şi se stingeau în ochii lui Gyuri, şi de paloarea care îi acoperea obrajii şi fruntea (,,ca o mască de cretă — Dar nici om întreg nu mai este !... Nu mai c- om defel, e dracu gol şi-i un blestem pentru mine cu am nimerit cu el la drum !... Şi că i-am devenit prieten, c-am umblat şi umblu în casa lui !..." „Şi-acum, dacă U agăț de o cloambă, cum s-ar cuveni, că-i mîngit de sînge pînă în ochi, e vinovat față de toată lumea, or să spuie toți că numai de aia l-ara omorît, ca să-i iau muierea, orice le-aş povesti eu că a făcut ăsta, în 1940 şi după aceea !..." „Chiar eu, față de mine însumi, chiar acuma, în clipele astea limpezi şi calde, sînt înclinat să cred că-i aşa, că a atîrnat şi alîrnă şi asta în balanța judecăților mele

Gyuri, la rîndul lui, se gîndi şi se socoti ca procc- dase bine cînd îl azvîrlisc pc Ion în hățişul iocoititudi-* nilor — „pentru că ăstuia nici nu îi trebuieşle mult, ca să cadă pe gînduri !... Se crede filozof, îşi închipuieşte că. îi mire cugetător !... Ei toți cred că sînt ceea ce nu smt, drept peritru care s-or purtat şi se poarta cu duşmame ni11f fată de noi !... Deoarece duşmama a venit tot **Suna** Snspre ci, „u dinspre noi !' Iar ctap^ accea *cp* oorniseră la drum, fnndca Ion le rezolvase tcate cu un singur îndemn : „Hai, mă hai să mergem mai departe dincolo de care nu se ştia ce gmdun teau — Gyuri se socoti şi se hotărî sa plece pentru dcauna de-aicea, sa se ducă unde o vedea cu ochii _ „dar mi în Ungaria nu în pusta şi nici la Sacalaz, m ™rt“ in a^te

părți, să nS mă ştie nimenea să fntrebe nimenea cine sînt şi de unde smt
L S* TMTM
mai amintească nimenea de ceea ce s-a fost■ acum treizeci şi cinci de ani, acum şaizeci on acum o suta de ani!... Să nu mi se mai urmărească să fiu slobod ca pasarea cerului !... Sa muncesc, vreau, dacă nu să stau cu burta la soare !... Şi sa nu da

SoC Nu^şUa unde se va duce, nu hotărîse cînd şi unde va pleca. îi povestise cineva, dar nu
un avocat din Bălgrad, cum văzusedla televizor c^l fusese în străinătate, o emisiune mțieaga -^ >
foarte interesantă, plina de tilcun !... —, *m* ca u ^
rpia anăruseră — .,pe film, nu m direct .... nişte
guri care trăiau tocmai în Australia, care; plecaserăt i
ITnuaria — cînd cu învalatucelile dm 1956 . „...iraiau acolo aproape de douăzeci de ani, îşi făcuseră rosturile lor, nu uitaseră însă de Ungaria şl de Transilvania m^ a'es ' Despre regimul de azi, dm Ungaria, nu _ ‘
de bine de Ungaria însă, de *Ungaria Milenara* ziceau de bfne !... 'unul se"lăuda că nu va avea astSmpar pma ce nu o va vedea din nou mare şi puternica, mai maie , puternică decît a fost ea acum şaptezea de am ,,s departe Australia aceea ?“ întrebase Gyuri, neştnnd atunci, negîndindu-se nici măcar în treacat ca îşi ^ c"c. aminte de țara aceea misterioasa şi departata, cmd mc nu se va aştepta, într-un loc şi într-o împrejurare caie numai pentru amintiri nu erau potrivite.

...Da, mai spuse el, uitîndu-se la Ion, cum se grabea, cum îl tot trăgea pe Ignat de căpăstru —, ma dau frumuşel la o parte şi o iau către Serbia, trec dincolo şi
țin tot înainte, da !... Era bine daca făceam astadc asta
vară... Dar nici acuma nu-i prea > r ^ bună, încă, se poate sta şi pe afara !... Se poate doimi

“tiace va face cu Erji, nu h°tărîse^^privința ei' Ar fi vrut să o ieie cu el, nu era sigur insa ca - 5v? urma nemaivorbind de faptul, important şi el ca
Vioi**Tumbla mal greu, pe cînd** **s=,**
e altfel, singur te strecori mai uşor de colo cc
URdX'âtuăfglt? “eXttfei deodală, parca ar i;
plecat în clipa următoare, parcă n-ar mai fi o bucată bună de drum, pma la stina, ş _dupdi « --
înapoi, în Uiejdea. I-o las ăstuia, sa o calaieasca - voie ' • Se va descurca ea şi fara mine Pent u ca.1^ oricum ar fi, chiar dacă nu mă
decît tot o să am necazuri !... Nu o *că* mai p^ i -
am trăit pînă acuma... Pe cînd aşa, daca ma y
plec. îmi fac altă viață, m Australia ou m r p ,

Pe unde se va nimeri !... Important e sa im slobod sa **nu** îmi mai puie nimenea întrebări, ce am făcut şi cc na c;; *ZTI&* am omorît ori nu am omorît pe cmcva daca am fo*t ori nu am fost omorît eu însumi L. Şi cincizeci de ani mi s-ar pune întrebau, daca -
' "" r_i * *U*
aX"simtea, vag, că nu va pleca pe nicăieri şi că nu va ajunge la nici o granița. Stăruia^totu^, poate ca 'oana. c aceea, ca să scape de orice nelinişte. Meigca pc u mc Ion, pe urmele lui Ignat, de fapt, ocolind -u " rț.y fiindcă treceau atunci printx-un loc umbros şi _ ■ , tv [1]
dindu-se la ale lui, fără ură şi fără duşmănie fața dc omul care îi luase taşca şi tundra, pumndu-le pe m^. , lăsîndu-1 cu mîinile goale, nu se ştia de ce.

,,...Sînt prizonier, deocamdată ! zicea el. N-am lo- condamnat la moarte acuma, dar poate ca o sa t [11] damnat şi executat mai încolo! 7 ^pa ce vc^m ajimge şi noi la **stîna** aceea de pomma, la gă Q ajunge m c i o d ; Â a- °^r fi numai ei-în-de-ei, iar faca singur !... Dai acolo, ca voi t . Se va sfătui eu nu voi avea nici un sprij pe-?eolo pînă cînd cu ceialalți, se vor foi şi se voi zoaie pt ^ *r* vei- stabili ce-i de făcut, cu mine !... Or să ma lege, chiai ci:',că nu mă judecă... Mu leagă şi ma pun lîngă taurul acela ai lor. mă priponesc şi pe mine !... In loc sa-I priponească pe nemăsuratul ăsta de Ion, pentru că el ii eu cataruu rutierilor !... Iar eu, ce sînt eu ? !... Eu sînt responsabil la remuşcări... Sînt regele mistreților !... De parca eu aş fi frate cu Horihv ori cu Hitler !... De parca eu aş i stîrnit pîrjol în lume !... Parcă aş fi adus şi:nş fi risipit aicea, in Ardeal şi în împrejurimi, fel ae le, de nădufuri !... Lucru pe care nu puteam să-l fac, chiar daca aş fi voit !" . . „ „

Era bîntuit de melancolie Gyuri, nu se simțea insa vinovat față de rvmeni. Față de Ion, in orice caz, nu se simțea vinovat deloc. _ . , _ <>

Cum o să mă simțesc eu vinovat ia,a cie asta . zicea el într-o doară, fără nici o urmă de crispare uar ce eu i-am luat lui muierea, ori el nu-a luat-o nuc, pe a mea ?... Eu l-am îngăduit, eum-necum, i-am trecut ati- tea cu vederea, că i-ar trebui o viață întreaga caca ar l_i vorba să se plătească de mine !... Da !... Iar el, m loc sa zică mulțam fain, în loc să-mi pupe maia, ea ia un uomn, cutează să mă ieie ia întrebări şi cearcă ta ma juutce .... Pentru ceea ce s-a fost petrecut acuma-s treizeci si ceva de ani, pentru ceea ce s-a dus pe apa vaețu !... Oi ace pl; înteleptul că nu are rost să se tot raaece intre ei evreii si nemții!... Dar dumnealui ce ,ace altctv« . .... Nu mă' judecă, nu mi se bagă in suhet . !... Nu-nu sco- teceste în minte cu mmurile astea ale lin de om gieo ci râu ! ?... Fiindcă îi mai rău decît nune .... N-a la^-U ce am făcut eu, dar e mai rău !... Ii un nemernic fata pereche şi un mişel cum nu se mai aha

Nici față de alții nu se simțea vinovat, nu pentru ca ar fi fost lipsit de capacitatea de a se cerceta pe sme, de a-şi judeca viața, ci pentru ca se

gmuise de nu._ _ ori - „de mult prea multe ori !...“ T .la imprejmanle prin care trecuse, suferind mult din pricina asta - mult decît ar fi trebuit, aeoarece alții L. ~ ⁿ£\
du-se în cele din urmă de toate, nu ci codata, e aatvaiaț, pe rînd şi cu un efort din ee în ce mai mare, oe parca timpul ar fi sporit densitatea vmovi-unloi.
„...Nu.. ^^ se poate trăi ! spusese el cmava, ciupa <-e o la..,^.c p
Erji, cu bună ştiință, sa zburde şi ca puțin. Să stai mereu la pîndă, judeeîndute mereu, fără nici un rost !... Pentru că de pus în picioare tot nu-i mai pui pe cei pe care i-ai culcat la pămînt !... Pe care i-ar fi culcat alții la pămînt, dacă nu ai fi făcut-o tu... Deoarece omului, cînd îi este dat să moară, tot moare, că îi omorît de altul, că moare singur, de moarte bună, dar moare, cînd îi bate ceasul şi cînd îi dăngănesc clopotele în creştetul cerului Vroi, acum, să reia vorbele astea, să le întărească înțelesurile. N-o mai făcu. Văzu o dungă de iarbă verde, în marginea potecii, dar verde tare, verde şi grasă, cum fusese şi iarba dc atunci, din 1940, din septembrie, din primele zile ale lui septembrie, cum fusese şi otava pe care o cosea omul aceia liniştit şi voinic, care îi cinstise cu palincă — „Beți, c-o dat Dumnezeu destulă !...“ pe care îl lichidase slovacul acela mişel şi ager, care îi dusese pe urmă la casa celuilalt slovac, a lui Moticeak, să se răzbune, să-i lichideze şi pe aceia, — „să nu mai rămîie sămînță de slovac, nici de român, m tot Ardealul !... Să fim numai noi, ungurii, stăpîni şi domni !... Să nu ne mai steie nimenea înainte ! Să fim cum am fost înainte de 1918 !... Şi înainte de acest înainte !...“

„Da, spuse Gyuri, simțind cum i se moaie picioarele, cum îl năpădeşte, venind de jos, din pămînt, o căldură ciudată — aşa era şi iarba accea... Era verde tare !... Iar vinarsul omului, pălinca pe care ne-a dat-o el era curată şi tare... în vreme ce slovacul, călăuzul nostru, era ua mişel !... Zicea că îi ungur şi nu era !... Zicea că îi alături de noi şi nu era !... Umbla să sc răzbune, atîta tot !... Era cam apucat, ce mai atîta vorbă, era nebun, era sărit de pe fix !... Cum eram şi noi atuncea, aproape toți !... **Nu** în aceeaşi măsură, dar eram !... Credeam în ce facem, eram convinşi că ne servim țara şi că ne slujim poporul !... Eram convinşi cu adevărat, fiindcă dacă ar fi venit cineva şi ne-ar fi spus : măi oamenilor şi măi ficiorilor, lăsați-o mai moale, nu vă luați un avînt aşa de mare !, l-am fi culcat numaidecît la pămînt, l-am fi călcat în picioare, *fără milă !*... Şi-am fi mers mai departe, în acelaşi fel !...“

„Mai vii ori nu mai vii ?“ întrebă Ion din gura unui luminiş.

„...Via dară ! răspunse Gyuri, tresărind, spernndu-se > hiar, fiindcă îi venea, nici el nu ştia de ce, să se şteargă la gură, parcă ar fi băut chiar atunci din sticla^românului :.\celuia voinic şi netemător, pe care îl găsiseră pe urmă, la întoarcere, ghemuit lîngă un prun, cu cămaşa albă înglodată de sînge. Cum să nu vin ! ?...“

Nu se grăbi însă, nu iuți pasul şi nici nu luă seama la Bărbat, că rămăsese în urma lui, să-l secondeze. Altădată ar fi spus ceva, cine ştie ce, că Bărbat ăsta nici nu e cîine, e a doua întrupare a lui Ion, e ceasul cel rău,

o alt fel de făptură. Acum însă nu spuse nimic şi nici nu se uită urît la cîine, faţă de care nutrise şi nutrea **o** duşmănie statornică. îşi umezi buzele, simţind cum îi stăruie pe limbă gustul acela limpezitor, de vinars bun şi tare. Nu-şi mai dădu seama de la care vinars venea aburirea aceea ciudată şi vie, de la cel pe care îl băuse atunci, cu plăcere, în grădina omului aceluia despre care nu ştia nimic, nici măcar atîta nu ştia, cum îl chema, ori de la celălalt vinars, pe care îl băuse altfel, cu lăcomie, cu disperare, înainte de a-1 fi suguşat pe omul acela necunoscut — „alt om necunoscut, cu care nu aveam nimica de împărţit !...“ —, pe care îl lăsase încremenit pe marginea drumului, în buruieni, dacă era adevărat ceea ce ii spuseseră camarazii lui, cum că el l-a omorît, el l-a suguşat.

„...Ion nu m-a crezut, spuse el fără ură, fără a se crispa măcar, dar adevărul acesta e : eu nu ştiu nici acuma dacă l-am omorît ori nu l-am omorît pe amărîtul acela ! ?... Parcă ar fi fost un vis, parcă s-ar fi întîmplat noaptea toate, în somn şi pe întuneric... Pe bîjbîitele./.’ Cum îi mai rău !... Parcă am fi fost toţi, nebuni, cum ziceam eu adineauri !... Parcă ne-ar fi luat Dumnezeu minţile, lăsîndu-ne slobozi după aceea, să tăiem şi să spîn- zurăm, să hăcuim şi să nimicim, ca să avem de ce ne căi pe urmă, să avem pentru ce să suferim !...“

„...Dar de ce să tot suferim noi ? dădu el să spună. De ce să ne tot căim ! ?“, ceea ce nu mai făcu, nu-şi duse gîndul pînă la capăt, uitîndu-se lung la un pîlc mare de afine, din care îl privea, prin fiecare bob de afină, femeia pe care o aruncaseră ei în fîntînă, înainte de a-i omorî pe cei doi — „alţi doi oameni !...“ —, pe preotul

Alisandru şi pe ciobănosul acela <U? George, caiv se pusese chezaş pentru popă. Femeia avuse.se ochii iniei şi negri — „ca mura, ca afinile aslea —, amănunt. po

care el îl uitase, la care nu se gîndise niciodala, de canişi aminti acum fără voie, simţind-o pe l'emeie, simţind o şi văzînd-o, cum se mişca în păduricea afinişului, ea o apă, aşteptîndu-se să se adune laolaltă şi să se scoale in picioare, să-l vadă mai bine.

„...Asta e, spuse Gyuri, oprindu-se, că românul ăsta nu o să mă creadă niciodată, iar eu linişte nu o să am în veci !...“

„Ce faci, întrebă Ion din nou, mai vii ori nu mai vii ? !...“

„Vin dară ! răspunse el, tresărind. Da am o treabă !...“

Se descheie la nădragi pe urmă şi urină îndelung pe afiniş, părîndu-i-se că se leagănă toate cu el, al'inişul şi poteca, pădurea şi muntele.

„Alt loc n-ai găsit ?“ întrebă Ion după ce porniră mai departe.

„Nu !“ răspunse el scurt.

Altceva nu-i mai spuse, dar nu pentru că s-ar fi temut de ceartă, ci pentru că i se părea, încă i se mai părea, că femeia aceea cu ochi mici şi negri, îmbrobodită la ceafă — „ca o copilă../[1] —, cu un batic verde, stropit cu flori albe, avînd doi ciucuri la gulerul iei, umblînd într-un anumit fel,

elegant şi simplu, cu toate că era speriată — venea mereu din urmă, venea şi aştepta o clipă mai prielnică, să-i sară în spate — „ea o pricolicioaie, ca o ursoaică!..." I se usca mereu gura, îi seca aşa de tare în cîte-o clipă, încît i se părea că i-a găurit cineva ceafa, cu un vătrai de fier înroşit.

„...Asta e, da, zicea el în neştire, pedeapsa cea mai mare şi mai grea vine peste tine cînd nici nu te aştepţi !... Şi vine dinlăuntru totdeauna !... Se naşte din propriul tău gînd şi te suguşe cînd nici nu ai crede, cînd ţi se pare că ai scăpat de toate şi că nu mai ai treabă cu nimenea !..: Pentru că eu, în anii care or trecut *de-atuncea,* am avut şi zile bune şi-am cunoscut clipe de linişte şi de împăcare !... N-am stat cum stă iepurele pe după tufă !... N-am fcst hărţuit de nimenea, pentru că sînt ungur, ce-i drept îi drept !... Şi poate că ar fi fost bine dacă eram luat]a
Întrebări !... Să nu fi fost hărţuit, clar sa fiu mticbot ce-i cai mine, cum de am rămas *pc-ciicea, cum* de nu m-am dus înapoi în *pustă ! ?*... Cum de m-am strecurat printre lucruri,'cum se strecoară şi cum înoată peştele pun ■- | *

' Se întoarse singur spre sine, urmîndu-şi mersul, as- cultînd vuietul crescînd şi din ce în cc mai răcoros al pădurii, parcă n-ar fi trecut mai înainte prin arşijilc din poiană — gîndindu-se şi spunîndu-şi, faru sa trcsaia, fură nici o urmă de forţare, ea „nu ar fi fost bine nici asa !“ „...Dacă aş fi fost luat la rost, nu judecat numai luat la întrebări, odată aş fi sărit, să mă apar ... Şi aş n întrebat, la rîndul meu : ce tot aveţi cu mine, de ce va tot ocupaţi de soarta mea ? !... Pentru că sînt ungur, nu-i asa ! ?..î Din pricina asta îmi număraţi voi bucatunle pe care **ie** mînc. pentru că sînt ungur !... Şi pentru că voi •ne duşmăniţi de moarte pre noi !... Cu toate naţiile din jur vă mai potriviţi la gînduri şi la pas .... Cu noi defel !... Si asta numai şi numai din pricina voastra... Da aşa as fi zis !... Şi m-aş fi dus pe la sfătuitorii aceia ai mei, să mă plîng !... Iar ci s-ar fi dus numaidecît la alţii !... Fiindcă aşa sc nasc marile zîzanu : dm mai nimica !...“

I se păru pe la un timp că a mers prea departe cu recunoaşterile şi că nu era bine nici aşa, tal’
.singur, cloamba de sub picioare, să crezi, ca prostul, ca tot ce zboară se şi mănînca !...“ ce, ei fac a,>
ceva?!... Or recunoscut ci vreodată ca ne-ar ^.
nouă rău şi că or venit asupra noastră cu rău şi cu vrăjmăşie [1 9]... N-or recunoscut aşa ceva şi nici nu au oe pincl să o facă !... Nu pot să o facă, deoarece între naţii şi între popoare îi ca şi între oameni : fiecare vrea sa tra-iască, fiecare luptă pentru un loc sub. soare asta se mai întîmplă, nu-i aşa. şi împingeri şi buşcLi cal cari pe picioare şi altfel de încălecări ! Nu-i după dreptate întotdeauna, nu se poate să fie aşa !... Poate că o să fie mai tîrziu, peste cinci sute ori peste o nne de ani ! '... Cînd nu va mai fi nici urmă din ce îi acuma ! . Dar pînă atuncea mai este vreme... Iar eu, pînă una alta. ai cam trebui să plec unde am zis !... Cu Erjika ori fara Erjika >... Pentru că aicea, pînă şi locul, pămîntul pe care

calc... Sînt blestemate toate !... îmi sînt potiivnice .... îmi sînt duşmănoase !... Se cațără mereu pe nune... Să mă doboare !... Să mă îngroape de viu !..."'

Nu credea în ce spunea, slaruia insa, îşi iaeea plănui i, pe de o parte, iar pe de altă pai te simțea şi vedea, eurn îl împrejmuiau negurile, ca mciodata, păi mdu-i-&e mereu că merge ia vale, nu la deal, avînd senzația in clipă că se scufundă într-o mlaştină, înoata şi tot înoată într-o baltă mare de sînge, într-o vatra de jaiauc lich.d, intr-o scorbură fierbinte, într-un tunel lung şi p'.lptno», la capătul căruia îl aştepta, ca un oe'ni negru,^ gura unei țevi de puşcă, o armă care ar fi trebuit să buouie oJata, să-i împrăştie creierii peste tot — ,.pmă în cer sa mi-i țîpe, că nu mai sînt buni defel !..." —, care nu bubuia în::ă, sta **în aşteptare.**

.....Mai bine **m-ar fi spînzurat ăsta, se pomeni el spunînd, n:ai bine m-ar fi omorît !...“**

Se gîndi la canguri pe urmă, la animalele acelea ciudate. pe care le văzuse nu demult la televizor, într-un porta] consacrat Australiei, pc care îl urmărise cu un eiteres di osebit, cu toate că nu avea atunci gmdurile pc care le nutrea acum.

.....Urîte jivine, spuse el. urîte şi scârboase, eu picioarele alea dinainte aşa de mici, eu pungile lor, cu fuga aceea a. lor, care nici nu e fugă, e țopăială de tartori !..."

îl văzu apoi pe omuJ. pe care îl suguşase pe şanț — „da, pentru eă eu l-am suguşat, nu are rost să mă mințesc, eram b*'at, e adevărat, dar eu am făcut-o !...“ —, îşi aminti, mai bine-zis. de un anumit zgomot pe care ;1 făcuse omul, cînd il suguşase el, fiindcă ăla — „amărîtul !...“ — se băşise — .x"um sc' zice pe româneşte !...“ —, scăpase una ,.de aia mare", fapt care îi făcuse pe camarazii lui Gyuri să izbucnească în rîs pe margine — „Ha-ha-ha-hi-hî-hî-hî- hî-hî..." —, determinîndu-i pe el, acum, să-şi asume şi isprava aceasta, pe care o negase cu oarecare convingere pînă nu demult, agățîndu-se de starea în care se afla atunci.

„...Eram beat, îi drept, eram năuc, eram nebun, dar asta nu schimbă cu nimica situația !... Vinovăția, vinovăția cea mai grea, cade peste tine din cer, cînd nici nu te aştepți !... Țî-o varsă Dumnezeu în cap, Dumnezeu ori dracu, nu se ştie bine cine țî-o varsă... Dar de vărsat țî-o varsă !... Iar românul ăsta..."

Românul mergea liniştit înainte, gîndindu-se şi **el la ceva, nu se ştia la ce, dar se gîndea intens, se cunoştea după felul cum umbla, arar şi cu luare-aminte, fără a se uita în stînga ori în dreapta, sau împrejur, parcă ar** fi **vorbit cu cineva, de jos, din adîncuri.**

Gyuri ar fi vrut să-l întrebe ceva — „orice !...“ —, n-o făcu însă, nu-i spuse nimic, dar nu pentru că i-ar fi fost teamă de Ion, ci pentru că îşi dădu seama cît de mult şi de adînc îl duşmănea, cît de tare îl ura.

„..'.Altfel nici nu se poate ! spuse el. E normal, e firesc !...“ **„**

Recunoscu, fără nici un efort şi fără nici un ocol, ca simtămînlul acesta învîrtejitor şi fierbinte îşi trăgea taria din vinovățiile care îl împrejmuiseră, din amintirile care il copleşiseră, mai puternic decît oricînd.

„...Dar nu eu le-am răscolit ! spuse el. scînar.d în gol, mâcinînd între măsele o bolfâ ele fum. Nu eu l-am pus pe asia pe jăratic, ci el pe mine !... Nu eui-am luat lui muierea !... Şi nici nul-am băgat în moara interogatorii lor Cum m-a băgat el pre mine. chinuindu-niă !... Cum m-a împins el către moarte, fără să clipească !... Şi fără să fie beat !... Fiind treaz şi limpede Ceea ce înseamnă că Ion... Valahul ăsta... înseamnă că nu îi loc în lume, pentru amîndoi !... Cu toate că lumea îi necuprinsă !... Atunci cum dc nu îi loc ! ?... Asta ii întrebarea, *vc/Â* **? !...“**

La cel de al nouălea popas, care avea să fie şi ultimul, avea să fie, într-un fel, capăt de drum, îi prinse o ploaie aspră şi rece, căzută parcă din senin. Fuseseră nişte senine, e adevărat, dar ei nu le luaseră în seamă, din cauza hărţuielilor şi poate şi pentru că umblaseră şi umblau [rin pădure, pe sub cetini de brad şi pe alături de cîte-un pirîu vorbitor şi vuitor. Se opriseră numai după ce auziseră primul tunet şi primii stropi de ploaie, fiindcă sc slîrniseră toate deodată — „de parcă *muntele* ar i'i înnebunit şi el, parcă ar fi înnebunit întreaga lume, c-adineaurea era senin şi frumos, iai acuma e potopenie ! Cum nu s-a mai pomenit de cine ştie cînd !... Că-n vară, prin iunie, Iapovița şi ningea, era viforniță ! Şi-acuma, că-i toamnă, trăsneşte şi fulgeră, ca vara !... înscamna că s-au încurcat rău si ițele vremii, cum zicea Calae într-un rînd, cum zicea şi Ionu lui Bucur din Uiejdea !...“ Speraseră, totuşi, că ploaia va fi scurtă, va trece repede — „cum a şi venit !" —, nu se întîmplă însă aşa, ploaia se întețise şi mai tare, vuind de-a lungul muntelui, înfoind brazii şi molizii, biciuind ierburile din poienița în marginea căreia sc opriseră ei. Tuna şi fulgera din cînd în cînd pe departe şi pe aproape, atît^de aproape şi atît de puternic îneît pînă şi placidul Ignat se înfioră şi se sperie pe la un timp, băgîndu-se cu capul într-un brădui. Ion îl căută cu privirea pe Bărbat, apoi, după ce îl găsi, se uită la Gyuri, cum stătea în cealaltă parte a poieniței, lîngă un brad tînăr. Nu stătea prea bine acolo, locul era prea ^deschis. „...Dar nici să fugă nu-i bine, se gîndi Ion, ori să se alipească de vreun copac mai mare !...“ Gyuri însă chiar asta vroia să facă, chiar asta făcu, iar Ion nu-i spuse nimic, cu toate că ar fi avut vreme, ar fi putut să strige la el — „stai locului, mă, stai acolo !...“ — chiar spuse vorbele astea — „Stai locului...“ •— - simțind şi văzînd, în acelaşi timp, cum se prefăceau toate în lumină,^ vuind şi pîrîind năprasnic. îl văzu pe Ignat sărind într-o parte, îl văzu de fapt cum se rostogoleşte, dînd din copite. Şi-l auzi pe Bărbat cum mîrîie, pe aproape, mai mult a spaimă decît a mînie. îşi dădu seama abia atunci că era pe jos, căzuse şi el, fără să ştie cînd şi cum, şi i se păru că nu mai are ochi în cap, a fost cotropit de întuneric.^ Se nelinişti, atîta cît se putea nelinişti atunci, fiindcă toate erau confuze, toate erau întunecoase şi lînoase, în jur dar şi în el, se agăță cu mîna, cu dreapta, de o creangă udă şi rece, bîjbîi cu stînga pînă cînd dădu de trunchiul unui copac. Se ridică pe urmă, se sculă în picioare, sprijinindu-se de copac, bucurîndu-se că i se limpezise şi i se limpezea privirea, că vedea în jur şi că era întreg şi citaş. „...Dar omul acela

pe unde o fi ?“ se întrebă el ieşind dintre copaci, încereînd să cerceteze poioniia, orbecăind încă, fiindcă ploaia se [in].\[e]J[is]^

L-, [m]ai puternic, albind totul, acoperind poienița şi padaiea ‘;.a o perdea mişcătoare, cu un şir între# de perdele, caie mai de carc: mai aspră şi mai grea - ,,de parca ar li țipat cineva apa dintr-un ciubăr uriaş, parca s-ai fi in ois lumea cu fundul în sus,. doamne larta-ma şi nu nc lasa doamne, ajută-ne sa nu pierim !... fW,dată

Măi Gvuri, mă, strīga Ion, intimat, atins deodata de un simtămînt straniu şi rece, penare nu-1 cunoscus nici măcai' atunci cînd ieşise dm apa, dupa ce sc tiasese în el. N-auzi, mă ! ?...“

Amuți apoi. cînd dădu cu ochii de Gyuri, care statea într-o rînă în marginea potecii, bătînd mereu dm buze, în col, dînd repede dintr-un picior.

.,...Ce-i mă ? ! strigă Ion. Măi Gyuri, ma !... Is-auzi, « | **

îl z[<r]îlții uşor, îl întoarse cu fața către el dar Gyuri nu dădu nici un semn de viață. Se muiase de tot se mina fhi-ir atunci îneît Ion nu mai ştiu ce sa iaca. Jaca ı aş fi spus la timp. zise el, luîndu-1 în brațe, daca i-aş fi atras atenția din vreme ! ?... Să stcie unde era !... Sa nu se

[mi<?]Se"suci cu Gvuri în brațe, căutind ceva, neştund nici el «dffi “.Ar "bună o gVoap& ! se gîndi el, O s«,rbura de pămînt... Să-l bag în ea !... Poate că scapa !••• Canui

[Wn]t -nriinti greu de tot, parcă i-ar fi rămas în cap_ tot întuneiicu 1 care il orbise mai inainte. de un copac prav*-

£ieS/I [se] gtTcii^r

parcă, mai unte. . „ , , ... Ton

Tot îi bine, dacă-i vine. pma la ->nu . - *

gindindu-se la adîncirnea gropii, holanndu-se sa >

9*) O

„...Ar trebui o lopată ! spuse el în vreme cc îl aşeza pe Gyuri pe iarbă. Dar de unde să iei o lopată aicea ?

Se sperie apoi, după ee intră în groapă, după ce îşi dădu seama că adîncitura era mai mare decît crezuse el.

„Nici nu-i rău că-i aşa ! aprecie el situaţia, agăţîndu-se de o rădăcină si ieşind repede. Ba dimpotrivă, e toarte bine eă-i mai afunda groapa !... Şi nici asta nu-i rău, că-i apă în ea !... Pămîntul, dacă îi ud, lucră mai bine !... Suge răul din om !... ll scapă de moarte !... Aşa că cu, acuma, n-am altceva de făcut decît să-l acopăr pe Gyuri cu pămînt, să-l îngrop în pămînt pînă la grumaz !... Şi să-î las aşa o vreme, să-şi revină !... Că-şi revine, scapă !... Trebuie să scape !...“

Exact aşa făcu, cum se socotise : îl tul pe Gyuri peste buza rupturii, trase pămînt peste el, să-l oblojească, să-l scape ca viaţă — „îi musai, trebuie, îi om şi el, cum s';it şi eu, îi vinovat, nu-i vinovat, îl priveşte, toate astea ţin de sufletul lui !... Iar de sufletul meu ţine binele pe care trebuie să-l fac !... Pe care îi musai să-l împlinesc !... Cu orice preţ !...“ Se chinui mult. se zbătu îndelung, pentru că Gyuri era moale — ..ea o cîrpă !“ — şi-i aluneca merej din mîini, nu stătea cum il punea el. O dată, măcar, era să se înece, căzuse cu capul în apă, bolborosind.

.....Înseamnă că-i viu, da ! spuse Ion. Trăieşte !...“

Se supără şi mai tare apoi, cînd îl văzu pe Bariz: i lătrînd pe marginea gropii. Nici nu-1 recunoscuse numaidecât, i se păruse că e alt câine — „altă făptură, căzută din cer, adusă de ploaia asta piezişă şi rece, şi vrăjmaşă, da !...“

Se liniştise pe urmă. după ce reuşise să-l sprijine pe Gyuri de marginea gropii.

„E cam îngrămădit, da-i bine ! spuse el, împingînd pămînt peste Gyuri. îl las deocamdată aşa... Pe urmă, după ee se adună pămînt mai mult în jurul lui, îl ridic îi salt !...”

Dar pămîntul se supunea greu gîndurilor şi mişcărilor pe care le făcea el. Curgea la vale, se destrăma’ se desfăcea în flşii uleioase. Trebuia ruptă buza gropii, trebuia împinsă în groapă ridicătura iscată de prăbuşirea copacului.

„...Asta şi fac ! se socoti Ion după ce reuşi sfi-l sprijine pe Gyuri de o radacmă. Mă transform în buiJo- ₇ăr ori cum îi zice la unealta aceea mare, cu ajutorul căreia sînt dărîmate casele şi-s rînite malurile de pămînt ! ?... Buldozăr îi zice, da !...“

Ieşi pe urmă, se puse pe burtă şi împinse^ pămîntul înapoi în groapă, se opinti şi se trudi mult, ajutînau-se cu o bucată de lemn, slujindu-se de braţe şi de umăr, şi de cap, neluînd seama la lătrăturile lui Bărbat - ,, a turbat si ‘cîinele ăsta, nu mă mai cunoaşte !...“ — simţind cum îjloua, auzind cîte-un trăsnet, părîndu-i-se înti-un ₁ "-î'd că se rup şi pîrîie toate — „pînă-n creierul muntelui, pînă în măruntaiele lui. că-s în fierbere toate, cum n-au fost nicicînd, şi-au ieşit din ţîţîni !...“

Se ocupă de Gyuri după aceea. îl săltă de subţioîi

— ., să nu stcie ghemuit, că nu-i bine !...“ • - S^ni:_liac^

“ " it în jurul lui, îl acopcri pînă la piept mai înlii,

a gît după aceea, lucrînd pe îndelete de o a ta aceasta, ind pămîntul cu

palma, folosmdu-se de ajutorul pe care i-1 dădea ploaia — „pentru că altfel nu reuşeam eu să î'Inesc atîta pămînt, nu puteam să-l acopăr, nu puteam să-l scap !... Că l-am scăpat, l-am scos din brațele morții !...“ Cînd se îndreptă de şale, icnind ineei. gindindu-so ca ce deparie că era bătvin şi că obosea mai reoeac. i se păru că îl lovise cineva în ceafă cu o maci;'.ca mare şi calclă. cu un mai de lumină. Ar fi vrut să-şi şteargă apa care îi năpădise în timpul lucrului, naclaindu-i parul din cap, începțoşîndu-i ochii. Nu mai apuca să facă ceea ce ar fi dorit. Se'ciătină şi se legănă fără voie, părîndu-i-se că îl riucea cineva pe sus — „pe un lepedeu ele lumină, pe un lepedeu, pe un lepedeu..Căzu într-o dungă pe urmă si-abia după aceea se lungi pe spate, întinzînd mîinile în lături, ca un răstignit. Nu muri însă numaidecît, se scufundă mai întîi într-o amorțire luminoasă şi caldă, se duse şi se tot duse la vale, repede sau lin, lin sau repede. Atît de mult ținu alunecarea aceasta, înеît el se miră şi tresări, ca într-un vis, cînd simți pămîntul dedesubt, cînd îşi dădu seama că-i biciuit încă de ploaie. Dar şi biciuirea asta, ca şi receptarea opririi, ca şi scheunatul din ce în ce mai jalnic al lui Bărbat, ca şi vuietul plou, ca şi canonada tunetelor pe care le azvîrlise şi le azvulea vremea peste păduri şi peste munte — erau incerle, erau estompate de tot felul de învăluiri, care mai de care mai alunecoasă şi mai fugoasă... Precisă şi statornică era doar senzația de frig, răceala care se desfăcea mereu din golul în care fusese cîndva şira spinării, din spatele care îi amorțea şi îi îngheța repede. Asta şi o ridicătură ascuțită^— „o piatră pesemne ! ?...“ — care îl împungea în umărul stîng, sub omoplat.

Se estompară apoi şi ele, senzațiile de acum şi urmele altora, de cine ştie cînd, dominantă rămînînd doar părerea că se topeşte şi curge, intră încet în pămîntul pe care îl bătuse de-atîtea ori cu piciorul, iubindu-1 nemăsurat de mult — „mult şi fără ură...“

Lui Ion i se păru pe la un timp, tot aşa, ca pe departe, că e la Someş, pe țărm, şi că icneşte şi dă să se scoale, nereuşind — „gata, s-a isprăvit, de data asta nu mai scap !...“ Atinse apoi Murăşul cu piciorul, cu drept ul, îl simți cum simți o grindă sub talpă, cînd tc sprijini in ca, ori o cloambă — „mai degrabă aşa !...“ —. mirindu-se că nu simte nimic sub celălalt pi ' i care ar fi trebuit să atingă tot Murăşul, mai la val către Cura lîiuiui,
ori şi mai la vale. Se şi văzu ur aşa. o frinlură de
timp. egală cu spargerea unei picamn de ploaie, so văzu şi simți cum se propteşte cu picioarele în Murăş. cern stă cu capul sprijinit în munte, cu mumie în lins-' poate păduri, — „ca un uriaş al locurilor ăstora sfinte-, cum n:n visat eu că voi fi, cînd eram copil, cum poate că am şi fost ! ?...“ Se opinti apoi, împinse Murăşul că!re m u n ț i
— „către munții ceialalți !...“ — şi apăsă în jos munlele care îi stătea sub cap, ca o perină, icni şi zvîcni în gol. ;-,u- zindu-1 pe Bărbat cum scîncea şi cum lătra, a pagubă şi a pustiu — „de parcă el s-ar stinge, de parcă el n-ar

mai fi !..."

Dar nu muri nici de data aceasta.

Se scufundă din nou în amorțiri şi în destrămări, curgînd la vale dar parcă şi în lături. Iar după aceea, cînd se dezmetici, cînd îşi simți propria-i prezentă. îşi dădu seama, învăluit, estompat, parcă ar fi recep-at nişte semnale venite de cine ştie unde, că nu mai ploua şi că soarele dogorea ca vara. Vroi să deschidă ochii, :;ă vadă ce era şi ce mişca în liniştea din jur, fiindcă se mişca crva. Dai- ochii nu-1 ascultară, lăsxndu-se potopiți de lumină, croîndu-şi parcă propria lor amorțire. Doar stîngul se întredeschise într-un tîrziu, tot aşa însă, în afara, dorinței şi vrerilor lui, cum făcu de altfel şi ochiul drept, cînd nici nu se aşteptă. Poate că de aceea i se părură altfel toate, depărtate dar şi răsturnate, cum n-ar fi trebuit. însuşi cerul i se păru aşa. răsturnat, parcă l-ar fi privit de sus, de cine ştie unde. Era limpede cerul, era înalt şi frumos, lui însă i se păru adine, de o adîncime şi de o frumusețe nemaiîntâlnite. „...Anume e aşa dădu el să zică. Nu mai spuse însă vorbele astea, uitîndu-se mirat, cu stîngul (celălalt ochi rămăsese căscat în lumină, ca într-o orbire), privind şi tot privind o oaie albă, ieşită parcă c'in pămînt. La rîndul ei, oaia îl privea țintuitor, bătînd din cînd în cînd din picior, cum făcură şi celelalte oi, care se desprimeră din lumină, una cîte una, tropotind mărunt — .,cum tropotesc nevestele şi fetele !..." —, oprindu-se lirică Ion, ca într-o înțelegere.

....Dar de unde or fi venit ?... Astea nu sînt oi, sînt năluci... Năluciriie poveştii de pe drum... Şi Bărbat... Unde-o fi Bărbat ?..."

Bărbat stătea la picioarele lui Ion, uitîndu-se mereu la el, implorîndu.-], prin felul cum stătea şi cum sc uita, să se scoale, să umble, să pună mîna pe bîtă şi să-l cheme pe el la drum : „Hai, Bărbate, hai, măi frate ! h.ra degeaba, fiindcă Ion nu mai auzea nimic, se scufunda din nou, se ducea şi se tot ducea la vale. cu poiană cu tot, cu oile care umpluseră şi umpleau poiana, cu Bărbat şi cu răgălia speriată a copacului pe care îl culcaseră vînt urile la pămînt, cine ştie cînd, cu groapa în care stătea Gyuri ca zidit — „Bine că l-am scăpat !..." —, se duse şi se tot duse, vîjîind pe la un timp, cum vîjîise ploaia mai înainte, părîndu-i-se, în clipa cînd încetă alunecarea aceea stranie. că a fost lovit de cineva în ceafă, cu un mai de lumină.

Abia atunci simți cu adevărat puterea trăsnetului, cînd se stinse, după ce se scufundase în adîncuvile pe care le mai contemplă încă o dată, avînd sentimentul, fjiuămurit dar şi cert, că le contemplă pentru ultima oară.

Nu sc crispă însă nici măcar atunci, cînd tvccu cu adevărat *dincolo.* Doar piciorul drept îi zvlcni puțin, ca într-un impuls. Şi zvâcnetul acesta semăna însă cu o aşezare ceva mai bună pentru somn, pentru odihnă.

XVIII

Cînd sc dezmetici, Gyuri nu-şi dădu seama ce era cu el, cum de-a‘ ajuns să fie îngropat „pînă la grumaz, cu mîini cu tot...“ ,,A vrut să mă omoare ! spuse el, iţindu-se în groapă, mişcind pămîntul pe care îl bătucise Ion în jurul lui. De aia m-a îngropat !... De aia... Dar el unde e ?... Unde o fi, mişelul ! ?...“ Se domoli, după ce îşi aduse aminte de ploaie şi de fugă, de clătinarea poienii şi de propria lui prăbuşire. Cum ajunsese însă în groapa aceea umedă şi rece nu ştia şi nu putea să ştie de altundeva decît de Ia Ion. Dar Ion nu se simţea şi nu se auzea pe nicăieri.

„...Ioane, mă ! spuse Gyuri, iţindu-se în groapă, stră- duindu-se să-şi elibereze braţele mai întîi, ca să se poată smulge de acolo. Măi Ioane, măi române !...“

Tăcu şi încremeni apoi, cînd auzi, de undeva dc aproape un behăit de oaie, nu unul singur, ci un cor întreg, parcă s-ar fi aflat în poiană o mic de oi, parcă s-ar fi strîns acolo toate mioarele de pe pămînt — „nu numai din *munte !*“ — să beluue a pagubă, să plîngă, mai bine-zis, să sc cînte după cineva, fiindcă aşa suna zicerea aceea a lor, ca o cântare de îngropăciune, pe care o acompaniaţi discret câteva tălăngi grele, de-a lungul şi de-a latul căreia picurau din cînd în cînd sunete limpezi şi calde, de tilincă, după cum se clătina mulţimea fără de sfîrşit a mioarelor, după cum se legăna muntele.

„Oi şi clopote aicea ? !“ făcu Gyuri, încremenind, ascultînd eu încordare, admiţând apoi ceea ce era de admis : behăiau nişte oi pe undeva pe aproape, lucrurile desiaşurîndu-se în acelaşi iei : behâia una mai întîi, parcă ar fi dat o comandă, pe urmă începeau să sc jeluiască şi tvldullo, de peste tot, din toată poiana, din tot muntele parcă, fiindcă aşa se părea în cîte-o clipă, că-i plin muntele de jale şi că sunetele grele ale tălăngilor sînt iscate de turlele clătinătoare ale brazilor, din creştetul cărora, şl de pe crengi, căděau din cînd în cînd şuvoaie de lacrimi, cînd adia vîntul. Pe urmă, cînd încremeneau, îneremenau toate deodată, lăsînd liniştea din poiană, şi din pădure, şi din munte, să vibreze îndelung.

„...Asta e, da ! spuse Gyuri brusc, amintindu-şi, ca într-o fulgerare, de liniştea care se înstăpînise la ei acasă, cînd murise maică-sa. Asta trebuie... Da !...“

Ieşi apoi din groapă, se smulse din împrejmuirea nămoloasă a pămîntului pe care îl îngrămădise Ion în jurul lui, se prinse cu mîinile de o rădăcină, sărind cu o agilitate neaşteptată peste buza gropii, neştiind ce să mai facă pe urmă, neştiind ce să mai spună, cînd îl văzu pe Ion cum stătea răstignit în mijlocul poienii, cum se uita el la lume, cu un singur ochi, neluînd în seamă oile care îl imprejmuiscră şi îl împrejmuiau, fiindcă veneau alte şi alte oi, de pretutindeni. De behăit nu behăia nici una în clipele acelea, de venit însă veneau mereu, din urmă şi dinainte, de pe potecă şi dintre brazi, se apropiau şi se opreau, uitîndu-se toate în acelaşi loc, la acelaşi punct neclintit, pe care

nu-1 vedeau decît ele, care stătea suspendat deasupra poienii, în lumină, sau poate că era însăşi lumina ! ?

„...Doamne, nu ne lăsa pre noi ! spuse Gyuri, simțind abia atunci cum se zbătea în el frigul din groapă. Iartă-mă, doamne !..."

Dadu sa-şi facă cruce, cum îşi face orice țăran, cînd da de greu, fie el ungur, fie român, fie slovac, fie polonez, indiferent dacă s-a mai închinat sau nu s-a mai închinat în ultimii o sută de ani. Nu-şi făcu însă nici o cruce, luîndu-se cu mîinile de cap, ca într-o năucire. Fiindcă oile, toate oile acelea, cu priviri aşa de limpezi si atît de omeneşti, începură din nou să behăie, în acelaşi fei, urmînd acelaşi crescendo^ răvăşitor, de cor uriaş, de pădure trezită de vînt uri şi arsă de trăsnete, de iarbă mare şuierînd sub viforniţe, de ape care se duc vîjîind către marea cea mare.

„...Nu se poate ! spuse Gyuri, scuturîndu-se de trăsnetele reci ale spaimei. Nu este asta !..."

Se uită la oi după aceea, deoarece ele tăcură din nou, spernndu-1 astfel mai mult şi mai adînc decît îl speriaseră cu plmsetul lor puternic şi ciudat. Erau acolo oile era plma poiana, pereche de ochi lîngă pereche de ochi aşteptare lingă aşteptare, lacrimă lîngă lacrimă şi dangăt lmga dangat — iar el, Gyuri, nici nu se gîndi si nici nu se întreba de unde şi cum au apărut ele acolo. Nici la Ion nu se gîndi şi nici nu se întrebă cum murise, nici măcar în treacăt. Se gîndi şi se socoti însă, în legătură cu Ion că ar trebui să-l ,,ducă cineva la vale", comportîndu-se în acelaşi fel, de parcă ar fi ştiut demult de sfîrşitul românului, de cînd stătea în pămînt pînă la grumaz, ori mai dinainte, de cînd porniseră amîndoi la drum,' ori
şi mai de demult, de cînd trăsese în cl — „la Someş **J"**_____ ,
cu toate că nu-1 ştia pe-atunci.

„...Asta facem ! spuse cl, înviorîndu-se brusc, agăţîn- du-se cu un fel de disperare de hotăiîrea aceasta. îl ducem pre el înapoi Merem la vale !..."

Se uită după Ignat, fiindcă aşa vroia să-l ducă pe Ion la vale, „călare pe sfîntul măgar..." O parte a problemei era rezolvată — „era şi o funie pe undeva, parcă a fost, să-l leg de şaua, să-l legăm bine, fără să spînzurăm pe el !..." —, cealaltă parte însă, care ținea de Bărbat, de cîinele lui Ion, nu era şi nici nu avea să fio rezolvată. Bărbat aştepta, sta la căpătîiul lui Ion, priveghindu-1. Scîncise şi se tot învîrtise în jurul lui, înnebunit de dureie. Pe urmă tăcuse. Pe urmă, cînd îl văzuse pe Gyuri, tresă- rise şi se înviforase, simțind aievea cum i se zbîrlea blana pe spinare si pe grumaz, pînă la ceafă, pînă între urechi. Dar nu dăduse glas, nu lătrase. îl lăsase pe Gyuri să se apropie, aşteptase pînă cînd se prăbuşise peste Ion
— să-i închidă ochii ori să-l îmbrățişeze ! ? —, iar după aceea, cînd socotise el că e cel mai nimerit, îi sărise în spinare, lătrînd aşa de brusc şi atît de înfundat, încît oile se dădură la o parte, icnind speriate, tropotind din copitele lor lucioase şi tari. Iar Gyuri, neştiind despre ce-i vorba, urlă anopoda —■ „Cîinele, mă, ăăă..." —, rosto- golindu-se lîngă Ion, căzînd ca

un sac, ud şi plin de tină cum era. îşi reveni, se adună numaidecît laolaltă, cînd îşi văzu duşmanul.

„...Tu erai * I spuse

sc apropie de Ion, ne*iin p . e i Şi-

să sc **acuma...**

!';u Ui . t,u âi mai sărit o datâ la mine la spma.e ....

1

aiaUndu-şi colții, barise a p o i ^ trintindu-1 la
cu labele dinainte şi cu ^ ^ Una, înainte de
>•-arvuni, trcdnd peste el. Se dj umăr>
a apuca Gyuii sa se adune L^jlU, ^
a i imnilnla col **u m biațul om-aai . ; L Abia**
ovun' se seei d.au sa sU pnnclă
j, a **d„ua ton-1*.; se i5,**
,,,,, ,J pe Uuj-.d - prerfUrau-se sâ-i sară

ci"“'c **,1,.,..-> iybuti să se tcoale in pU-itw***

>ila

^'Îu^du-si numele, dfc* .-ai user. nu se i^j

îesă deloc. Dimpalnea, u s.ui s p e ;

leşie, dimia-se ^u de.^ ^ _ sW slri.

vroi.se sa se Ust. ț-e. V,. ' cpne]e fusese mai rapid, se
veaseâ ori sa-1 s'-igu^. h;d apol i/bindu-l drept în
ferise, sărise peste I >n, - fiindcâ c], Gyuri, se ap.e-
față pe Gyuri, drept m cl si de lupta în care. se
case asupra lm Ion^ uilm hll% clupă>ce il izbise
angrenase at.it, de - ... ■,' • 0 faieă, rupîndu-i o uieche,
Bărbat în **fața** snşundu- o Wt ^ ^ {. tl,ebuit> ceea
însînfierîndu-1. *h \ i* k·L~ , se duse să ia o piatra, ce aşteptase şi *huiudl sa.*
- • > dimpotrivă. în genunchi, ori o cloambă, să se
săltă în mii ni si meopu sa laiie ca
se

„...Ilam-ham ! făcea el. Ham !... Mincăm la tine !...
Ham t ^ ,

Cîinele sc sperie la început, sc dădu înapoi nedumerit, parcă ar fi vrut să spună : ..Măi omule, mai tete. nia: creştine, nu-ți pune mintea cu mine, lasa-ma ....__ într-o coastă pe urmă. rupindu-i eama.şa^ cormanmdu- cu un colt, înnebunind el însuşi, de mînio şi oe durere.

„Ham ! făcu Gyuri, sucindu-se către cîine. Ilam-ham ....
Ham î 44

Izbuti să-l prindă în brațe, cînd nu se aştepta deloc, cînd nu sc ferise la timp. îl strînsese aşa de tare, incit cîinele schelălăi fără voie, revcnindu-şi apoi, dupa ce îşi împlîntu colții în cealaltă falcă a lui Gyuri, rupind,

SflŞ Jlam-ham ! făcu Gyuri, după ce îi scăpă cîinele dm
brațe. Ham !..." . . . .

Bărbat tremura şi vibra din ce in ce mai tare, a min e, a spaimă, a nedumerire, Gyuri însă nu lua scama la asta, nici la oi nu lua seama, la mioarele acelea na/.dravane. care plînseseră mai înainte după Ion, care se departau acum, se retrăgeau în tăcere, într-o linişte de moarte, către marginea poienii, către pădurea din care îeşi&eia. „...Ham !" făcu Gyuri la un moment dat, rcpezmdu-se
la oi, înfugurîndu-lc. „Ham !..." ^ ^

Se întoarse apoi din nou către Barbat, sa-1 stişie, să isprăvească odată cu el. Mai auzi un lătrat şi mai văzu un cîine în urma lui Bărbat, un cîine mare şi alburiu. Apoi încă unul, unul mare şi negru. Alături piatra altul, dar cl tot nu înțelese ce se întîmplă acolo si ce era cu dinii aceia - „şi cu Bărbat, şi cu Ignat, şi cu Ion, şi cu oile astea ale lui Dumnezeu ori ale cui vor fi şi vor fi
fost ! . v

,.Ham-ham !" făcu Gyuri către toți cîinii ^tlin poiană,
fiind gata să sc încaierc cu toți. „Ilam-ham !...

Se scula în picioare pe urma, cînd văzu venind călino el un cioban tînăr, un om înalt, cu palaria data pe ceafa, cu fața arsă de soare, cu ochii atinşi de nelinişti.

...Dar ce se petrece pe aicea, măi fraților ? întreba el rar şi cam tare, să-şi facă puțin curaj. Ce s-a întîrn- plat ? !... Şi cine sînteți voi ?... Tu, măi omule, cine eşti ?

, Eu ? ! facu Gyuri, mcrgînd către cl. Eu smt Arpad, mă !... Sînt Arpad şi sînt rege!... Regele mistreților....
Pricepi ori nu pricepi ? !..."

„Pricep ! spuse ciobanul. Eu sînt Ion dm Loman şi
fiînt pe-aicea cu turma lui unchcşu..." .

, Care Ion ? întrebă Gyuri cu acelaşi glas_alb şi spart.
Ion"îi mort !... S-o isprăvit la el !... Iar eu sînt Arpaa ....
Pricepi ori nu pricepi ! ?..." , . "

„Am priceput, îndrăzni ciobanul, dar aicea... Ce-a

fost'?... Ce s-a întîmplat ! ?... Ce ? !..."

. Ce ? !" făcu Gyuri, înturnîndu-se brusc şi luînd-o numaidecît la fugă prin pădure la vale, strigînd mereu, cît putea el de tare : „Eu sînt Arpad !... S-a isprăvit !... Sînt Arpad şi sînt rege !... Regeee, măaăă

XIX

Calae sta aproape în acelaşi loc, unde stătuse dimineaţa cu Ion şi cu Gvuri, cu cei doi oameni din Uiejdea, cu *cei doi,* fiindcă aşa le spusese după ce se despărţiseră, gîndm- du-se, bineînţeles, la ceilalţi doi oameni, la amanţii care sc omorîseră pentru o ceapă cine ştie cînd, „în alt veac , cum spusese el acum, uitîndu-se printre gene la luminile care se suiau tremurînd pe coastele din faţa lui. Era către seară, soarele însă nu asfinţise, iar valea — „toată valea asta a lui Dumnezeu şi a oamenilor, valea noastră de suflet !...« _ era albăstrie, era năpădită de lumini şi de umbre, umbrele fiind viorii şi spumoase, aburoase, în vreme ce luminile erau roşietice şi grele, din ce în ce mai grele, cu toate că suiau mereu către culmile dimpotrivă asfinţitului, fugind de negurile pe care le împinseseră^ dimineaţa spre alte locuri, spre alte zări. Mai stăruia încă o undă de răceală, după ploaia care limpezise totul, ploaia aceasta fiind „cam neaşteptată, dar bună, cam vijelioasă, dar întăritoare, cum sînt mai toate *în munte,* pentru că muntele ştie să le preschimbe în bine, ia din rău atîta cît îi
trebuie şi-şi duce vieţuirea mai departe, se lasă biciuit de tuni şi-şi înalţă după aceea faţa în oglinda necuprinzătoare a cerului, pare şi chiar este aşa : mai netemător si mai mindru decît înainte de năpastă !..." Altfel era frumos toate erau altcum la acel ceas dc răgaz şi de taină, toată valea erji altfel, toată Transilvania, toată Ţara, cum nu fuseseră nici pe vremea lui Avram Iancu, nici pe vremea lui Horea, nici pe vremea lui Gelu, nici pe vremea, numai în aparenţă mai îndepărtată, a lui Decebal şi a lui Burebista, mcioda .ă nu fuseseră aşa, cum ar fi vrut să spună şi Calae' cum chiar spuse pînă la urmă, gîndindu-se la pădurile mari ale Bucovinei, prin care hălăduise o singură dată, cugetînd la codru Maramureşului şi la pădurile de unde venea Murăşul, rîul care se întîlnea în liniştea luncilor din vale cu apa lîngă care sta el, care venea şi izvora „drept din creierul muntelui'[1], văzînd cu „ochii minţii" Valea Frumoasei si luncile şi

preluncile Sălanelor — „unde s-a coborît raiul pe pamint , văzînd şi revăzînd Valea Bistrei şi Valea
Miraşului — „din ceialaltă parte a muntelui !...“ — evo- cînd în sine şi numai pentru sine toți munții pe care îi bătuse cu piciorul — „cu propriul meu picior !...“ —. stăruind ceva mai mult asupra munților între care sta, pe care
ii ştia bine de tot — „potecă cu potecă, piatră cu piatră de la Piatra Albă pînă la Poarta Raiului, de la Iezărul do sub Şurianu pînă la celălalt Iezăr, din Cindrel, din Gotu şi pmă fa Vîrfu lui Pătru, pas cu pas şi toamnă de toamna !... —, unde ar fi vrut să şi moară, cum murise nu demult unul de la ei din sat — „Avramu lui Ni- coară !...“ —, care se sprijinise de un munte într-o dimineață, după ce trecuse o vale, murind pe urmă, stingîndu-se m linişte - „cum aş vrea să mă sting şi eu, cînd o fi să iie, sa nu mă chfaui în nici un pat, nici acasă la mine, nici pe la spitaluri, să pun mîna pe umărul muntelui şi să simțesc în spate pieptul lui tare şi bun !... Şi să mă ningă pe ochi lumina sfîntului Soare, pentru că aşa ceva eu aş vrea să se întîmple numai pe vreme bună, primăvara sau vara ori toamna, cum ar fi acuma !...“

îşi luă seama şi se mustră pe urmă pentru că se gîn- dea la asemenea lucruri, pe o asemenea vreme — „cînd îi păcat să respiri, cînd îi bine să te sprijini într-o rază şi să te legeni pe un nour de lumină, să te uiți la poleiala ru-

cinii cum prinde puteri, să aştepţi mugetul cerbilor re tul lui Iancu, mu-
dangătul lui de clopot pe carc-1 dintr-o mic [1] — să te gîndeşti la toate cunosc
ciutele caie s lăsa năpădite de iubire şi să visezi în taină la dezghiocau
e
clin primăvara viitoare !...' •

cu mult mai bine !“ spuse ci scLaindu-se m p^ cioare, uitîndu-se
nelinişţit împrejur ackis mcl g^eptmd,
fiind împăcat şi bucuros, pe dc ° P^!?' [nc]lăş[s]in- de altă parte, cum îl
năpadea şi il [rodca]n amştca nckisi du-1 să şadă, apăsîndu-1 pe umeri cu
aba dc urs (numai cl are brînca aşa de moale şi-atita dc gi ea .... »
făcîndu-1 să bată din picior, cum bat oile cînd smttuibu- ntP dc ceva —
„oile dar şi sălbăticiunile !... —, cum oa_
tea Mura, cînd nu era împăcată cu un Iancu cerbul de care se legase el
aşa de mult şi atît ae miternic — „cum bate Iancu şi-acuma, pentru ca
el u de neatins, cum a fost şi acum un an, şi-acum pati u a va fi mereu,
deoarece eu unul n-o sa-1 dau, oiice ai

Tfmru CCrDlU au U-aiu St; — T . i/ -î
puternic — „cum bate Iancu şi-acuma, pentru ca el u de neatins, cum
a fost şi acum un an, şi-acum pati u a cum va fi mereu, deoarece eu
unul n-o sa-1 dau o ice ai fi !... Să vie acela, n-are decît !... Să vie toţi,
n-au dccit .... îi *deconcctcz* eu cumva, îi duc în altă parte, [11] por pii
toate locurile de goniţă şi numai m unul nu-i duc, unde sta eu că nu
trebuie duşi !... Ii îndemn la beute şi le spun povesti vorbesc dc-ale
muntelui, de urs şi de cerb... Le spun cum îsi pune ursul astupuş,
toamna şi cum se chi- nuie el primăvara, pînă împuşcă astupuşul ala
dm °
■SP întăreşte iarna, se face ca glonţul!... Şi de cei di ie spun, cum sc bat
ei, că ăstora, mai cu scaima în munte de două-trei ori în viaţa, le plac
P[fnc]> le ascultă cu răsuflarea tăiata !... Şi dupa aia se fălesc c **ele le**
spun pe unde se duc !... Uite ce grozav e in munte, zic'ei uite cum se
iau cerbii în coarne... Ş^ei» necăjiţii, habar n-au cc înseamnă să
tremuri toamna dc toamnă pentru viaţa unui cerb - a unui anumit
ceib ! - şi sa cu prinzi cu iubire în braţe tot cc-i viu în cuprinsul
acestm munte - şi-n cuprinsul altora ! să fn sarac şi neşUut de
nimenea - un om de rînd, cum ar zice d™alor - şi
«ă te simţi mai bogat şi mai puternic decît toţi cc ţi
trec
£ dinainte, cum trec **oile** pe dinaintea aobanului, cum trec **furnicilc**
prin faţa lui **Dumnezeu !...** **ho,,u,irca**

Nelinişţea lui Calae era **legata,** nemijlocit, d c h o L u i e a care se
luase în **legătură cu Iancu, a carm soaita pai** ea

pecetluită. De uiejdeni scăpase, camionul lor — „hodo- roagă, nu camion !...“ — trecuse demult pe ltîu la deal —

— „dinainte de a cla ploaia, dinainte de a fulgera, cum nu s-a mai întîmplat de mult !..." —. iar ceilalți doi, Ion şi Gyuri, ar fi trebuit, după socotelile lui, să fi ajuns la stină

— „şi să cam înceapă transbordarea, să coboare la drum ceea ce-i de coborî! !"... —, urmînd ca muntele să rămiio slobod şi liniştit după aceea — „cum cuvine să fie el la vremea asta, cînd sînt atinse toate de » singură vrere, cînd bate ciuta din copită, mai tare decît bate oaia, cînd cîntă cerbul din tulnicile pe care numai el ştie' pe undo le-a ținut ascunse — şi cum ! — un an întreg !..." De celelalte griji însă nu scăpase — „nici pomeneală !...“ —, întrebase încă o dată ce-i şi cum, alergase țoală ziua de colo-colo, doar-doar va afla ceea ce dorea el să nu se în- tîmple — „să nu vină nu ştiu cine, cu nu ştiu ce pretenții „Aici nu-i vorba de pretenții, mâi Niculaie, ii spusese brigadierul, e vorba de un oaspete de seamă, care a fost la vînătoare pînă şi în Africa !...“ „Dar noi nu sîntem Africa, răspunsese Calae, noi sîntem România !... Şi chică avem un cerb cum îi Iancu, eu zic că trebuie să-l prole- fiuim, nu să-l scoatem în calea primului venit !..." .,Omul acela, nu-i primul venit, iar ci rbul tău, Iancu, va trebui oricum să fie doborît într-o zi, pînă nu-i prea tîrziu, pînă nu trece de pragul maturității !..." _Mai este pînă aluneca !...“ „Cît ? Că şi anul trecut, şi acum trei ani, tot uşa ai zis ! ?...“ „Mai are ani buni şi mulți înaintea lui !... li în putere, ii cum îi lugcrul, cum îi bradul, cum îi *muntele,* mă, aşa-i de falnic !... Şi eu zic eă n-ar trebui, nicidecum, să-l părăduim şi să-l dăm, nimănui, nici celui care vine, nici altuia, de aicea, de pe la noi „Şi ce-o să facem cu el, eă- ntr-o zi tot o să cadă, o să fie rupt de fiare ori o să fie doborît de alt cerb ! ?...“ „Iancu să fie doborît, Iancu să fie răpus ? !... Niciodată !...“ Schimbase vorba pe urmă, după ce se hotărîse să facă el ceea ce trebuia făcut — „îl duc la alt loc de goniță, îl îmbrobodesc pe nepoftitul acela !...“ — şi-l întrebase pe brigadier dacă era de rang mare cel ce venea, — „ori îi aşa mai de către mijloc ! ?../• „li de mijloc, îi răspunsese brigadierul, dar noi, din cîte am înțeles eu. avem ceva interese față de el, politice ori economice, aşa că tu ia toate măsurile, să iasă

treaba bine, să plece omul mulțumit !...“

făgăduise el, «nteglndu-* ^ pe

oriile ^re^pe"·cei ce vroiau "„coarnele şi sufletul Im

IanCU.'.Poate că nici nu mai vin ! spuse Calae acum,, aşe-

ttrrutttfwanssw! Sr* *t*

Si Vtoâtoiea nu-i nici măcar sport pentru mulți dintre ei • îi un fel de modă !... Nu strica, adica, sa ai armă de vînătoare şi să ieşi din cînd în cmd m natura n. narcă rntura asta ar fi o muiere, o curva o^ecait, unde f S să te răcoreşti, cînd te înfierbînți prea tare L. Parcă n-ar avea si ca sufletul ei şi neliniştile ei, ca tara ea, Să p"*« si fără munte, noi n-am ma, fi ceca ce sm- tpm * Iar acuma, *ăştici* /...

Sări ca ars cînd auzi tipăt de claxon şi auduit de motor. ,. ...Cum o'să uite *ăştia* ?! mai spuse el, iumdu-şi puț.a cî tn^ca Cum să nu mai vină ei la lucra de a . .... C-odată se adună, cînd 1, vorba de c pCrcccre, oda.a se crăbesc, cînd sc iveşte aşa ceva m zare...

T-i încet în drum, făcînd eforturi mari şi grele - „nu (?r"le. cumplitc ! - să fie respcctuos şi umil, cum nu-i e'-a felul cum se cuvine să fie omul cînd are de a propriii «ăi sefi - „mai ales atuncea cînd vrea sa-i îmbrobodească !..." „Pentru că-i Î^Jodesc de nye ma rccunosc !... Fire-ar ei ai dracului sa fie, cu maşinile iui rccunosc cu tot !..."

°J Maşinile trecură pe alături, vîjîind înfundat. Locul se „mpîu^piî de zgomot 5i de forfotă, frinele -f S^poJȚ- tierele clănțăniră scurt — „una, mai_ una, mea un. ... , iar ocupanții maşinilor, opt sau noua inşi, dintre „u cunoştea decît doi, pe inginerul Vlăduț, c u « ^ ieri la telefon, şi pe tovarăşul Lia, de la minister (nu ştia însă de la care minister).

Ce privelişte superbă, ce roşu dumnezeiesc ! spuse unui'dintre oaspeți, împlîntîndu-şi mumie m şolduri, sa vadă mai bine.

„Superbă-i mumă-ta, îi spuse Calae, în gînd, privelştea asta-i fainâ, e frumoasă, cum nici nu se poate spune, cum n-o poate numi nimenea !..."

Străinul însă, oaspetele, era modest şi umil, parcă nici n-ar fi fost

neamț, fiindcă era neamț, Calae îşi dădu seama numaidecît, cînd i-1 prezentă Vlăduț, cînd îl prezentase pe el, vorbindu-1 pesemne de bine, pentru că neamțul îl bătu prieteneşte pe umăr.

„Gutt-gutt ! spuse el. Gutt !..."

,,Gutt-gutt, spuse Calae cam tare, pînă cînd îți rupe gîtul !..."

„Cum stăm ? îl întrebă Vlăduț, trecînd peste observația lui Calae. Au început ?"

„încă nu, dar vor începe, că dumnealor aşa fac : stau eît stau, se foiesc uşor, se mişcă de colo-colo, după aceea, cînd îşi dau drumul, cată de-i mai opreşte !..."

„Dar semne sînt ?"

„Pînă-i soarele, e forfotă în tot muntele !..."

„Atunci e bine !"

„Da, e bine !"

„Şi cu Iancu cum e, mai este, nu mai este, că n-am înțeles prea bine, la telefon ! ?"

„Da, da !... Este Iancu, sigur că este, cum să nu fie, tocmai el ! ?..."

„Atunci îl ducem pe dumnealui *acolo,* i-1 dăm pe Iancu !..."

„Cum porunciți, dar de ce tocmai pe Iancu ? !<

„Aşa, pentru că-1 vrea dumnealui... A auzit că are şi nume, a aflat cum s-a luptat Iancu cu un rival, cum l-a învins, cum l-a omorît !..."

„Aceea a fost o bătaie grozavă, cum n-am văzut eu niciodată, vă rog să mă credeți... Vremea era cam cum îi acuma : o vreme limpede şi bună, o vreme mai aparte, nu ştiu cum să zic eu..."

Calae vroia să le povestească „tovarăşilor şi domnilor" care poposiseră acolo cum se bătuseră cerbii între ei, vroia să-i ducă cu vorba, vroia să-l scape pe Iancu de glonț — „cu orişice preț !"

„ ...Da ia stați o țîrucă, spuse el pe urmă, stați locului şi îngăduiți-mă puțin, că vin numaidecît, mă întorn îndată !..."

II Văzuse pe Gyuii coborînd pe potecă şi îi la liîu. Nu-1 recunoscuse imediat, dupa ace.ea ins.a, d-ip ce îl recunoscuse şi după ce văzuse in ce „hal laid hal era bietul om". se înfiorase tot, uitînd de oaspeți, uitind pma şi de Iancu, qîndindu-se la „mormîntul celor doi oameni „la presimțirile care îl ehinuiscră toata ziua — "asla ^ „ vara, da!.." pe care el le legase de „soarta lui Iancu!... .Si n-a fost asta !... N-a fost numai asta !...

Gyuri ridică deodată capul, cînd îl simți pe Calae,^ fiindcă nu-1 văzuse, sc uitase în apă tot timpul ^versari^ df> mină ar fi pierdut ceva. Nici nu tresari insa, îl privi pe Calae ca de departe, cu blîndețe dar şi cu indiferența, incit

Calae nici nu ştiu ce să mai spuml

„...Hai. hai încoace ! zise el in cele din uima, mtm zîndu-i mîna, să-l

ajute ca să îasa dm apa. Hai afaia, mu

0mGvmi¹fu"străbătut de un impuls straniu, cînd văzu mîna "care se întindea către el. Vroi sa fuga, sa se m toarne, rcnunțînd totuşi la intenția asta a lui. Dupa; aceea după ce iesi pe țărm, după ce îl întreba Calae de Ion

- „Unde-i prietenul acela al tău ? 1“ - dadu^sa se_smu ga din înşfăcarea pădurarului „ C a i e . .... . ' j " j r ? m 'il Cîinele !... Ilam-ham !...“ dar Calae nu-i ckdu d.umul cu toate că era nelămurit şi înfiorat, cu toate ca Gyu mirosea ..a mort“ şi puțea „a nebunie", era plm de rani, era rupt şi murdar, parcă ar fi scapat din cine ştie ce dezbați u‘^ar tu> spuse Calae încet şi rar, împingîndu-1 pe Cyuri către oamenii care îi aşteptau nedumeriți ai mers la deal cu un om, cu un prieten de-al tau nu .....

Care om ? ! făcu Gyuri, forfotind, amestecind vorbele cu sînge şi cu scuipat, îngălîndu-le. N-a fost... Nu este om!... Este cîine, este oaie, este fluier !... 1-asculța-l nu mai ia pune urechea la pămînt !... I-ascultați, mai aştia, **S v/ l<>t uiţati !... Puneţi urechea !... Şi-ascultaţ, glasul**

pjn**unul dintre oaspeți, uri om negricios şi ochios —** tul cu priveliştea !“ — îl întîmpină pe Calae cu foarte multă vioiciune şi cu tot atît de multa curiozitate.

„Nebunul locului, da ? ! întrebă el, mai^ mult afumă, de fapt, bucurîndu-se că găsise şi acolo, m munte, nebun. C-aşa au toate locurile, nu .sc există, la mine în sat, la Vlădeşti !...“

„Nu-i nici un nebun ! i-o reteza Calae. adresîndu-se şi celorlalți, vorbind cu atît de multă mînie. şi eu durere. şi cu spaimă, îneît se înfiorară toți. Locul este. dar nebun nu există !... Omul ăsta era în toată Firea azi-dimineață, cmd a pornit la deal !... S-a întîmplat ceva, pe drum, nu ştiu ce, dar s-a întîmplat !... Poate că or dat piept cu ursul, ca el mai era cu un ortac, iar eu am uitat să le spui, uita-m-ar moartea, să fie cu grijă într-un anumit loc, pe unde hălăduieşte o spurcată de ursoaică !... Dar si ei aveau un dine bun, îl aveau pe Bărbat !...-

„Cane ! ? făcu Gyuri, dînd să se aplece ji ncreuşind. Ham-ham L. Cîine şi oaie..."

„Aşa că eu, tovarăşilor şi domnilor, mai spuse Calat' cu oarecare solemnitate, aş zice şi v-aş propune să anulăm vmatoarea noastră !... Eu nu pot, oricum, să vă călăuzi se, nici azi, nici mîine, nici poimîine !... Trebuie să-l duc pe necăjitul ăsta, trebuie să anunț miliția şi să vestesc procuratura, că s-a întîmplat omor în munte, s-a întîmplat

ceva rau. ceva ce n-ar fi trebuii să se înlîmple, pentru că aieca, în arealul meu şi în ţara asta a noastră, oamenii s-au înţeles şi se înţeleg între ei, s-au avut şi se au bine !..."

Se depărta pe urmă, trăgîndu-1 pc Gyuri după el, plîn- grnd fără voie şi fără să ştie de ce, fiind atît de tulburat şi de răvăşit îneît abia dacă auzi, ea de departe, tulniean a care se ridica în purpura înfiorată a înserării, nu dm munte, de ehneolo de munte, din adîncurlie locurilor acelora vechi şi deopotrivă de frumoase, care trăiau acum o toamnă de pomină, cum nu mai fusese alta de cine şl ie cmd, poate că niciodată.

„Asta-i Iancu ! spuse Calae încet. El îi dară !... Asta-i Iancu !..."

19.97, *noiembrie*'